

TRAFIKIMI I QENIEVE NJERËZORE, ASPEKTI KRAHASIMOR KOSOVË - SHQIPËRI

Besim Kelmendi

Dorëzuar

Universitetit European të Tiranës

Shkollës Doktorale

Në përmbushje të detyrimeve të programit të Doktoratës në
(E Drejta Publike), me profil (Drejtimi Penal), për marrjen e gradës
shkencore “Doktor”

Udhëheqës shkencor: Prof. Dr. Vasilika Hysi

Numri i fjalëve: 59935

Tiranë, Maj 2016

DEKLARATA E AUTORËSISË

Më përgjegjësi të plotë morale dhe penale deklaroj së ky studim është punë origjinale e imja dhe së çdo pjesë e studimit që është marrë nga burimet tjera është theksuar në referencën përcjellëse.

ABSTRAKTI

Trafikimi i qenieve njerëzore paraqet njërën ndër veprat penale më komplekse dhe një nga fenomenet kriminale, që krahas trafikimit të narkotikëve dhe armëve, në ditët e sotme sjell fitimet më të mëdha financiare, ndaj trajtimi i kësaj teme jo vetëm që ka rëndësi juridiko – penale por edhe një rëndësi të veçantë në aspektin humanitar, pasi lidhet më të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe të viktimave të trafikimit në veçanti.

Duke marr parasysh kompleksitetin e trafikimit dhe rëndësinë e trajtimit të drejtave të viktimave të trafikimit, ky studim fillimisht trajton aspektin historik të trafikimit, në aspektin krahasues mes Kosovës dhe Shqipërisë, për të vazhduar në kapitujt tjerë, lidhur me disa pyetje kërkimore, që kanë të bëjnë më identifikimin e viktimave të trafikimit, parandalimin e trafikimit, mbrojtjen dhe kujdesin ndaj viktimave të trafikuar.

Studimi ka trajtuar në një kapitull të veçantë edhe çështjen e rehabilitimit dhe ri-integrimit të viktimave të trafikimit, duke patur parasysh faktin së Kosova dhe Shqipëria akoma nuk kanë krijuar kushte për ri-integrim afatgjatë të viktimave të trafikimit, pas përfundimit të procedimit penal me vendim të formës së prerë të gjykatës.

Një kapitull i rëndësishëm i këtij studimi është kapitulli që trajton të drejtat e viktimave të trafikimit në procedimin penal, ku janë trajtuar të gjitha të

drejtat që viktimat e krimit në përgjithësi dhe ato të trafikimit në veçanti mund të shfrytëzojnë gjatë procedimit.

Gjatë këtij studimi i është kushtuar vëmendje e veçantë aspektit teorik – ligjor dhe duke analizuar këtë problematikë, përmes metodës krahasuese dhe analitike janë nxjerr konkluzionet për praktikën më të mirë në Kosovë dhe Shqipëri, e në disa raste edhe në vendet tjera të Ballkanit Perëndimor, të cilat mund të shfrytëzohen gjatë ndryshimit – plotësimit dhe harmonizimit të legjislationeve të Kosovës dhe Shqipërisë, më ato ndërkombëtare dhe në veçanti më ato të Bashkimit Europian.

ABSTRACT

Trafficking in human beings constitutes one of the most complex criminal offences and criminal phenomena. Along with trafficking of narcotics and weapons nowadays generates higher financial profit, therefore elaboration of this topic not only has legal – criminal importance, but it also bears a particular importance in the humanitarian aspect because it is related to fundamental human rights and freedoms, in particular of the victims of trafficking.

Given the complexity of trafficking and the importance of elaboration of the rights of trafficking victims, this study initially tackles the historical aspect of trafficking, the comparative aspect in between Kosovo and Albania, to continue with other chapters, related to some research questions which are connected to identification of trafficking victims, prevention of trafficking, protection and due care for the trafficked victims.

This work has elaborated in a special chapter the issue of rehabilitation and reintegration of trafficking victims, having in consideration the fact that Kosovo and Albania have not yet created the conditions for long term reintegration of trafficking victims, following conclusion of the criminal proceedings by a final judgment.

An important chapter of this study is the one that deals with the rights of the victims throughout the criminal proceedings, where all the rights of trafficking

victims have been discussed in general and in particular the rights which they can utilise in the course of the proceedings.

A particular attention has been paid to the theoretical – legal aspect, by analysing this issue through the comparative and analytical method thus making a conclusion on the best practices in Kosovo and in Albania and in some cases also in the Western Balkan countries which may be of use in the course of amendment – supplementation and harmonisation of the legislations in Kosovo and Albania with international legislation and in particular the the European Union legislation.

DEDIKIMI

Këtë studim ja dedikoj nënës time të ndjerë CUCËS, e cila i gëzohej shumë çdo suksesi tim

FALENDERIME

Falenderoj udhëheqësen time Prof. Dr. Vasilika Hysi, për mbështetjen e saj profesionale dhe të pa lodhëshme, në ngritjen e kapaciteteve të mija modeste, në fushën e kërkimeve shkencore.

PËRMBAJTJA E LËNDËS

KAPITULLI I

HYRJE.....	1
------------	---

KAPITULLI II - TRAFIKIMI I QENIEVE NJERËZORE – VËSHTRIMI

HISTORIK

1. Hyrje.....	10
2. Trafikimi i qenieve njerëzore në Kosovë	14
3. Trafikimi i qenieve njerëzore në Shqipëri	21
4. Shkaqet e trafikimit në Kosovë dhe Shqipëri	26
5. Vështrim mbi viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore.....	31
6. Përfundime.....	43
7. Rekomandime.....	47

KAPITULLI III - KUPTIMI DHE ELEMENTET E TRAFIKIMIT TË

QENIEVE NJERËZORE

1. Hyrje.....	49
2. Elementet e trafikimit të qenieve njerëzore.....	67
2.1 Elementet e grupit të parë - të “veprimit”	68
2.2 Elementet e grupit të dytë - të “mjetit”	70

2.2.1	Kërcënimi.....	71
2.2.2	Përdorimi i forcës.....	72
2.2.3	Shtërngimi.....	72
2.2.4	Detyrimi.....	73
2.2.5	Rrëmbimi.....	74
2.2.6	Falsifikimi.....	75
2.2.7	Mashtrimi.....	75
2.2.8	Keqpërdorimi i pushtetit.....	76
2.2.9	Keqpërdorimit i një viktime të ndjeshme	77
2.2.10	Marrja e pagesave ose përfitimeve	78
2.3	Elementet e grupit të tretë “qëllimit të shfrytëzimit”.....	78
2.3.1	Shfrytëzim i prostitucionit të tjerëve.....	79
2.3.2	Format tjera të shfrytëzimit seksual.....	80
2.3.3	Shfrytëzimi i shërbimeve ose punës së detyruar.....	81
2.3.4	Skllavëria ose veprimet e ngjashme me skllavërinë dhe robëria	82
2.3.5	Heqja e organeve.....	83
2.3.6	Format tjera të shfrytëzimit.....	84
3	“Pëlqimi” si element i veprës penale trafikimi i qenive njerëzore.....	86
4	Format e shfrytëzimit të trafikimit ne Kosovë dhe Shqipëri.....	86
5	Përfundime.....	92
6	Rekomandime.....	96

KAPITULLI IV - PARANDALIMI I TRAFIKIMIT TË QENIEVE

NJERËZORE

1.	Hyrje.....	8
2.	Parandalimi i trafikimit të qenieve njerëzore në vendet e origjinës.....	103
3.	Parandalimi i trafikimit të qenieve njerëzore në vendet e destinacionit..	112
4.	Parandalimi i trafikimit të qenieve njerëzore në vendet e treta.....	126
5.	Përfundime.....	128
6.	Rekomandime.....	129

KAPITULLI V - IDENTIFIKIMI, REFERIMI FILLESTAR DHE

INTERVISTIMI I VIKTIMAVE TE TRAFIKIMIT

1.	Hyrje.....	131
2.	Identifikimi i viktimës së trafikimit.....	132
2.1	Momenti i identifikimit fillestar të viktimës së trafikimit.....	134
2.2	Subjektet që mund ta bëjnë identifikimin fillestar të viktimës së trafikimit.....	136
2.3	Mënyrat e identifikimi fillestar të viktimave.....	138
3.	Referimi fillestar i viktimës së trafikimit ose rastit të dyshuar.....	142
3.1	Momenti i kryerjes së referimit fillestar.....	142

4.	Intervistat gjatë fazës së identifikimit të viktimës së trafikimit.....	144
4.1	Intervista fillestare e viktimës së trafikimit.....	145
4.2	Personat e pranishëm gjatë intervistimit fillestar.....	147
4.3	Intervista zyrtare e viktimës së trafikimit.....	148
5.	Detyrimi i viktimës së trafikimit për të dhënë deklaratë si dëshmitare.....	149
6.	Përfundime.....	151
7.	Rekomandime.....	154

KAPITULLI VI - MBROJTJA E VIKTIMAVE TE TRAFIKIMI I QENIEVE NJERËZORE

1.	Hyrje.....	155
2.	Rreziku për viktimat e trafikuar - kuptimi dhe standardet ndërkombëtare.....	156
2.1	Vlerësimi fillestar i rrezikut.....	161
2.2	Vlerësimi zyrtar i rrezikut.....	162
2.3	Shkallët e rrezikut.....	165
2.3.1	Shkalla e ulët e rrezikut.....	166
2.3.2	Shkalla e mesme e rrezikut.....	167
2.3.3	Shkalla e lartë e rrezikut.....	168
2.3.4	Shkalla shumë e lartë e rrezikut.....	169

3.	Mbrojtja e viktimave – Vështrim i përgjithshëm.....	170
3.1	Mbrojtja e viktimave para dhe gjatë procesit penal.....	174
4.	Mbrojtja e viktimave, sipas ligjeve për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë ose pjesëmarrësve në procesin penal.....	187
4.1	Vështrim i përgjithshëm.....	187
4.2	Personat nën mbrojtje.....	192
4.3	Kushtet e mbrojtjes së viktimave.....	197
4.4	Masat mbrojtëse dhe llojet e tyre.....	200
4.5	Organet përgjegjëse për zbatimin e masave mbrojtëse.....	203
4.6	Kohëzgjatja e programit të mbrojtjes.....	205
4.7	Bashkëpunimi ndërkombëtar në rastin e zbatimit të programit për mbrojtje.....	206
5.	Përfundime.....	209
6.	Rekomandime.....	212

KAPITULLI VII - VIKTIMAT E TRAFIKUARA, MBËSHTETJA, REHABILITIMI DHE RI-INTEGRIMI I TYRE

1.	Hyrje.....	214
2.	Mbështetja për viktimën të trafikimi i qenieve njerëzore.....	215
3.	Reflektimi dhe rikuperimi.....	219

4.	Shqyrtimi i nevojave të viktimës.....	225
5.	Hartimi i planit për kujdes ndaj viktimës.....	233
6.	Rehabilitimi dhe ri-integrimi i viktimave të trafikuar.....	235
6.3	Vështrim i përgjithshëm.....	235
6.4	Rehabilitimi dhe ri-integrimi afatmesëm.....	236
6.5	Rehabilitimi dhe Ri-integrimi afatgjatë.....	240
7	Përfundime.....	242
8	Rekomandime.....	244

KAPITULLI VIII - TE DREJTAT E VIKTIMËS SË TRAFIKIMIT NË PROCESIN PENAL

1.	Hyrje.....	246
2.	Kuptimi i të dëmtuarit në procedimin penal.....	249
3.	Të drejtat e të dëmtuarve/viktimave sipas Kodeve të procedurës penale në Shqipëri dhe Kosovë.....	255
3.1	Vështrim i përgjithshëm.....	255
3.2	E drejta për t'u informuar.....	258
3.3	E drejta për të vepruar gjatë procesit penal.....	265
3.4	E drejta në kompensim/shpërblim të dëmit.....	272
3.5	E drejta për respekt dhe dinjitet.....	280
3.6	E drejta për të qenë i barabartë.....	282

3.7 E drejta për konfidencialitet dhe mos deklarim.....	283
3.8 E drejta për ndihmë mjekësore.....	285
3.9 E drejta për qasje në shkresat e lëndës.....	286
3.10 E drejta për angazhim pa pagesë të përfaqësuesit të autorizuar.....	288
3.11 E drejta e ankesës për rastet e caktuara me ligj.....	290
3. Përfundime.....	291
4. Rekomandime.....	293
 PËRFUNDIME.....	 294
REKOMANDIME.....	301
BIBLIOGRAFIA.....	303
SHTOJCA	330

QËLLIMI I STUDIMIT

Duke marr parasysh kohën relativisht të re të paraqitjes së trafikimit të qenieve njerëzore si vepër penale në Kosovë dhe Shqipëri, qëllimi i studimit të kësaj dukurie është që përmes kërkimit shkencor fillimisht të jepet nocioni i trafikimit të qenieve njerëzore, si dhe ngjashmëritë dhe dallimet mes trafikimit me njerëz me veprat tjera penale, në aspektin krahasimor Kosovë – Shqipëri.

Me këtë punim studimor synohet gjithashtu të bëhen krahasime dhe analiza për sa i përket parandalimit të trafikimit, identifikimit fillestar, referimit fillestar, vlerësimit të rrezikut, reflektimit dhe rikuperimit të viktimave të trafikimit, mbrojtjes së viktimave, shqyrtimit të nevojave të viktimave, duke përfshirë edhe rehabilitimin e viktimave të trafikimit. Nga këto krahasime dhe analiza do të nxjerrën përfundime që do të ndihmojnë të gjithë aktorët që merren me parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, për të pasur një qasje më të plotë shkencore dhe për të nxitur një debat më të madh shkencor lidhur me trafikimin e qenive njerëzore.

Gjithashtu qëllimi i këtij studimi është që të analizohen legjislacionet dhe praktikatat e disa vendeve në Ballkanin Perëndimor, në raport me Legjislacionin e Kosovës dhe Shqipërisë, ku përfshihen kodet penale, kodet e procedurave penale, strategjitë kombëtare, ligjet e veçanta për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore, ligjet për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, në mënyrë që gjatë studimit të nxirren përfundime për dispozitat

ligjore dhe praktikat më të mira që mund të shërbejnë për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore

Parashtrimi i qartë problemeve në këtë studim gjithashtu ka për qëllim që të tërheq vëmendjen dhe interesin e një audience specifike akademike, të ekspertëve dhe punonjësve të praktikës që kanë në fokus të punës së tyre trajtimin shkencor dhe/ose praktik të trafikimit me njerëz dhe në fund të fundit pse jo edhe të kontribuojnë në një luftë globale kundër këtij lloj kriminaliteti.

Konsideroj së ky punim është një rast i mirë që të promovohet qasja e studimeve krahasimore Shqipëri – Kosovë, në mënyrë që studiuesit, por edhe studentët, të kenë mundësi më të mëdha, për të njohur sistemet dhe procedurat e dy vendeve dhe si rezultat i kësaj të marrin nga këto sisteme, anët më të mira të tyre, për të qenë në hap më të përparuar gjatë rrugëtimit për integrimet kombëtare dhe Europiane dhe të kontribuojnë në të ardhmen në përafrimin me të mirë jo vetëm të ligjeve, por edhe të mendimeve juridiko penale dhe kriminologjike në rajon dhe më gjerë.

RËNDËSIA E STUDIMIT

Rëndësia e studimit për trafikimin e qenieve njerëzore qëndron në disa drejtime dhe mund të shërbejë për:

Ngritjen e kapaciteteve kombëtare në sistemet gjyqësore, prokuroriale dhe policore, për të bërë kualifikimin e drejtë të veprës penale të trafikimit të qenieve njerëzore dhe për të kryer dhe përfunduar me sukses procedurat e ndjekjes penale.

Ngritjen e kapaciteteve të institucioneve që merren me zbatimin e planeve për zbatimin e strategjive kombëtare për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, duke përfshirë këtu: së pari parandalimin, pastaj identifikimin e viktimave të trafikuar, mbrojtjen e tyre, mbështetjen ndaj tyre, rehabilitimin dhe ri-integrimin e tyre në shoqëri.

Ky punim synon të paraqes interes teorik dhe praktik edhe për sa i përket realizimit të të drejtave të viktimave të trafikuar në procedimin penal, siç janë: e drejta për t'u informuar, për të vepruar gjatë procedurës penale, në kompensim të dëmit, për respekt dhe dinjitet, për të qenë e barabartë me palët tjera, për mbrojtje psiko-fizike, për konfidencialitet, për ndihmë mjekësore, për të ofruar fakte dhe prova, për qasje në shkresat e lëndës, për angazhim pa pagesë të përfaqësuesit të autorizuar, dhe për të drejtën e ankesës për rastet e caktuara më ligj.

Punimi mund të ndihmoj në krijimin dhe forcimin e mekanizmave mbrojtës të viktimave të trafikuar nga identifikimi fillestar të ri-integrimit plotë të tyre në shoqëri, si dhe krijimin e mekanizmave mbështetës social të viktimave dhe planifikimi financiar nga buxheti i shtetit, i strehimoreve/strehezave të sigurta që mbështesin dhe strehojnë viktimat e tilla.

Gjithashtu ky studim do të ndihmoj në gjetjen e rrugëve më të lehta të bashkëpunimit të vendeve të Ballkanit Perëndimor duke marrë eksperiencat me të përshtatshme për këtë bashkëpunim.

Në fund, studimi do të ketë rëndësinë e vet edhe për faktin se mund të hap mundësinë e diskutimeve akademike dhe praktike të atyre që dëshirojnë të merren me studimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe të thellojnë studimet e tyre lidhur me këtë fenomen, në dy shtetet shqiptare – Shqipëri dhe Kosovë

VLERËSIMI I LITERATURËS

Meqenëse punimi trajton trafikimin e qenieve njerëzore që nga identifikimi i viktimave e deri të dënimi i trafikantëve, kam bërë përpjekje që të përzgjedh literaturën që mbulon secilën pjesë të kësaj fushe.

Në Shqipëri dhe Kosovë literatura lidhur më trafikimin e qenieve njerëzore është relativisht e re dhe daton nga viti 2001, kur fenomeni i trafikimit është paraqitur si vepër penale në këto dy vende, mirëpo kjo nuk do të thotë se kjo literaturë nuk është e mjaftueshme për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, por është e nevojshme që të ndryshohet dhe plotësohet për tu harmonizuar më legjislacionin ose dokumentet ndërkombëtare të fushës.

Kur flitet për literaturën e fushës që është shfrytëzuar në këtë punim, e që ekziston në Shqipëri dhe Kosovë, mendohet në kodet penale dhe kodet e procedurës penale, ligjet për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, rregulloret dhe udhëzimet e ndryshme të qeverive, lidhur më zbatimin e politikave dhe ligjeve të këtyre vendeve, pastaj strategjitë kombëtare dhe planet e zbatimit të këtyre strategjive, si dhe raportet dhe publikimet e institucioneve shtetërore dhe organizatave jo fitimprurëse, vendore dhe ndërkombëtare në fushën e trafikimit të qenieve njerëzore. Në Kosovë edhe për ligjin e veçantë për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore, Gjithashtu mendohet në publikimet e shumë autorëve të fushës.

Gjatë tërë punimit literatura ekzistuese në Shqipëri dhe Kosovë është trajtuar edhe në aspektin krahasimor, jo vetëm në mes Shqipërisë dhe Kosovës por edhe më literaturën e siguruar nga vendet tjera të Ballkanit Perëndimor si dhe literaturën Europiane dhe Botërore të fushës, sidomos më Konventat, Direktivat dhe Raportet që lidhen më trafikimin e qenieve njerëzore, si dhe publikimet e autorëve vendor dhe ndërkombëtar..

Legjislacioni i Shqipërisë dhe Kosovës në fushën e trafikimit të qenieve njerëzore, është bazuar në legjislacionin ndërkombëtar për shkak të synimeve të këtyre dy vendeve për tu anëtarësuar në BE dhe mekanizmat tjerë Euro Atlantik, andaj punimi synon që përmes analizës dhe vlerësimit të kësaj literature të nxjerr përfundimet së: a është bërë harmonizimi i legjislacionit vendor më atë ndërkombëtar, ku ka nevojë për ndryshime dhe plotësime dhe pse duhet bërë ky harmonizim.

Punimi i kushton një rëndësi të veçantë edhe legjislacionit ndërkombëtar të kësaj fushe dhe në veçanti Konventës së KB *“kundër krimit të organizuar transnacional”* (2000) dhe Protokolli plotësues *“për parandalimin, luftimin dhe ndëshkimin e trafikimit të qenieve njerëzore, posaçërisht grave dhe fëmijëve”* (2002), (i njohur si Protokolli i Palermos), si njëri ndër dokumentet më të rëndësishme globale në fushën e trafikimit të qenieve njerëzore, që ka shërbyer për nxjerrjen e ligjeve në fushën e trafikimit të qenieve njerëzore në shumicën e vendeve të botës dhe Direktivës numër 2011/36/EU e datës 5 prill 2011 të Parlamentit

Evropian dhe e Këshillit “*mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave*” si dokumenti më i ri dhe më i rëndësishëm në BE për fushën e trafikimit të qenieve njerëzore, që paraqet bazë dhe detyrë për harmonizimin e ligjeve të fushës, jo vetëm për shtetet anëtare të BE-së por edhe për vendet që pretendojnë anëtarësimin në BE siç është rasti me Kosovën dhe Shqipërinë.

Rregulloret dhe udhëzimet e ndryshme, lidhur me zbatimin e politikave dhe ligjeve, pastaj strategjitë kombëtare dhe planet e zbatimit të këtyre strategjive në Kosovë, Shqipëri dhe vendet tjera të Ballkanit Perëndimor, si dhe raportet dhe publikimet e organizatave qeveritare dhe jo qeveritare, vendore dhe ndërkombëtare të fushës, si dhe raste nga praktika gjyqësore, kanë paraqitur literaturë mjaft të rëndësishme, sepse nga këto dokumente dhe nga praktika gjyqësore shihet qasja e institucioneve shtetërore dhe OJF ndaj trafikimit të qenieve njerëzore dhe rezultatet e kësaj qasje.

Gjatë analizës dhe vlerësimit të literaturës së shfrytëzuar në këtë punim është vërejtur se shumica e autorëve të fushës publikimet e tyre i kanë si bashkautor ose si grup autorësh dhe shpesh herë publikimet e tyre mbështeten nga Institucione ose Organizata Ndërkombëtare të fushës, që tregon se këto publikime kanë një rëndësi për studiuesit e ri, sepse nga shumë autorë lindin edhe shume ide, analiza, vlerësime dhe përfundime që mund të shërbejnë për punimet e secilit studiues të fushës.

Si shembuj të publikimeve të sipër përmendur të autorëve të fushës që janë shfrytëzuar në këtë punim, të cilët janë evidentuar të Bibliografia e këtij studimi, janë edhe publikimet në vijim:

- Tamo, A., dhe Karaj, Th., 2006 “Nxitja e migracionit të rregullt dhe parandalimi i trafikimit me njerëz në Shqipëri”, Tiranë, botues Qendra e Zhvillimeve Humane,
- Anastasi, A., Saraçi, B., dhe Bozo, A., 2009, “Raport për zhvillimin dhe zbatimin e legjislacionit shqiptar, në luftë kundër trafikimit të qenieve njerëzore, me fokus në mbrojtjen dhe garantimin e të drejtave të viktimave të trafikimit të qenieve njerëzore, Tiranë, botues Qendra për Nisma Ligjore Qytetare (QNL),
- Sokoli, L., dhe Gëdeshi, I., 2006,- Trafikimi, Rasti i Shqipërisë Tiranë, botues Instituti i Sociologjisë, Tiranë,
- Klajic, S. i Jovanovic, V., 2011, Analiza funksionisanja sluzbe za koordinaciju zastite zrtava trgovine ljudima, botues Gaverment of the Republic of Serbia, UN.GIFT, IOM, UNODC i UNHCR, Beograd,
- Nikolic-Ristanovic, V. i Copic, S. 2010, Pomoc i podrška ženama zrtvama trgovine ljudima u Srbiji, botues Viktimolosko društvo Srbije, Beograd,
- Lindgren, M. i Nikolic-Ristanovic, V., 2011, Zrtve Kriminaliteta Medjunarodni konteksti - situacija u Srbiji, botues: Orgnizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju, misija u Srbiji, Beograd,
- Jahic, G, Ripol Carulla, S, 2009, “Analiza pravnih propisa koji se odnose na burbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini”, Sarajevo
- Futo, P., Jnadt, M. (eds.), 2006, Year Book on Illegal Migration Human Smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe, botues International Centre for Migration Policy Development, Vienna.

HIPOTEZAT

Nga viti 2001 kur trafikimi u përkufizua si vepër penale, gjatë punës time si gjyqtar dhe prokuror, por edhe si pjesmarrës në shumë konferenca, seminare, trajnime dhe tryeza të punës, kombëtare dhe ndërkombatëre, kam takuar shumë policë, prokurorë, gjyqtarët, zyrtarë qeveritar, si dhe përfaqësuesit e OJQ-ve të fushës që kanë ngritura dilema dhe shqetësime, lidhur me nocionin e trafikimit të qenieve njerëzore, zbatimin e legjislacionit, identifikimin, mbështetjen, mbrojtjen dhe të drejtat e viktimave të trafikuar, të cilat më kanë shtyer të nxjerr disa hipoteza në këtë punim

1. Trafikimi i qenieve njerëzore është vepër penale mjaft komplekse, sepse në vete përfshinë disa forma të veprimit dhe qëllimit, të cilat po të shikohen si të ndara paraqesin vepra penale të veçanta.
2. Parandalimi, identifikimi dhe referimi i viktimave të trafikuar është detyrë e secilit institucion, OJF dhe qytetar që në çfardo mënyre mund të jetë në dijeni për një viktimë të tillë.
3. Mbrojtja, mbështetja dhe rehabilitimi i viktimave të trafikuar nuk mund të jenë efikase, nëse viktima kushtëzohet me bashkëpunim me organet e ndjekjes penale
4. Të drejtat e viktimave të trafikuar gjatë procedimit penal jo vetëm që duhet parashikuar me ligj por edhe duhet respektuar në praktikë

PYETJET KËRKIMORE

Për të sqaruar hipotezat dhe dilemat, ky punim synon të jap përgjigje në disa pyetje, në mes tjerash:

- çka në të vërtetë është trafikimi i qenieve njerëzore,
- cilat janë dallimet dhe ngjashmëritë në mes të trafikimit të qenive njerëzore si veprë penale dhe veprave tjera penale, të ndërlidhura me trafikimin,
- si bëhet identifikimi, referimi fillestar, vlerësimi i rrezikut dhe mbrojtja e viktimave,
- cilat janë nevojat e viktimave në rastet e reflektimit, rikuperimit dhe rehabilitimit, dhe
- cilat janë të drejtat e viktimave në procedimin penal, që duhet parashikuar më ligj dhe respektuar në praktikë

METODAT DHE METODOLOGJIA E KËRKIMIT

Në përgatitjen e këtij studimi, metodologjia e shfrytëzuar është bazuar në metodat: historike, krahasuese, analizuese, induktuese dhe deduktuese.

Duke dashur që analiza të mos ishte sipërfaqësore dhe për të shpjeguar thelbin e çështjes, punimi është mbështetur në metodën historike për të shpjeguar paraqitjen e trafikimit me njerëz si fenomen në përgjithësi dhe si vepër penale ne veçanti, shkaqet e paraqitjes, format e shfrytëzimit, mënyrat e parandalimit dhe luftimit të këtij fenomeni.

Metoda analitike është shfrytëzuar në rastin e shqyrtimit të elementeve të veprës penale të trafikimit me njerëz, identifikimin e ngjashmërive dhe dallimeve mes Kosovës dhe Shqipërisë në fushën e legjislacionit që mbulon këtë fushë.

Sistemet juridiko-penale dhe mbrojtjes së viktimave në Kosovë dhe Shqipëri por edhe në vendet e Ballkanit Perëndimor, si vende që pretendojnë integritet e tyre në Bashkimin Europian, janë ekzaminuar përmes metodës krahasimore për të identifikuar anët e përbashkëta dhe të veçanta, mangësitë dhe zhvillimet pozitive, me synim përgjithësimin dhe dallimin ndërmjet tyre dhe për nxjerrjen e praktikave më të avancuara në këto vende, si dhe për të hapur kështu diskutime akademike lidhur me këto çështje.

Për të ridimensionuar analizën në rrafshin praktik, janë shqyrtuar sistemet juridiko-penale të disa vendeve të Ballkanit Perëndimor si dhe raste nga praktika

gjyqësore në Shqipëri dhe me theks të veçantë në Kosovë, për të nxjerrë në pah sfidat që hasen në praktikë, gjatë zbatimit të legjislacioneve penale lidhur me trafikimin e qenive njerëzore.

Nga analiza e sistemeve juridiko-penale dhe qasjeve të institucioneve të këtyre vendeve, janë identifikuar vakumet ligjore dhe problemet kryesore që hasin sistemet e këtyre vendeve e posaçërisht Kosovës, kur është në pyetje parandalimi dhe luftimi i trafikimit me njerëz, sepse ky vend jo vetëm që është shteti më i ri në Europë, por ka edhe një strukturë ligjore dhe institucionale gjyqësore mjaft interesante, duke patur një administrim ndërkombëtar për afër dhjetë vite dhe duke vazhduar të jet akoma nën një vëzhgim apo monitorim të Bashkimit European, përmes misionit të vet ligjor të njohur me emrin EULEX.

Metodat e sipër përmendura kanë shërbyer edhe për të identifikuar ndikimet e standardeve Evropiane, por edhe vendeve të Ballkanit Perëndimor në Shqipëri dhe Kosovë, në përfshirjen e dispozitave nga legjislacionet dhe standardet me të avancuara për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz.

MUNDËSITË DHE KUFIZIMET

Pozita ime si gjyqtarë dhe prokuror më ka mundësuar që të marr pjesë në konferencat, seminarët, trajnimet dhe tryezat e punës, që si temë kishin trafikimin e qenieve njerëzore, jo vetëm në Kosovë e Shqipëri por edhe në shumë vende të botës, ku mu është dhënë mundësia që të siguroj, jo vetëm njohuri të kësaj fushe por të siguroj edhe mjaft literaturë që më ka shërbyer për punimin e këtij studimi.

Gjithashtu duke qenë ligjërues në shumë institucione arsimore në Kosovë, Shqipëri dhe vendet tjera dhe hartues i shumë ligjeve penale dhe në veçanti ligjeve që ndërlidhen më trafikimin e qenieve njerëzore, mu është dhënë mundësia që të jem në rrjedhë të ndryshimeve ligjore dhe akademike në fushën e trafikimit.

Mirëpo, duke marr parasysh se Shqipëria dhe Kosova, kanë ratifikuar shumë dokumente ligjore ndërkombëtare dhe vazhdimisht janë në ndjekje të hapave për të harmonizuar legjislacionet e tyre me legjislacionin European, gjatë këtij studimi mund të mos përfshihet edhe ndonjë qasje e re e këtyre vendeve në raport me parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, e cila do të përfshihet në legjislacionet e këtyre vendeve, për shkak të procedurave për ndryshimet dhe plotësimet e ligjeve ose në kuadër të përgatitjes dhe miratimit të ligjeve të reja.

Meqenëse çështja e trafikimit të qenieve njerëzore është njëra ndër çështjet më të ndjeshme penale në praktikën gjyqësore, gjatë këtij studimi mund të paraqiten kufizime të mundësive për të shfrytëzuar raste konkrete penale në praktikën gjyqësore të vendeve që janë objekt i këtij studimi. Fjala është për kufizimet për qasje te dosjet penale që mund të gjenden në polici, prokurori dhe në gjykatë. Një problem tjetër i mundshëm do të jetë edhe kufizimi i qasjes së dosjeve të viktimave të trafikuar në strehimore ose shtëpitë e sigurta, duke marr parasysh detyrimet ligjore për të ruajtur konfidencialitetin.

Në mjaft raste të praktikave gjyqësore viktimat e trafikimit kërkojnë të jenë të mbrojtura nga publiku e në raste të caktuara edhe nga vetë të pandehurit ose të akuzuarit dhe mbrojtësit e tyre, pra dëshirojnë të jenë dëshmitare anonime, ndaj ndër kufizimet e hasura gjatë këtij studimi ishte edhe qasja në intervistat e këtyre viktimave, të cilat do të mundësonin një pasqyrim më të kompletuar të këtij studimi, sepse dëshmitë e viktimave të trafikimit janë burimi më i mirë i informacionit për mënyrën apo rrugët e trafikimit të tyre.

Pavarësisht këtyre kufizimeve të mundshme, do të shfrytëzohen të gjitha mundësitë ligjore dhe synimet e Institucioneve shtetërore dhe strehimoreve apo strehëzave për të promovuar parandalimin dhe luftimin më sukses të trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar, në rastet kur ato ose anëtarët e familjes së tyre mund të rrezikohen për shkak të ofrimit të dëshmisë së tyre para organeve të ndjekjes dhe gjyqësore.

LISTA E TABELAVE

Për tu mundësuar lexuesve të punimit dhe atyre që më pas do të thellohen në aspekte të veçanta të punimit, në shtesë të këtij studimi janë paraqitur tabela, të cilat tregojnë disa të dhëna statistikore, lidhur me viktimat e trafikuar dhe çështjet penale në Kosovë dhe Shqipëri, përfshirë statistikën e policisë së Kosovës për vitet 2001-2014, Prokurorisë së Përgjithshme në Shqipëri për vitet 2010-2013, Gjykatës së Shkallës së Parë për Krime të Rënda në Shqipëri dhe Këshillit Gjyqësor të Kosovës për vitet 2011 – 2015. Tabelat janë paraqitur sipas listës në vazhdim:

1. Viktimat e identifikuar në Kosovë sipas origjinës/shtetësisë
2. Viktimat dhe vendi i trafikimit të tyre në Kosovë
3. Viktimat e identifikuar në Kosovë dhe niveli i arsimit
4. Mënyrat e trafikimit të viktimave të trafikuar në Kosovë
5. Viktimat e trafikuar në Kosovë dhe forma e shfrytëzimit të tyre
6. Viktimat e trafikimit sipas gjinisë në Kosovë
7. Viktimat e identifikuar në Kosovë sipas grup moshave

- 8.** Arrestimet në Kosovë për trafikim 2001-2014¹
- 9.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, 2010
- 10.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, 2011
- 11.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, 2012
- 12.** Statistikat për trafikimin e personave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, 2013
- 13.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2011
- 14.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2012
- 15.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2013
- 16.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2014

¹ Tabelat nga numri 1 deri te numri 8 janë statistika sipas Policisë së Kosovës

- 17.** Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2015
- 18.** Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2011
- 19.** Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2012
- 20.** Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2013
- 21.** Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2014
- 22.** Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2015
- 23.** Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2011
- 24.** Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2012
- 25.** Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2013
- 26.** Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2014
- 27.** Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2015

LISTA E SHKURTIMEVE

KPrPK - Kodi i Procedurës Penale të Kosovës

KPrPSH – Kodi i Procedurës Penale të Shqipërisë

KPrPS – Kodi i Procedurës Penale të Serbisë

KPK – Kodi i përkohshem penal i Kosovës

KPRK – Kodi Penal i Republikës së Kosovës

KPRSH – Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë

KB – Kombet e Bashkuara

BE – Bashkimi European

NATO - KFOR – Organizata e Traktatit Veri Atlantik – Forca e Kosoves

OSBE – Organizata për Siguri e Bashkimit European

UNMIK – Kombet e Bashkuara Misioni ne Kosovë

TQNJ – Trafikimi i qenieve njerëzore

UNODC – Zyra e Kombeve të Bashkuara kundër drogës dhe krimeve

AIDS – Sindroma e pamundesise per te fituar imunitetin

HIV – Virusi i mungesës së imunitetit njerëzor

DASH – Departamenti Amerikan i Shtetit

OKB – Organizata e Kombeve të Bashkuara

UNICEF - Fondi i Emergjencës i Kombeve të Bashkuara për Fëmijët

TFHS - Task Forca Hetimore Speciale

EULEX – Bashkimi European Misioni për zbatimin e ligjit në Kosovë

PSRK – Prokuroria Speciale e Republikës së Kosovës

ILO – Organizata Ndërkombëtare e Punës

OJQ – Orgabnizata Jo Qeveritare

VT – Viktima te trafikuar

INTERPOL – Policia Ndërkombëtare

IOM – Organizata Ndërkombëtare për Migrim

ICMPD - Qendra Ndërkombëtare për Zhvillimin e Politikave të Migrimit

USAID - Departamenti për Ndhmë i Shteteve të Bashkuara të Amerikës

TLAS - Shërbimi Ligjor Falas i Tiranës

CAFOD - Agjencia zyrtare për ndihmë e Kishës Katolike në Angli dhe Uells, dhe një pjesë e Caritasit Ndërkombëtar.

KAPITULLI I: HYRJE

Trafikimi i qenieve njerëzore paraqet një ndër format më të rënda të shfrytëzimit të njerëzve në kohën e sotme, e njohur ndryshe si skllavëri moderne. Kjo formë e shfrytëzimit të qenieve njerëzore paraqet një biznes në lulëzim dhe është një nga krimet e përhapura me shpejtësi në të gjithë botën duke arritur tashmë dimensione të njëjta me trafikimin e drogës dhe të armëve.

Sipas vlerësimeve të ndryshme², përfitimet nga trafikimi i qenieve njerëzore, janë prej miliardësh dollarë në vit, madje mund të shkojnë deri në 31.6 miliardë dollarë, ndërsa sipas disa vlerësimeve të bëra nga Zyra e Kombeve të Bashkuara kundër drogës dhe krimeve (UNODC), fitimet që vijnë nga trafikimi i qenieve njerëzore janë rreth 7-13 miliardë dollarë në vit³.

Trafikimi i qenieve njerëzore zakonisht ka shtrirje ndërkombëtare, qarkullon mjete të mëdha financiare dhe ka lidhje me korrupsionin e organeve qeveritare, policore e gjyqësore. Trafikantët përfshijnë dhe shfrytëzojnë grupe, shoqata dhe organizata kriminale. Sipas Prof. Ragip Halili, shpesh herë këto grupe, shoqata dhe organizata janë të regjistruara në mënyrë legale dhe ushtrojnë një veprimtari të ligshme, por në esencë, veprimtaria e tyre është përfshirja në

² <http://www.advance.hr/r/human-trafficking-trgovina-ljudima-kako-ne-postati-zrtva.html>, qasja me dt.2.12.2011, f.1

³ http://www.cies.it/aeneas/attachments/055_Educational%20Dossier_AL.pdf, qasje me dt.25.08.2012 f.10

aktivitete kriminale⁴. Përdorimi i strukturave ligjore ka bërë që trafikimi i qenieve njerëzore të jetë problem global dhe i shtrirë në vende të ndryshme, pavarësisht zhvillimit ekonomik, regjimit politiko-shoqëror ose kontinentit ku ndodhen.

Trafikantët shfrytëzojnë gjendjen ekonomike në vendet e pa zhvilluara, ato që janë në zhvillim, si dhe në vendet pas konfliktit, siç është rasti i Kosovës. Gjithashtu, ata shfrytëzojnë shumë mirë turizmin e njerëzve nga vendet zhvilluara. Sipas një studimi⁵, çdo vit 200.000 deri 400.000 gjermanë udhëtojnë drejt vendeve të Lindjes së Lartë, kryesisht Tajlandë dhe Filipine, për qëllime të tilla. Në Tajlandë, afërsisht 1.5 milion femra punojnë si prostituta, nga të cilat 800.000 prej tyre janë të mitura. Në Filipine numri i të miturve përlogaritet nga 30.000 deri në 60.000. Në vendet e tilla, sëmundjet si AIDS-i janë mjaft të përhapura. Për shembull në Tajlandë 80 % e femrave që bëjnë punë të këtilla janë të infektuara me HIV.

Megjithë përpjekjet e bëra për të identifikuar dhe regjistruar viktimat, sot në botë nuk ka të dhëna të besueshme dhe të plota mbi shtrirjen e problemit të trafikimit të qenieve njerëzore, por vlerësimet e bëra nga disa organizata ndërkombëtare dhe agjenci kombëtare mund të shërbejnë si një tregues i mirë. Raportet e organizatave ndërkombëtare tregojnë se viktima të trafikimit të qenieve

⁴ Halili, Ragip, 2002 “Kriminalistika” Prishtinë, fq. 137

⁵ Seyyar, Ali, “Skllavëria moderne: trafikimi global i qenies njerëzor”, <http://jmehmeti.blogspot.com/2007/05/skllavria-moderne-trafikimi-global-i.html> qasja me dt.9.01.2012

njerëzore janë meshkujt, gratë/vajzat dhe fëmijët. Për shkak të zhvillimit fizik burrat zakonisht shfrytëzohen për punë të detyruar, ndërsa gratë/vajzat më qëllim të shfrytëzimit seksual dhe prostitucionit, që është padyshim fyerja dhe shkelja më e rëndë e dinjitetit njerëzor dhe të drejtave njerëzore, kurse për shkak të ndjeshmërisë që kanë njerëzit ndaj fëmijëve ata shfrytëzohen më qëllim të lypësisë. Përsa i përket heqjes së organeve, viktimat mund të jenë të gjithë pa dallim.

Zyra për luftimin e krimit e OKB-së në muajin prill 2012 ka njoftuar se 2.4 milion njerëz në të gjithë globin janë viktimat të trafikimit të qenieve njerëzore dhe 80 për qind e tyre janë duke u shfrytëzuar si skllevër seksual⁶. Sipas Departamentit Amerikan të Shtetit (DASH) vlerësimet e fundit të numrit të njerëzve të trafikuar për seks apo shfrytëzimit për punë sillen prej 12 deri në 27 milionë⁷. Sipas Raportit të Organizatës Ndërkombëtare të Punës (ILO), për punën e fëmijëve, rreth 168 milionë fëmijë janë të detyruar për punë, ndërsa në të njëjtën kohë ka 75 milion persona të rinj të moshës 15 deri në 24 vjeç të cilët janë të papunë⁸.

⁶ Për më shumë shih: <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/story/2012-04-03/human-trafficking-sex-UN/53982026/1>, qasja me dt.27.08.2015

⁷ Për më shumë shih: Countertrafficking in persons policy (2012) publikuar në https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/2496/C-TIP_Field_Guide_Final_April%205%202013.pdf, qasja me dt.27.08.2015

⁸ Për më shumë shih: International Labour Organization (ILO), World Report on Child Labour, publikuar në: http://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_358969/lang--en/index.htm, qasja me dt.27.08.2015

UNICEF-i vlerëson se 1.2 milion fëmijë çdo vit bëhen viktima të trafikimit⁹. Në Bashkimin Europian 23.632 persona janë identifikuar ose prezumuar si viktima të trafikimit vetëm gjatë periudhës 2008-2010¹⁰.

Edhe sipas një studimi të bërë nga Walk Free Foundation organizatë e të drejtave të njeriut, me bazë në Australi, që ka përfshirë 162 vende, rreth 30 milionë persona në mbarë botën jetojnë si skllavër. Indeksi i skllavërisë globale për vitin 2013 tregon se Shqipëria renditet e para në Evropë për numrin e njerëzve që shfrytëzohen për trafikim, prostitucion ose punë të detyruar. Vlerësimi i kësaj organizate kryhet duke marrë parasysh numrin e popullsisë. Në nivel global, Shqipëria renditet e 51-ta. Në Europë, pas Shqipërisë renditet Mali i Zi, që është i 53-ti në shkallë globale, më pas Serbia e gjashta në Europë dhe e 59-a në botë, Maqedonia e 12-a, Italia e 18-a dhe Greqia e 24-a¹¹.

Mënyrat e trafikimit të qenieve njerëzore janë të ndryshme, kryesisht duke i joshur viktimat e trafikimit me premtime për punë dhe për një jetë më të mirë, me qëllim të shfrytëzimit për prostitucion ose formave të tjera të shfrytëzimit seksual, shërbimeve ose punës së detyruar, skllavërisë ose veprimeve të ngjashme me skllavërinë, robërisë ose heqjes së organeve.

⁹ Andjelkovic, Marija idr., 2011, Trgovina Ljudima u Republici Srbiji, Izvestaj za period 2000-2010, Astra – Akcija Protiv Trgovine Ljudima, f.48

¹⁰ Për më shumë shih ne: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-322_en.htm, qasja me dt.15.05.2013

¹¹ <http://www.gazetatema.net/web/2013/10/17/raporti-per-skllaverine-shqiperia-e-para-ne-europe/>, qasja më datë 16.04.2016

Për një kohë të gjatë trafikimi i qenieve njerëzore (tash e tutje TQNJ) kryesisht është trajtuar si fenomen i izoluar, jashtë lidhjes së ngushtë me problemet strukturale si: varfëria, dallimi gjithnjë më i madh në mes të të pasurve dhe të varfërve, papunësia, përjashtimi i shoqërisë dhe diskriminimi i origjinës si dhe format e ndryshme të dhunës ndaj grave dhe fëmijëve¹². Praktika tregon së fenomeni i TQNJ është i ndërlidhur me shumë lloje tjera të kriminalitetit si: krimi i organizuar, kontrabandimi i migrantëve, trafiket e drogës dhe të armëve, prostitucioni etj.

Studimi i këtij fenomeni është më rëndësi për kohën në të cilën jetojmë, jo vetëm për shkak të numrit të viktimave që shkakton sot në botë, por edhe faktin se TQNJ ndikon në zhvillimin ekonomik të vendeve ku ky fenomen është i përhapur, por edhe, sepse nga parandalimi dhe luftimi i TQNJ varet respektimi i të drejtave të njeriut, niveli i demokracisë në vend dhe përmbushja e detyrimeve që burojnë në kuadër të integritetit euro-atlantik të shumë vendeve që aspirojnë të bashkohen vendeve të demokratizuara.

Nisur nga shtrirja dhe organizimi i TQNJ si dhe nevoja e parandalimit dhe luftimit të tij është mëse e qartë së qasja ndaj këtij fenomeni duhet të jetë global dhe se bashkëpunimi ndërkombëtar është i pa zëvendësueshëm me masat

¹² Nikolić-Ristanović, Vesna, Strukturalna viktimizacija i trgovina ljudima u Srbiji: strategije prevladavanja i rizici kriminalizacije, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu – TEMIDA, Br. 4, godina 11. Decembar 2008, f.6

kombëtare, që çdo shtet ndërmerr për të parandaluar dhe luftuar me sukses këtë lloj të kriminalitetit.

Bazuar në specifikat e trafikimit dhe nevojës për të studiuar atë në plan kombëtar (Kosovë – Shqipëri), trajtimi i aspekteve penale, kriminologjike, viktimologjike dhe të politikës penale, që lidhen me fenomenin e trafikimit të personave, në këtë punim doktore vendoset në një kontekst më të gjerë se ai ndërkombëtar, duke analizuar me kujdes literaturën në fushë dhe debatin shkencor, që këto vitet e fundit ka njohur një rritje, jo vetëm sasiore, por edhe cilësore. Qëllimi i këtij punimi është jo vetëm të adresojë çështje me interes teorik për një audience specifike por edhe të punonjësve të praktikës, të cilët janë të angazhuar në parandalimin dhe luftimin e TQNJ.

Objekt i këtij hulumtimi janë faktorët nxitës dhe lehtësues të trafikimit në Kosovë dhe Shqipëri, si gjendja jo e mirë ekonomike dhe sociale, e jo rrallë edhe dëshirat e viktimave të trafikuar për një jetë më të mirë, prania e meshkujve si pjesë e forcave ushtarake dhe policore ndërkombëtare në Kosovë dhe lëvizja e njerëzve nga një vend në tjetrin.

Duke marr parasysh qasjet e ndryshme lidhur me përcaktimin, kuptimin dhe trajtimin e përgjithshëm të TQNJ, pjesë e punimit është analiza e problemeve teorike, por me pasoja në praktikë, të aspekteve që lidhen me trafikimin. Trajtimi i aspekteve juridiko penale është i nevojshëm, jo vetëm për shkak të kompleksitetit

që ato paraqesin në praktikë, por edhe të ndryshimeve të shpeshta të legjislacionit penal në Kosovë e deri diku edhe ne Shqipëri dhe debateve dhe aktorëve të shumtë që janë përfshirë në trajtimin e tyre. Diskutimet e problemeve që lidhen me TQNJ në mediat e ndryshme. Angazhimi dhe diskutimi mes organizatave qeveritare dhe jo qeveritare, vendore e ndërkombëtare, si dhe opinionit publik janë me rëndësi, por nga ana tjetër, trajtimi shkencor i këtij fenomeni, edhe në një punim të tillë doktore, mund të ndihmojë në qartësimin e një sërë paqartësive teorike, në zvogëlimin e dilemave dhe përmirësimet e ligjeve dhe zbatimit të tyre në praktikë.

Ky punim përveç trajtimit juridiko-penal të veprës penale të trafikimit, trajton edhe çështje me rëndësi teorike dhe praktike për hetimin, gjykimin dhe parandalimin e trafikimit si: identifikimin e viktimës, referimin fillestar, vlerësimin e rrezikut dhe mbrojtjen e viktimës, reflektimin, rikuperimin, rehabilitimin dhe ri-integrimin, si dhe të drejtat e viktimave, para, gjatë dhe pas përfundimit të procedimit penal. Pa njohjen reale të një fenomeni, në këtë rast të trafikimit, nuk mund të hartohet dhe zbatohet një politikë sociale, penale ose parandaluese efektive¹³.

Identifikimi i viktimave të trafikimit është pika fillestare në sistemin e mbrojtjes së tyre, ndaj kjo çështje si dhe trajtimi i nevojave specifike të tyre, të

¹³ Hysi, Vasilika, 2008, “A është sistemi i drejtësisë penale shqiptare efektiv ne parandalimin e veprave penale ne fushën e diskriminimit”, botuar ne Studime Juridike nr.2/2008, Tiranë, f.297

analizuara edhe si të drejta të tyre, sidomos ndihma shëndetësore, psikologjike, materiale dhe këshilluese, si dhe riintegrimi i plotë i tyre, janë pjesë e trajtimit në këtë punim.

Trajtimi krahasues dhe analitik i TQNJ është në fokusin e këtij punimi. Metodologjia e përzgjedhur e punës synon krahasimin e rregullimeve ligjore dhe praktikave të Kosovës dhe Shqipërisë, e në disa raste edhe më vendet tjera të Ballkanit Perëndimor, në mënyrë që në bazë të krahasimeve dhe analizave, të nxirren konkluzione të cilat mund të shfrytëzohen për ndryshime dhe plotësime të legjislacionit që zbatohet në fushë, por edhe për ta përafuar atë, me qëllim bashkëpunimin më efektiv mes vendeve të Ballkanit Perëndimor në përgjithësi dhe Kosovës e Shqipërisë në veçanti. Ky vështirësi i punimit është jo vetëm në frymën e rekomandimeve të Konventës së Palarmos¹⁴ dhe UNDCP¹⁵ por është theksuar shumë shpesh edhe në një sërë studimesh lidhur me trafikimin në vendet e Ballkanit Perëndimor¹⁶.

Në kreun e fundit të punimit trajtohen të drejtat e viktimave të trafikuar. Ky aspekt e bën punimin më të kompletuar dhe paraqet një risi në raport me trajtimin e kësaj teme në punimet e deritanishme. Deri më sot, pjesa më e madhe

¹⁴ Për më shumë shih: Protokollin për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve, në plotësim të Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar, 2002 (i njohur si Protokollin i Palermos)

¹⁵ Për më shumë shih: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html>, qasja me dt.27.08.2015

¹⁶ Për më shumë shih: Crime and its impact on the Balkans and affected countries , (2008), publikuar ne: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/greater-stability-in-the-balkans-is-lowering-crime.html>, qasja me dt.27.08.2015.

e studimeve është fokusuar te analiza kriminologjike e fenomenit, por tashmë Kosova dhe Shqipëria lidhur më të drejtat e viktimave të krimit kanë përshpejtuar hapat e tyre në ndryshimin e legjislacioneve dhe përshtatjen e tij me standardet ndërkombëtare dhe legjislacionin e Bashkimit European në këtë fushë, më qëllim plotësimin e kushteve për tu anëtarësuar në BE.

Duke qënë se kodi i procedurës penale shqiptare është në proces ndryshimi, në kuadër edhe të Reformës në Drejtësi në Shqipëri dhe se një projekt i ndryshimeve të tij është bërë publik në faqen zyrtare të Ministrisë së Drejtësisë¹⁷, trajtimi i të drejtave të viktimave dhe analiza e përafrimit të legjislacioneve të këtyre dy vendeve, mendoj se duhet të jenë pjesë e punimeve shkencore të reja në fushë.

¹⁷ Për më shumë shih: Projekti i ndryshimeve në Kodin e Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë, botuar në faqen zyrtare të Ministrisë së Drejtësisë me adresë: <http://www.drejtesia.gov.al/al/dokumente/legjislacioni/legjislacioni-i-brendshem>.

KAPITULLI II: TRAFIKIMI I QENIE NJERËZORE – VËSHTRIMI HISTORIK

1. Hyrje

Që nga skllavëria klasike e deri në ditët e sotme, TQNJ është paraqitur në forma të ndryshme, si nga mënyrat e kryerjes, si nga shfrytëzimi i viktimave të trafikuar, ndaj, më të drejtë, kjo dukuri sot quhet edhe si “skllavëri moderne”.

Nga aspekti historik, TQNJ si vepër penale e veçantë nuk ka ndonjë histori të gjatë, për shkak se ky fenomen është trajtuar në forma të ndara varësisht nga format e shfrytëzimit të viktimave, siç janë: prostitucioni, puna ose shërbimet e detyrueshme, skllavëria apo praktikat e ngjashme me skllavërinë.

Edhe pse TQNJ ka ekzistuar që në kohët e lashta, në kohën e skllavoprovarisë, të drejtat e viktimave nuk janë trajtuar në aspektin ligjor deri në shekullin e XVII, kur në Shtetet e Bashkuara të Amerikës u miratua Deklarata e Pavarësisë në vitin 1776, e pasuar nga një dokument ndërkombëtar European i quajtur Deklarata Franceze mbi të Drejtat e Njeriut dhe Qytetarëve i vitit 1789.

Të drejtat e viktimave në aspektin kushtetues janë paraparë për herë të parë në Kushtetutën e Shteteve të Bashkuara të Amerikës në vitin 1791, kur janë

aprovuar amendamentet kushtetuese të SHBA-ve¹⁸, ndërsa Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut e aprovuar nga Asambleja e Përgjithshme e OKB në vitin 1948, për herë të parë në histori parasheh katalogun e të drejtave të njeriut, ku është proklamuar dhe përcaktuar përmbajtja e të drejtave dhe lirive për të gjithë njerëzit në botë pa diskriminim¹⁹.

Në vështrimin historik, ka një sërë dokumente ndërkombëtare që mund të shfrytëzohen për trajtimin shkencor të TQNJ.

Konventat e para me interes në fushë datojnë në fillimet e shekullit të 20, konkretisht Konventa “*mbi skllavërinë*” e vitit 1926, Konventa “*Mbi punën e detyruar*” (1930). Pas Luftës së Dytë Botërore, në harkun kohor 1949- 1989 janë miratuar një sërë dokumentash ndërkombëtarë që trajtojnë format e TQNJ dhe ndalimin e tyre si: Konventa e Kombeve të Bashkuara “*Mbi Zhdukjen e Trafikimit të Njerëzve dhe Shfrytëzimit të Prostitutimit*” e vitit 1949 që ka hyrë në fuqi më datë 31 korrik 1951, Konventa “*për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut*” e vitit 1950, Konventa plotësuese “*Mbi eliminimin e skllavërisë, trafikimin e mallrave dhe institucioni dhe pjraktikat e ngjashme të skllavërisë*” (1956), Konventa “*Mbi eliminimin e punës së detyruar*” e vitit 1957, Pakti ndërkombëtar “*Mbi të drejtat qytetare dhe politike*” (1966), Konventa “*Për*

¹⁸ Vuckovic – Sahovic Nevena, Eksploatacija dece s posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, decjoj prostituciji i decjoj pornografiji, 2006, Izdavač Centar za prava deteta, Beograd, f.10

¹⁹ Për më shumë shih: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>, qasja më dt.04.09.2015

eliminimin e të gjitha llojeve të diskriminimit të grave” (1979), Konventa “*Për të drejtat e fëmijës*”(1989).

Disa grupe shoqërore si gratë dhe fëmijët kanë qënë më shumë objekt i mbrojtjes së tyre pas viteve 90 të shek.XX në dokumente të OKB dhe të Këshillit të Europës dhe atë: Rekomandimet e përgjithshme të Komitetit Nr.19 e vitit 1992, ‘*Për eliminimin e diskriminimit ndaj grave*’ Deklarata e Pekinit dhe Planin operativ (aksionit) e vitit 1995, Konventa “*Mbi ndalimin formave më të rënda të punës së fëmijëve*” (1999), Deklarata Ministrore e Hagës “*Mbi orientimet Europiane për masat efikase për luftimin e trafikimit të grave, më qëllim të shfrytëzimit seksual*”, Konventa e Kombeve të Bashkuara “*Kundër krimit të organizuar transnacional*” (2000) dhe Plotësimi i Konventës së Kombeve të Bashkuara “*Kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar*”, (2002) (i njohur si Protokolli i Palermos)²⁰ , Rekomandimet e Këshillit të Evropës 1325 (1997) “*Mbi trafikimin dhe prostitucionin e detyruar në shtete e Këshillit të Evropës*²¹”, Rekomandimet e Komitetit të Ministrave Nr.R e vitit 2000 të shteteve anëtare “*Mbi operimet (aksionet) kundër trafikimit të qenieve njerëzore më qëllim të shfrytëzimit seksual*”²² Protokolli Fakultativ i Konventës “*Për të drejtat e fëmijës, mbi shitjen e fëmijëve, prostitucionin e fëmijëve dhe pornografisë së*

²⁰ Për më shumë shih: <https://www.unodc.org/unodc/treaties/CTOC/>, qasja më dt.02.09.2015

²¹ Për më shumë shih: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=15359&lang=en>, qasja më dt. 27.08.2015

²² Për më shumë shih: Recommendation No. R (2000) 11 of the Committee of Ministers to member states on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation, publikuar në <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=355371>, qasja më dt.27.08.2015

fëmijëve” (2000)²³, Vendimi Kornizë i Këshillit të BE “*Mbi trafikimin e njerëzve*” (2002)²⁴, Konventa e Këshillit të Evropës “*Kundër trafikimit të njerëzve*”, miratuar në vitin 2005²⁵.

Dokumentet e sipërpërmendura kanë shërbyer si bazë referimi për hartimin, ndryshimin dhe plotësimin e legjislacioneve vendase. Sipas UNODC²⁶, nga nëntori i vitit 2008, 63% e shteteve nga 155 shtete dhe territore në të cilat bëhet Raporti Global për TQNJ nga UNODC, kanë miratuar ligje që përmbajnë zgjidhje për format kryesore të TQNJ; pjesa tjetër 16% kanë miratuar ligje që përmbajnë vetëm disa elemente të definicionit të parashikuar më Protokollin e palermos (2002), që plotëson Konventën e Kombeve të Bashkuara kundër Krimin të Organizuar (2000)²⁷.

Legjislacioni ndërkombëtar dhe legjislacionet kombëtare lidhur me trafikimin kanë njohur zhvillime të mëdha pas miratimit të Konventës së

²³ Për më shumë shih: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>, qasja me dt. 27.08.2015

²⁴ Për më shumë shih: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:l33137>, qasja me dt. 27.08.2015

²⁵ Për më shumë shih: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Convntn/CETS197_en.asp, qasja me dt. 27.08.2015

²⁶ Borba protiv trgovine ljudima, prirucnik za poslanike, publikim i UNODC, IPU dhe UN.GIFT, Nr.16/2009 f.11 dhe 12, www.ungiftserbia.org, qasja 12.09.2011

²⁷ Për më shumë shih: Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000), publikuar ne: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>, qasja me dt. 27.08.2015

Kombeve të Bashkuara “*Për krimin e organizuar transnacional*”²⁸. Kështu, në vitin 2003 vetëm një e treta e shteteve që janë përfshirë në raportin global, kanë pasur ligjet kundër trafikimit të qenieve njerëzore. Në fund të vitit 2008, katër të pestat e këtyre vendeve i kanë pasur këto ligje, që do të thotë se numri i vendeve që i kanë nxjerr këto ligje është rritur kënaqshëm.

Krahas ratifikimit të konventave ndërkombëtare, rëndësi të madhe ka edhe miratimi i ligjeve specifike ose përmirësimeve të ligjeve penale ekzistuese. Sipas UNODC²⁹ 54% e shteteve të analizuara në Raportin Global për trafikimin e qenieve njerëzore kanë krijuar njësi të veçanta për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, ndërsa më shumë se gjysma e tyre i kanë hartuar planet e veprimit në këtë fushë.

2. Trafikimi i qenieve njerëzore në Kosovë – vështrimi historik

Pas heqjes së autonomisë së Kosovës, të njohur nga Kushtetuta e vitit 1974³⁰, Kuvendi i Serbisë miratoi vendimin për të pezulluar Kuvendin e Kosovës, pak kohë mbasi 114 prej 123 delegatëve shqiptarë të Kosovës, në këtë Kuvend

²⁸ Për më shumë shih: United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto, publikuar ne <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>, qasja me dt.27.08.2015

²⁹ Për më shumë shih: <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/global-report-on-trafficking-in-persons.html>, qasja me dt.02.09.2015

³⁰ Autonomia e Kosovës është hequr nga Kuvendi i Serbisë me 28 Mars 1989.

miratuan një rezolutë, me anë të së cilës Kosova u shpall njësi e barabartë dhe e pavarur brenda Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë (RSFJ). Zhvillimet politike pas kësaj ngjarje ndikuan që Kosova të mbetej e okupuar nga Serbia deri në muajin qershor 1999, kur Ushtria Çlirimtare e Kosovës me ndihmën e trupave të NATO-s çliroi Kosovën.

Deri në vitin 2001, TQNJ në Kosovë nuk ishte parashikuar si vepër penale. Pas luftës në Kosovë aplikoheshin ligjet e ish Republikës Federative të Jugosllavisë, ish Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës dhe një pjesë e ish ligjeve të Republikës së Serbisë, të cilat nuk parashikonin asnjë dispozitë lidhur me TQNJ. Ndaj nevoja për të parashikuar TQNJ si vepër penale u përcaktua nga mungesa e legjislacionit të fushës dhe shumëllojshmëria e ligjeve që aplikoheshin në Kosovë.

Më ardhjen e shumë forcave ushtarake dhe policore ndërkombëtare si dhe një personeli shumë të madh civil ndërkombëtar në Kosovë, në kuadër të Misionit të Kombeve të Bashkuara për Kosovë (UNMIK), por edhe të shumë organizatave tjera ndërkombëtare, qeveritare ose joqeveritare, u krijua një mundësi për trafikantët e qenieve njerëzore³¹, për të shfrytëzuar mungesën e kontrollimit të kufijve të Kosovës, për shkak së KFOR-i ende nuk ishte konsoliduar dhe funksional, nuk funksiononte sistemi policor dhe gjyqësor, për shkak së policët,

³¹ Për më tepër shih: Belegu, Majlinda, Trafikimi i femrave gjatë periudhës së tranzicionit në Kosovë, publikuar në <http://floripress.blogspot.com/2011/01/trafikimi-i-femrave-gjate-periudhes-se.html>, qasja me datë 26.08.2015

prokurorët dhe gjyqtarët shqiptar ishin larguar nga puna nga pushteti serb, ndërsa policët, prokurorët dhe gjyqtarët serb ishin larguar nga Kosova më ardhjen e forcave ndërkombëtare, mungonte stabiliteti politik dhe ekonomik, nuk funksionin doganat dhe në të njëjtën kohë ishte prezente nevoja permanente e personelit ushtarak, policor dhe civil të gjinisë mashkullore, për të shfrytëzuar seksualisht femra të trafikuar, që vinin nga vendet e ish bllokut socialist. Një pjesë e viktimave shfrytëzoheshin për shërbime seksuale edhe nga ata persona që kishin ardhur në Kosovë për të ndihmuar në vendosjen e rendit dhe ligjit³².

Në vitin 2001 Administrata e UNMIK-ut³³ nxori Rregulloren Nr.2001/4 mbi ndalimin e TQNJ në Kosovë³⁴ e cila parashikonte për herë të parë në Kosovë trafikimin e qenieve njerëzore si vepër penale si dhe dispozita tjera që trajtonin viktimat e trafikuar dhe lokalet e përdorura për trafikimin e këtyre viktimave. Krahas ndryshimeve ligjore, kjo rregullore parashikonte Koordinatorin Kombëtar për Luftimin e Trafikimit të Qenieve Njerëzore³⁵.

Duke qenë se në Kosovë nuk kishte dispozita ligjore që mbronin viktimat e trafikuar dhe dëshmitarët që mund të paraqiteshin në procedimet penale të TQNJ, në vitin 2001, administrata e UNMIK-ut nxori Rregulloren për mbrojtjen

³² Rasti i Kishës së Deviçit në Komunën e Skenderajt, ku viktimat shfrytëzoheshin seksualisht nga disa ushtarë Rus që bënë pjesë në forcat paqëruajtëse të KFOR-it, për më tepër shih këtë rast në ish Gjykatën e Qarkut në Prishtinë

³³ Administrata e UNMIK-ut u instalua në Kosovë në bazë të Rezolutës së Këshillit të Sigurimit Nr.1244, në vitin 1999.

³⁴ Rregulloret e UNMIK-ut kishin fuqinë e ligjeve në Kosovë.

³⁵ Rregullorja e UNMIK-ut Nr.2001/4 e dt. 12.01.2001 "Mbi ndalimin e trafikimit me njerëz në Kosovë",

e palëve të dëmtuara dhe dëshmitarëve në procedurën penale³⁶, pastaj Urdhëresën administrative për zbatimin e kësaj Rregullore³⁷ si dhe një Rregullore për dëshmitarët bashkëpunues³⁸, që kishin për qëllim luftimin e kriminalitetit në përgjithësi dhe të TQNJ në veçanti.

Gjatë periudhës 2001-2014, vepra penale e TQNJ në Kosovë, ka pësuar ndryshime në aspektin juridiko-penal, por edhe në aspektin e trajtimit të viktimave dhe qasjes së institucioneve ndaj këtij fenomeni.

Pas luftës, Kosova kishte nevojë për të pasur një kod penal, ku do të përfshiheshin veprat penale që ishin parashikuar në ligje të ish Jugosllavisë, të ish Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Republikës së Serbisë ose edhe të vetë Rregulloreve të UNMIK-ut, ndaj më ndihmën e ekspertëve ndërkombëtar në Kosovë u miratua kodi i parë penal, si i përkohshëm, i cili hyri në fuqi më datë 6 Prill 2004.

TQNJ në kodin penal të Kosovës (KPK), të datës 6 Prill 2004, parashikohej në nenin 139 të tij, krahas kësaj vepre penale, në kod ishin parashikuar edhe disa vepra penale, që sipas rregullores së UNMIK-ut Nr.2001/4 konsideroheshin si trafikim me njerëz, konkretisht: vendosja e skllavërisë,

³⁶ Rregullorja e UNMIK-ut Nr. 2001/20 dt.20.09.2001 "Për mbrojtjen e palëve të dëmtuara dhe dëshmitarëve në procedurën penale" 2001/20 dt.20.09.2001

³⁷ Urdhëresa Administrative e UNMIK-ut Nr.2002/25 e datës 13.09.2002 për zbatimin e Rregullores Nr.2001/20 për mbrojtjen e palëve të dëmtuara dhe dëshmitarëve në procedurën penale

³⁸ Rregullorja e UNMIK-ut Nr.2001/ e datës 20.09.2001 mbi dëshmitarët bashkëpunues

kushteve të ngjashme me skllavërinë dhe e punës së detyruar (neni 137 i k.p.k) dhe fshehja e dokumenteve të identifikimit të viktimave të skllavërisë ose trafikimit të qenieve njerëzore (neni 140 i k.p.k).

Gjatë zbatimit të dispozitave të kodit të përkohshëm penal të Kosovës, zbatuesit e tij vunë në pah përparësitë dhe të metat e tij, duke përfshirë mungesën e disa veprave penale që lidheshin më sigurinë shtetërore por edhe më TQNJ, ndaj pas shpalljës së pavarësisë së Kosovës, në dhjetor të vitit 2012, Kuvendi i Kosovës miratoi kodin e ri penal, i cili ka hyrë në fuqi më datë 1 janar 2013.

Kodi penal i ri i Kosovës (tani e tutje KPRK) ka sjellur mjaft risi përsa i përket TQNJ, duke bërë jo vetëm përshkrim më të qartë të elementeve të veprës penale të TQNJ, por ka parashikuar vepra penale të reja që lidhen më këtë fenomen siq janë: shërbimet seksuale të viktimës së trafikimit, shfrytëzimi seksual i personave nën moshën 16 vjeçare, kur viktimat janë viktima të trafikimit të qenieve njerëzore dhe transplantimi i kundërligjshëm i organeve dhe qelizave njerëzore.

Për shkak të qëndrimeve politike të Serbisë ndaj Kosovës dhe bazuar në një raport të Euro-deputetit Dick Marty të datës 12 Dhjetor 2010, me numër Ajdoc46 2010, paraqitur në Asamblenë Parlamentare të Këshillit të Europës, për

të ashtuquajturin trafikim të organeve në Kosovë, gjatë luftës së vitit 1999³⁹, në vitin 2011 u formua një Task Forcë e veçantë për hetimin e kësaj çështje, me seli në Bruksel, të cilën e udhëhoqi amerikanin John Clint Williamson nga shtatori të vitit 2011 deri në vitin 2014, edhe pse, në mungesë të dëshmive kjo çështje ishte mbyllur nga prokurorët ndërkombëtar që vepronin në kuadër të UNMIK-ut në Kosovë⁴⁰.

Edhe Kuvendi i Republikës së Shqipërisë i shtyrë nga qasja ndërkombëtare lidhur me këtë rast, ka shqyrtuar dhe miratuar mundësinë e hetimit të këtij rasti edhe në territorin e Republikës së Shqipërisë⁴¹ edhe pse Shqipëria nuk ishte e përfshirë në luftë dhe nuk bie nën jurisdiksionin e Gjykatës Ndërkombëtare për Krimet e Luftës në ish Jugosllavi e as nën juridiksionin e EULEX-it, që ka mandat vetëm për Kosovën. Kuvendi i Shqipërisë i hapi dritën jeshile, hetimeve në territorin shqiptar nga ana e Task Forcës Hetimore Speciale të EULEX-it (e njohur edhe me emrin “SITF-i”), lidhur me akuzat e ngritura nga raportuesi i Këshillit të Evropës, Dick Marty, në lidhje me trajtime çnjerëzore, vrasje dhe trafik të paligjshëm organesh në Shqipëri gjatë dhe pas luftës në Kosovë.

³⁹ <http://www.politika.rs/rubrike/dosije-Hasim-Taci/Dokumenti/Nehumana-postupanja-sa-ljudima-i-ilegalna-trgovina-ljudskim-organima-na-Kosovu.lt.html> publikuar me dt.05. decembar 2011

⁴⁰ Për më shumë shih: <http://www.sitf.eu/index.php/en/about-sitf>, qasja me dt.25.08.2015

⁴¹ Ligji nr. 53/2012 “Për Marrëdhëniet Juridiksionale në Çështjet Penale me Task Forcën Hetimore Speciale të EULEX-it”

Duke qenë nën presionin ndërkombëtar, më datën 3 Gusht 2015 Kuvendi i Kosovës miratoi Ligjin Nr. 05/L -053 për dhomat e specializuara⁴² dhe zyrën e prokurorit të specializuar që në mes tjerash do të kenë kompetencë edhe për hetimin e pretendimeve për krime të rënda ndërkufitare dhe ndërkombëtare të kryera gjatë konfliktit në Kosovë dhe pas tij, krime të cilat ndërlidhen me ato që janë raportuar në Raportin e Asamblesë Parlamentare të Këshillit të Evropës, Dok 12462, i datës 7 janar 2011, dhe të cilat kanë qenë objekt i hetimeve penale të kryera nga Task Forca Hetimore Speciale (“TFHS”) e Prokurorisë Speciale të Republikës së Kosovës (“PSRK”)⁴³.

Dhomat e specializuara sipas ligjit të sipër përmendur kanë juridiksion mbi krimet e parapara në nenet 12 – 16 të këtij ligji⁴⁴, që kanë të bëjnë me Raportin e Asamblesë së Këshillit të Evropës, krimet e parashikuara në pajtim me nenin 7(2) të Konventës Evropiane për të Drejtat dhe Liritë Themelore të Njeriut dhe nenin 15(2) të Marrëveshjes Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike, të përfshira dhe të mbrojtura me nenet 19 (2), 22(2), 22(3) dhe 33(1) të

⁴² Në Kosovë këto dhoma njihen si gjykatë speciale e cila edhe pse është formuar nga Kuvendi I Kosovës dhe sipas ligjeve të Kosovës e ka selinë në Hagë e jo në Kosovë dhe ka të punësuar vetëm gjyqtarë dhe personel tjetër mbështetës ndërkombëtar e jo edhe shtetas të Kosovës

⁴³ Për më shumë shih Ligjin e Kosovës Nr. 05/L -053 dt.03.08.2015 për dhomat e specializuara dhe zyrën e prokurorit të specializuar, në <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=1,122>

⁴⁴ Nenet 12-16 të këtij ligji përfshijnë Krimet Kundër Njerëzimit sipas së Drejtës Ndërkombëtare, Krimet e Luftës sipas së Drejtës Ndërkombëtare dhe Krime të tjera sipas së drejtës së Kosovës, që nënkupton veprat penale të parashikuara më Kodin Penal të Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë (1976), ligjin Penal të Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës (1977) dhe çdo ligj penal material më i butë që ka qenë në fuqi nga viti 1989 deri në korrik 1999/27 tetor 2000.

Kushtetutës së Kosovës, si dhe mbi veprat penale kundër administrimit të drejtësisë dhe administratës publike të parashikuara në kapitullin XXXII, nenet 384-386, 388, 390-407, dhe kapitullin XXXIII nenet 409-411, 415, 417, 419, 421, dhe Kapitullin XXXIV, nenet 423-424 të Kodit Penal të Kosovës i vitit 2012, kur ato kanë të bëjnë me procedurat zyrtare dhe zyrtarët e tyre⁴⁵.

Po sipas këtij ligji, jurisdikcioni kohor i këtyre dhomave të specializuara është për veprat penale në kuadër të juridiksionit lëndor të tyre, të kryera mes periudhës 1 janar 1998 dhe 31 dhjetor 2000.

3. Trafikimi i qenieve njerëzore në Shqipëri – Vështrimi historik

Sikurse në Kosovë, edhe në Shqipëri trafikimi i qenieve njerëzore nuk ishte i njohur si vepër penale para viteve të '90 . Sipas akademikut Luan Omari,

⁴⁵ Nenet 384-386, 388, 390-407, 409-411, 415, 417, 419, 421, 423 dhe 424 përfshijnë veprat penale përkufizimet, moslajmërimi i përgatitjes së veprave penale, moslajmërimi i veprave penale apo kryesve të tyre, dhënia e ndihmës kryesve pas kryerjes së veprave penale, lajmërimi apo kallëzimi i rremë, deklarimi i rremë nën betim, deklarimet e rreme, deklaratat e rreme të dëshmitarëve bashkëpunues, pengimi i të provuarit apo procedurës zyrtare, frikësimi gjatë procedurës penale, hakmarrja, manipulimi me prova, falsifikimi i dokumenteve, rastet e posaçme të falsifikimit të dokumenteve, shkelja e fshehtësisë së procedurës, mospërfillja e gjykatës, mosekzekutimi i vendimeve gjyqësore, legalizimi i përmbajtjes së rreme, rebelimi i personave të privuar nga liria, arratisja e personit të privuar nga liria, mundësimi i arratisjes së personave të privuar nga liria, lirimi i kundërligjshëm i personave të privuar nga liria, pengimi i personit zyrtar në kryerjen e detyrave zyrtare, sulmi ndaj personit zyrtar gjatë kryerjes së detyrës zyrtare, thirrja për rezistencë, marrja apo asgjësimi i vulave zyrtare ose i shkresave zyrtare, prezentimi i rremë si person zyrtar, dhënia e kundërligjshme e ndihmës juridike, dëmtimi i varreve apo kufomave, keqpërdorimi i informatës zyrtare, konflikti i interesit,

"Para viteve '90-te, në Shqipëri nuk njihej koncepti i trafikantëve dhe i trafikimit dhe Kodi Penal parashikonte dënim penal, vetëm për veprën penale të ushtrimit të prostitucionit"⁴⁶.

Në Kodin Penal të Shtetit Shqiptar të vitit 1928, që bazohej në kodet Europiane, prostitucioni parashikohej në kreun "*Delikte kundër zakonit të mirë dhe rregullit familjar*" kaptina III, e quajtur "*Shtytje në turpërim ose në luksur*", ndërsa në kodin penal të viti 1952, parashikohej vepra penale "*Mbajtja e lokaleve për kurvëri*", neni 291, e cila vepër ndryshon emrin në kodin penal të RPSSH të vitit 1977 si vepër penale "*Ushtrimi i kurvërisë dhe shtytja osendërmejtësiminë kurvëri*", neni 297⁴⁷.

Shqipëria pas ndryshimit të sistemit politik dhe shoqëror, që ndodhi me mbajtjen e zgjedhjeve të vitit 1992 përballë një serë problemesh politike ekonomike dhe sociale. Kalimi nga një sistem diktatorial, monist drejt atij demokratik dhe pluralist, pa pasur përvojë politike, kalimi nga ekonomia e centralizuar në ekonominë e tregut, eksodet e mëdha të shqiptarëve të filluara nga 2 korrik 1989 u shoqëruan me probleme të mëdha ekonomike dhe sociale.

⁴⁶ Imeraj, Elizabeta, 2015, "*Aspekte teorike dhe praktike për studimin e trafikimit të qenieve njerëzore*", punim i disertacionit diktoral", f.13, publikuar në <http://www.doktoratura.unitir.edu.al/2015/01/doktoratura-elizabeta-imeraj-fakulteti-i-drejtësisë-departamenti-i-te-drejtësisë-penale/>, qasja me datë 16.05.2015

⁴⁷ Sema, Eneida, 2005, "*Vështrim historik mbi trajtimin e veprave penale të trafikimit të femrave dhe të shfrytëzimit të prostitucionit, si "Biznese" të paligjshme të rrjeteve kriminale*", botuar në revistën Studime Juridike, botim i Fakultetit të Drejtësisë të UT, nr.1/2005, Tiranë, f.231 dhe 233

Duke qenë në një gjendje ekonomike të vështirë, një pjesë e madhe e popullatës së Shqipërisë u detyrua të migrojë jashtë vendit për një jetë më të mirë dhe kjo situatë është shfrytëzuar nga trafikantët, për të rekrutuar gra dhe vajza me qëllim trafikimi, në formën e shfrytëzimit të prostitucionit dhe shërbimeve seksuale përgjithësisht.

Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë i vitit 1995 nuk parashikonte trafikimin e personave si vepër penale, por parashikonte disa vepra tjera penale, që mund të ndërlidhen me disa nga format e trafikimit të qenieve njerëzore, siç është vepruar penale e ushtrimit të kurvërisë (neni 135 i k.p), pornografia (neni 136 i k.p), shtytja, ndërmjetësimi ose marrja shpërblim për ushtrimin e prostitucionit (neni 114 ek.p) dhe mbajtja, shfrytëzimi, financimi, dhënia me qira e lokaleve për ushtrim të prostitucionit (neni 115 e k.p)⁴⁸.

Pas fillimit të stabilitetit politik dhe ekonomik, bazuar në raportet e organizatave ndërkombëtare për krimin e organizuar në përgjithësi dhe trafikimin e qenieve njerëzore në veçanti në Shqipëri dhe në rajon, Kuvendi i Shqipërisë miratoi ligjin nr. 8733, datë 24.01.2001 ”Për disa shtesa e ndryshime në kodin penal të Republikës së Shqipërisë”, me të cilin për herë të parë në Shqipëri parashikohet si vepër penale trafikimi i qenieve njerëzore, që më vonë më ligjin

⁴⁸ Koca, Arqilea, 2013, “Trafikimi i qenieve njerëzore këndvështrimi juridik” f.17 pjesë e publikimit me titull Kuadri ligjor mbi trafikimin e qenieve njerëzore në Shqipëri dhe sfidat e hasura në praktikën gjyqësore, botuar nga Shkolla e Magjistraturës Tiranë, më mbështetjen e USAID dhe IOM, shkurt 2013, f.35

nr. 9188, të datës 12.2.2004, titulli i kësaj vepre penale ndryshoi dhe u emërtua trafikimi i personave⁴⁹.

Me ratifikimin e Konventës së OKB-së kundër Krimit të Organizuar Transnacional, si dhe dy protokolleve të saj shtese⁵⁰, Shqipëria krijoi një bazë juridike për të bërë ndryshime ligjore në kodin penal edhe sa i përket çështjes së trafikimit të qenieve njerëzore. Nryshimet e bëra me ligjin nr. 9188, datë 12.02.2004 në kodin penal të Shqipërisë parashikuan tre nene për trafikimin, konkretisht: *Trafikimi i personave* (neni 110/a, i KPRSH) *Trafikimi i femrave* (neni 114/b i KPRSH) dhe *Trafikimit i të miturve* (neni 128/b i KPRSH). Këto tre nene dhe nenet tjera që ndërlidhen më format tjera të shfrytëzimit e plotësuan në masë të madhe bazën ligjore penale për sanksionimin e veprave penale që ndërlidhen më trafikimin.

Edhe pse në Kodin Penal Shqiptar kishte tre nene që trajtonin përgjegjësinë penale për trafikimin, analiza e përmbajtjes së tyre nxjerr në pah se ato kishin përkufizim dhe përmbajtje të njëjtë dhe ndryshonin vetëm në subjektin që prekte, pra vetëm thuhej njerëz, gra dhe fëmijë. Sipas Iva Zajmi, ish Koordinatorë Kombëtare e Shqipërisë në Luftën kundër Trafikimit të Qenieve

⁴⁹ Hasneziri, Luan, 2013, “*Analiza juridiko-penale te veprës penale të “trafikimit të personave”, dhe problematika e hasur ne lidhje me kualifikimin e drejtë ligjor të kësaj vepre penale*”, pjesë e publikimit me titull Kuadri ligjor mbi trafikimin e qenieve njerëzore në Shqipëri dhe sfidat e hasura në praktikën gjyqësore, botuar nga Shkolla e Magjistraturës Tiranë, më mbështetjen e USAID dhe IOM, shkurt 2013, f.35

⁵⁰ Ratifikimi i konventës është me ligjin nr. 8920, datë 11.07.2002.

Njerëzore, formulime të tilla në kodin penale kanë sjellë paqartësi në praktikë dhe përsëritje të panevojshme. Sipas kësaj autore, do të ishte më mirë që të kishte një nen të vetëm për trafikimin e qenieve njerëzore, sepse termi “person” i përdorur në këtë nen i referohet çdo individi, qoftë femër ose mashkull, i rritur ose fëmijë, ndërsa në praktikë, neni 110/a interpretohet duke u zbatuar vetëm në rastet kur viktimat janë mashkull (i rritur mbi 18 vjeç), sepse rastet e tjera kualifikohen sipas nenit 114/b për femrat (mbi 18 vjeç), dhe nenit 128/b për fëmijët (femër apo mashkull nga 0-18 vjeç)⁵¹.

Kodi penal i Republikës së Shqipërisë (tash e tutje KPRSH) mes tjerash ka pësuar ndryshime sa i përket veprave penale që lidhen me trafikimin, me ligjin nr.9859, datë 21.1.2008, neni 3, ligji 144/2013, datë 2.5.2013, neni 31. Me nenin 48 të ligjit 144/2013 është shfuqizuar neni 114/b që përfshinte trafikimin e femrave, ndërsa 128/b që përfshin trafikimin e fëmijëve është shfuqizuar vetëm dënimi më gjorbë si dënim kryesor, ndaj tani janë në fuqi katër nene në KPRSH, konkretisht neni 110/a, 110/b, 110/c dhe 128/b që parashikojnë respektivisht veprat penale të tilla si: trafikimi i personave të rritur, përfitimi apo përdorimi i shërbimeve të ofruar nga personat e trafikuar, veprimet që lehtësojnë trafikimin dhe trafikimin e të miturve, të cilat do të trajtohen në kreun tjetër të këtij punimi, por në këtë rast duhet theksuar edhe nenin 52/a & III që parasheh ligji 144/2013,

⁵¹ Zajmi, Inva, 2013, “A e kalon legjislacioni penal shqiptar për trafikimin e qenieve njerëzore prapë e standardeve ndërkombëtare” pjesë e publikimit me titull Kuadri ligjor mbi trafikimin e qenieve njerëzore në Shqipëri dhe sfidat e hasura në praktikën gjyqësore, botuar nga Shkolla e Magjistraturës Tiranë, më mbështetjen e USAID dhe IOM, f.26,

sipas të cilit garantohet mos-ndëshkueshmëria dhe dënimi i viktimave të trafikimit për përfshirjen e tyre në aktivitete të penalizuara të cilat ato janë detyruar ti ndërmarrin si konsekuencë direkte e të qenurit subjekt i TQNJ..

4. Shkaqet e trafikimit në Kosovë dhe Shqipëri

Sikurse në shumë vendet tjera të Ballkanit Perëndimor dhe pothuajse kudo në botë edhe në Kosovë, studime të ndryshme, por edhe nga praktika ime personale e punës së përditshme si gjyqatr dhe prokuror në Republikën e Kosovës, si shkaqe të TQNJ vihen në pah shkaqe të tilla si: lufta e viteve 1998/99, kriza ekonomike, mungesa e stabilitetit politik, pabarazia në shoqëri, ardhja e shumë përfaqësuesve ndërkombëtar në shërbimet e tyre ushtarake, policore dhe civile, globalizimi si dhe procesi transformimit social, të cilat mund të ndahen në shkaqe nxitëse dhe lehtësuese.

Gjatë luftës së vitit 1998/99 Kosova u bë njëri ndër vendet më të njohura në botë, jo për zhvillimin e saj ekonomik, kulturor ose politik, por për shkak të një lufte, ku pushtuesit serb bënë vrasje masive të popullatës civile, duke përfshirë fëmijë, gra e të moshuar dhe zhvendosje masive të popullatës shqiptare, të cilët dëboheshin nga trojet e tyre etnike në drejtim të shteteve tjera, më qëllim të spastrimit etnik të Kosovës nga shqiptarët. Sipas vlerësimeve të Kombeve të

Bashkuara, deri në mesin e tetorit të vitit 1998, mbi 298,000 njerëz, apo afër 15 për qind të popullsisë, u zhvendosën brenda Kosovës ose u larguan nga Kosova, ndërsa deri më 20 maj 1999, më shumë se 740,000 shqiptarë të Kosovës, afër një e treta e popullsisë së Kosovës, u dëbuan nga Kosova. Mendohej se mijëra të tjerë janë zhvendosur brenda vendit⁵².

Pas një lufte të tillë kur çdo gjë ishte shkatërruar, trafikantët shihnin si faktorë lehtësuese, për të trafikuar gratë dhe vajzat e reja: mungesën e stabilitetin politik dhe të sigurisë, mungesën e policisë dhe ushtrisë Kosovare, edhe pse Organizata e Kombeve të Bashkuara – Misioni në Kosovë (me tutje UNMIK-u)⁵³ shumë shpejt solli shumë forca policore nga e gjithë bota, ndërsa NATO futi në Kosovë afërsisht 50 000 trupa ushtarake⁵⁴. Kjo në njërin anë krijoi një siguri më të mirë për qytetarët por në anën tjetër nxiti shumë grupe kriminale që merreshin më TQNJ, për të sjellur sa më shumë vajza dhe gra për ti trafikuar, kryesisht nga vendet e ish Bashkimit Sovjetik, ku ishte trashëguar një gjendje e rëndë ekonomike dhe sociale, duke i mashtruar së në Kosovë mund të gjenin punë që do të paguhej mirë dhe se do të kishin mundësi që të tejkalonin varfërinë që mbretëronte në familjet e tyre.

⁵²Për më shumë shih aktakuzën kundër Slobodan Milosevic etj, Fakte Themelore, pikat 25 dhe 34, f.6 dhe 9, publikuar në http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/bcs/mil-052299-al.pdf, qasja mw datw 09.09.2015

⁵³ Rezuluta 1244 e Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara, viti 1999

⁵⁴ Për më shumë shih: <http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/history.aspx>, qasja më datë 26.08.2015

Trafikantët shumë shpejt vunë re së prezenca e një numri të madh të policëve, ushtarëve dhe personelit administrativ ndërkombëtar, që për nga mosha ishin në shumicë të ri, për nga gjinia ishin në shumicë burra dhe pa familjet e tyre, që kishin edhe pagesa mujore të mëdha dhe kishin mundësi që të blinin shërbime seksuale të viktimave të trafikuar, ishte rast i mirë për përfitime financiare nga trafikimi për qëllime të shfrytëzimit seksual.

Pas luftës në Kosovë, trafikantët gjithashtu shfrytëzuan edhe mungesën totale të gjyqtarëve, prokurorëve dhe policisë vendore. Në këto rrethana UNMIK-u ishte i detyruar që të krijonte një sistem gjyqësor dhe prokurorial emergjent ku përfaqësuesi special i Sekretarit të OKB-së, francezi Bernard Kushner emëroi disa gjyqtarë dhe prokurorë, të cilët merreshin vetëm me rastet urgjente penale, por jo edhe me rastet e trafikimit të qenieve njerëzore. Kjo situatë vazhdoi deri në vitin 2001, kur UNMIK-u miratoi Rregulloren nr.2001/4 që parashikonte trafikimin si vepër penale dhe dispozita tjera për parandalimin dhe luftimin e TQNJ.

Edhe pse pasojat e luftës në Kosovë ishin të mëdha, shumica e popullatës shqiptare kishte mbetur pa shtëpi dhe u ishte shkatërruar e gjithë pasuria e tyre, femrat shqiptare të Kosovës në fillim pas luftës nuk ranë pre e trafikantëve për qëllimi të shfrytëzimit të shërbimeve seksuale apo prostitucionit, por me kalimin e kohës kjo gjendje ka ndryshuar, duke u rritur numri i viktimave vendëse dhe zvogëluar numri i viktimave të huaja. Faktorë që kanë ndikuar në rritjen e numrit

të viktimave vendase janë: pamundësia për të siguruar një vend pune, kushtet e vështira ekonomike të viktimave, niveli i ulët i arsimit të femrave në zonat rurale, familjet me probleme bashkëshortore si dhe zakonet patriarkale që e motivojnë diskriminimin e femrave. Në këto raste femrat zakonisht bëhen objekt të dhunës në familje ose dhunës seksuale dhe më pas përbëjnë viktimë potenciale të trafikimit për qëllime të shfrytëzimit seksual dhe prostitucionit.

Gjatë viteve të fundit ka një rritje të numrit të viktimave të trafikuar në Kosovë që vijnë nga Shqipëria. Për këtë ka ndikuar liberalizimi i lëvizjes së qytetarëve nga të dy anët e kufirit. Rritja e kontrollit të kufirit detar ndikoi në gjetjen e rrugëve të tjera të trafikimit, kryesisht të kufijve tokësorë me Malin e Zi, Greqinë dhe Kosovën të cilat mbeten më pak të sigurt dhe të hapur për migrimi të parregullt⁵⁵.

Në dallim nga Kosova, shkaqet e trafikimit në Shqipëri janë më shumë ekonomike dhe sociale se sa si pasojë e luftës ose prezencës së faktorit ndërkombëtar. Sipas autorëve Lekë Sokoli dhe Ilir Gëdeshi⁵⁶, njëri ndër shkaqet kryesore të trafikimit në Shqipëri konsiderohet varfëria, mirëpo varfëria, qoftë edhe ajo ekstreme, nuk mund të jetë një shkak i vetëm, madje në njëfarë mënyre nuk është as edhe shkak dominues i trafikimit, mirëpo krahas këtij shkak më

⁵⁵ Hysi, Vasilika, Human trafficking and democratic transitin in Albania, ne Human trafficking, Human security and the Balkans edited by Friman & Reich, publikuar nga University of Pittsburgh Press, (2007) , f.101.

⁵⁶ Sokoli L & Gëdeshi I. (2006) Trafikimi, Rasti i Shqipërisë, përgaditur për botim nga Instituti i Sociologjisë në Tiranë, f.95

rendësi janë edhe faktorët social, demografik, psikologjik, të mentalitetit, moralit, jeta tradicionale dhe format e shfaqies së saj, cilësi dhe shkalla e zbatimit të ligjeve, mbeturinat e së drejtës zakonore, rendi publik, drejtësia, e deri të mësuarit ose njohja apo informimi për trafikimin.

Edhe sa i përket trafikimit të fëmijëve në Shqipëri, si arsye e trafikimit prin varfëria, mirëpo krahas kësaj si shkaqe paraqiten edhe paqëndrueshmëria politike, papunësia, martesat e rreme, divorcet, dhuna në familje, niveli arsimor dhe formimi familjar, lidhjet ndërmjet politikës dhe grupeve kriminale, niveli i lartë i korrupsionit brenda sistemit të drejtësisë, humbja e sistemit të vlerave dhe dëshira për një jetë më të mire në vendet perëndimore⁵⁷.

Si shkak lehtësues për trafikantët në Shqipëri mund të konsiderohet fakti së edhe Shqipëria, sikurse Kosova ka një popullatë në moshë të re, e cila për shkak të zhvillimit jo të mirë ekonomik dhe pa mundësisë për tu punësuar, është detyruar që të kërkojë mënyra të ndryshme për mbijetesë dhe jetë më të mirë. Dëshira e personave për të migruar, paraqet një lehtësim të madh për trafikantët që në mesin e këtyre personave të gjejnë persona që mund të trafikohen për qëllime të punës së detyruar, prostitucionit ose shërbimeve seksuale.

Një çështje mjaft më rendësi, përse i përket Kosovës dhe Shqipërisë, është ndryshimi i vlerësimit të vlerave morale në shoqëritë. Përderisa para viteve të '90

⁵⁷ Mecani D: Vepra penale e trafikimit të femrave, opinione dhe komente, 2006, fq 55

– ta populli shqiptar ku do që jetonte kishte një qasje më të shëndoshë lidhur më vlerat morale, kjo qasje pas viteve të '90 –ta ka pësuar ndryshime në kuptimin negativ, sepse ajo që dikur dukej si e pa moralshme tani është bërë kryesisht e moralshme. Këtu duhet përmendur punën e femrave në kafe baret e natës, konsumimin e llojeve të ndryshme të alkoolit, veshjen dhe kryerjen e shërbimeve shtëpiake etj.

5. Vështrim mbi viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore

Kosova dhe Shqipëria nga këndvështrimi historik kanë disa dallime, edhe sa i përket viktimave dhe shfrytëzuesve të tyre. Edhe pse në Shqipëri, personeli civil ndërkombëtar nuk ka munguar në periudha të caktuara, situata paraqitet ndryshe në Kosovë, ku prej vitit 1999 kishte një numër të madh të personelit ndërkombëtar ushtarak, policor dhe civil. Në të dy vendet, ndryshimet e gjendjes ekonomike dhe shfaqja e pabarazisë në shpërndarjen e të ardhurave, mundësoi një ndarje të popullsisë në shtresa sociale më diferenca të mëdha.

Studime të TQNJ tregojnë se statistikatat për viktimat dhe profilin e tyre janë ende jo të plota dhe paraqesin probleme në vlerësimet reale të trafikimit. Kjo ndodh për shkak të mos raportimit të rregullt dhe korrekt të zbatuesve të ligjit për rastet e trafikimit. Si shembull mund të merret edhe Raporti Global “*Mbi trafikimin e personave*” të Zyrës së Kombëve të Bashkuara për Drogën dhe

Krimet (UNODC) për vitin 2014, sipas të cilit burimi kryesor i të dhënave statistikore për Raportin Global bazohet në raportimet zyrtare që bëjnë shtetet anëtare⁵⁸. Kosova nuk bën përjashtim nga vendet e tjera të rajonit, për më tepër që ajo përbën një shtet të ri i dalë pas lufte.

Përsa i përket statistikave lidhur me numrin e personave të arrestuar dhe viktimat e trafikimit, në Kosovë fillimisht pas qershorit të vitit 1999 nuk mbaheshin evidenca të mirëfillta nga policia, prokuroria dhe gjykata. Në vlerësimin tim, arsyeja kryesore ishte jo vetëm mungesa e përvojës në këtë fushë por edhe sepse autoritetet e UNMIK-ut nuk kishin organizim të mirë, pasi administrata e UNMIK-ut përbëhej nga pjesëtarë të shumë shteteve, me eksperiencë dhe sisteme të ndryshme ligjore. Nga ana tjetër administrata e UNMIK-ut shumë pak u besonte autoriteteve të Kosovës.

Pas konsolidimit të policisë, prokurorisë dhe gjykatave në Kosovë, çështja e statistikave ka filluar të rregullohet, sidomos në Policinë e Kosovës, por statistikave të organit të prokurorisë dhe të gjykatave ende nuk janë në nivelin e kënaqshëm. Statistikat e këtyre organeve për trafikimin jepen në mënyrë të përgjithësuar, duke u përzier me kontrabandimin e migrantëve. Porblemet lidhur me statistikave të trafikimit ndikojnë në saktësinë e informacionit lidhur me

⁵⁸ Për më shumë shih: Global Report on Trafficking in Persons 2014 publikuar nga Zyra e Kombëve të Bashkuara për Drogën dhe Krimet (UNODC) në Vienë, ne https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2014/GLOTIP_2014_full_report.pdf, qasja me dt.27.08.2015

strukturat e viktimave të trafikuar, sidomos për aspekte të tilla si: mosha, gjinia, përkatësia etnike dhe mënyrat e shfrytëzimit. Problemet e statistikave në Kosovë vështirësojnë kërkimet shkencore dhe ndikojnë edhe në analizën e trafikimit në këtë punim.

Për këtë arsye, në shtesë të këtij punimi lidhur më Kosovën do të paraqiten statistikatat e Policisë së Kosovës - Drejtorisë për Hetimin e Trafikimit të Qenieve Njerëzore, duke marrë si më të besueshme⁵⁹ për vitet 2001-2014 dhe të Këshillit Gjyqësor të Kosovës vetëm për vitet 2001-2015, por jo të Këshillit Prokurorial të Kosovës. Ky i fundit nuk publikon të dhëna të veçanta për viktimat e trafikuar në rastet e TQNJ.

Edhe Shqipëria përkundër faktit që ka ndërmarrë disa masa për rregullimin e të dhënave statistikore, megjithatë, sipas raportit të GRETA-së për vitin 2014⁶⁰ autoritetet shqiptare duhet të vazhdojnë përpjekjet e tyre në përmirësimin e mbledhjes së të dhënave statistikore për arrestimet, ndjekjet penale, dënimet dhe gjobat që lidhen me TQNJ si dhe për gjendjen e viktimës së TQNJ në procedurat gjyqësore. Lidhur më këtë në shtesë të punimit jepen statistikatat e Prokurorisë së

⁵⁹ Drejtoria e Hetimit të Trafikimit të Qenieve Njerëzore, në kuadër të Policisë së Kosovës, është e specializuar për të ndjekur dhe zbuluar kryesisht dhe veprat penale të trafikimit të qenieve njerëzore dhe është krijuar që nga fillimi i paraqitjes së trafikimit si vepër penale në vitin 2001

⁶⁰ Për më shumë shih: Report submitted by the Albanian authorities on measures taken to comply with Committee of the Parties Recommendation CP(2012)1 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, publikuar në: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Monitoring/Country_Reports_en.asp#TopOfPage, qasja me dt.28.08.2015

Përgjithshme për vitet 2010-2013 dhe të Gjykatës së krimeve të rënda për vitet 2011-2015, ndërsa do të bëhet një analizë krahasimore për vitet 2014-2015 e statistikave të gjykatave në Shqipëri dhe Kosovë

Nisur nga origjina e viktimave të trafikuar në Kosovë, në vitin 2001, shumica e viktimave vinin nga Moldavia, Rumania dhe Ukraina (158 viktima), ndërsa viktimat nga Kosova dhe Shqipëria ishin të pakta (8 viktima). Origjina e viktimave të trafikimit ka ndryshuar në vitet e mëpasme, duke bërë që në vitin 2014, më së shumti ka viktima nga Kosova (36 viktima) ose Shqipëria (4 viktima) dhe më pak nga Rumania dhe Serbia⁶¹.

Një gjendje e tillë, sa i përket origjinës së viktimave ekziston edhe në Bashkimin Europian, ku gjatë viteve 2008-2010, sipas të dhënave të paraqitura nga zyra e BE-së, pjesa më e madhe e viktimave të identifikuar dhe të supozuara ose 61 për qind, ishin nga shtetet anëtare të BE, pasuar nga viktimat nga Afrika me 14 për qind, nga Azia me 6 për qind dhe Amerika Latine me 5 për qind⁶².

Viktimat e trafikimit në Kosovë nuk kanë një shpërndarje të njëjtë në territorin e Kosovës. Kryesisht ato shfrytëzohen në zona ku ka përqendrim të popullsisë dhe kërkesë për shërbime të tilla. Nga 798 viktima të identifikuar në

⁶¹ Për më shumë shih tabelën nr.1 në shtesën e këtij punimi

⁶² http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-322_en.htm, qasja me dt.28.08.2015

Kosovë për vitet 2001-2014, 219 prej tyre janë identifikuar në Prishtinë, pasuar nga Prizreni dhe Ferizaj⁶³.

Po thuajse gati në të gjitha studimet dhe analizat e fenomenit të TQNJ, çështja e arsimimit të viktimave, e në disa raste edhe të vet trafikantëve, paraqitet si njëri ndër shkaqet e rendësishme të trafikimit.

Sipas autorës Majlinda Belegu⁶⁴, e cila punimin e saj shkencor “Trafikimi i femrave gjatë periudhës së tranzicionit në Kosovë” e bazon edhe në intervistat e “responentëve” (qytetar dhe zyrtar që janë intervistuar), del se faktor i trafikimit është edhe arsimit i ulët, jo vetëm i viktimave të trafikuar por edhe i vet trafikantëve.

Gjithashtu edhe sipas Institutit Evropian për Parandalimin dhe Kontrollin e Krimit⁶⁵ i cili ka publikuar disa dokumente të selektuara të paraqitura në Konferencën vjetore të Shoqatës Evropiane të Kriminologjisë, Helsinki 2003 për krimin e organizuar, trafikimin dhe drogat, viktimat e trafikimit më shpesh kanë një nivel më të ulët të arsimimit, dhe janë më pak të njohur me të drejtat e tyre.

⁶³ Për më shumë shih tabelën nr.2 në shtesën e këtij punimi

⁶⁴ Për më shumë shih: Belegu, Majlinda, 2011, Trafikimi i femrave në periudhën gjatë tranzicionit në Kosovë, ne: <http://floripress.blogspot.com/2011/01/trafikimi-i-femrave-gjate-periudhes-se.html>, qasja me dt.28.08.2015

⁶⁵ Për më shumë shih: Organised Crime, Trafficking, Drugs: Selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology, Helsinki 2003, publikuar nga European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI) ne <http://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseries42.organisedcrime-traffickingdrugsselectedpaperspresentedattheannualconferenceoftheeuropeansocietyofcriminologyhelsinki2003.html>, qasja me dt.28.08.2015

Në Shqipëri, për të parandaluar trafikimin, tek kategoritë e rrezikuara, janë marrë disa masa për përfshirjen dhe integrimin e tyre në shoqëri, duke zbatuar ligjin për arsimin e detyrueshëm dhe regjistrimin në zyrat e gjendjes civile, dhe duke ofruar arsimim ose trajnim profesional kompensues për ata që kanë braktisur shkollën, nëpërmjet strukturave shtetërore vendore të përfshira në rrjete antitrafik – Komitetet Rajonale të Luftës kundër Trafikimit të Qenieve Njerëzor⁶⁶.

Nëse i referohemi Kosovës, sipas statistikave të policisë 2001-2014, shumica e viktimave kanë nivel arsimor të pakët, fillestar 50 për qind, ndërsa vetëm më pak se 2 për qind kanë arsim të lartë universitar⁶⁷.

Studimet globale⁶⁸ dhe rajonale⁶⁹ për trafikimin vënë në pah se trafikantët përdorin metoda të ndryshme për rekrutimin e viktimave të trafikimit, mes të cilave premtimi për martesë dhe për punë janë më të shpeshta në vende të ndryshme.

⁶⁶ A. Koça: Vështrim juridiko penal krahasues kriminologjik dhe procedural mbi trafikimin e qenieve njerëzore, 2006, fq.116

⁶⁷ Për më shumë shih tabelën nr.3 në shtesën e këtij punimi

⁶⁸ Për më shumë shih: UNODC's Comprehensive Strategy to Combat Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants, f.6 të publikuar në <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html>, aksesimi më dt.28.08.2015

⁶⁹ Për më shumë shih: Friman, H.Richard and Reich, Simon, (2007) "Human trafficking and the Balkans" publikuar në <https://www.upress.pitt.edu/htmlSourceFiles/pdfs/9780822959748exr.pdf>, qasja më dt. 29.08.2015

Duke ju referuar rastit të Kosovës, nga të dhënat e mbledhura për viktimat e identifikauara, rezulton së mashtrimi për punë është më dominues ose 68 për qind, i pasuar nga ai për bashkëjetesë ose për martesë me 24 për qind ⁷⁰.

Trafikimi i viktimave bëhet për qëllime të ndryshme si: shfrytëzim seksual, për punë të detyruar, për lypësi, heqje organesh etj. Sipas Strategjisë gjithëpërfshirëse për luftimin e trafikimit të personave dhe kontrabandimin e migrantëve të OKB të vitit 2012 është vlerësuar se ka të paktën 2.4 milion persona, të cilët janë viktimat të trafikimit në çdo kohë, nga të cilët rreth 79 për qind janë trafikuar për shfrytëzim seksual, dhe 18 për qind për punë të detyruar, ndërsa fitimi llogaritet mbi 30 miliardë US \$ çdo vit.

Sipas të dhënave të Bashkimit Europian të paraqitura për shtyp më datë 15 Prill 2013⁷¹ rezulton së vetëm për vitet 2008-2010 profili i viktimave sipas gjinisë dhe moshës ishte 68 për qind femra, 17 për qind meshkuj, 12 për qind vajza dhe 3 për qind djem. Prej tyre 62 për qind e viktimave të identifikuar dhe të supozuara trafikoheshin për shfrytëzim seksual dhe 25 për qind për punë të detyruar, ndërsa pjesa tjetër prej 14 për qind si trafikimi për heqjen e organeve, për aktivitetet kriminale apo për shitjen e fëmijëve.

⁷⁰ Për më shumë shih tabelën nr.4 në shtesën e këtij punimi

⁷¹ Për më shumë shih: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-322_en.htm, qasja me dt.28.08.2015

Sipas Organizatës Ndërkombëtare të Punës (ILO)⁷², globalisht të paktën 12.3 milion njerëz janë viktimë të punës së detyruar. Nga këta njerëz, 9.8 milionë janë shfrytëzuar nga agjentët privatë, duke përfshirë më shumë se 2.4 milion në punë të detyruar, si një rezultat i TQNJ, nga të cilët 43 për qind janë shfrytëzuar për shfrytëzim komercial seksual dhe 32 për qind për shfrytëzimi ekonomik, ndërsa pjesa e mbetur prej 25 për qind janë trafikuar për arsye të papërcaktuara.

Nga të dhënat e mbledhura rezulton se në Kosovë, 95.8 për qind e viktimave të identifikuar janë shfrytëzuar për prostitucion dhe pak prej tyre ose 4.2 për qind për format e tjera të shfrytëzimit⁷³.

Lidhja mes gjinisë dhe të qënurit viktimë e trafikimit është lidhje e mirë studjuar në nivel global dhe rajonal. Studimet tregojnë⁷⁴ se gratë dhe vajzat janë më shpesh viktimë të trafikimit. Edhe Kosova nuk bën dallim nga vendet e tjera. Studimi i viktimave të identifikuar në Kosovë për periudhën 2001-2014 tregon se 98 për qind e viktimave janë gra dhe vajza. Profili gjinor i viktimave dikton nevojën për politika sociale dhe parandaluese që mundësojnë rritje të barazisë

⁷² Për më shumë shih në <http://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseries68.traffickingforforcedlabourandlabourexploitationinfinlandpolandandestonia.html>, qasja me dt.28.08.2015

⁷³ Për më shumë shih tabelën nr.5 në shtesën e këtij punimi

⁷⁴ Për më shumë shih: Friman, H.Richard and Reich, Simon, (2007) "Human trafficking and the Balkans" publikuar në <https://www.upress.pitt.edu/htmlSourceFiles/pdfs/9780822959748exr.pdf>, qasja me dt. 29.08.2015

gjinore në shoqëri, mundësi më të mëdha për punësim dhe integrim për gratë dhe vajzat si dhe nevojën e parandalimit të dhunës ndaj tyre⁷⁵.

Lidhur me grupmoshën e viktimave të trafikuar në Kosovë për periudhën 2001-2014, nga 764 viktima të shfrytëzuara për shërbime seksuale ose prostitucion, vendin e parë e zënë gratë dhe vajzat që i përkasin grupmoshës 23-25 vjeç me 28 për qind, vendin e dytë e zënë ato të grupmoshës 18-22 vjeç me 25 për qind, në grupin e tretë janë ato të grupmoshës 26-30 vjeç me 16 për qind dhe në grupin e katër ato të grupmoshës 14-17 vjeç me rreth 14.5 për qind, ndërsa përqindja tjetër i takon viktimave të grupmoshës më të shtyer⁷⁶.

Statistikat e policisë së Kosovës tregojnë se numri i personave të arrestuar është më i ulët se numri i viktimave të identifikuar⁷⁷. Përvoja e punës sime dhe sudimet kanë treguar se kjo zakonisht ndodh për shkak të numrit të pakët të arrestimeve të trafikantëve të përfshirë në rastet e identifikuar dhe për shkak se trafikantët janë më të interesuar që të punojnë në grupe më të vogla dhe për të patur sa më shumë viktima të trafikuar, për të patur përfitime materiale më të mëdha.

⁷⁵ Për më shumë shih tabelën nr.1 në shtesën e këtij punimi

⁷⁶ Për më shumë shih tabelën nr.7 në shtesën e këtij punimi

⁷⁷ Për të parë numrin e të arrestuarve në Kosovë gjatë periudhës 2001-2004 shih tabelën nr.8 në shtesën e këtij punimi

Nëse bëhet një analizë e rasteve të regjistruara, personave të arrestuar dhe dënimit të tyre, vetëm për vitet 2011-2015, rezulton se të dhënat nuk janë shumë pozitive.

Sipas raportit të Këshillit Gjyqësor të Kosovës⁷⁸, në fillim të muajit janar të vitit 2014 në gjykatat e Kosovës nga viti 2013 janë mbartur 83 çështje për vepra penale të TQNJ, ndërsa gjatë vitit 2014, gjykatat kanë pranuar gjithsej 29 çështje të reja, ose gjithësejt kishin në punë 112 çështje.

Nga 112 çështje penale, të gjykuara në vitin 2014, gjykatat e Kosovës kanë zgjidhur vetëm 25 raste më 45 persona të dënuar, një të liruar nga aktakuza, tre persona ndaj të cilëve është refuzuar aktakuza dhe për një person është veçuar procedura. Në raport më numrin prej 66 personave të arrestuarve për vitin 2014, rezulton se gjykatat kanë gjykuar gjithësejt 50 persona ose 75.5 për qind, nga të cilët ka dënuar 45 persona ose 68 për qind. Në rastet ku aktgjykimet ishin dënuese dënimi më i lart më burgim ishte 5 vite e 6 muaj dhe dënimi më i lartë më gjobë ishte 1500 euro⁷⁹. Kjo tregon se në asnjë rast dënimet e zbatuara nuk i afrohen maksimumit të dënimeve penale të parashikuara në nenin 171 të KPRK, ku për veprimet bazë të trafikimit është parashikuar dënimi me gjobë dhe me burgim prej pesë deri në dymbëdhjetë vjet, e në rastet kur trafikimi ka si pasoj vdekjen e viktimës është parashikuar dënimi i përjetshëm. Kjo politikë penale e dënimit

⁷⁸ Këshilli Gjyqësor i Kosovës, Raportet, publikuar në <http://www.kgjk-ks.org/?cid=1,129>, qasja me datë 11.05.2015

⁷⁹ Për më shumë shih tabelën nr.9 në shtesën e këtij punimi

mund të konsiderohet si jo e përshatshme dhe efekshme dhe nuk mund të përmbushë funksionin parandalues të sanksionit penal.

Lidhur më politikën ndëshkimore duhet theksuar së në muajin shkurt 2016 ka patur një qasje mëpozitive të qështja penale e njohur si “Medicus” ku dënimet kanë shkuar deri në 8 vite dhe më gjombë deri në 10.000,00 euro, si dhe ndalim i ushtrimit të profesionit në kohëzgjatje prej 2 vitësh⁸⁰.

Nëse shikohen rastet e TQNJ ne Shqipëri sipas statistikave të Prokurorisë së Përgjithshme, për vitet 2010 - 2013⁸¹ ka një rritje prej rreth 57 për qind të numrit të rasteve të regjistruara, dhe një rritje prej rreth 40 për qind të numrit të pandehurve, ndërsa ka një zvogëlim të numrit të personave të dënuar. Shqetësuese ne këtë rast është zvoglimi i rasteve të personave të dënuar, sepse në vitin 2013 në raport me vitin 2010 është zvogëluar numri i të dënuarve për rreth 90 për qind.

Në raport më të miturit është shqetësuese mos zvogëlimi i rasteve, sepse krahasuar më vitet 2011 dhe 2012, në vitin 2013 ka ngritje nga zero në vitin 2011, dy ne 2012, dhe 7 raste të regjistruara në vitin 2013. Kjo gjendje tregon nevojën e marrjes së masave preventive në parandalimin e trafikimit të te miturve, aq më tepër kur sipas Ministrisë së Punëve të Brendshme të Shqipërisë, vetëm për vitin

⁸⁰ Rasti “Medicus” në Gjykatën Themlore në Prishtinë P.nr.309/2010 & 340/10, ka të bëjë më trafikimin e organeve – veshkave në vitin 2008 në një ordinancë private ku të përfshirë janë mjekë nga Kosova dhe Turqia, ndërsa viktima të trafikuar kryesisht janë persona nga vendet tjera(Izraeli etj), i cili proces ka mbaruar më vendim të formës së prerë më datë 06.11.2015 në Gjykatën e Apelit PAKR.nr.52/2014.

⁸¹ Për më shumë shih tabelat nr.10, 11, 12 dhe 13 në shtojcën e këtij punimi

2013 nga 95 viktima të identifikuara ose viktima të mundshme për trafikim, 43 prej tyre janë fëmijë dhe 52 janë të rritur⁸², që tregon se gati gjysma e viktimave të identifikuara ose viktimave të mundshme janë fëmijë.

Nëse i referohemi statistikave të gjykatës së shkallës së parë për krime të rënda në Shqipëri për vitet 2011 – 2015⁸³ rezultojnë se kishte 47 çështje penale, në 26 prej tyre ka vendime më të cilat personat janë shpallur fajtor, ndërsa dënimet janë si në vijim: dënim më burgim deri në 2 muaj -1 person, dënime prej 2 – 6 muaj -12 persona, dënime prej 6 muaj deri 1 vjet, -6 persona dhe dënime mbi 1 vit -7 persona.

Krahasuar vitin 2014 të çështjeve penale në gjykatat e Kosovës dhe Shqipërisë, rezultojnë se gjykatat e Kosovës kanë gjykuar gjithsej 50 persona ose 75.5 për qind të numrit të personave që janë arrestuar brenda të njëjtit vit, nga të cilët ka shpallur fajtor 45 persona, ndërsa gjykata për krime të rënda e Shqipërisë nga 11 çështje të regjistruar, brenda vitit kanë gjykuar 5 çështje ose 45% të tyre nga të cilët ka shpallur fajtor 5 persona. Kjo përqindje e të dënuarve, në gjykatat e të dy vendeve, dërgon deri të konkludimi se në vitin 2014 gjykatat e Kosovës ishin më efektive se sa gjykatat e Shqipërisë.

⁸²<http://www.punetebrendshme.gov.al/al/te-rejat/fjalime/video-prezantohen-linjat-falas-ku-denoncohen-viktimat-e-trafikimit&page=5>, qasja me dt.09.06.2015

⁸³ Për më shumë shih tabelat 14,15,16,17 dhe 18 në shtojcë të këtij punimi

Krahasuar vitin 2015 rezulton së gjykatat e Kosovës nga 20 qështje të pranuar kanë gjykuar 13 çështje ose 65 për qind, nga të cilët ka dënuar 13 persona, dhe dënimi më i lartë ishte 3 vjet e 6 muaj⁸⁴, ndërsa gjykata për krime të rënda e Shqipërisë nga 7 çështje të pranuar dhe 8 të mbartura nga viti paraprak, ose 15 qështje gjithësejt, brenda vitit ka marr 10 vendime fajësie ose 65.5 për qind të tyre nga të cilët kanë dënuar 5 persona dhe vetëm një dënim ishte mbi 1 vit burgim. Kjo përqindje e çështjeve të gjykuara tregon së në dy vendet gjykatat kanë patur një efikasitet të njëjtë të çështjeve të gjykuara.

6. Përfundime

1. Deri në mesin e shekullit XX, TQNJ nuk është trajtuar si fenomen i veçantë por sipas formave të shfrytëzimit të viktimave dhe kjo vërteton hipotezën e ngritur në këtë punim së TQNJ është vepër penale mjaft komplekse, që përmban në vetë shumë forma të kryerjes.
2. Në Shqipëri, Trafikimi me njerëz parashikohet si vepër penale në vitin 2001 (Ligji nr. 8733, datë 24.01.2001) i cili pëson ndryshime në vitin 2004 (Ligji nr. 9188, datë 12.02.2004), duke parashikuar tre nene për trafikimin: Trafikimi i personave (neni 110/a) Trafikimi i femrave (neni 114/b) dhe Trafikimit i të miturve (neni

⁸⁴ Për më shumë shih tabelën nr. 22 në shtojcë të këtij punimi

128/b). Në vitin 2013 (ligji 144/2013) u shfuqizua neni 114/b “Trafikimi i femrave”, ndërsa u shfuqizua edhe denimi me gjobë si dënim kryesor të “Trafikimi i të miturve” (neni 128/b) dhe u riformulua neni 110/a “Trafikimi i personave të rritur” si dhe u shtuan dy vepra të reja “Përfitimi nga personat e trafikuar” dhe “veprimet që lehtësojnë trafikimin” (nenet 110/b dhe 110/c)

3. Në Kosovë TQNJ si vepër penale u parashikua për herë të parë në vitin 2001 (Rregullorja 2001/4), i njëjti emërtim mbeti edhe më Kodin e përkohshëm penale (2004) dhe Kodin Penal të Republikës së Kosovës (2012) si dhe më Ligjin për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar (2013)
4. Dokumentet ndërkombëtare datojnë në fillimet e shekullit të 20. Konventa e parë Kombeve të Bashkuara ”Mbi Zhdukjen e Trafikimit të Njerëzve dhe Shfrytëzimit të Prostitutimit” e vitit **1949**, ka hyrë në fuqi më datë 31 korrik **1951**
5. OKB, Këshilli i Europës, Bashkimi Europian kanë tashmë një bazë ligjore që rregullon më së miri aspekte të ndryshme që lidhen me konceptet, format, procedurat e hetimit, trajtimin e viktimave, agjensitë dhe institucionet e parandalimit dhe luftimit të TQNJ dhe bashkëpunimin kombëtar, rajonal dhe ndërkombëtar.
6. Si dokumente që sot merren si bazë për të parandaluar dhe luftuar TQNJ konsiderohen: Konventa e KB “kundër krimit të organizuar transnacional”

(2000) dhe Protokoli plotësues “*për parandalimin, luftimin dhe ndëshkimin e trafikimit të qenieve njerëzore, posaçërisht grave dhe fëmijëve*” (Protokoli i Palermos)” (2002), Vendimi Kornizë i Këshillit të BE “*mbi trafikimin e njerëzve*” i vitit 2002, Konventa e Këshillit të Evropës “*kundër trafikimit të njerëzve*” e vitit 2005, si dhe Direktiva numër 2011/36/EU e datës 5 prill 2011 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit “*mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave*”.

7. Kosova dhe Shqipëria në aspektin historik kanë mjaft dallime sa i përket numrit të viktimave dhe atyre që shfrytëzonin këto viktime. Në Kosovë, kryesisht në vitet 2001 – 2005, numri më i madh i viktimave ishte nga vendet e ish Bashkimit Sovjetik dhe shfrytëzues ishin kryesisht persona që ishin angazhuar në misionet e ndryshme ndërkombëtare në Kosovë, pas vitit 2005 numri i viktimave dhe shfrytëzuesve vendor është në rritje në raport me viktimat dhe shfrytëzuesit e huaj dhe shqetësimi më i madh është rritja e numrit të të miturve si viktime të trafikimit. Përsa i përket Shqipërisë, gjendja paraqitet ndryshe: numri më i madh i viktimave janë vendase, por nuk mungojnë edhe viktimat e vendeve të Europës Lindore, ndërsa si shfrytëzues janë kryesisht shtetas shqiptarë.
8. Kosova dhe Shqipëria dallojnë edhe përsa i përket faktorëve kriminologjikë të trafikimit të qenieve njerëzore. Kosova e dalë nga lufta në vitin 1999, brenda pak muajve, kishte një prani tepër të madhe të personave/burrave që shërbenin në

forcat e NATO-s, që njihet si KFOR, në Policinë e UNMIK-ut, ne OSBE dhe organizatat tjera ndërkombëtare të vendosura në Kosovë, këta persona paraqisnin potencial të madh të shfrytëzuesve të viktimave të trafikuar për qëllime seksuale dhe të prostitucionit dhe trafikantët e shfrytëzuan këtë situatë. Në Shqipëri situata ishte ndryshe, nuk kishte ndërkombëtar sa në Kosovë por gjendja jo e mirë ekonomike, shfrytëzohej nga trafikantët për të rekrutuar dhe trafikuar gra dhe vajza të reja, duke ju premtuar fitime të mëdha dhe përmirësim të kushteve të jetës së tyre.

9. Kosova dhe Shqipëria nuk kanë dallim përse i përket formave të shfrytëzimit të viktimave të trafikuar. Në të dy vendet mbizotëron shfrytëzimi për shërbime seksuale dhe të prostitucionit edhe pse konsideroj se në të dy vendet ka mjaft raste të dyshuara edhe për shfrytëzimin për punë dhe shërbime të detyruara. Unë vij në këtë përfundim nisur nga fakti se në të dy vendet ka mjaft raste ku kushtet e punës janë nën standardet ndërkombëtare, shumë njerëz janë punësuar pa kontratë pune dhe në shumë raste nuk respektohet orari i punës dhe pagesat sipas kontratave nëse ka kontrata të tilla. Puna e detyruar nuk ka qenë deri më sot prioritet i politikës penale në të dy vendet, për rrjedhojë nuk ka të dhëna për viktimat e mundshme të shfrytëzimit për punë të detyruar.
10. Në të dy vendet si faktorë lehtësues paraqiten: popullata në moshë të re, e cila për shkak të zhvillimit jo të mirë ekonomik dhe pa mundësi për tu punësuar, është

detyruar që të kërkojë mënyra të ndryshme për mbijetesë dhe jetë më të mirë dhe dëshira e personave për të migruar, gjë që paraqet një lehtësim të madh për trafikantët që në mesin e këtyre personave të gjejnë persona që mund të trafikohen për qëllime të punës së detyruar, prostitucionit ose shërbimeve seksuale

11. Në të dy vendet të dhënat statistikore nuk janë mbajtur si duhet, ka mjaft mos përputhshmëri në mes të dhënave nga policia, prokuroria, gjykatat dhe koordinatori kombëtar anti trafikim.

7. Rekomandimet

Për Shqipëri dhe Kosovë

- 1. Qeveritë** e dy vendeve të ndërmarrin masa për punësimin e personave në moshë të re, përmirësimin e gjendjen ekonomike/sociale dhe për parandalimin e migrimit
- 2. Policinë** e dy vendeve të identifikoj zonat dhe grupet në rrezik për të vlerësuar shkaqet e mundshme të trafikimit
- 3. Policinë** e dy vendeve, të zbatojnë më përpikëri memorandumin e bashkëpunimit dhe të mbajnë takime të rregullta për të diskutuar shkaqet dhe format e trafikimit

4. Policia dhe Prokuroria e dy vendeve, të marrin masa për parandalimin dhe luftimin e trafikimit, jo vetëm për rastet e shërbimeve seksuale ose prostitucionit por edhe për rastet e shërbimeve dhe punës së detyruar

5. Gjykatat e dy vendeve, përveç efikasitetit të përmirësojnë edhe politikën ndëshkimore

6. Në të dy vendet **koordinatori kombëtar anti trafikim në bashkëpunim me policinë, prokurorinë dhe gjykatat** të merren urgjentisht me rregullimin e statistikave lidhur me TQNJ.

KAPITULLI III: KUPTIMI DHE ELEMENTET E TRAFIKIMIT TË QENIEVE NJERËZORE

1. Hyrje

Kuptimi i termit ”trafikim i qenieve njerëzore” kryesisht rezulton nga dokumentet ndërkombëtare, që trajtojnë këtë fushë. Legjislacioni penal i Kosovës dhe Shqipërisë në përkufizimin e trafikimit është bazuar në aktet ndërkombëtare në fushë.

Në Kosovë për herë të parë përkufizimi i TQNJ jepet në Rregulloren e UNMIK-ut Nr.2001/4⁸⁵, e cila ka marrë në tërësi përkufizimin e trafikimit nga Protokolli plotësues i Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër Krimit të Organizuar Transnacional (2000)⁸⁶, konkretisht Protokolli ”Për parandalimin, luftimin dhe ndëshkimin e trafikimit të qenieve njerëzore, veçanërisht grave dhe fëmijëve” (2002) i njohur si Protokolli i Palermos. Nga ky dokument ndërkombëtar është marrë në tërësi edhe përkufizimi i ”shfrytëzimit” të rastet e TQNJ. Nga krahasimi i përkufizimeve që gjenden në Rregullore dhe në

⁸⁵ Rregulloret në Kohën e administrimit të Kosovës nga Misioni i Kombeve të Bashkuara, i njohur si UNMIK, kanë patur fuqinë ligjore, ndaj në rast të përdorimit të termit ”Rregullore” nënkuptohet së bëhet fjalë për termin ”Ligj”

⁸⁶ Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against transnational Organized Crime, 2000, article 3 paragraph 1

Konventën e sipërpërmendur, rezulton se Rregullorja e UNMIK-ut Nr. 2001/4 ishte në përputhje të plotë me Protokollin e Palermos.

Në protokollin e lartcekur është bazuar edhe Kodi i Përkohshëm Penal i Kosovës⁸⁷ që ishte në fuqi deri më 1 janar 2013, sipas të cilit shprehja “trafikimi më njerëz” nënkuptonte rekrutim, transportim, transferim, strehim ose pranim i personave me anë të mjeteve të kërcënimit ose të përdorimit të forcës apo më forma të tjera të detyrimit, rrëmbimit, falsifikimit, mashtrimit, apo keqpërdorimit të pushtetit apo të pozitës ose të një pozite të ndjeshme ose me anë të dhënies a marrjes së pagesave apo përfitimeve për të arritur pëlqimin e personit, që ka kontroll mbi personin tjetër më qëllim të shfrytëzimit, ndërsa shprehja ”shfrytëzim” nënkuptonte ndër të tjera shfrytëzimin e prostitucionit të te tjerëve ose formave të tjera të shfrytëzimit seksual, shërbimeve ose punës së detyruar, skllavërisë ose veprimeve të ngjashme me skllavërinë, robërisë ose heqjes së organeve.

Gjithashtu KPK i vitit 2004⁸⁸, kishte përkufizuar edhe pëlqimin e viktimës së trafikimit, si dhe situatën kur viktimë mund të jenë fëmijët. Sipas këtij kodi, pëlqimi i viktimës së trafikimit nuk merrej parasysh kur ekzistonte cilado prej mënyrave të përdorura kundër viktimës së tillë (kërcënim i forcës ose formave tjera të shtrëngimit, rrëmbimit, mashtrimit, lajthitjes, keqpërdorimit

⁸⁷ Kodi Penal i Kosovës i datës 6.04.2004, neni 139 paragrafët 8.1 dhe 8.2

⁸⁸ Po aty, neni 139 paragrafët 8.3 dhe 8.4

të autorizimit ose të pozitës së dobësisë, ose dhënia ose pranimi i pagesave ose të beneficioneve).

Përkufizimi “trafikim i qenieve njerëzore”, “shfrytëzim” dhe “pëlqim i viktimës” është i njëjtë edhe në Konventën e Këshillit të Evropës “Mbi luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore” e vitit 2005⁸⁹, sipas të cilës "Trafikimi i qenieve njerëzore" do të thotë rekrutimi, transportimi, transferimi, strehimi ose pranimi i personave, duke përdorur kërcënimin ose dhunën apo formave të tjera të shtrëngimit, rrëmbimit, mashtrimit, lajthitjes, keqpërdorimit të pushtetit apo dobësinë, dhënies apo marrjes së pagesave ose përfitimeve për marrjen pëlqimin e një personi që ka kontroll mbi një person tjetër për qëllime shfrytëzimi, ndërsa “Shfrytëzimit”, minimalisht, përfshin shfrytëzimin e prostitucionit të tjerëve ose formave të tjera të shfrytëzimit seksual, të punës së detyruar ose ofrimin e shërbimeve, skllavëri ose praktika të ngjashme me skllavërinë, shërbimi ose heqje të organeve njerëzore.

Po sipas kësaj Konvente “*Pëlqimi i viktimës*” të TQNJ për shfrytëzimin e planifikuar, nuk ka rëndësi, në rastet kur janë përdorur mënyrat e lartpërmendura të kuptimi i TQNJ. Rekrutimi, transportimi, transferimi, strehimi ose pritja e një fëmije për qëllim shfrytëzimi do konsiderohet si "trafikim me njerëz" edhe nëse

⁸⁹ Konventa e Këshillit të Evropës, mbi luftën kundër trafikimit me njerëz, Nr.137 dt. 16.05.2005, neni 4, f.4

nuk janë përfshirë mjetet e lartpërmendura të kuptimi i trafikimit të qenieve njerëzore.

Kodi penal i Kosovës i vitit 2004, Konventa e Këshillit të Evropës mbi luftimin e TQNJ e vitit 2005 dhe Protokoli i Palermos, në përkufizimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe shfrytëzimit të viktimave të trafikuar nuk përmendin specifikisht lypësinë, shfrytëzimin për aktivitete kriminale, përdorimin e narkotikëve ose mjeteve tjera të ngjashme. Këto forma të trafikimit të qenieve njerëzore janë parashikuar në Direktivën e Parlamentit dhe Këshillit Evropian⁹⁰.

Sipas Direktivës së sipërmendur “shfrytëzimi për lypje” që përfshin përdorimin e një personi të varur të trafikuar për qëllime lypjeje, përputhet me definicionin e trafikimit të qenieve njerëzore, vetëm atëherë kur të gjithë elementet e punës ose shërbimeve të detyruara ndodhin, ndërsa shprehja “shfrytëzim për aktivitete kriminale” duhet të kuptohet si shfrytëzimi i një personi për të bërë nder të tjera, vjedhje xhepush, dyqanesh, trafikun e drogës dhe aktivitete të tjera të ngjashme të cilat janë subjekt i ndëshkimeve dhe implikojnë përfitime financiare. Sipas kësaj direktive përcaktimi “*birësim ilegal ose martesë e detyruar*”, mbulon trafikimin e qenieve njerëzore për sa kohe që përmbushin elementet themelore të trafikimit të qenieve njerëzore. Gjithashtu sipas Direktivës forma të rënda të trafikimit të qenieve njerëzore janë edhe: “tortura,

⁹⁰ Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA

përdorimi i detyruar i medikamenteve/drogës, përdhunimi apo forma të tjera të dhunës psikologjike, fizike apo seksuale, ose i ka shkaktuar dëme të konsiderueshme viktimës”.

Dispozitat e Direktivës janë përfshirë në KPRK (2012) dhe në Ligjin e veçantë të Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013 për parandalimin dhe luftimin e trafikimit dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar.

KPRK (2012), ka parashikuar veprën penale të trafikimit të qenieve njerëzore në nenin 171 të tij. Në paragrafin e parë të këtij neni është parashikuar forma bazë e kësaj vepre penale, sipas të cilës kushdo që merr pjesë në trafikimin e njerëzve, dënohet me gjobë dhe me burgim prej pesë deri në dymbëdhjetë vjet.

Paragrafi i dytë i nenit 171 të KPRK, ka parashikuar si formë më të rëndë të trafikimit rastin kur vepra e trafikimit kryhet në një perimetër prej treqind e pesëdhjetë (350) metrash nga shkolla ose mjedisi tjetër i cili përdoret nga fëmijët ose kur vepra kryhet ndaj personit nën moshën tetëmbëdhjetë vjet. Dënimi penal për këtë vepër penale është me gjobë dhe me burgim prej tre deri në pesëmbëdhjetë vjet.

KPRK cilëson si vepër penale të rëndë edhe rastin kur një person organizon një grup personash për të kryer veprën penale të trafikimit. Dënimi

penal për këto raste është me gjobë deri në pesëqind mijë (500.000) Euro dhe me burgim prej shtatë deri në njëzet vjet⁹¹.

Duke qenë se shpesh trafikimi lehtësohet ose mundësohet nga persona zyrtar, duke shpërdoruar pozitën e tyre, neni 171 & 4 i KPRK-së parashikon përgjegjësi penale kur trafikimi kryhet nga personat zyrtar me keqpërdorimin e pozitës apo autorizimeve të tij, duke bërë dallime në masën e dënimit penal për dy raste:

Së pari, kryesi dënohet me gjobë dhe burgim prej pesë deri në pesëmbëdhjetë vjet, për vepër penale të pjesëmarrjes në trafikimin. (forma bazë) kur kjo vepër kryhet në një zonë me perimetri prej 350 metra nga shkolla ose mjedisi ku qëndron fëmija

Së dyti, në rastet e organizimit të trafikimit, personi zyrtar dënohet me gjobë dhe burgim së paku dhjetë vjet për vepër penale nga paragrafi 3. (forma e organizuar).

Dënimi penal për trafikimin kushtëzohet jo vetëm nga mosha e viktimës ose shkalla e organizimit, por edhe nga pasojat e ardhura nga vepra penale. Kështu, KPRK (neni 171, &5) parashikon se në rast vdekjeje të viktimës së

⁹¹ Kodi Penal i Republikës së Kosovës 2012, neni 171 paragrafi 3.

trafikuar dënimi është jo më pak se dhjetë vjet burgim ose me burgim të përhjetshëm.

KPRK, jo vetëm që parashikon format e trafikimit, por edhe jep gjithashtu⁹² kuptimin e shprehjeve që lidhen me TQNJ. Kështu shprehja “trafikim me njerëz” nënkupton rekrutim, transportim, transferim, strehim ose pranim i personave me anë të kanosjes ose të përdorimit të forcës ose me forma të tjera të shtrëngimit, rrëmbimit, mashtrimit, lajthimit, keqpërdorimit të pushtetit apo të keqpërdorimit të një pozite të ndjeshme ose me anë të dhënies ose marrjes së pagesave apo përfitimeve për të arritur pëlqimin e personit që ka kontroll mbi personin tjetër, me qëllim të shfrytëzimit.

Shprehja ”shfrytëzim” sipas KPRK-së përfshinë, por nuk kufizohet në, shfrytëzimin e prostitucionit të tjerëve, pornografisë ose formave tjera të shfrytëzimit seksual, lëmoshës, shërbimeve ose punës së detyruar, skllavërisë ose veprimeve të ngjashme me skllavërinë, robërisë ose heqjes së organeve apo qelizave, ndërsa pëlqimi i viktimës së trafikimit të qenieve njerëzore për qëllime shfrytëzimi nuk merret parasysh kur cilado prej mënyrave të përcaktuara më lart është përdorur kundër viktimës së tillë e gjithashtu rekrutimi, transportimi, transferimi, strehimi ose pranimi i fëmijës me qëllim të shfrytëzimit konsiderohet “trafikim me njerëz”, madje edhe nëse kjo nuk përfshin asnjërën nga mënyrat e përcaktuara më lartë.

⁹² Neni 171&6 i kodit penal të Kosovës

Përkufizimi i TQNJ, i bërë nga KPRK (2012), ka disa ndryshime dhe plotësime në raport me përkufizimet e bëra nga kodi i përkohshëm penal i Kosovës, që ishte në fuqi deri më datën 1 janar 2013.

Ndryshimet mund të përmbliidhen në dy aspekte:

Së pari, dënimet penale të parashikuara për këtë vepër penale janë rritur, *së dyti*, kodi penal parashikon mënyrat të reja të kryerjes së trafikimit të qenieve njerëzore, siç është rasti a) kur vepra penale kryhet në një perimetër prej treqind e pesëdhjetë (350) metrash nga shkolla ose mjedisi tjetër i cili përdoret nga fëmijët; b) kur vepra kryhet ndaj personit nën moshën tetëmbëdhjetë vjet; c) vepra kryhet nga personi zyrtar apo kur vepra kryhet përmes kërkimit të lëmoshës; d) kur nga vepra penale shkaktohet vdekja e viktimës.

Krahas KPRK-së, TQNJ rregullohet edhe nga një ligj i veçantë, konkretisht Ligji *”Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit”*⁹³. Ky ligj ndonëse bazohet në KPRK, e ka tejkaluar atë, duke futur në përshkrimin e dispozitës edhe elementë të trafikimit të cilat nuk janë përmendur shprehimisht në KPRK.

⁹³ Ligji i Kosovës nr.04/L-218, datë. 04.09.2013, *”Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit”*

Sipas këtij Ligji⁹⁴, elementët e trafikimit të qenieve njerëzore përbëhen nga: rekrutimi, transportimi, transferimi, strehimi apo pranimi i personave, me anë të kanosjes dhe përdorimit të forcës apo formave tjera të shtrëngimit, rrëmbimit, mashtrimit, lajthimit, keqpërdorimit të pushtetit apo keqpërdorimit të pozitës së ndjeshme dhe dhënia apo marrja e pagesave apo përfitimeve për të arritur pëlqimin e personit që ka kontroll mbi personin tjetër, me qëllim të shfrytëzimit.

Po sipas këtij ligji, nëse një vepër përfshinë elementet e mësipërme, ato janë brenda fushëveprimit të këtij ligji, duke përfshirë por duke mos u kufizuar, në: punë të detyruar; skllavëri, përdorimi i praktikave të ngjashme me skllavërinë, apo forma tjera të kufizimit të lirisë; detyrimit për prostitucion, pjesëmarrje në shfaqje pornografike, me qëllim prodhimin, shpërndarjen dhe çfarëdo vënie në qarkullim të shfaqjeve të tilla, marrjen, shitjen ose posedimin e materialeve pornografike, apo ushtrimin e formave tjera të shfrytëzimit seksual; detyrimit për marrjen e organeve apo indeve për transplantim apo pjesëve tjera të trupit të njeriut; detyrimit të një gruaje për përdorim si nënë bartëse (surrogate) apo për qëllime riprodhimi; abuzimit të te drejtave të fëmijëve me qëllim të adoptimit të paligjshëm; përdorimit në konflikte të armatosura ose në formacione të paligjshme ushtarake; përdorimit në veprimtari të paligjshme; lypje e detyruar; shitjes një personi tjetër; detyrimit për tu përfshirë në veprimtari tjera që shkelin

⁹⁴ Po aty, neni 5, paragrafët 1 dhe 2.

të drejtat dhe liritë themelore të njeriut; martesë të detyruara; martesë të fëmijëve dhe marrja apo mbajtja e kundërligjshme e fëmijës.

Gjithashtu sipas këtij ligji, nxitja, ndihma dhe inkurajimi ose tentimi për të kryer një vepër penale të parashikuar nga ky ligj, është e dënueshme, ndërsa kur sjellja e përmendur më lart përfshinë fëmijë, atëherë ajo cilësohet si trafikim me njerëz edhe nëse nuk është përdorur asnjëri nga mënyrat e parapara si elemente të TQNJ.

Nëse i referohemi legjislacionit penal të Shqipërisë, trafikimi i personave të rritur është parashikuar për herë në parë në KPRSH në vitin 2001, me shtimin e nenit 110/a⁹⁵. Kjo dispozitë i është nënshtruar disa ndryshimeve në vitet e mëpasshme. Kështu, në vitin 2004⁹⁶, KPRSH në nenin 110/a parashikonte të gjitha elementet e trafikimit të personave sipas “Protokollit të Palermos”

Ndryshimet e bëra në KPRSH, në 2013 me nenin 48 të ligjit 144/2013 shfuqizohet neni 114/b që përfshinte trafikimin e femrave, ndërsa të neni 128/b që përfshinë trafikimin e fëmijëve u shfuqizua vetëm dënimi më gjorbë si dënim kryesor dhe tani në KPRSH janë në fuqi katër nene, konkretisht neni 110/a, 110/b, 110/c dhe 128/b që parashikojnë respektivisht veprat penale të tilla si: trafikimi i personave të rritur, përfitimi apo përdorimi i shërbimeve të ofruar nga personat e trafikuar, veprimet që lehtësojnë trafikimin dhe trafikimi i fëmijëve.

⁹⁵ Shtuar me ligjin 8733, datë 24.1.2001, neni 28.

⁹⁶ Ndryshuar me ligjin nr.9188, datë 12.2.2004, neni 1.

Siç u theksua, në rastin e Shqipërisë trafikimi i personave të rritur është parashikuar në nenin 110/a. Sipas kësaj dispozite si elemente të TQNJ janë parashikuar të gjitha elementet e trafikimit që parashikohen edhe në dispozitat e KPRK-së.

Elementë të trafikimit sipas KPRSH janë: rekrutimi, transportimi, transferimi, fshehja ose pritja e personave, nëpërmjet kërcënimit ose përdorimit të forcës apo formave të tjera të shtrëngimit, rrëmbimit, mashtrimit, shpërdorimit të detyrës ose përfitimit nga gjendja shoqërore, fizike apo psikike ose dhënies apo marrjes së pagesave ose përfitimeve për të marrë pëlqimin e personit që kontrollon një person tjetër, me qëllim shfrytëzimin e prostitucionit të të tjerëve ose formave të tjera të shfrytëzimit seksual, të punës ose shërbimeve të detyruara, të skllavërimit ose formave të ngjashme me skllavërimin, të vënies në përdorim ose transplantimit të organeve, si dhe formave të tjera të shfrytëzimit, si brenda dhe jashtë territorit të Republikës së Shqipërisë.

KPRSH parashikon si dënim penal për veprën penale bazë të trafikimit dënimin me burgim nga tetë deri në pesëmbëdhjetë vjet.

Krahas formës bazë të trafikimit, KPRSH parashikon këtë veprë në rrethana rënduese (paragrafi 2 dhe 3 i nenit 110/a). Si rrethana rënduese konsiderohen rasti kur kjo veprë kryhet ndaj një personi të rritur të gjinisë femërore dhe në këtë rast personi dënohet me burgim nga dhjetë deri në

pesëmbëdhjetë vjet, ose kur kjo vepër kryhet në bashkëpunim, më shumë se një herë, shoqërohet me keqtrajtimin dhe detyrimin me dhunë fizike a psikike ndaj të dëmtuarit, për të kryer veprime të ndryshme, sjell pasoja të rënda për shëndetin, ose rrezikon jetën e tij, dhe në këto raste parashikohet dënimi me burgim jo më pak se pesëmbëdhjetë vjet.

KPRSH sikurse KPRK parashikojnë formën me të rëndë të kryerjes së kësaj vepre penale, kur vepra ka sjellë si pasojë vdekjen e të dëmtuarit. Dënimi penal në këto raste është me burgim jo më pak se njëzet vjet ose me burgim të përjetshëm.

Një ndryshim në mes dy kodeve penale ekziston në rastet kur vepra penale kryhet nëpërmjet shfrytëzimit të funksionit shtetëror ose shërbimit publik, sepse në rastin e Shqipërisë, dënimit me burgim i shtohet $\frac{1}{4}$ e dënimit të dhënë, ndërsa në rastin e Kosovës dënimet janë rritur veç e veç për secilin paragraf nëse vepra kryhet nga personi zyrtar.

Një dallim tjetër mes dy kodeve penale qëndron në atë se KPRSH, në njërin paragraf ka veçuar sanksionin penale në varësi nga gjinia e të dëmtuarit, ndërsa KPRK në njërin paragraf sanksionon formën e trafikimit në varësi të vendit ku kryhet trafikimi, kur bëhet fjalë për vendet ku shfrytëzohen nga fëmijët.

Analiza e përmbajtjes së nenit 110/a të KPRSH na lejon të arrijmë në përfundimin se përkufizimi i trafikimit është bazuar tërësisht në Protokollin e

Palermos, ndaj edhe përkufizimi është i njëjtë më atë të bërë nga KPRK, sepse të dy këto kode e kanë burimin e njëjtë mbi të cilin janë bazuar për të ndryshuar.

KPRSH ka parashikuar si vepër penale edhe një vepër të re: Përfitimi apo përdorimi i shërbimeve të ofruar nga personat e trafikuar (neni 110/b)⁹⁷, ndërsa KPRK parashikon shërbimet seksuale të viktimës së trafikimit (neni 231)⁹⁸.

Lidhur me këtë vepër penale, dallimi mes KPRSH dhe KPRK qëndron në atë se në KPRSH janë përfshirë të gjitha përfitimet ose shërbimet e ofruara nga personat e trafikuar, ndërsa në KPRK janë parashikuar vetëm shërbimet seksuale. Dallim tjetër është se sipas KPRSH-së kërkohet që autori të ketë pasur dijeni që personi është i trafikuar, ndërsa sipas KPRK-së nuk është i rëndësishëm fakti nëse kryesi e ka ditur se personi është viktimë e trafikimit, përveç nëse për arsye të justifikueshme, kryesi nuk e ka ditur dhe nuk ka mundur ta dijë se personi është viktimë e trafikimit.

Dallime ekzistojnë edhe përsa i përket dënimit penal. Sipas KPRSH-së autori dënohet me burgim nga dy deri në pesë vjet, ndërsa kur kjo vepër kryhet ndaj një fëmije dënohet me burgim nga tre deri në shtatë vjet. Sipas KPRK-së personi dënohet për veprën bazë nga tre muaj deri në pesë vjet, ndërsa nëse vepra kryhet ndaj personit nën moshën tetëmbëdhjetë vjet, kryesi dënohet me

⁹⁷ Shtuar me ligjin 144/2013, datë 2.5.2013, neni 27.

⁹⁸ Kodi penal i Kosovës i vitit 2006, nuk parashikonte si vepër penale të veçantë, por ishte si pjesë të trafikimit me njerëz, i parashikuar nga neni 139 i tij.

burgim prej dy deri në dhjetë vjet, nëse vepra penale rezulton me vdekjen e një apo më shumë personave, kryesi dënohet me jo më pak se dhjetë vjet burgim ose me burgim të përjetshëm. Gjithashtu më KPRK janë parashikuar dënime më të ashpra edhe kur kyesi i veprës është përsos zyrtar.

Vepra tjetër penale e titulluar "Veprimet që lehtësojnë trafikimin" është parashikuar në nenin 110/c të KPRSH-së (*Shtuar me ligjin 144/2013, datë 2.5.2013, neni 27*). Në paragrafin e parë të këtij neni, përcaktohen veprimet lehtësuese të trafikimit si: falsifikimi, zotërimi ose sigurimi i dokumentit të identitetit, i pasaportave, i vizave ose i dokumenteve të tjera të udhëtimit apo mbajtja, heqja, fshehja, dëmtimi ose shkatërrimi i tyre, që kanë shërbyer për trafikimin e personave të rritur, por pa pasur dijeni për këtë fakt. Për veprime të tilla ligji parashikon dënim me burgim nga dy deri në pesë vjet.

KPRSH si forma të rënda të kësaj vepre penale njihet rastet kur kjo vepër kryhet në bashkëpunim, më shumë se një herë, apo është kryer nga personi që ka për detyrë të lëshojë letërnjoftimin, pasaportën, vizën apo dokumentin e udhëtimit, ose ka mundur trafikimin e fëmijëve. Në këto raste autori i veprës penale dënohet me burgim nga katër deri në tetë vjet. Si në shumicën e veprave penale, kur kjo vepër ka sjellë pasoja të rënda, autori dënohet me burgim jo më pak se pesë vjet (neni 110/c & 3).

Ndryshe nga KPRSH, KPRK (neni 172, &1) parashikon vetëm fshehjen e dokumenteve të identifikimit të viktimave të skllavërisë ose trafikimit të qenieve njerëzore. Subjekt i kësaj vepre është çdo person që fsheh dokumentet personale të identifikimit apo pasaportën e personit për të cilin e dinë se është viktimë e veprës penale të parashikuar në nenin 169 dhe 171 të këtij kodi, si dhe subjekt i posaçëm kur vepra penale kryhet nga personi zyrtar me keqpërdorimin e pozitës apo autorizimeve të tij. Në varësi të subjektit të veprës penale, ndryshon edhe dënimi penal⁹⁹

Nga analiza e përmbajtjes së neneve të kodeve penale të Shqipërisë dhe të Kosovës rezulton se neni 110/c i KPRSH është shumë më i kompletuar dhe përfshinë më shumë elementë inkriminues se sa neni 172 i KPRK-së.

Ndryshimet e bëra në kodin penal shqiptar në vitin 2013 (*ligji 144/2013, datë 2.5.2013, neni 48*) me të drejtë kanë shfuqizuar veprën penale ”Trafikimi i femrave” parashikuar në nenin 114/b, sepse kjo vepër është përfshirë në nenin 110/a.

Lidhur më të miturit, KPRSH është më i avansuar së KPRK, sepse ka parashikuar si vepër penale të veçantë trafikimin e të miturve (neni 128/b) përderisa KPRK nuk e ka parashikuar këtë vepër penale si të veçantë por ka parashikuar forma të trafikimit të të miturve në brendi të dispozitave tjera, siç

⁹⁹ Subjekti i përgjithshëm i veprës penale dënihet nga një deri në pesë vjet, ndërsa një person zyrtar që kryhen këtë vepër penale dënohet nga tre deri në shtatë vjet.

është rasti më nenin 236 paragrafi 1 nënparagrafi 1.2 të KPRK, e cila dispozitë sanksionon *“keqpërdorimin seksual të personave nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet”* dhe në rastin e përdorimit të shërbimeve seksuale të viktimës së trafikimit ndaj personit nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet, dënimi me burgim është prej pesë deri në njëzet vjet, ose në rastin e veprës penale *“shërbimeve seksuale të viktimës së trafikuar”* kur vepra penale kryhet ndaj personit nën moshën tetëmbëdhjetë vjet, kryesi dënohet me burgim prej dy deri në dhjetë vjet.

Sipas nenit 128/b të KPRSH paragrafi 1 dhe 2 është parashikuar që rekrutimi, shitja, transportimi, transferimi, fshehja ose pritja e të miturve me qëllim shfrytëzimin e prostitucionit ose formave të tjera të shfrytëzimit seksual, të punës ose shërbimeve të detyruara, skllavërimit ose formave të ngjashme me skllavërimin, vënies në përdorim ose transplantimit të organeve, si dhe formave të tjera të shfrytëzimit, dënohen me burgim nga dhjetë deri në njëzet vjet, ndërsa organizimi, drejtimi dhe financimi i trafikimit të të miturve dënohen me burgim nga dhjetë deri në njëzet vjet.

Sipas KPRSH, kur trafikimi i të miturve kryhet në bashkëpunim ose më shumë se një herë, apo shoqërohet me keqtrajtimin dhe detyrimin me dhunë fizike a psikike të të dëmtuarit, për të kryer veprime të ndryshme, ose sjell pasoja të rënda për shëndetin, dënohet me burgim jo më pak se pesëmbëdhjetë vjet, ndërsa kur vepra ka sjellë si pasojë vdekjen e të dëmtuarit, dënohet me burgim jo më pak se njëzet vjet ose me burgim të përjetshëm dhe në rastet kur vepra penale kryhet

nëpërmjet shfrytëzimit të funksionit shtetëror ose shërbimit publik, dënimi me burgim shtohet me $\frac{1}{4}$ e dënimit të dhënë¹⁰⁰.

Një vepër e re penale e parashikuar më nenin 265 i KPRK-së është transplantimi i kundërligjshëm si dhe trafikimi i organeve e qelizave njerëzore pa arsye mjekësore, pa autorizim ose në kundërshtim me ligjin e zbatueshëm, për qëllim transplantimi dhe nëse autori merr pjesë të trupit të njeriut me pëlqimin e dhënësit.

Ligjvënësi në Kosovë ka bërë diferencime në llojin e masave dhe dënimit për rastet e parashikuara. *Së pari*, transplantimi i kundërligjshëm dhe trafikimi i organeve ose qelizave pa arsye mjekësore dënohet me gjobë dhe me burgim prej gjashtë muaj deri në pesë vjet. *Së dyti*, nëse transplantimi bëhet më pëlqimin e marrësit të organit, dënohet me gjobë ose me burgim deri në tre vjet. *Së treti*, kur transplantimi kryhet pa pëlqimin e dhënësit apo pa pëlqimin e marrësit të organit, autori dënohet me gjobë dhe me burgim prej një deri në tetë vjet. *Së katërti*, kur autori merr pjesë të trupit të personit të vdekur dënohet me gjobë ose me burgim deri në tre vjet.

KPRK, në nenin 265 & 5 parashikon edhe rastin kur autori pa autorizim ose në kundërshtim me ligjin e zbatueshëm, posedon, blen, ndërmjetëson në blerje, shet, transporton, importon ose eksporton organe ose qeliza njerëzore për

¹⁰⁰ Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë neni 128/b paragrafi 3,4 dhe 5, miratuar me ligjin nr.7895, datë 27.1.1995 dhe ndryshuar me ligjin nr.144/2013, datë 2.5.2013

qëllim të transplantimit, duke parashikuar dënim me gjobë dhe me burgim prej dy deri në dymbëdhjetë vjet, ndërsa kur autori vepron si ndërmjetësues për të siguruar një trup apo pjesë të trupit të një personi tjetër të gjallë apo të vdekur, për qëllim të transplantimit, personi dënohet me gjobë ose me burgim prej gjashtë muaj deri në dy vjet.

Si formë e rëndë e veprës penale të parashikuar po nga ky nen është rasti kur kjo vepër kryhet nga mjeku, (neni 265 & 7 dhe 8) i cili dënohet me burgim prej një (1) deri në 12 vjet varësisht nga forma e kryerjes së kësaj vepre penale.

KPRSH i vitit 1995 nuk parashikonte veprën penale të shitblerjes dhe transplanteve të organeve. Ky kod pësoi ndryshime në vitin 1997¹⁰¹ duke shtuar nenin 89/a, që parashikon shitblerjen e transplanteve, si dhe çdo veprimtari që lidhet me heqjen dhe implantimin e paligjshëm të organeve.

Një veprim i tillë është vepër penale pavarësisht se kryhet me qëllim fitimi ose jo. I vetmi dallim mes tyre është masa e dënimit¹⁰² e cila është më e rëndë në rastet, kur këto vepra kryhen me qëllim fitimi¹⁰³.

Analiza e përmbajtjes së dispozitave që parashikojnë këtë vepër penale në të dy Kodet Penale, na lejon të vijmë në përfundimin se KPRK ka parashikuar

¹⁰¹ Shtuar me nenin 1 të ligjit nr.8204, datë 10.4.1997.

¹⁰² Kur vepra penale kryhet pa qëllim fitimi dënimi me burgim varion nga 3 deri në 10 vjet, ndërsa kur këto vepra kryhen me qëllim fitimi, dënohen me burgim nga 10 deri në 20 vjet

¹⁰³ Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë neni 89/a, miratuar me ligjin nr.7895, datë 27.1.1995 dhe ndryshuar me ligjin nr.144/2013, datë 2.5.2013

disa detaje në rastin e kryerjes së kësaj vepre, derisa KPRSH ka bërë një përshkrim të përgjithësuar, ku si autorë mund të jetë secili person që vepron në kundërshtim me ligjin, pa cekur faktin nëse bëhet fjalë për pëlqimin ose mos pëlqimin e dhënësit ose marrësit të organeve që transplantohen në mënyrë të kundërligjshme ose për personin e vdekur.

2. Elementët e trafikimit të qenieve njerëzore

Analiza e veprës penale të TQNJ në dukje se trafikimi është një veprë penal komplekse dhe përmban elementë të ndryshëm, të cilat jo vetëm që janë të ndërlidhura mes tyre, por shpesh herë paraqesin vepra penale të veçanta, nëse shikohen si të ndara.

Vlerësuar në tërësi elementët e trafikimit mund të ndahen në tre grupe:

Grupi i parë ose siç njihet ndryshe grupi i elementeve të “veprimit” përfshinë: rekrutimin, transportimin, transferimin, strehimin ose pranimin e personave.

Grupi i dytë ose siç njihet ndryshe grupi i “mjetit” përfshinë: kërcënimin ose përdorimin e forcës ose të formave të tjera të detyrimit, rrëmbimit, falsifikimit, mashtrimit, keqpërdorimit të pushtetit ose të një pozite të ndjeshme

ose dhënia a marrja e pagesave apo përfitimeve për të arritur pëlqimin e personit, që ka kontroll mbi personin tjetër.

Grupi i tretë ose siç njihet ndryshe grupi “mental” përfshinë qëllimin e shfrytëzimit si: shfrytëzim i prostitucionit të të tjerëve ose formave tjera të shfrytëzimit seksual, shërbimeve ose punës së detyruar, skllavërisë ose veprimeve të ngjashme me skllavërinë, robërisë ose heqjes së organeve.

2.1 Elementet e grupit të parë - të “veprimit”

Kur flitet për grupin e parë të elementeve të trafikimit, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim European (OSBE) në vitin 2007 ka bërë një analizë ligjore të rasteve të trafikimit të qenieve njerëzore në Kosovë¹⁰⁴, dhe ka dhënë shpjegime lidhur me elementet e “veprimit”, duke përfshirë: rekrutimin, transportin, transferimin, strehimin dhe pranimin.

Sipas analizës së OSBE-së “Rekrutimi” nënkupton punësimin e personit, por nuk kërkohet që rekrutuesi të ketë për qëllim ta paguajë atë. Rekrutimi mund të ndodhë jashtë vendit, në fshatin ose vendlindjen e viktimës. Në vlerësimin tim mendoj se ky shpjegim mund të zgjerohet edhe me shumë, duke përfshirë trajnimet, edukimin ose çfarëdo përgatitje tjetër për punësim i cili mund të jetë bazë e trafikimit, për shembull në hoteleri, turizëm, sektorin e ndërtimit ose në agrikulturë etj.

¹⁰⁴ OSCE—Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, 2007, Analiza ligjore e rasteve të trafikimit me njerëz në Kosovë, f.6

“Transportimi” nënkupton lëvizjen fizike të personit nga një vend në tjetrin. Kjo nuk kërkon domosdo kalimin e kufijve, sepse një person mund të trafikohet edhe përbrenda Kosovës/Shqipërisë ose brenda territorit të një vendi tjetër.

- “Transferimi” nënkupton dhënien e kontrollit mbi një person, një personi tjetër, i cili pastaj “e pranon” viktimën e trafikimit. Në këtë rast, transferimi dallon nga transportimi, sepse në rastin e transportimit personi kalon nga një venddodhje në tjetrën, ndërsa të transferimi personi mund të jetë në të njëjtin vend, por transferohet kontrolli ndaj tij nga një person në tjetrin.

- “Strehimi” nënkupton sigurimin e dhomës ose një hapësire tjetër për personin, por pa e pranuar atë në cilësinë e viktimës (në të kundërtën do të ekzistonte “pranimi”);

- “Pranimi” është marrja e kontrollit mbi viktimën, zakonisht nga ndonjë person që më parë e ka “rekrutuar” ose “transferuar” viktimën. Pra, këtu bëhet fjalë për pranim të kontrollit që dallon nga strehimi, sepse në rastet kur personi afron strehimin e viktimës nuk bëhet fjalë për pranim të kontrollit ndaj dikujt por vetëm për vendosjen e personit në një hapësirë qëndrimi dhe banimi.

2.2 Elementet e grupit të dytë - të “mjetit”

Nëse shikohet trafikimi nga këndvështrimi praktik, atëherë rezulton se situatat e TQNJ mund të jenë më të komplikuar, kur bëhet fjalë për kualifikimin e drejtë juridiko – penal të veprimeve, sidomos kur bëhet fjalë për grupin e dytë të elementeve të veprës penale, sepse në grupin e dytë bëjnë pjesë elementë të cilat mund të kualifikohen edhe si vepra penale të veçanta.

Është gati e zakonshme, që në një rast penal, ku ndjekja penale fillon për shkak të dyshimit të bazuar, se është kryer vepra penale e TQNJ, kundër autorëve të njëjtë të zhvillohet njëkohësisht procedime penale edhe për veprat penale të tjera, siç mund të jenë: dhunimet, shpërdorimi i pozitës zyrtare dhe autorizimeve, falsifikimi i dokumenteve etj¹⁰⁵. Në çdo rast këto vepra penale nuk janë pjesë e TQNJ, nëse veprimet inkriminuese të këto vepra penale nuk janë ndërmarrë me qëllim të shfrytëzimit të viktimave të trafikuar.

Vetëm ekzistenca e elementeve të grupit të parë të “veprimit” nuk përbënë në vetvete vepër penale të trafikimit, por duhet plotësuar edhe ndonjëri nga elementet e grupit të dytë të ashtuquajtura elementet e “mjetit” edhe pse kjo ende nuk është e mjaftueshme, pa ekzistuar edhe grupi i tretë i elementeve, pra elementet që hyjnë në kuadër të “qëllimit të shfrytëzimit”.

¹⁰⁵ Rasti penal ne Prokurorinë Speciale të Republikës së Kosovës PPS.nr.63/11

Me interes teorik dhe praktik është kuptimi dhe analiza e përkufizimeve lidhur më grupin e dytë dhe të tretë të elementeve të TQNJ. Sikurse është theksuar edhe më lart, në Kosovë, përkufizime lidhur me elementë të trafikimit gjenden në dispozitat e KPRK-së, kur ato janë parashikuar si vepra penale të veçanta, pastaj në dispozitat e kodit të procedurës penale të Kosovës, në Ligjin "Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit në Kosovë" si dhe në një sërë dokumente ndërkombëtare që japin përkufizime të tilla.

2.2.1 Kërcënimi

Kërcënimi nënkupton rastin kur një person seriozisht kanoset me fjalë, vepra ose gjeste se do t'i shkaktohet ndonjë e keqe me qëllim të frikësimit ose të shkaktimin të ankthit të personi i tillë, se do të privohet nga jeta ose se do t'i shkaktohet lëndim i rëndë trupor, se do të rrëmbehet ose privohet nga liria ose se do të dëmtohet me armë zjarri, mjet të rrezikshëm ose ndonjë send tjetër me të cilin mund të shkaktohet lëndimi trupor ose dëmtimi i rëndë për shëndetin¹⁰⁶.

Nga ky përkufizim i dhënë nga KPRK vihen re disa forma të kryerjes së kërcënimit që i gjejmë te TQNJ. Si shembull ka raste kur trafikantët shfrytëzojnë kërcënimin me qëllim frikësimin e viktimave se do ta privojnë atë ose të afërmin e

¹⁰⁶ Kodi Penal i Republikës së Kosovës i datës 19.10.2012, neni 185 paragrafët 1 dhe 2, f.93.

saj nga jeta, nëse nuk ju binden urdhrave të tyre, ose se do tua rrëmbejnë të afërmit e tyre, sidomos kur ata janë të rëndësishëm për viktimat.

2.2.2 Përdorimi i forcës

Përdorimi i forcës nuk përfshin vetëm forcën fizike, por gjithashtu përfshin edhe zbatimin e hipnozës ose të mjeteve të tjera dehëse me qëllim të vënies së personit kundër dëshirës së vet në gjendje të pavetëdijshme apo të paaftë për rezistencë¹⁰⁷.

Në këtë rast vlen të theksohet se trafikantët hulumtojnë edhe situatat kur viktimat e trafikuar gjenden në situata varësie nga narkotikët ose substancat e ngjashme narkotike dhe në këto raste ato detyrohen që të ofrojnë shërbimet e kërkuara nga trafikantët, vetëm e vetëm për të arritur të narkotikët ose substancat që ata përdorin. Pra, trafikantët nuk përdorin vetëm forcën fizike, por sipas rastit edhe forcën që ndërlidhet me situatën psikike të viktimës.

2.2.3 Shtrëngimi

Shtrëngimi nënkupton situatën kur dikush e detyron personin tjetër me forcë ose kanosje serioze, që të kryejë ose të mos kryejë një veprim ose të pajtohet

¹⁰⁷ Po aty, neni 120 paragrafi 15, f.54.

me një veprim më qëllim të përfitimit të kundërligjshëm të dobisë pasurore për vete apo personin tjetër¹⁰⁸.

Në rastet e shtrëngimit nuk është me rëndësi shkalla e shtrëngimit, por është me rëndësi vullneti i viktimës, sepse ky vullnet duhet të mungojë ose duhet të jetë i imponuar nga trafikanti, i cili në rastet e trafikimit ka si qëllim fitimin pasuror në mënyrë të kundërligjshme.

2.2.4 Detyrimi

Detyrimi përfshin rastin kur personi me qëllim të përfitimit të kundërligjshëm të dobisë pasurore për vete ose personin tjetër, përdor forcën ose kanosjen serioze për të detyruar personin tjetër të kryejë ose të mos kryejë ndonjë veprim në dëm të pasurisë së tij apo të personit tjetër¹⁰⁹.

Edhe te detyrimi mjafton të përdoret forca ose kanosja serioze, pavarësisht realizimit të përfitimit nga ana e trafikantit. Pyetja më e rëndësishme do të ishte se çfarë konsiderohet kanosje serioze, pra cila do të ishte shkalla e kanosjes për tu konsideruar si serioze. KPRK nuk e përcakton shkallën e seriozitetit, duke e lënë në vlerësim të gjykatës rast pas rasti.

Lidhur me kanosjen serioze, vlerësoj se “serioziteti” i kanosjes është çështje individuale të secili person, sepse asnjë person nuk e vlerëson kanosjen në

¹⁰⁸ Po aty, neni 195 paragrafët 1, f.99.

¹⁰⁹ Po aty, neni 340 paragrafi 1, f. 168.

të njëjtën shkallë. Dikush e konsideron fjalinë “*hajt se shihemi prapë pas gjykimit*” si kanosje e dikush tjetër si diçka të rëndomtë, ndaj është tepër me rëndësi se si e përjeton viktima kanosjen e jo vetëm se si vlerësohet kanosja nga të tjerët.

Sipas Direktivës Evropiane¹¹⁰ dhuna serioze përfshin torturën, përdorimin e detyruar të medikamenteve/drogës, përdhunimit ose formave tjera të dhunës psikologjike, fizike apo seksuale, ose shkaktimi i dëmeve të konsiderueshme viktimës, që në rastet e trafikimit këto raste janë shumë të pranishme.

2.2.5 Rrëmbimi

Rrëmbimi nënkupton rastin kur një person e merr ose e mban personin tjetër, me qëllim që mos ta lirojë para se të nxjerr parat, dobi pasurore ose dobi tjera nga ai apo personi tjetër, ose me qëllim që ta detyrojë atë apo personin tjetër që të kryejë ose mos të kryejë një veprim ose të durojë diçka¹¹¹.

Në shumicën e rasteve të trafikimit viktimat kushtëzohen, duke u thënë se nuk mund të largohen nga puna që e bëjnë, pa i paguar shpenzimet e bëra nga trafikantët, për ti sjellë në atë vend pune, edhe pse ky pretendim i tyre në

¹¹⁰ Direktiva numër 2011/36/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave e datës 5 prill 2011, neni 12, f.3

¹¹¹ Kodi Penal i Republikës së Kosovës, i datës 19.10.2012, neni 194 paragrafi 1, f.98

shumicën e rasteve është i rremë dhe ka si qëllim të shfrytëzojë viktimat dhe jo të nxjerrë pagesën e shpenzimeve.

2.2.6 Falsifikimi

Nënkupton përpilimin e dokumentit të falsifikuar, ndryshimin e dokumentit origjinal me qëllim të shfrytëzimit të atij dokumenti si origjinal ose me dije përdorimin e dokumentit të falsifikuar apo të ndryshuar si origjinal¹¹².

Pas vitit 1999, në Kosovë ishin të shumta rastet që viktimat të cilat ishin me origjinë nga ish republikat e Bashkimit Sovjetik, të vinin në Kosovë me dokumente të falsifikuara, që përmbanin identitet të rremë, duke mundësuar udhëtim më të lehtë të tyre, shmangien nga ndjekja penale në shtetet prej nga vinin dhe në Kosovë, sepse një pjesë e tyre edhe pse depërtoheshin në vendet e tyre ato përsëri ktheheshin në Kosovë për tu trafikuar për prostitucion dhe shfrytëzim seksual ose për tu bërë pjesë e grupeve që trafikonin viktimat tjera.

2.2.7 Mashtrimi

Mashtrimi nënkupton rastin kur personi me anë të paraqitjes së rreme të fakteve ose duke fshehur faktet me qëllim të përfitimit të kundërligjshëm të dobisë pasurore për veten ose personin tjetër, ose për t'i shkaktuar dëm material personit tjetër, e mashtron ose vazhdon lajthimin e personit tjetër duke e nxitur

¹¹² Po aty, neni 398 paragrafi 1, f.196

personin që të kryejë ose të mos kryejë një veprim në dëm të pasurisë së tij apo të pasurisë së personit tjetër¹¹³.

Paraqitja e fakteve të rreme është forma më e shpeshtë që përdoret në rastet e TQNJ. Praktika tregon se shumica e viktimave mashtrohen duke ju premtuar se me punën që ua ofrojnë trafikantët, do të arrijnë të krijojnë pasuri të madhe dhe do kenë një jetë krejtësisht ndryshe.

Gjithashtu një mashtrim tjetër që haset shpesh në praktikë është premtimi se do të punojnë një punë, ndërsa në realitet ato detyrohen të punojnë punë tjera, ose i premtohen se do të kenë kushte të mira për punë dhe më pas rezulton se kushtet e punës janë shumë të rënda.

2.2.8 Keqpërdorimi i pushtetit

Kur flitet për keqpërdorim të pushtetit fjala është për kryerjen e veprimeve të paligjshme nga zyrtarët që kanë për detyrë të parandalojnë dhe luftojnë trafikimin. Keqpërdorimi i pushtetit mund të kryhet përmes shumë formave të veprimit, duke përfshirë por pa u kufizuar në keqpërdorimin seksual të viktimës së trafikuar, shfrytëzimin apo mundësimin e shfrytëzimit seksual të viktimës së trafikuar, kontrollimin e kundërligjshëm, cenimin e fshehtësisë së korrespondencës dhe bazave të të dhënave, zbulimin e paautorizuar të informacioneve konfidenciale, përgjimin e paautorizuar, cenimin e paprekshmërisë së banesës dhe

¹¹³ Po aty, neni 225 paragrafi 1, f.166

objekteve, fotografimin dhe incizimin e paautorizuar, keqtrajtimin gjatë ushtrimit të detyrës zyrtare ose autorizimeve publike, marrjen e deklaratave më anë të shtrëngimit, premtimet për gjëra të perealizueshme etj.

2.2.9 Keqpërdorimi i një viktime të ndjeshme

Viktimë e ndjeshme sipas KPRK-së nënkuptohet një - fëmijë, person me aftësi të kufizuara fizike apo mendore, person me aftësi të zvogëluar, grua shtatzënë ose partner familjar, (që nënkupton dy persona që janë të fejuar ose të martuar me njëri-tjetrin ose që bashkëjetojnë me njëri tjetrin pa martesë); që e kanë të përbashkët shtëpinë kryesore dhe që janë të afërm të gjakut, martesës, adoptimit ose janë në marrëdhënie të kujdestarit, duke përfshirë prindërit, gjyshin e gjyshen, fëmijët, nipat e mbesat nga vajza dhe djali, vëllezërit dhe motrat, hallat dhe tezet, dajët dhe axhallarët, mbesat dhe nipërit nga vëllai dhe motra, kushërinjtë; ose që janë prindër të fëmijës së përbashkët¹¹⁴.

Siç mund të shihet ky përkufizim flet vetëm për gjendjen mendore dhe fizike, por jo edhe për gjendjen materiale e cila është mjaft më rendësi në rastet e trafikimit, sepse një pjesë shumë e madhe e viktimave të trafikuarra bien pre e trafikantëve të shtyra pikërisht nga gjendja ekonomike.

¹¹⁴ Po aty, neni 120 paragrafi 23 dhe 32, f. 54-55

2.2.10 Marrja e pagesave ose përfitimeve

Ky element nënkupton jo vetëm marrjen dhe dhënien e parave, por edhe çdo përfitim tjetër qoftë direkt ose indirekt, për shembull marrjen e banesave pa paguar qera, marrjen e ushqimit, shfrytëzimin e makinave, veshmbathje dhe , udhëtime turistike pa pagesë etj.

Zakonisht ofrues të këtyre pagesave ose përfitimeve janë ata që shfrytëzojnë viktimat e trafikuar, ndërsa përfitues janë trafikantët e viktimave, por ka edhe raste kur trafikantët paguajnë borxhet që kanë ndaj shfrytëzuesve të viktimave, duke ua dhënë viktimat për shfrytëzim seksual. Në një rast në Kosovë trafikanti kishte arritur që përmes ofrimit të viktimave të trafikuar për shërbime seksuale, ti paguaj borxhin në shumën prej 10.000,00 euro¹¹⁵. që ja kishte një personi që ishte shfrytëzues i atyre viktimave.

3. Elementet e grupit të tretë “qëllimit të shfrytëzimit”

Grupi i fundit i elementeve të veprës penale të trafikimit është grupi i elementeve subjektive, që mund të emërtohet edhe si “qëllimi i shfrytëzimit të viktimës”. Ashtu si është parashikuar në Protokollin e Palermos dhe në kodet penale të Kosovës dhe Shqipërisë, shfrytëzimi përfshin, por nuk kufizohet në prostitucionin, shërbimet tjera seksuale, punë të detyruar, skllavërim apo kushte të ngjashme me skllavërimin, robërim ose heqje të organeve.

¹¹⁵ Rasti i Prokurorisë Speciale të Republikës së Kosovës PPS.nr.63/11

“Qëllimi i shfrytëzimit” është elementi mendor ose subjektiv i veprës penale dhe në rastet e trafikimit “veprimi” dhe “mjeti” i autorit duhet të kenë për “qëllim” shfrytëzimin e viktimës.

Si rrjedhim, nëse “veprimet” dhe “mjetet” nuk janë bërë me “qëllim” të shfrytëzimit të viktimës për shërbime seksuale ose prostitucionit, punës së detyruar, skllavërisë ose kushteve të ngjashme me skllavërinë ose heqjes së organeve, nuk mund të konsiderohet se është kryer vepra penale e trafikimit, sepse siç u tha më lartë elementet e “mjetit”, mund të paraqesin vepër tjetër penale e jo atë të trafikimit.

3.1 Shfrytëzim i prostitucionit të tjetërve

Kjo formë e shfrytëzimit mund të paraqitet në dy forma: *së pari*, viktima jep pëlqimin për të punuar si prostitutë dhe trafikuesi e shfrytëzon pëlqimin e saj, për të përfituar për vetë; *së dyti*, kur një person detyrohet të punoj si prostitutë. Forma e dytë është sanksionuar si vepër penale e veçantë në KPRK, sipas të cilit kushdo që me forcë ose kanosje serioze ose duke mbajtur personin tjetër në situatë të varësisë personale apo ekonomike e detyron personin e tillë që të merret me prostitucion dhe ka përfitime për vetë ose për tjetrin¹¹⁶, por në këtë rast, nëse trafikanti e shfrytëzon këtë formë për të arritur përfitimet materiale për vete apo personin tjetër, atëherë ai kryen veprën penale të TQNJ.

¹¹⁶ Kodi Penal i Kosovës i datës 6 prill 2004, neni 201 paragrafi 3.

Në Kosovë prostitucioni nuk paraqet vepër penale por vepër kundërvajtëse e njohur në Shqipëri si kundërvajtje penale, për të cilën autori (vajza apo grua) që ofron shërbim seksual dhe mashkulli që shfrytëzon atë shërbim) mund të gjykohet dhe dënohet me gjobë prej 100 deri 900 euro ose më burgim deri në 60 ditë¹¹⁷, ndërsa mundësimi ose detyrimi i dikujt që të merret me prostitucion paraqet vepër penale të veçantë nga vepra penale e TQNJ

3.2 Format tjera të shfrytëzimit seksual

Format e tjera të shfrytëzimit seksual nënkuptojnë jo vetëm shfrytëzimin seksual në formën e prostitucionit nga ana e autorit të veprës penale të trafikimit, por edhe situatën kur dikujt tjetër i mundësohet të shfrytëzoj shërbimet seksuale të viktimës së trafikimit.

Shërbimet seksuale mund të ofrojnë të gjithë personat e trafikuar pa dallim gjinie ose përkatësie tjetër dhe çdo herë këtë e bëjnë kundër vullnetit të tyre. Këtu nuk bëhet fjalë për persona që e ushtrojnë prostitucionin si profesion, por për persona që janë të detyruar nga trafikantët për të ofruar shërbimet seksuale.

Si forma të shfrytëzimit seksual mund të cilësohen: dhunimi, sulmi seksual, degradimi i integritetit seksual, keqpërdorimi seksual i personave me çrregullime ose paafësi mendore ose emocionale, keqpërdorimi seksual i personave nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet, nxitja e akteve seksuale, prekjës

¹¹⁷ Ligji Nr. 03/L-142 i datës 17 shtator 2009 për rendin dhe qetësinë publike i Kosovës, neni 7.

ose aktiviteteve nga personat nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet, ofrimi i materialit pornografik personave nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet, keqpërdorimi i fëmijëve në pornografi, keqpërdorimi seksual duke keqpërdorur pozitën, autoritetin apo profesionin, nxitja e akteve seksuale me premtim të rrejshëm të martesës, marrëdhëniet seksuale brenda familjes¹¹⁸.

Gjithashtu format e ndryshme të shfrytëzimit seksual kanë edhe komponentin e tyre ekonomik, sepse në dallim nga prostitucioni, ku përfitimet i marrin ato që ofrojnë shërbime seksuale, të trafikimi, fitimi që realizohet më këtë lloj abuzimi, nuk shkon te viktima ose mund të shkojë vetëm pjesërisht ose shumë pak.

3.3 Shfrytëzimi i shërbimeve ose punës së detyruar

Si shërbime ose punë e detyruar nënkuptohet çfarëdo lloj pune ose shërbimi i kërkuar nga një individ nëpërmjet kërcënimit me një ndëshkim, për kryerjen e së cilës individi nuk ka shprehur dëshirën e tij¹¹⁹.

Për tu konsideruar një veprim si punë e detyruar është e nevojshme që të punohet nën kushte jashtëzakonisht të vështira, kur pagesat janë të ulëta ose mungojnë fare, kur punohet me orë të zgjatura dhe kur puna është kryer në kushtet që shkaktojnë sëmundje ose dëmtim të shëndetit.

¹¹⁸ Kodi Penal i Republikës së Kosovës i datës 19.10.2012, kapitulli XX nenet 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240 dhe 243, f, nga 111 deri 124.

¹¹⁹ Ligji i Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013, për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, neni 3 paragrafi 1 pika 1.6, f.2

Direktiva e Parlamentit dhe e Këshilli European, me numër 2011/36/EU, datë 5 prill 2011 ”*Mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave*”, jep kuptimin e shfrytëzimit për lypje sipas të cilës përfshihet “*përdorimi i një personi të varur të trafikuar për qëllim lypjeje*”. Ky përkufizim përputhet me definicionin e trafikimit të qenieve njerëzore, vetëm atëherë kur ndodhin të gjitha elementet e punës ose shërbimeve te detyruara.

3.4 Skllavëria ose veprimet e ngjashme me skllavërinë dhe robëria

KPRK dënon cildo që në shkelje të së drejtës ndërkombëtare, përfshirë Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, *mban, ruan, vendos, blen ose shet një person tjetër në skllavëri, në kushte të ngjashme me skllavërinë, robëri ose në punë të detyruar, që përfshin por nuk kufizohet në mbajtjen e personit në pronësi, mohimin e fryteve të punës së tij, shtrëngimin e personit për të punuar ose mohimin e lirisë së një personi për të ndryshuar statusin e tij apo të kushteve të punës*¹²⁰.

Sipas Konventës së Gjenevës “*për skllavërinë*” të datës 25.09.1926 dhe Protokollit për amandamentimin e saj, që ka hyrë në fuqi më datë 23.10.1953, në nenin 1 thuhet se *skllavëria ose format e ngjashme me skllavërinë është statusi*

¹²⁰ Kodi Penal i Republikës së Kosovës, i datës 19.10.2012, neni 169 paragrafi 1, f.83

*apo gjendja e një njeriu mbi të cilin ushtrohen një apo të gjitha tagrat (prerogativat) e të drejtës së pronës*¹²¹.

3.5 Heqja e organeve

Heqja e organeve nënkupton disa raste. *Së pari*, kur dikush pa arsye mjekësore, pa autorizim ose në kundërshtim me ligjin e zbatueshëm, merr pjesë të trupit të njeriut për qëllim transplantimi, me pëlqimin e dhënësit; *së dyti*, kur dikush pa arsye mjekësore, pa autorizim ose në kundërshtim me ligjin e zbatueshëm, transplanton pjesë të trupit të njeriut me pëlqimin ose pa pëlqimin e marrësit dhe dhënësi; *së treti*, dikush për qëllim transplantimi merr pjesë të trupit të personit të vdekur ose posedon, blen, ndërmjetëson në blerje, shet, transporton, importon ose eksporton organe apo qeliza njerëzore për qëllim të transplantimit apo për shpërblim ose përfitime tjera; *së katërti*, personi vepron si ndërmjetësues për të siguruar një trup ose pjesë të trupit të një personi tjetër të gjallë ose të vdekur, për qëllim të transplantimit¹²².

Në rastin e Shqipërisë, në 18 mars 2015, Këshilli i Ministrave ka miratuar në parim, Konventën e Këshillit të Evropës kundër trafikimit të organeve

¹²¹ Prifti, Aleks, 2011, Rreth ndëshkueshmerisë së trafikimit të njerëzve, botuar ne Studime Juridike nr.1/2011,f.2010

¹²² Po aty, neni 265 paragrafët 1 dhe 2, f.134

njerëzore¹²³. Konventa siguron një kornizë gjithëpërfshirëse për të bërë trafikimin e organeve njerëzore një vepër penale, për të mbrojtur viktimat, për të lehtësuar bashkëpunimin në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar për të ndjekur penalisht ata që janë përgjegjës për trafikimin. Ajo kriminalizon heqjen e paligjshme të organeve njerëzore nga njerëzit që ende jetojnë ose donatorët e vdekur dhe përdorimin e tyre për transplantim ose qëllime të tjera, si dhe akte të tjera të ngjashme.

3.6 Format tjera të shfrytëzimit

Përveç formave të sipërpërmendura të shfrytëzimit, sot gjithnjë e më shumë flitet edhe për forma tjera të shfrytëzimit, siç janë: martesat e detyruara, detyrimi për të kryer vepra penale, detyrimi për të trafikuar narkotikë ose armë etj.

Ligji i Kosovës "Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit të qenieve njerëzore" konsideron si forma të tjera të shfrytëzimit raste të ndryshme si: çfarëdo kufizimi të lirisë, detyrimi i një gruaje për përdorim si nënë bartëse (surrogate) apo për qëllime riprodhimi; abuzimi i të drejtave të fëmijëve me qëllim të birësimit të paligjshëm; përdorimi në konflikte

¹²³ <http://www.kryeministria.al/al/newsroom/vkm/vendime-te-miratuara-ne-mbledhjen-e-keshillit-te-ministrave-18-mars-2015>, qasja me at.09.06.2015. Sipas Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, nenet 121 dhe 122 Çdo marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar përbën pjesë të sistemit të brendshëm juridik pasi botohet në Fletoren Zyrtare të Republikës së Shqipërisë. Ajo zbatohet në mënyrë të drejtpërdrejtë, përveç rasteve kur nuk është e vetëzbatueshme dhe zbatimi i saj kërkon nxjerrjen e një ligji

të armatosura ose në formacione të paligjshme ushtarake; përdorimi në veprimtari të paligjshme; shitja e një personi tjetër; detyrimi për t'u përfshirë në veprimtari tjera që shkelin të drejtat dhe liritë themelore të njeriut; martesë të detyruara; martesë të fëmijëve dhe marrja ose mbajtja e kundërligjshme e fëmijës¹²⁴.

Direktiva Evropiane¹²⁵ përfshin të format e shfrytëzimit edhe rastet e shfrytëzimit ose përdorimit të viktimave për të kryer veprimtari të paligjshme. Në kuptimin e kësaj direktive shprehja “shfrytëzim për aktivitete kriminale” nënkupton *“shfrytëzimin e një personi për të kryer për shembull vepra penale të vjedhjes trafik të drogës dhe aktivitete të tjera të ngjashme të cilat janë të dënueshme penalisht dhe implikojnë përfitime financiare”*.

Kuptimi dhe zbatimi i drejtë i përkufizimeve të elementëve të trajtuar më sipër ka rëndësi për dallimin e veprës penale të trafikimit nga veprat e tjera penale që kanë elementë të tillë si dhe për zbulimin dhe hetimin efektiv të trafikimit të qënieve njerëzore.

¹²⁴ Ligji për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit në Kosovë, neni 5 paragrafi 2, 2013, f.11

¹²⁵ Direktiva numër 2011/36/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave, datës 5 prill 2011, neni 11, f.2

4 “Pëlqimi” si element i veprës penale trafikimi i qenieve njerëzore

Pëlqimi përbën një element të rëndësishëm të TQNJ, sepse mungesa e këtij pëlqimi ose marrja e tij me anë të “mjeteve” që janë pjesë e grupit të dytë të elementeve, bënë që një veprim të konsiderohet si trafikim me njerëz, nëse trafikuesi ka patur si qëllim shfrytëzimin.

Sipas legjislacionit penal të Kosovës¹²⁶, në rastet e veprave penale kundër integritetit seksual, shprehja “pëlqim” nënkupton pajtimin e vullnetshëm të personit i cili ka arritur moshën gjashtëmbëdhjetë vjet për të kryer aktin seksual, për të kryer ndonjë punë, për ti hequr organet e veta etj.

Personat nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet, konsiderohen se nuk kanë zotësinë për të shprehur pëlqimin e tyre, ndaj në raste të tilla pëlqimi i fëmijëve për tu shfrytëzuar për qëllime të trafikimit nuk është aspak i rëndësishëm, nëse vërtetohet se trafikuesi ka pasur për qëllim shfrytëzimin e fëmijës për qëllime shfrytëzimi.

5 Format e shfrytëzimit të trafikimit në Kosovë dhe Shqipëri

Siç është theksuar më lart trafikimi i qenieve njerëzore mund të kryhet duke shfrytëzuar prostitucionin e tjerëve ose format tjera të shfrytëzimit seksual,

¹²⁶ Kodi Penal i Republikës së Kosovës i datës 19.10.2012, neni 228 paragrafi 1, f.111

punën ose shërbimet e detyrueshme, format e skllavërisë ose praktikave të ngjashme me skllavërinë, robërimin ose heqjen e organeve.

Në Kosovë dhe Shqipëri kanë mbizotëruar rastet e shfrytëzimit të viktimave për shërbime seksuale dhe prostitucion. Kjo formë e shfrytëzimit paraqet shkeljen me të rëndë të dinjitetit dhe të drejtave të njeriut.

Rastet e trafikimit të viktimave për shërbime seksuale të hetuara tregojnë për ashpërsinë e grupeve kriminale. Në një rast të trafikimit për qëllime të shfrytëzimit seksual, të një viktimë shqiptare nga Kosova e identifikuar si “Drita”, nënë e cila që në moshën 19 vjeçare u bë viktimë e trafikimit përmes prostitucionit. Makthi i saj zgjati katër vjet, derisa u arratis si shtatzënë në vitin 2004. “Drita”, mes tjerash ka pohuar se: *“Më kanë prerë me thikë, më kanë rrahur, më kanë munduar, nuk më kanë dhënë kurrë ushqim të mjaftueshëm, më kanë dhënë goditje elektrike. Më kanë bërë gjithçka. I kam përjetuar të gjitha”*¹²⁷.

Ky rast dhe shumë të tjerë vënë në pah se sa të rrezikuara janë femrat e trafikuar për pasojat fizike dhe shpirtërore që ata pësojnë. Sipas një studimi¹²⁸ rreth 65 për qind e femrave në botë që kanë pasur përvojën e viktimës së trafikut të seksit kanë pësuar lëndime të rënda fizike të brendshme, 24 për qind lëndime në kokë dhe eshtra, 12 për qind thyerje të ndryshme dhe 68 për qind të tyre kanë

¹²⁷ http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sq/features/setimes/audio_story/2012/04/19/audio_story-04, qasja me dt.13.10.2012

¹²⁸ <http://www.ncadv.org/files/HumanTrafficking.pdf>, qasja me dt.13.10.2012

përmbushur kriteret për trajtim klinik për shkak të çrregullimeve të stresit, ndërsa dhjetëfish më tepër janë të rrezikuara nga sëmundja e HIV-it.

Në botën bashkëkohore janë prezentë identitetet e shumëllojshme seksuale siç janë: heteroseksualizmi, homoseksualizmi, biseksualizmi, transeksualizimi, ndaj prezenca e këtyre llojeve të identitetit seksual tregon prezencën e shfrytëzimit të ndryshëm seksual¹²⁹

Gjatë viteve të fundit në Shqipëri dhe Kosovë është rritur lëvizja në mbrojtje të të drejtave të personave nga shkeljet për shkak të orientimit seksual ose identitetit gjinor. Në këtë kuadër, viktimat të shfrytëzimit seksual nuk janë vetëm personat heteroseksual, por edhe persona të tjerë pavarësisht identitetit gjinor ose orientimit seksual të viktimës së trafikuar për qëllime të shfrytëzimit seksual. Edhe kjo kategori personash mund të jetë viktimë e veprës penale të trafikimit të qenieve njerëzore.

Edhe pse trafikimi me qëllim të heqjes së organeve nuk është i përhapur në shkallë të njëjtë me trafikimin për qëllime të shfrytëzimit seksual ose prostitucionit, duhet theksuar se deri në fund të vitit 2014 në Kosovë kanë nisur

¹²⁹ Po aty f.18

dy procedime penale për veprën penale të trafikimit me qëllim të heqjes së organeve¹³⁰.

Njëri rast ka të bëjë me transplantimin e organeve – veshkave në një klinikë private mjekësore me emrin “Medicus”¹³¹ ku donatorët dhe pranuesit e veshkave ishin nga vendet e ndryshme të botës, ndërsa rasti tjetër ka të bëjë me akuzën e ngritur nga senatori Dick Marty për trafikim organesh ushtria çlirimtare e Kosovës gjatë luftës së vitit 1999.

Përsa i përket rastit të parë, që ka të bëjë me klinikën private “Medicus”, ai është rast më i qartë për shkak se kjo klinikë nuk kishte licencë për transplantim të organeve, por vetëm për trajtime mjekësore urologjike dhe tani ky rast ka përfunduar mëvendim të formës së prerë të gjykatës, ndërsa zbardhja e akuzës së ngritur nga senatori Dick Marty ka rëndësi të madhe për Kosovën, sepse ky rast edhe pse duhej të ishte vetëm një rast penal, adresimi nga disa institucione ndërkombëtare, paraqet një barrë të rëndë për imazhin e Kosovës dhe luftës së drejtë të ushtrisë çlirimtare të Kosovës, pasi në hetime janë përfshirë zyrtarë të lartë politik, që ishin gjithashtu në hierarki të lartë të ushtrisë çlirimtare të Kosovës. Ndaj për shkak të kësaj rëndësie, siç është theksuar më lart, Kuvendi i Kosovës në muajin korrik 2015 ka nxjerr ligjin për dhomat e specializuara dhe zyrën

¹³⁰ Rasti i “shtëpisë së verdhë” në Shqipëri dhe rasti “Medikus” për të cilat deri më sot nuk ka ndonjë vendim gjyqësor të formës së prerë për këto raste.

¹³¹ Rasti “Medicus” Prokuroria Speciale e Republikës së Kosovës PPS.nr.02/09 dhe gjykata e qarkut Prishtinë GJPP.nr.361/08

e prokurorit të specializuar që njihen si Gjykatë Speciale më seli në Hagë, e cila pritet të filloj punë në fund të vitit 2016 dhe ka për detyrë të hetoj dhe gjykojë dyshimet e supozuara për trafikim të organeve në “shtëpinë e verdhë” në Shqipëri nga ushtarë të ushtrisë çlirimtare të Kosovës, disa nga të cilët tani mbajnë pozita të larta në institucionët e Kosovës.

Analiza e formave të shfrytëzimit na lejon të vijmë në përfundimin se forma e trafikimit të organeve në Kosovë për qëllim të heqjes së organeve, nuk mund të kualifikohet si fenomen, por vetëm si një formë që meriton vëmendje të organeve të ndjekjes penale, për të ndërmarr veprime më qëllim të parandalimit dhe luftimit të kësaj forme të trafikimit.

Edhe pse në Kosovë dhe Shqipëri, siç është theksuar më sipër të vështirimi i viktimave, nuk ka shumë procese penale të trafikimit për fëmijët që kërkojnë lëmoshë, Raporti për Trafikimin e Njerëzve (TIP) 2013 i Departamentit të Shtetit të SHBA-ve, thotë se Fëmijët nga Kosova dhe vendet fqinje, përfshirë Shqipërinë, i nënshtrohen lypjes së detyruar brenda vendit, ndërsa një numër i madh i vajzave të moshës 14-17 vjeçare ishin viktima të trafikimit për seks¹³², ndërsa raporti i DASH lidhur me Shqipërinë për vitin 2015 thotë se: *Gratë dhe fëmijët shqiptarë i nënshtrohen kryesisht të trafikimit seksual në Shqipëri dhe në vendet fqinje si Kosova, Maqedonia, Mali i Zi, dhe Greqi, por edhe në vende të tjera evropiane*. Gjithashtu sipas këtij raporti numri i fëmijëve për punë të detyruar ne

¹³² http://photos.state.gov/libraries/kosovo/312585/pdf/tip_2014_alb.pdf, qasja me dt.09.06.2015

Shqipëri është në rritje, më së shpeshti atyre rom ose të përkatësisë etnike egjiptiane ballkanike, të cilët i nënshtrohen lypjes së detyruar dhe formave tjera së punës në Shqipëri dhe vendet fqinje si Greqia, Kosova, Maqedonia dhe Mali i Zi.

Pas luftës së Kosovës të vitit 1999, u vu re një fenomen i ri i fëmijëve shqiptarë në situatë rruge të cilët filluan të zhvendosen nga Shqipëria në Kosovë. Këta fëmijë dhe familjet e tyre, të cilët migrojnë në Kosovë, kryesisht për të lypur ose për të mbledhur hekurishte, përballen me situata social-ekonomike mjaft sfiduese, të cilat thellojnë mënjanimin, përjashtimin social dhe privimin nga një mbrojtje e përshtatshme dhe nga akseset e shërbimeve sociale. Gjithashtu, këta fëmijë kanë shumë gjasa të ekspozohen ndaj rrezikut të shfrytëzimit nga grupet e krimit të organizuar për qëllime seksuale dhe punë të detyruar¹³³.

Sipas ligjit "Për rendin dhe qetësinë publike" të Kosovës, lypësia në vendet publike është parashikuar si kundërvajtje penale për të cilën parashikohet dënimi më gjatë prej 30 deri në 500 euro¹³⁴. Kjo kundërvajtje kryhet vetëm nëse kryesi në vend publik kërkon lëmoshë në mënyrë të bezdisshme. Në raste të tilla, mbetet në vlerësimin e gjykatës të konstatojë nëse ka qenë lypësia në vendin publik e bezdisshme ose jo. Sipas Ligjit "Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar në

¹³³http://www.s3.amazonaws.com/rcpp/assets/attachments/1242_Observation_Report_Exploitation_of_Albanian_Children_in_Street_Situation_in_Kosova_Alb_version_original.pdf, projekti "MARIO" dhjetor 2010, qasja me dt.7.10.2012

¹³⁴ Ligji Nr. 03/L-142 i datës 17 shtator 2009, për rendin dhe qetësinë publike të Kosovës, neni 10.

Kosovë” i vitit 2013, lypësia e detyruar është parashikuar si një formë e veçantë e trafikimit të qenieve njerëzore, me qëllim të shfrytëzimit për punë të detyruar. Për fat të keq, këto situata nuk janë të rralla as në Kosovë e as ne Shqipëri. Fenomeni i lypësisë në rrugë është një pasojë e varfërisë në Kosovë si dhe mungesës së ofrimit të shërbimeve përkatëse nga institucionet e Kosovës¹³⁵. Kjo vlen gjithashtu edhe për Shqipërinë.

6. Përfundime

1. Ky kapitull vërteton hipotezën së TQNJ në vete përmbanë shumë elemente të veprave tjera penale të cilat nëse shikohen si të ndara paraqesin vepra penale të veçanta,

2. Bazë për përkufizimin e veprës penale në Kosovë dhe Shqipëri janë marr:

- Protokolli i Palermos *”Për parandalimin, luftimin dhe ndëshkimin e trafikimit me njerëz, veçanërisht grave dhe fëmijëve”* (2002) si plotësues i Konventës së Kombeve të Bashkuara *“Kundër Krimit të Organizuar Transnacional”* (2000)

¹³⁵ <http://www.albinfo.ch/ch-ballkani/terre-des-hommes-shpres%C3%AB-p%C3%ABr%C3%ABmij%C3%ABt-kosovar%C3%AB-77803>, qasja me dt.7.10.2012

- Direktiva 2011/36/EU e datës 5 prill 2011 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit “*mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave*”

2. Grupet e elementeve të trafikimit janë ndar në tre grupe
Grupi I ose Veprimet: rekrutimi, transportimi, transferimi, strehimi ose pranimi i personave.

Grupi II ose Mjetet: mjetet e kërcënimit ose të përdorimit të forcës ose të formave të tjera të detyrimit, rrëmbimit, falsifikimit, mashtrimit, keqpërdorimit të pushtetit ose të një pozite të ndjeshme ose me anë të dhënies a marrjes së pagesave apo përfitimeve për të arritur pëlqimin e personit, që ka kontroll mbi personin tjetër.

Grupi III ose Qëllimet: shfrytëzim i prostitucionit të të tjerëve ose formave tjera të shfrytëzimit seksual, shërbimeve ose punës së detyruar, skllavërisë ose veprimeve të ngjashme me skllavërinë, robërisë ose heqjes së organeve.

3. Duke mbajtur parasysh se TQNJ është vepër penale komplekse, shpjegimet e dhëna për secilin element të trafikimit ofrojnë një bazë të mirë për zbatuesit e ligjit gjatë hetimit dhe gjyqimit të veprës penale të trafikimit, sidomos për të bërë kualifikimin e drejtë ligjor dhe për marrë vendime të drejta.

3. Krahasset Kosovë - Shqipëri

A. E përbashkëta:

- Legjislacioni i dy vendeve është bazuar në dokumente ndërkombëtare të fushës
- Shumica e çështjeve për shfrytëzim të viktimave për shërbime seksuale dhe prostitucion;
- Çështjet e shërbimeve dhe punës së detyruar – numër shumë i vogël, edhe pse në realitet nuk mungojnë;
- Çështjet e trafikimit të organeve – dy çështje në Kosovë, për njërin ka vendim të formës së prerë ku shfrytëzuesit dhe donatorët e organeve – veshkave ishin shtetas të huaj, ndërsa trafikues shtetas të Kosovës dhe shtetas të huaj, dhe çështja tjetër ku ende ska vendim të formës së prerë, por ky rast u bë shkak për tu krijuar gjykatë speciale më seli në Hagë që pritet të hetoj dhe gjykoj dyshimet për trafikim të organeve gjatë luftës në Kosovë 1999. Ky është shembulli i parë ku një shtet jo anëtar i BE themelon një gjykatë më seli brenda BE-së

B. Dallime:

- Emërtimi i veprës penale- trafikim i personave të rritur (KPRSH) , trafikim i njerëzve (KPRK);

- Minimumi i dënimit: KPRSH - minimum të dënimeve më të larta sesa KPRK;
- Dallimi gjinor: KPRSH bën dallim mes gjinisë së viktimave, KPRK nuk e bënë këtë dallim
- Dënime të ndryshme, sipas pozitës së subjektit: KPRSH - dënimet më të larta për persona zyrtar (shtohet me $\frac{1}{4}$ e dënimit), KPRK varësisht prej mënyrës së kryerjes së veprës penale.

4. Krahasimi i veprave tjera penale të ndërlidhura më trafikimin e personave

- KPRSH - Përfitimi apo përdorimi i shërbimeve të ofruar nga personat e trafikuar (neni 110/b)
- KPRK - Shërbimet seksuale të viktimës së trafikimit (neni 231)
- KPRSH - Veprimet që lehtësojnë trafikimin (neni 110/c)
- KPRK - Fshehja e dokumenteve të identifikimit të viktimave të skllavërisë ose trafikimit me njerëz (neni 172)
- KPRK - Transplantimi i kundërligjshëm dhe trafikimi i organeve dhe qelizave njerëzore (neni 265)

- KPRSH - Shitblerja e transplanteve, si dhe çdo veprimtari që lidhet me heqjen dhe implantimin e paligjshëm të organeve (neni 89/a,)
- KPRK ka parashikuar edhe veprën penale “Sklavëria, kushtet e ngjashme me skllavërinë dhe puna e detyruar” (neni 169). Ketë nuk e ka KPRSH
- KPRSH ka parashikuar edhe veprën penale trafikimi i të miturve (neni 128/b). ketë nuk e ka KPRK

7. Rekomandimet

Në Shqipëri:

- Të bëhet ndryshimi / plotësimi i Kodit Penal për të harmonizuar emërtimet e veprave penale sipas legjislacionit European, duke përfshirë edhe të gjitha format e trafikimit të parashikuara në Direktivën Europiane 2011/36/EU e datës 5 prill 2011
- Të vlerësohet mundësia e përgatitjes së një ligji të veçantë për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit

Në Kosovë

- Të bëhet ndryshimi / plotësimi i Kodit Penal për të harmonizuar me legjislacionin European, dhe Ligjin e veçantë për parandalimin dhe

luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave për të përfshirë të gjitha format e trafikimit të parashikuara në këtë ligj dhe Direktivën Europiane 2011/36/EU e datës 5 prill 2011, si dhe të parashikojë veprën penale që lehtëson kryerjen e trafikimit dhe trafikimin e të miturve, siç e ka KPRSH

- Në dy vendet **policia dhe prokuroria** ti qasen më seriozisht trafikimit për shërbime dhe punë të detyruar si dhe trafikimit të organeve.

KAPITULLI IV: PARANDALIMI I TRAFIKIMIT TË QENIEVE NJERËZORE

1. Hyrje

Parandalimi dhe luftimi i TQNJ paraqet një ndër detyrat kryesore që kanë sot Kosova dhe Shqipëria, sepse qasja e drejtë e këtyre vendeve ndaj këtij fenomeni, mund të ketë ndikim në rrugëtimin drejt Bashkimit European. TQNJ në shumicën e rasteve është pjesë e krimit të organizuar, ndërsa Kosova dhe Shqipëria si kusht për të qenë pjesë e BE-së e kanë parandalimin dhe luftimin e krimit të organizuar, duke përfshirë edhe TQNJ¹³⁶.

Parandalimi i suksesshëm do të thotë luftim i suksesshëm i TQNJ. E kundërta e kësaj mund të ketë pasoja politike, sociale, ekonomike dhe shkelje të rënda të të drejtave të njeriut, që për pasojë kanë vonesat e anëtarësimit të Kosovës dhe Shqipërisë në Bashkimin European.

Një rëndësi të veçantë në vlerësimin e parandalimit të TQNJ, kanë edhe raportet vjetore të Departamentit të Shtetit të Shteteve të Bashkuara të

¹³⁶ Për më shumë shih: Progres Raporti 2014 për Shqipërinë në <http://www.integrimi.gov.al/al/dokumenta/progres-raporte/progres-raporti-2014> dhe Progres Raporti 2014 për Kosovën në [http://www.mei-ks.net/repository/docs/Final_20141008-kosovo-progress-report_en_\(2\).pdf](http://www.mei-ks.net/repository/docs/Final_20141008-kosovo-progress-report_en_(2).pdf)

Amerikës¹³⁷. Ky Departament publikon një raport global për trafikimin e njerëzve, pjesë e të cilit është edhe parandalimi i trafikimit në secilin shtet, përfshirë Kosovën dhe Shqipërinë.

Sipas këtij raporti, secili shtet radhitet në një listë sipas kategorive 1, 2, 2^{WL} dhe 3. Kjo do të thotë se nëse një shtet hyn në kategorinë 1, kjo nënkupton se ai shtet ka treguar vullnet ose është i interesuar, ka marrë të gjitha masat për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore. Nëse një vend hynë në kategorinë 2, tregon se ka një vullnet ose interesim për të parandaluar dhe luftuar trafikimin dhe se ka marrë disa masa në këtë drejtim, por jo në nivelin e kategorisë 1. Nëse një vend kategorizohet në kategorinë 2^{WL}, kjo tregon se ai vend është i interesuar dhe ka vullnet që të parandalojë dhe luftojë trafikimin, por nuk ka marr masa për të bërë një gjë të tillë. Përfundimisht nëse një vend hynë në kategorinë 3^{WL}, kjo tregon se ai vend as nuk ka interesim ose vullnet e as nuk ka marrë masa për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore.

Se sa i rëndësishëm është parandalimi i trafikimit flet edhe Raport i Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për të Drejtat Njerëzore në Këshillin Ekonomik dhe Social lidhur me Principet e rekomanduara dhe direktivat për të drejtat njerëzore dhe trafikimin e njerëzve (2002), i cili i drejtohet shteteve, për të përfshirë në strategjitë e tyre, masa që synojnë parandalimin e trafikimit, duke kërkuar nga shtetet dhe organizatat ndërqeveritare

¹³⁷ http://albanian.pristina.usembassy.gov/key_reports.html, qasja me dt.13.04.2015

të sigurojnë se ndërhyrjet e tyre tu adresohen faktorëve që rrisin cënueshmërinë e trafikimit, përfshirë pabarazinë, varfërinë dhe të gjitha format e diskriminimit dhe të ushtrojnë kujdes të duhur në identifikimin dhe çrrënjosjen e përfshirjes dhe bashkëpunimit të sektorit publik në trafikim. Sipas këtyre rekomandimeve të gjithë zyrtarët publikë të dyshuar si të implikuar në trafikim, duhen hetuar, provuar dhe nëse dënohen, të dënohen në mënyrë të duhur¹³⁸.

Organizata e Kombeve të Bashkuara ka dhënë rekomandimet e saj se çka duhet të ndërmarrin shtetet për të parandaluar TQNJ ¹³⁹. Rëndësi e veçantë i kushtohet analizës së faktorëve për shërbime komerciale seksuale dhe punë shfrytëzuese, zhvillimi i programeve që ofrojnë mundësi të sigurimit të jetesës, përmirësimi i qasjes së fëmijëve në mundësitë e shkollimit, sigurimi që migruesit potencialë, veçanërisht gratë, të informohen në mënyrë të duhur lidhur me rreziqet e migrimit, zhvillimi i fushatave informuese drejtuar publikut, rishqyrtimi dhe modifikimi i linjave të veprimit që mund t'i detyroj njerëzit të drejtohen në migrim të parregullt dhe të cënueshëm për punë, ekzaminimi i mënyrave të rritjes së mundësive për migrim legal, fitimprurës dhe jo-shfrytëzues për punë, forcimi i kapacitetit të degëve të ruajtjes së rendit dhe miratimi i masave për reduktimin e diskriminimit.

¹³⁸ Kombet e Bashkuara, Këshilli ekonomik dhe social, Principet e rekomanduara dhe direktivat për të drejtat njerëzore dhe trafikimin e njerëzve, E/2002/68 shtesa 1, pikat 5 dhe 6, f.3

¹³⁹ Po aty, f.12

Gjithashtu edhe në nivel Evropian i është dhënë rëndësi parandalimit të trafikimit. Konventa e Këshillit të Evropës, nr.137/2005 "Mbi luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore", i ka rekomanduar shteteve anëtare që të vendosin dhe të forcojnë masat efikase dhe programet për parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe atë përmes hulumtimit, informimit, fushatave për ngritjen e vetëdijes dhe edukimit, iniciativave ekonomiko-sociale dhe programeve trajnuese, posaçërisht për njerëzit që i janë ekspozuar trafikimit të qenieve njerëzore dhe profesionistëve që merren problematikën e trafikimit të qenieve njerëzore¹⁴⁰.

Edhe Direktiva numër 2011/36/EU e Parlamentit dhe e Këshillit Evropian "mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave"¹⁴¹, jep udhëzime lidhur më parandalimin, arsimimin dhe trajnimin, marrjen e masave të duhura, duke përfshirë edhe internetin, informimin dhe fushatat e ndërgjegjësimit, hulumtimin dhe programet arsimore, bashkëpunimin me organizatat relevante të shoqërisë civile dhe aktorët tjerë, ndërgjegjësimin dhe reduktimin e rrezikut që njerëzit, sidomos fëmijët, të bëhen viktima të trafikimit të qenieve njerëzore, trajnimet e rregullta për zyrtarët dhe përcaktimin si veprë penale të përdorimit të shërbimeve që janë objekt i shfrytëzimit.

¹⁴⁰ Konventa e Këshillit të Evropës mbi luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore, Nr.137/2005, neni 5 paragrafi 2, f. 5

¹⁴¹ Direktiva numër 2011/36/EU e Parlamentit dhe e Këshillit Evropian mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave e datës 5 prill 2011, neni 18, f.10

Kosova dhe Shqipëria, në zbatim të rekomandimeve ndërkombëtare në fushë kanë miratuar strategjitë kombëtare për parandalimin dhe luftimin e trafikimit si dhe ndihmën ose mbështetjen e viktimave të identifikuara të trafikimit¹⁴². Gjithashtu këto vende kanë miratuar edhe planet e veprimit për zbatimin e këtyre strategjive¹⁴³, duke inkuadruar në zbatim të këtyre planeve të gjithë aktorët që mund të ndihmojnë në parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, qofshin ato institucione apo organizata qeveritare apo organizata jo qeveritare, vendore dhe ndërkombëtare.

Edhe pse strategjitë kombëtare dhe planet e veprimit për zbatimin e tyre nuk kanë parashikuar masa të veçanta ose të ndara, në rastet kur vendet paraqiten si shtet i origjinës ose destinacionit, në raste e TQNJ, këto strategji dhe plane përmbajnë objektiva dhe aktivitete të veprimit, të institucioneve qeveritare dhe jo qeveritare, të cilat janë të nevojshme për të parandaluar dhe luftuar TQNJ në të dyja rastet.

¹⁴² Të gjitha strategjitë dhe planet e veprimit gjenden në ueb faqet e internetit të ministrive të Punëve të Brendshme të vendeve të Ballkanit Perëndimor, në linkun e zyrave të koordinatoreve kombëtarë për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore

¹⁴³ Po aty

2. Parandalimi i trafikimit të qenieve njerëzore në vendet e origjinës

Kosova në fillim (1999-2005) ka qenë kryesisht vend destinacioni, ndërsa Shqipëria, fillimisht ka qenë vend tranziti dhe origjine. Pas një periudhë të shkurtër edhe Kosova u shndëruan vend të origjinës. Për këtë arsye, këto vende kishin nevojë që të ndërmerren masa jo vetëm për të parandaluar trafikimin e viktimave të huaja por edhe atyre vendase.

Sipas raportit të SHBA-ve për vitin 2014¹⁴⁴, femra dhe fëmijë shqiptarë i nënshtrohen në radhë të parë trafikimit për qëllime të shfrytëzimit seksual brenda Shqipërisë dhe në Greqi, Itali, Maqedoni, Kosovë, Belgjikë, Holandë, Gjermani, Zvicër, Irlandë dhe Mbretërinë e Bashkuar. Sipas këtij raporti Qeveria e Shqipërisë nuk i përmbush plotësisht standardet minimale për eliminimin e trafikimit, megjithatë, është duke bërë përpjekje domethënëse për ta bërë këtë.

Edhe departamenti i shtetit të SHBA-ve në raportin e lartcekur e ka cilësuar Shqipërinë si vend burimi dhe destinacioni për burra, gra, dhe fëmijë që i

¹⁴⁴ Raporti i SHBA-ve, mbi trafikimin e personave në Shqipëri, viti 2014, publikuar në <http://albanian.tirana.usembassy.gov/latest-embassy-neës/2014---deklarata/2014-raporti-vjetor-i-departamentit-te-shtetit-te-shba-per-trafikimin-e-personave---shqiperia-20-qershor-2014.html>, qasja me dt.13.04.2015

nënshtrohen trafikimit për qëllime të shfrytëzimit seksual dhe për punë të detyruar¹⁴⁵.

Sa i përket Kosovës vlen të theksohet së sipas raportit të SHBA-së për vitin 2014¹⁴⁶ mbi trafikimin e personave, Kosova është vend burimi dhe destinacioni për gra, fëmijë dhe disa burra që i nënshtrohen trafikimit për seks dhe punë të detyruar. Shumica e viktimave të trafikimit për seks në Kosovë në vitet e fundit ishin nga Moldavia, Sllovakia, Shqipëria, Serbia, Turqia dhe Polonia të cilat janë përballur me prostitucion të detyruar nga grupe kriminale në Kosovë. Fëmijët nga Kosova dhe vendet fqinje, përfshirë Shqipërinë, i nënshtroheshin lypjes së detyruar brenda vendit. Sipas këtij raporti edhe Qeveria e Kosovës, sikurse ajo e Shqipërisë nuk vepron tërësisht në pajtim me standardet minimale për eliminimin e trafikimit megjithatë, ajo është duke bërë përpjekje të mëdha për ta bërë këtë.

Ligji i Kosovës për parandalimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar i vitit 2013¹⁴⁷, i ka dhënë një rëndësi të veçantë parandalimit, duke i detyruar të gjitha institucionet dhe organizatat qeveritare dhe joqeveritare që të marrin masat e nevojshme për parandalim, si edukimi dhe trajnimi, me qëllim të reduktimit të kërkesës që favorizon të gjitha format e

¹⁴⁵ Po të raporti i Departamentit të Shtetit të SHBA-ve mbi personat e trafikuar në Shqipëri, viti 2014,

¹⁴⁶ Raporti i SHBA-ve mbi trafikimin e personave në Kosovë, 2014, publikuar në http://photos.state.gov/libraries/kosovo/312585/pdf/tip_2014_alb.pdf, qasja më datë 13.04.2015

¹⁴⁷ Ligji i Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013, për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, neni 9, f.7 dhe 8

shfrytëzimit, bashkëpunimi me organizatat përkatëse dhe shoqërinë civile, shfrytëzimin e internetit, fushatat informuese dhe të sensibilizimit, programet shkencore dhe edukuese, me qëllim të sensibilizimit të opinionit për reduktimin e rrezikut për personat e ndryshëm, veçanërisht fëmijët dhe viktimat e ndjeshme që mund të jenë viktima të trafikimit, trajnimet e rregullta të zyrtarëve të cilët mund të jenë në kontakt me viktimat e trafikimit, përfshirë zyrtarët e policisë, rojat kufitare, zyrtarët e imigrimit, prokurorët publikë, avokatët, anëtarët e gjyqësorit dhe zyrtarët e gjykatës, inspektorët e punës, personeli i kujdesit social, të fëmijëve dhe atij shëndetësor dhe stafi konsullor, por varësisht nga rrethanat vendore, mund të përfshijë edhe grupet tjera të zyrtarëve publikë, të cilët kanë gjasë që gjatë punës së tyre të hasin në viktima të trafikimit.

Strategjitë kombëtare dhe planet e veprimit për zbatimin e këtyre strategjive janë miratuar edhe në vendet tjera të Ballkanit Perëndimor¹⁴⁸. Miratimi i këtyre strategjive dhe planeve të veprimit nuk është bërë në të njëjtën kohë në të gjitha vendet. Në Kosovë fillimisht u miratua plani i veprimit (2005) për një periudhë dy vjeçare dhe më pas strategjia kombëtare tre vjeçare, (2008 –

¹⁴⁸ Në Strategjitë nacionale/kombëtare dhe planet e veprimit të secilit vend të Ballkanit Perëndimor janë parashikuar objektivat dhe aktivitetet e institucioneve shtetërore dhe organizatave jo qeveritare, që merren me parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, roli i tyre dhe detyrat e tyre. Këto strategji dhe plane të veprimit janë publikuar në webfaqet zyrtare të Internetit të Ministrive të punëve të brendshme të secilit vend dhe zakonisht gjenden të vendosura në dritaret e koordinatorëve kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, në të cilat mund të kenë qasje të gjithë të interesuarit. Strategjitë përmbajnë objektiva dhe aktivitete pothuajse të njëjta, bëjnë një analizë të trafikimit në ecilin vend, ndërsa planet e veprimit në të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor përmbajnë çështjet që kanë të bëjnë më parandalimin e trafikimit, mbrojtjen e viktimave të trafikuar, ndjekjen dhe ndëshkimin e autorëve të veprës penale të trafikimit dhe disa nga këto strategji dhe plane të veprimit siç është rasti i Kosovës si pjesë të veçantë kanë parashikuar edhe mbrojtjen e fëmijëve.

2011), sipas të cilës me vendimin e qeverisë¹⁴⁹ u caktua Koordinatori Kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore.

Kosova karakterizohet nga një popullsi e re në moshë, ku rreth 50 për qind është nën moshën 24 vjeç dhe vetëm 8 për qind e saj është mbi moshën 64 vjeç. Krahasuar me vendet e rajonit, Kosova ka shkallën më të lartë të papunësisë. Shkalla e papunësisë për të rinjtë është 73 për qind. Shkalla e papunësisë për femrat është 55 për qind kurse për meshkujt është 39 për qind. Numri i nxënësve që detyrohen të largohen nga shkolla vazhdon të jetë shqetësues, posaçërisht vajzat¹⁵⁰.

Sipas strategjisë së fundit (2015-2019) janë parashikuar katër objektiva¹⁵¹:

- 1. Avancimi i parandalimit të trafikimit me njerëz përmes informimit, vetëdijesimit dhe edukimit të shoqërisë në përgjithësi, dhe grupeve të cënueshme në veçanti për pasojat e trafikimit dhe përfshirjes në aktivitete të trafikimit*
- 2. Fuqizimi i vazhdueshëm i sistemit të identifikimit, mbrojtjes, ndihmës dhe riintegritit të viktimave të trafikimit përmes programeve të qëndrueshme të përfshirjes sociale*
- 3. Ndjekje penale efektive të rasteve të trafikimit me njerëz përmes ngritjes së efikasitetit të mekanizmave për zbulimin dhe ndjekjen e trafikuesve*

¹⁴⁹ Vendimi i Qeverisë së Kosovës numër 029, datë 10.04.2008

¹⁵⁰ Strategjia Kombëtare e Kosovës për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz për vitet 2012-2014, f.18

¹⁵¹ Strategjia Kombëtare e Kosovës kundër trafikimit me njerëz për vitet 2015-2019, f.15

4. Fuqizimi i bashkëpunimit vendor dhe ndërkombëtar për një partneritet të fuqizuar ndaj trafikimit me njerëz

Ne strategjinë e sipërpërmendur, Kosova ka parashikuar edhe objektiva specifike¹⁵², si në vijim:

- Vetëdijesimin, edukimin dhe informimin e gjithëmbarshtëm për çështjen e TQNJ, duke përfshirë sanksionet ligjore;
- Plotësimin e kurikulave edukativo –arsimore me informacione shtesë për parandalimin e TQNJ;
- Përfshirja e grupeve të rrezikuara në arsimimin dhe edukimin joformal;
- Vetëdijesimin e institucioneve mediatike për shtjellimin dhe adresimin e mirëfilltë të çështjes së trafikimit;
- Ngritjen e kapaciteteve të shoqërisë civile në parandalimin e trafikimit;

Gjithashtu strategjia e Kosovës ka parashikuar edhe:

- Analizat e trafikimit me njerëz në nivel shtetëror për të identifikuar kërcënimet, trendet, problemet dhe rreziqet në fushën e trafikimit me njerëz;
- Fuqizimin e kapaciteteve të institucioneve për zbatim të ligjit për hetim efikas të rasteve të trafikimit;
- Ngritjen e kapaciteteve për zbulimin e rasteve të trafikimit me njerëz;

¹⁵² Strategjia Kombëtare e Kosovës kundër trafikimit me njerëz për vitet 2015-2019, f.16

- Rritjen e efikasitetit institucional në konfiskimin e pasurisë së fituar me vepër penale;
- Përmirësimin e bashkëpunimit dhe koordinimit ndërinstitucional dhe me komunitet për parandalimin dhe referimin e rasteve të trafikimit me njerëz

Përsa i përket Shqipërisë, strategjia e parë për luftimin e trafikimit të qenieve njerëtoje daton vitin 2001. Gjatë periudhës 2001-2014 janë miratuar pesë strategji¹⁵³.

Sipas strategjisë për luftën kundër trafikimit të personave dhe planit të veprimit për vitet 2014 - 2017¹⁵⁴, Shqipëria mbetet kryesisht një vend origjine për trafikimin e burrave, grave dhe fëmijëve që i nënshtrohen shfrytëzimit për prostitucion dhe punë të detyruar dhe shumë viktime shqiptare, kryesisht femra (të rritura e të mitura) i nënshtrohen shfrytëzimit për prostitucion brenda vendit dhe në vendet fqinje e më tej, sidomos në Belgjikë, Francë, Gjermani, Irlandë, Itali, Holandë, Zvicër dhe në Mbretërinë e Bashkuar (viktimat shpesh pranojnë oferta të rreme për punësim, si kameriere, banakiere, kërcimtare apo këngëtare sidomos në Kosovë, Greqi dhe Maqedoni ose trafikohen me anë të mashtrimit të “të dashurit”.

¹⁵³ Strategjitë sipas viteve 2001-2004, 2005-2007, 2008-2010, 2011-2013 dhe 2014-2017

¹⁵⁴ Strategjia e luftës kundër trafikimit të personave dhe planit të veprimit për vitet 2014 - 2017 të Republikës së Shqipërisë, miratuar më vendimin e Këshillit të Ministrave nr.814, datë 26.11.2014, sipas të cilit kjo strategji i shtohet vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 663, datë 17.7.2013, me të cilin ishte miratuar Strategjia ndersektorale e luftës kundër krimit të organizuar, trafikëve të pa ligjshme dhe terrorizmit për vitet 2013 – 2020 dhe plani i veprimit për vitet 2013 -2016, f.3

Sikurse në rastin e Kosovës, strategjia e Shqipërisë ka parashikuar disa masa për parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore. Ne vijim do të paraqiten vetëm objektivat specifike të kësaj strategjie për parandalim¹⁵⁵, të cilat do të ndahen në tre grupe.

Në grupin e parë janë objektivat që kanë për synim rritjen e ndërgjegjësimit, ku janë përfshirë: rritja e ndërgjegjësimit publik mbi të gjitha format e trafikimit të personave si dhe pasojat e tij, rritja e rolit të medias në parandalimin e trafikimit nëpërmjet ndërgjegjësimit publik, rritja e ndërgjegjësimit tek grupet e identifikuar si “në rrezik”, rritjen e ndërgjegjësimit të aktorëve shtetërorë dhe jositetërorë që punojnë me grupet “në rrezik”, përfshirë punonjësit e shëndetit publik mbi kontributin e specialistëve të shëndetit në lidhje me identifikimin fillestar, asistencën shëndetësore dhe referimin e VT; si dhe klientët/shfrytëzuesit e mundshëm dhe përmirësimi i ndërgjegjësimit të fëmijëve dhe të rinjve.

Në grupin e dytë mund të futen objektivat që kanë për synim rritjen dhe përmirësimin e gjendjes ekonomiko – sociale ku janë përfshirë: rritja e mundësive ekonomike dhe mundësive të tjera fitimprurëse për grupet e viktimave të mundshme , përmirësimi i përfshirjes sociale të grupeve të viktimave të mundshme, garantimin e shërbimeve psiko-sociale, ligjore, shëndetësore dhe mbështetjes së përshtatshme për viktimat e mundshme dhe grupet/personat e trafikuar, për riintegrimin e tyre në shoqëri, duke përfshirë shërbime për parandalimin e krizave, si lehtësimi i përdorimit

¹⁵⁵ Po aty, f.11

të shërbimeve sociale, ndihma sociale, strehimi, aftësimi për jetën, shpërndarja e informacionit tek grupet dhe personat në nevojë.

Në grupin e tretë janë objektivat që kanë për synim garantimin e mekanizmave shtetëror për parandalimin e trafikimit, këtu mund të përmenden: garantimi i mekanizmave parandalues dhe mbrojtës si dhe dhënien e ndihmës në nivel bashkie, duke iu shërbyer grupeve/personave viktimave të mundshme si dhe viktimave dhe viktimave të mundshme të trafikimit, krijimin/forcimin e një mekanizmi funksional në nivelin vendor për parandalimin (identifikimin e personave viktimave të mundshme, si dhe ndërhyrjet parandaluese dhe mbështetëse), si dhe identifikimin, referimin dhe dhënien e ndihmës ndaj personave të trafikuar, sigurimin e normimit dhe monitorimit të të gjithë sektorëve të shoqërisë që mund të ndikohen nga trafikimi, si dhe parandalimi/identifikimi nëpërmjet masave në kufi dhe detyrimin e zbatimit të kërkesave për regjistrim në gjendjen civile (dokumentacioni i ligjshëm për lindjet, shtetësinë dhe martesën) në mënyrë që të lehtësohet përfshirja sociale dhe përfshirja në sistemin arsimor.

Siç mund të shihet objektivat e parashikuara në Strategjinë e Shqipërisë janë më gjithëpërfshirëse se sa objektivat e strategjisë së Kosovës, ndaj kjo strategji mund të shërbejë si shembull i mirë për institucionet e Kosovës me rastin e hartimit të strategjisë së re kombëtare për parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore.

Lidhur më parandalimin në Shqipëri vlen të përmendet edhe raporti i koordinatorit anti trafikim për vitin 2014 sipas të cilit ZKA më qëllim të parandalimit ka organizuar në mes tjerash: "Java Antitrafik",¹⁴ aktivitete sensibilizuese, 12 forume diskutimi, 9 ekspozita/ekspozita lëvizëse me punime të viktimave të trafikimit, 2 konferenca dhe 1 tryezë e rrumbullakët, 12 kënde informative me materiale sensibilizuese në shkolla të mesme dhe 9-vjeçare, 10 tenda informative përgjatë javës antitrafik, 10 programe dhe emisione televizive, 5 spote televizive u prezantuan përgjatë gjithë ditës në të gjithë javën Antitrafik në televizione kombëtare dhe lokale, 2 billboards, 6 City Light dhe 24 Digital Screens që janë shpërndanë në pikat kufitare, bare dhe restorante, mundësia që të telefonojnë falas në numrin 116 006¹⁵⁶.

Po sipas raportit të lartcekur OJF - **D&E** në bashkëpunim me Fondacionin Mary Ëard Loreto dhe Peace Corps Albania ka organizuar 35 aktivitete për rritjen e ndërgjegjësimit të komunitetit nga të cilat kanë përfituar 905 persona, **Qendra Psiko-Sociale "Vatra"** ka zbatuar projektet *"Rritja e identifikimit proaktiv të viktimave / viktimave të mundshme të trafikimit"*, dhe *"Parandalimi i trafikimit njerëzor-Forcimi i asistencës për ish-viktimat e trafikimit / viktimat e mundshme të trafikimit"*, organizata **Gruaja tek Gruaja**, Shkodër ka publikimuar një fletëpalosjeje dhe një poster rreth trafikimit të personave. Slogani i përdorur në këto publikime është "Trafikimi i qenieve njerëzore është shkelje e të drejtave të njeriut. Ndal trafikimit të qenieve njerëzore!" si dhe ka zhvilluar projektin *"Policimi në komunitet – Forcimi i bashkëpunimit midis të*

¹⁵⁶ Për më shumë shih: Raportin për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, f.40

rinjve dhe policisë së shtetit për reduktimin e trafikimit të qënieve njerëzore” që është realizuar në Vlorë, ndërsa Qendra **“Tjetër Vizion”** ka zbatuar projektin *“Bashkëpunimi me Policinë –Raporto- Shpëto!”* nga i cili kanë përfituar 130 studentë, 1100 nxënës, 40 përfaqësues të komunitetit 40 përfaqësues të GVV dhe 27 përfaqësues KKQ. Gjithashtu kontribut në këtë fushë kanë dhënë edhe UN Women dhe Forumi Metidatik ¹⁵⁷

Me interes studimi, por edhe shkëmbimit të përvojës dhe forcimit të bashkëpunimit është analiza e ngjashmërive dhe dallimeve mes Kosovës dhe Shqipërisë në njërin anë dhe vendeve tjera të Ballkanit Perëndimor në anën tjetër, lidhur me parandalimin dhe luftimin e TQNJ.

Nëse shikohet gjendja në Kroaci, vend në të cilin, problemi i TQNJ është njohur që nga viti 2002¹⁵⁸, rezulton se edhe ky vend ka patur një ndryshim për sa i përket origjinës së viktimave, duke qenë fillimisht vend transit e më pas vend origjine dhe transiti, Për këto arsye, ky vend ka parë si të nevojshme që t'i kushtojë një kujdes më të madh masave për parandalimin e kësaj dukurie.

Fakti se nga 41 viktima të identifikuar në Kroaci gjatë periudhës korrik 2002 deri në fund të vitit 2005, 29 viktima ishin shtetase të huaja dhe 12 viktima ishin shtetase kroate, tregon shumë qartë që Kroacia ishte gjithashtu edhe një vend burimi për trafikimin¹⁵⁹, ndërsa gjatë zbatimit të planit kombëtar për luftimin

¹⁵⁷ Për më shumë shih: Raportin për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, f.46-47

¹⁵⁸ Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima, Hrvatske za razdoblje od 2012 -2015, f. 14-20

¹⁵⁹ Trafikimi njerëzor në Evropën juglindore dhe lindore, problemet dhe perspektiva, Rrjeti ARIADNE, edituar nga Human Rights Defence Centre, 2006, f.55

e TQNJ për përudhën 2009-2011¹⁶⁰ ishte vërejtur se Republika e Kroacisë po bëhet gjithnjë e më shumë edhe vend i origjinës dhe destinacionit, posaçërisht për viktimat që vijnë nga vendet e Evropës jug-lindore.

Kroacia në dallim nga vendet tjera të Ballkanit Perëndimor nuk e ka emërtuar dokumentin e vet si strategji por si plan kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore. Në këtë dokument, Kroacia për vitet 2012 – 2015, ka parashikuar disa objektiva për parandalimin e trafikimit, të cilat kryesisht janë të ngjashme me objektivat e vendosura nga vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor. Në planin kroat përmenden¹⁶¹: ngritja e vetëdijes së përgjithshme të popullatës mbi trafikimin përmes fushatave publike mbi mënyrat e ndryshme të shfrytëzimit, ngritja e hulumtimeve mbi problematikën e trafikimit të njerëzve dhe hulumtimin e zhvillimeve me të reja lidhur më trafikimin, si dhe paraqitjen në mënyrë periodike të spoteve televizive brenda fushatave të më hershme për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore.

Sipas planit kombëtar të Kroacisë për luftimin e TQNJ për periudhën 2012- 2015, parandalimi dhe edukimi i fokusuar i grupeve janë cilësuar tepër me rëndësi në qasjen gjithëpërfshirëse për parandalimin dhe luftimin e TQNJ. Madje informimi dhe udhëzimi për këtë problematikë është një ndër kushtet për parandalimin dhe luftimin e këtij fenomeni. Gjithashtu, sipas këtij plani përveç

¹⁶⁰ Nacionalna strategija suzbijanja trgovanja ljudima Hrvatske, 2009-2011, <http://www.mup.hr/main.aspx?id=31#5> qasja më dt.10.09.2013

¹⁶¹ Nacionalni plan Hrvatske za suzbijanje trgovanja ljudima, za razdoblje od 2012 do 2015 god., f.14 dhe 15

viktimave potenciale, fushatat parandaluese janë parë si të nevojshme të bëhen edhe për të gjithë shoqërinë si dhe për zyrtarët e administratës shtetërore që punojnë në zbatimin e ligjeve, identifikimin e viktimave dhe në ofrimin e ndihmës për viktimat e trafikuar.

Gjithashtu është mjaft me interes të theksohet se Kroacia ka parashikuar në planin e vet edhe një plan të edukimit ku ka parashikuar mjaft masa që ndikojnë në parandalimin e trafikimit, siç janë: vazhdimi i arsimimit të fokus grupeve lidhur me trafikimin e njerëzve, të punësuarve në qendrat familjare, enteve dhe qendrave për punë sociale, mbajtja e seminareve për zyrtar policor kufitar që merren me luftimin e trafikimit të njerëzve, vazhdimi arsimimit të përbashkët të koordinatorëve dhe përfaqësuesve të organizatave të shoqërisë civile, vazhdimi i arsimimit të përbashkët të të punësuarve në zyrën për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe të dëmtuarve si dhe shoqërisë civile me qëllim të ofrimit të ndihmës dhe mbrojtjes së viktimave të trafikimit, mbajtjen e seminareve për gjyqtarë, prokurorë, zyrtarë të policisë në kuadër të akademisë së drejtësisë dhe asaj policore, arsimimin e zyrtarëve në entin për punësim, arsimimin në fushën e turizmit, arsimimin e të punësuarve në arsim dhe nxënësve lidhur me parandalimin dhe luftimin e trafikimit të njerëzve, arsimimin e zyrtarëve dhe

fëmijëve dhe të rriturve të rinjë në shtëpitë e fëmijëve që nuk kanë përkujdesje të duhur të prindërve dhe të fëmijëve më sjellje devijante¹⁶².

Përsa i përket Malit të Zi, ky vend në planin e vet për periudhën 2010 - 2011 kishte parashikuar disa masa për parandalimin e trafikimit të cilat ishin parashikuar në një kapitull të veçantë vetëm për parandalimin. Këto masa ishin si në vijim:

Ngritja e nivelit të vetëdijes të publikut në përgjithësi lidhur më problemin e TQNJ, informimi lidhur me format e shfrytëzimit seksual, shfrytëzimit për punë të detyruar, lypjes së detyruar, përcjellja e vazhdueshme e mediave dhe internetit lidhur më parandalimin e trafikimit të njerëzve, ngritja dhe forcimi i bashkëpunimit në nivelin e bashkësive lokale (vendbanim më i vogël së komuna) lidhur me zbatimin e programeve dhe projekteve për luftimin e trafikimit të njerëzve, ngritjen e nivelit të vetëdijes së fëmijëve përmes edukimit mbi të drejtat e tyre më qëllim të zvogëlimit të rrezikut që të bëhen viktimat e trafikimit, të siguruarit e një funksionimi të pa penguar të SOS telefonatave për viktimat e trafikimit dhe formimi i regjistrit të projekteve (që lidhen më trafikimin e njerëzve) që i zbatojnë OJQ-të dhe organizatat ndërkombëtare¹⁶³.

¹⁶² Nacionalni program Hrvatske, za suzbijanje trgovanja ljudima, za razdoblje 2012-2015 godine, f.19-20

¹⁶³ Akcioni plan Crne Gore, za implementaciju nacionalne strategije za borbu trgovine ljudima za 2010-2011 godine, f.2

Aktualisht Mali i Zi ka në zbatim një strategji të re që shtrin veprimin deri në vitin 2018. Në dallim nga strategjia e sipërmendur, strategjia e Malit të Zi për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe planit të veprimit për vitet 2012 - 2018¹⁶⁴ ka parashikuar disa objektiva për parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore, duke përfshirë: masat për edukim dhe ndërgjegjësim, ngritja e kapaciteteve për fokus grupet, përparimin e angazhimeve lidhur me informimin dhe arsimimin e popullatës, posaçërisht të fëmijëve, grupeve të rritura shkollore dhe të ndjeshme për trafikim me njerëz, që përfshinë edhe rritjen e mbështetjes së qeverisë dhe ofrimin e ndihmës organizatave jo qeveritare, sigurimi që policia kufitare të mbikëqyr migrimin që mund të lidhet me trafikimin dhe të dërgoj rastet dhe informatat të agjencioneve tjera kriminalistike për të ndërmarrë veprime dhe që shërbimet kriminalistike në tërë vendin të marrin trajnime speciale dhe udhëzime për trafikimin e qenieve njerëzore.

Bosnja e Hercegovina gjithashtu ka miratuar strategjinë dhe planin e veprimit në fushë. Sipas strategjisë dhe planit të veprimit për vitet 2013 – 2015 të këtij shteti për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, ky vend në dallim nga vitet e kaluara, ka gjithnjë e më shumë viktime vendase, mosha e të cilave është gjithnjë e më re dhe në përgjithësi gjithnjë e më tepër është vështirë që të zbulohen si raste të trafikimit. Kjo shihet edhe nga raportimi zyrtar i Koordinatorit

¹⁶⁴ Strategjia za borbu protiv trgovine ljudima Crne Gore za period 2012 – 2018, f.17,18 dhe 19

për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, nga raportet ndërkombëtare që analizojnë gjendjen e këtij problemi, të cilët konstatojnë se Bosnja e Hercegovina është vend destinacioni, transitimi dhe i origjinës së viktimave të trafikimit me qenie njerëzore, të moshave të ndryshme (shpesh fëmijë) që shfrytëzohen në mënyra të ndryshme¹⁶⁵.

Strategjia kundër TQNJ dhe plani i veprimit për vitet 2013 – 2015 në Bosnje e Hercegovinë¹⁶⁶, ka parashikuar disa objektiva, më konkretisht: mbrojtja e grupeve me ndjeshmëri të veçantë, dhënia e mbështetjes së përshtatshme strategjike në luftimin e dhunës në familje dhe dhunës ndaj fëmijëve, mbrojtjen e minoritetit rom dhe përmirësimin e përgjithshëm socio – ekonomik të situatës në vend, si dhe rritjen e ndërgjegjësimit në lidhje me trafikimin e njerëzve në popullatën e përgjithshme dhe profesionale.

Gjithashtu Bosnja e Hercegovina me strategjinë e sipërpërmendur ka parashikuar edhe masa tjera siç janë: shfrytëzimi gjithëpërfshirës i kapaciteteve shkencore – kërkimore të institucioneve me qëllim të kryerjes së kërkimeve dhe identifikimit të faktorëve real që i kontribuojnë ekzistimit të paraqitjes së TQNJ në Bosnje e Hercegovinë si dhe identifikimi i udhëzimeve për të vepruar të gjitha degët e shoqërisë që janë të kyçur në luftën kundër TQNJ.

¹⁶⁵ Po aty, f.11

¹⁶⁶ Strategjia suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini i akcioni plan 2013 – 2015, f.17

Analiza e strategjive të këtyre vendeve na lejon të vijmë në përfundimin se strategjia e Bosnje e Hercegovinës specifikon me qartë disa masa për parandalimin e trafikimit se sa strategjitë e Kosovës dhe Shqipërisë në këtë fushë. Do të ishte e rekomandueshme që këto masa të mund të përfshiheshin si shembull i mirë për Kosovën dhe Shqipërinë, ndaj për më shumë vlen të shikohet Strategjia e këtij vendi¹⁶⁷.

Për sa i përket Serbisë, ku vepra penale e TQNJ është parashikuar për herë të parë në kodin penal të vitit 2003, i cili ka hyrë në fuqi në vitin 2006¹⁶⁸, ky vend sipas analizave të bëra nga rrjeti ARIADNE deri në vitin 2006 ishte vend tranzit, origjine dhe qëndrimi të përkohshëm ose të përhershëm, si edhe vend i trafikimit të brendshëm më së shumti për femrat serbe¹⁶⁹. Duke u bazuar në analizat e sipër përmendura, por edhe në analizat e bëra nga institucionet tjera, rezulton se në Serbi ka një numër të madh të viktimave të mitura me origjinë nga ky vend të cilat trafikohen brenda territorit të Serbisë për shërbime seksuale, lypje të detyruar, lidhja e martesave të detyruara, detyrimi për të kryer vepra penale. Githashtu ka një rritje të shfrytëzimit të meshkujve shtetas të Serbisë për punë të detyruar si

¹⁶⁷ Strategjia suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini, 2013 – 2015, f. 18-19

¹⁶⁸ Zastita zrtava i prevencija trgovine ljudima u Srbiji, zajednicki program UNHCR, UNODC i IOM, 2010, f.16

¹⁶⁹ Trafikimi njerëzor në Evropën juglindore dhe lindore, problemet dhe perspektiva, Rrjeti ARIADNE, edituar nga Human Rights Defence Centre, 2006, f.55

dhe ka një paraqitje të shfrytëzimit të shumëllojshëm ose të dyfishtë për shembull shfrytëzim seksual dhe për punë të detyruar¹⁷⁰.

Edhe në rastin e Serbisë, strategjia kombëtare për parandalimin dhe luftimin e TQNJ për vitet 2013-2018, ka parashikuar objektivat e saj për parandalimin e trafikimit sikurse edhe vendet tjera të Ballkanit Perëndimor. Në këtë strategji¹⁷¹ mes tjerash janë parashikuar si objektiva: partneriteti mes organizatave qeveritare dhe jo qeveritare, bashkëpunimi rajonal dhe ndërkombëtar në luftimin e trafikimit, përmirësimi i mbrojtjes sociale dhe futja e viktimave të trafikuarra në Ligjin për mbrojtje sociale dhe zvogëlimi i varfërisë.

Serbia përmes strategjisë dhe planit të veprimit kërkon që të realizohet programi parandalues në bazë të analizës së ndikimit (impakt analizës) duke përfshirë:

Analizën e ndikimit të programeve të deritanishme dhe gjetjen e praktikave më të mira, metodave dhe strategjisë me udhëzime, krijimin dhe zbatimin e programeve arsimore/trajnuese për zyrtarët shtetëror të cilët janë apo mund të jenë në kontakt me viktimat dhe me viktimat potenciale të trafikimit, krijimin dhe zbatimin e programit për mbështetjen e grupeve posaçërisht të ndjeshme, krijimin dhe zbatimin e programeve të mbështetjes ekonomike, rritja e

¹⁷⁰ Nacionalna strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima i zastite zrtava u Srbiji, 2013 – 2018, f.6

¹⁷¹ Po aty, f.5

ndërgjegjësimi për përgjegjësinë dhe rëndësinë e mediave dhe shoqërisë civile për të njohin/identifikojnë kërkesat si një rën ndër shkaqet themelore të trafikimit të qenieve njerëzore, vendosja e linjës telefonike kombëtare për parandalim të trafikimit, ngritja e vetëdijes së publikut duke zbatuar fushata kombëtare, zhvillimin e sistemit për njohuritë e hershëm për rreziqet për trafikim e posaçërisht me gra dhe fëmijë, duke bërë formimin e bazës për njohje të hershme të rreziqeve¹⁷². Kjo qasje paraqet interes nga pikëpamja kriminologjike dhe viktimologjike.

Në fund, për nga radha, por jo nga rëndësia, Republika e Maqedonisë në vitin 2013 ka miratuar strategjinë e saj të re për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore dhe migrimit ilegal për vitet 2013-2016, ku ka parashikuar mjaft masa që kanë për qëllim parandalimin e trafikimit, të cilat pak a shumë janë të njëjta me vendet tjera të Ballkanit Perëndimor, vetëm se janë renditur sipas prioriteteve të Maqedonisë.

Në vijim janë paraqitur masat që janë parashikuar në Strategjinë e Maqedonisë¹⁷³ për parandalimin e TQNJ e që janë si në vijim:

Identifikimi i arsyeve për paraqitjen e trafikimit të qenieve njerëzore, rreziqeve dhe grupeve të rrezikuara, fuqizimi i kapaciteteve për realizimin e

¹⁷² Nacionalna strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima i zastite zertava u Srbiji, aneks akcionog plana, 2013 – 2018, f.2

¹⁷³ Strategjia kombetare për luftën kundër trafikimit të qenit njerëzore dhe migrimit ilegal në Republikën e Maqedonisë dhe akcion plani kombëtar për luftën kundër trafikimit të qenit njerëzore dhe migrimit ilegal në Republikën e Maqedonisë, 2013 – 2016, f. 36-38

aktiviteteve parandaluese, në kuadrin arsimor - edukativ dhe shërbimet profesionale në shkollat fillore dhe të mesme dhe në institucionet publike për mbrojtjen sociale dhe shoqatat e qytetarëve, ngritja e kapaciteteve me qëllim të parandalimit të punës së detyruar, rritja e përgjegjësisë gjatë punës së mediave për trafikimin e qenieve njerëzore, ngritja e kapaciteteve të punonjësve të sektorit shëndetësor, ngritja e kapaciteteve të përfaqësive diplomatike dhe konsullore në Republikën e Maqedonisë; rritja e informimit të nxënësve në shkollat fillore dhe të mesme për trafikimin e qenieve njerëzore, ngritja e vetëdijes publike dhe grupeve të interesit; avancimi i mekanizmave për edukimin e arsyeve për paraqitjen e trafikimit të qenieve njerëzore.

Siç rezulton edhe nga analiza e strategjive dhe planeve të veprimit të vendeve të Ballkanit Perëndimor, objektivat e tyre për parandalimin e trafikimit të viktimave me origjinë vendase janë pak a shumë të ngjashme. Masat e parashikuara dhe të zbatuara janë pak a shumë të njëjta, por kanë edhe specifika ose modele që mund të zbatohen edhe në vende të tjera. Me interes është njohja dhe zbatimi i rasteve të mira të praktikës në lidhje me trajtimin dhe rehabilitimin e viktimave të trafikimit si dhe nevoja e rritjes së bashkëpunimit për identifikimin e viktimave të mundshme dhe parandalimin e viktimizimit të tyre.

3. Parandalimi i trafikimit të qenieve njerëzore në vendet e destinacionit

Objektivë e secilit vend, pra edhe Kosovës dhe Shqipërisë është parashikimi dhe ndërmarrja e aktiviteteve që kanë për qëllim parandalimin e TQNJ, pavarësisht origjinës së viktimave.

Nga përmbajta e masave të parashikuara në të gjitha strategjitë e vendeve të Ballkanit Perëndimor dhe planet e veprimit për zbatimin e këtyre strategjive, rezulton së janë parashikuar disa aktivitete ose masa që synojnë parandalimin në rastet kur këto vende paraqiten si vende të destinacionit.

Rëndësi e veçantë i kushtohet rolit të policisë, doganave dhe inspektorateve të ndryshme në parandalimin e TQNJ, sepse këto organe janë në vijën e parë të frontit dhe ballafaqohen të parët me viktimat e mundshme të trafikimit, duke marr parasysh se një numër i këtyre viktimave migrojnë, më qëllim gjetjen e vendeve të punës ose për një jetë më të mirë dhe më pas bien pre e trafikantëve duke u shndërruar në viktimat e trafikimit.

Të gjitha strategjitë e vendeve të Ballkanit Perëndimor parashikojnë si objektivë: ndërgjegjësimin dhe arsimimin e zyrtarëve të policisë, të doganierëve dhe inspektorëve të punës. Ata mund të ndërmarrin masa të shumta që nga identifikimi i viktimave të ndihma në identifikimin dhe kapjen e autorëve të

trafikimit, shpëtimi i viktimave të trafikuar etj. Krahas rolit të policisë kufitare dhe doganore, rëndësi të veçantë ka kontrolli i vendbanimeve ose vendqëndrimeve, sidomos vendeve ku banojnë punëtorët gjatë punëve sezonale/stinore, sepse shpesh herë vendet dhe kushtet e banimit krijojnë dyshimin e arsyeshëm për pasje të viktimave të trafikuar, sidomos kur bëhet fjalë për format e shfrytëzimit për punë të detyruar, për shfrytëzim seksual ose të prostitucionit.

Përveç këtyre masave që ndikojnë në parandalimin e viktimave të trafikimit në vendet e destinacionit, pothuajse të gjitha masat tjera që janë të nevojshme për parandalimin e trafikimit, në rastet kur kemi të bëjmë me vend të origjinës, janë të dobishme edhe për parandalimin e trafikimit, në rastet kur një vend është vend i destinacionit.

Krahas masave parandaluese që zbatohen nga agjensitë e lufës kundër krimit, rëndësi ka publiku dhe informimi i tij për trafikimin, riskun e kthimit në viktimitë dhe metodat e viktimizimit. Nga analiza e të gjithë strategjive të vendeve të Ballkanit Perëndimor rezulton se informimi i publikut dhe personave në risk ose viktimave të mundshme, ka zënë një vend të rëndësishëm dhe vendimtar në parandalimin e trafikimit. Në shumicën e rasteve informimi i drejtë dhe në kohë mund të ketë efekt shumë pozitiv, sepse zyrtarët e organeve të ndjekjes nga njëra

anë dhe personat në risk nga ana tjetër mund të marrin masa për të parandaluar trafikimin dhe për të shpëtuar vetën ose tjerët nga trafikimi.

Vendet e Ballkanit Perëndimor kanë rritur bashkëpunimin mes tyre falë ndihmës dhe mbështetjes së disa Organizatave ndërkombëtare të angazhuara në parandalimin e TQNJ, si dhe ambasadave e ndryshme. Format e bashkëpunimit dhe të asistencës ndërkombëtare janë në formën e takimeve, seminareve ose trajnimeve të përbashkëta të vendeve të Ballkanit Perëndimor, duke ua dhënë mundësi të shkëmbejnë përvojat e tyre më të mira, në njërën anë por edhe duke ua mundësuar që të bashkëpunojnë në shkëmbimin e informata për rastet konkrete penale. Veprimtaritë e përbashkëta kanë mundësuar krijimin e lidhjeve mes zyrtarëve të Kosovës dhe Shqipërisë dhe atyre të shteteve tjera të Ballkanit Perëndimor dhe shpesh herë edhe me zyrtarët e vendeve që janë të njohura si vende të origjinës së trafikimit të qenieve njerëzore siç janë Rusia, Ukraina, Rumania, Bullgaria, Moldavia etj. Veprimtari të tilla janë në përputhje me orientimet e politikës penale ndërkombëtare dhe europiane në fushën e parandalimit dhe luftimit të trafikimit të qenieve njerëzore, sidomos më Konventën e Kombeve të Bashkuara¹⁷⁴ dhe Konventën e Këshillit të Europës për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore¹⁷⁵.

¹⁷⁴ Për më shumë shih Ligjin nr.8920 datë 11.7.2002 “Për ratifikimin e Konventës së Kombeve të Bashkuara, kundër krimit të organizuar ndërkombëtar dhe dy protokolleve shtesë të saj; Protokollit i Palermos, i vitit 2000 “Për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave

Bashkëpunimi rajonal dhe ndërkombëtar kundër TQNJ rregullohet nga konventat e ratifikuara në fushën penale, por edhe mes marrëveshjeve që shtetet nënshkruajnë mes tyre. Nevoja e bashkëpunimeve ndërkombëtare, nuk i ka penguar shtetet, përfshirë Kosovën dhe Shqipërinë që të nënshkruajnë marrëveshje shumëpalëshe dhe dy palëshe. Kështu, bashkëpunimi mes Republikës së Kosovës dhe Republikës së Shqipërisë për të luftuar TQNJ, ka si bazë Protokollin Shtesë për të intensifikuar bashkëpunimin për luftimin e trafikimit me persona dhe përmirësimin e identifikimit, njoftimit, referimit dhe ndihmën për kthimin vullnetar të viktimave dhe viktimave të mundshme të trafikimit, sidomos fëmijëve. Ky protokoll është një shtesë e Marrëveshjes mes Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës për bashkëpunim ndërkufitar¹⁷⁶.

Sipas të dhënave të publikuara nga zyra e koordinorit kombëtar të Shqipërisë për luftën kundër trafikimit më njerëz¹⁷⁷, gjatë vitit 2011 nga strukturat

veçanërisht të femrave dhe fëmijëve, në plotësim të konventës së OKB-së “Kundër krimit të organizuar ndërkombëtar”

¹⁷⁵ Për më shumë shih: Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, dt. 16.V.2005, nw <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>, qasja me dt.31.08.2015

¹⁷⁶ Raporti i progresit për vitin 2012, publikuar nga Zyra e koordinorit nacional të Kosovës kundër trafikimit me njerëz, , f.78 shih edhe http://www.punetejashtme.gov.al/files/userfiles/Marreveshjet_Dypaleshe_me_te_gjitha_vendet.pdf

¹⁷⁷ Raporti për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave në Shqipëri, janar-dhjetor 2011, publikuar në http://www.punetebrendshme.gov.al/files/priorities_files/13-11-25-02-46-38Raport_p%C3%ABr_Zbatimin_e_Planit_Komb%C3%ABtar_t%C3%AB_Veprimit_p%C3%A

qendrore kundër trafikëve të paligjshme janë kryer 9 operacione në bashkëpunim me partnerët ndërkombëtar. Po sipas kësaj zyre, gjatë kryerjes së këtyre operacioneve është synuar goditja e trafikantëve të implikuar në veprimtari kriminale në Shqipëri, Kosovë, Serbi, Hungari, Slloveni, Austri, Greqi, Itali etj, ndërsa në bazë të Strategjisë kombëtare të Shqipërisë për luftën kundër trafikimit të personave dhe planin e veprimit për periudhën 2014-2017 vetëm gjatë periudhës qershor 2013 – korrik 2014 nga Njësitë Lëvizëse janë identifikuar 85 viktima të mundshme trafikimi, një shifër kjo e përafërt me numrin e përgjithshëm të viktimave/viktimave të mundshme të identifikuar gjatë 2011-2013.

Gjithashtu Kosova dhe Shqipëria kanë organizuar edhe trajnime të përbashkëta me qëllim të ndërgjegjësimit për profesionistë të sektorëve të shëndetësisë, policisë, shërbimeve sociale dhe arsimit mbi çështje të fëmijëve në lëvizje¹⁷⁸.

4. Parandalimi në vendet e treta

Si vende të treta në rastet e TQNJ konsiderohen vendet të cilat i pranojnë viktimat e trafikuar nga vendet e destinacionit ose edhe vendet e origjinës, kur

Br_Luft%C3%ABn_kund%C3%ABr_Trafikimit_t%C3%AB_Personave_Janar.pdf, qasja më datë 25.04.2015

¹⁷⁸ Për më shumë shih: Raportin për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, f.10

kërkohet një ri-integrim më i sigurt, nëse paraqiten rreziqe për sigurinë e viktimave ose të afërmeve të tyre, për shkak të bashkëpunimit me organet e drejtësisë.

Në vendet e treta, si rregull dërgohen viktimat e trafikuar, pas identifikimit të tyre dhe pasi të kenë shprehur vullnetin e tyre për tu vendosur në vendet e treta. Vendosja e tyre në këto vend nuk i liron shtetet nga detyrimi për të marrë masa për parandalimin e ri-trafikut të tyre, siç janë masat e sigurisë gjatë transferimit të tyre nga vendi i destinacionit ose vendi i origjinës në vendin e tretë dhe eliminimi ose pakësimi i të gjitha mundësive për të lejuar kontaktet e viktimave me trafikuesit ose bashkëpunëtorët e tyre, të cilët mund t'i kërcënojnë ose t'i ritrafikojnë ato.

Në parim, në këto vende vlejnë të gjitha masat e parandalimit që këshillohen për vendet e origjinës dhe destinacionit, si dhe masa shtesë për parandalim të ritrafikut të viktimave, ku përfshihen çështje që kanë të bëjnë me punësimin, shkollimin ose trajnimin për punë të re, organizimin e kurseve për mësimin e gjuhës së vendit ku janë vendosur etj.

5. Përfundime

1. Ky kapitull vërteton hipotezën së parandalimi është detyrë e secilit institucion shtetëror por edhe OJF të fushës.

2. Parandalimi në raport më luftimin

Parandalimi i suksesshëm do të thotë luftim i suksesshëm i trafikimit të qenieve njerëzore. E kundërta nënkupton: kosto sociale, ekonomike, shkelje të rënda të të drejtave të njeriut, vështërsi në luftimit e krimit të organizuar

3. Rëndësia e parandalimit të trafikimit lidhet me dy interesa kombëtare

Integritet Europian dhe Raportet me partnerët e tjerë ndërkombëtarë, përfshirë SHBA. E kundërta e kësaj mund të ketë për pasojë vonesat e anëtarësimit të Kosovës dhe Shqipërisë në Bashkimin Europian, sepse trafikimi kryesisht është pjesë e krimit të organizuar.

4. Pothuajse të gjitha strategjitë dhe planet e veprimit në Kosovë, Shqipëri dhe vendet tjera të Ballkanit Perëndimor kanë ngjashmëri dhe bazohen në rekomandimet e Organizatës së Kombeve të Bashkuara (Protokollit të Palermos 2002) dhe Bashkimit Europian (Direktivës së vitit 2011).

5. Të gjitha strategjitë parashikojnë, masa në dy fusha kryesore. *Së pari*, në fushën e ndërgjegjësimit të popullatës dhe *së dyti*, në fushën e arsimit dhe

edukimit, jo vetëm të nxënësve dhe studentëve, por edhe të zyrtarëve publikë dhe të punësuarve në organizatat joqeveritare që punojnë në fushën e parandalimit dhe luftimit të trafikimit.

6. Shqipëria nga viti 2001 ka miratuar 6 strategji kombëtare dhe në raport me Kosovën janë më të përparuara, sepse kanë tre objektiva të rëndësishëm: a) Informimin dhe vetëdijesimin, b) përmirësimin e gjendjes ekonomike dhe c) ngritjen e kapaciteteve të institucioneve; nërsa Kosova fillimisht për vitet 2005-2007 kishte plan të veprimit, më pas ka miratuar 3 strategji kombëtare që kryesisht janë të ngjashme me strategjitë tjera të Ballkanit Perëndimor të kësaj fushe

7. Bashkëpunimi mes institucioneve qeveritare dhe atyre jo qeveritare për sensibilizimin e publikut në parandalimin e trafikimit, në vendet e Ballkanit Perëndimor nuk ka ndonjë histori të gjatë por është në rrugë të mirë për të arritur suksese në parandalimin e TQNJ.

6. Rekomandimet

1. Qeveria, Policia dhe Prokuroria në Kosovë dhe Shqipëri të bëjnë shumë më tepër lidhur me hulumtimin dhe analizën dhe reduktimin e shkaqeve të trafikimit, sidomos fëmijëve

2. Qeveria e Kosovës dhe Shqipërisë të ndaj më shumë mjete për informimin e opinionit lidhur më trafikimin përmes fushatave të ndërgjegjësimit dhe vetëdijësimit

3. Qeveritë e Kosovës dhe Shqipërisë të kenë bashkëpunimin më të mirë me organizatat e shoqërisë civile dhe aktorët tjerë, të kësaj fushe , lidhur me parandalimin e trafikimit

4. Qeveritë e Kosovës dhe Shqipërisë të ndërmarrin masat për përmirësimin e gjendjes ekonomike/sociale, si faktor me rëndësi për parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore

5. Qeveritë e Kosovës dhe Shqipërisë, përveç masave të parashikuara në strategjitë dhe planet e tyre të veprimit, duhet të ndërmarrin edhe masa për të identifikuar zonat ose grupet e rrezikuara brenda vendit, në mënyrë që shteti të ndërmerrë masa për ngritjen ekonomike dhe sociale në ato zona si dhe të mbështesë grupe më të riskuara, duke ofruar punësim, shkollim, edukim dhe programe sociale të tjera parandaluese.

KREU V: IDENTIFIKIMI, REFERIMI FILLESTAR DHE INTERVISTIMI I VIKTIMAVE TE TRAFIKIMIT

1. Hyrje

Respektimi i të drejtave të viktimës, mbrojtja, mbështetja, rehabilitimi dhe rientegrimi i saj në shoqëri varen nga shumë faktorë dhe përfshijnë një sërë fazash që duhen njohur dhe vlerësuar. Hapi i parë tejet i rëndësishëm është identifikimi i saj. Që nga momenti kur dikush identifikohet si viktimë e trafikimit e deri në përfundim të procedimit penal është e nevojshme që të ndiqen disa procedura të cilat janë të nevojshme për të patur një identifikim real jo vetëm të viktimës si person, por edhe të nevojave të saj, për të përballuar sa më lehtë traumat e përjetuara gjatë trafikimit, si dhe për të mundësuar kthimin e saj në jetën normale.

Në këtë kapitull trajtohet çështja e identifikimit si një domosdoshmëri për vet viktimën dhe procedimin penal, sepse nga identifikimi i hershëm, jo vetëm që mund të ndihmohet viktima identifikuar, por edhe viktimat tjera për rreziqet që mund tu kanosen atyre.

Një tjetër çështje që trajtohet në këtë kre është referimi fillestar i viktimës. Gjatë kësaj fazë viktimës i ofrohet ndihma për nevojat emergjente. Në varësi të mënyrës së trajtimit dhe ndihmës së ofruar, viktimat mund të fitojë besimin tek institucionet shtetërore, të bashkëpunojnë me to gjatë procedimit penal për identifikimin e autorit dhe dënimin e tij, si dhe dëmit të shkaktuar.

Një rendësi të veçantë në këtë kre i kushtohet edhe intervistimit të viktimave, sepse nga intervistimi i drejtë dhe respektimi i metodave të ligjshme të intervistimit, do të varet ecuria e tërë procedimit penal.

2. Identifikimi i viktimës së trafikimit

Identifikimi i viktimës paraqet fazën më të rëndësishme dhe njëherazi fazën më të vështirë nga të gjitha fazat deri në përfundimin e procedimit të rregullt gjyqësor, sepse kjo ndihmon në parandalimin e fazave të mëvonshme të trafikimit, që shkaktojnë pasoja shumë më të dëmshme për viktimën, por edhe ndihmon në identifikimin e autorëve të veprës penale, vendeve ku janë trafikuar viktimat, mënyrën e trafikimit ose shfrytëzimit të viktimave të tjera, nëse ka të tilla si dhe sigurimin e dëshmive të nevojshme për hetimin e veprës penale.

Vështirësia e identifikimit të viktimave të trafikimit ka të bëjë me faktin se viktimat nuk janë gjithnjë të gatshme për bashkëpunim, për shkak të frikës se

mund të rrezikohet jeta e tyre ose personave të afërm të tyre, nëse kujdesi i treguar nuk është në nivelin e duhur. Gjithashtu, vështirësitë rriten edhe për shkak të traumave që ka përjetuar viktimat.

Dështimi për të identifikuar një person të trafikuar në mënyrë korrekte, ka mundësi të rezultojë në një mohim tjetër të te drejtave të atij personi¹⁷⁹.

Se sa i rëndësishme është identifikimi i viktimave të trafikimit flet edhe Direktiva nr.2011/36/EU e Parlamentit dhe e Këshillit Evropian mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit, sipas të cilës vendet anëtare janë të detyruara që të ndërmarrin masa për identifikimin e viktimave të trafikimit, nëpërmjet shkëmbimit të praktikave më të mira në mes të gjithë aktorëve relevantë, sidomos shërbimeve publike dhe private sociale¹⁸⁰. Ky orientim i politikës penale është me rëndësi për Kosovën dhe Shqipërinë, të cilat duhet të ndërmarrin, jo vetëm masa ligjore për të përmirësuar legjislacionin sipas standardeve të përcaktuara në aktet ndërkombëtare në fushë, por edhe për të treguar përkushtimin e tyre në parandalimin dhe luftimin e TQNJ.

Gjithashtu INTERPOL-i, për shkak të rëndësisë së identifikimit, ka parashikuar disa masa që duhen ndërmarrë për të bërë identifikimin e viktimës, duke theksuar se çështja kyçe për zyrtarët e zbatimit të ligjit është identifikimi i

¹⁷⁹ Kombet e Bashkuara, Këshilli Ekonomik dhe Social, Principet e rekomanduara dhe direktivat për të drejtat njerëzore dhe trafikimin e njerëzve, E/2002/68 shtesa 1, f.6

¹⁸⁰ Direktiva numër 2011/36/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qënje njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave e datës 5 prill 2011, pika 4, f.1

duhur dhe i shpejtë i një viktime të trafikuar¹⁸¹. Praktika ka treguar se identifikimi i hershëm i viktimës nuk është e lehtë. Sipas INTERPOL-it shpesh identifikimi i viktimave është i mundur në fazën e shfrytëzimit, gjatë së cilës shfaqen qëllimet e vërteta të trafikantëve dhe se ato janë të dukshme për tu monitoruar nga shërbimet e inteligjencës dhe të policisë¹⁸².

Identifikimi i viktimave në Kosovë dhe Shqipëri, është rregulluar në planet e veprimit për zbatimin e strategjisë kombëtare kundër TQNJ, vendime të qeverisë dhe udhëzime administrative, ndërsa në Kosovë edhe me Ligjin për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit.

2.1 Momenti i identifikimit fillestar të viktimës së trafikimit

Mënyrat e identifikimit të viktimës së trafikimit janë të ndryshme dhe varet nga momenti se kur ajo identifikohet. Momente që duhet vlerësuar seriozisht që nga momenti fillestar janë: kur viktimë kërkon një vend pune, një vizë për jashtë shteti, një pasaportë, një rezervim të një hoteli, kur shoqërohet me njerëz që kanë një të kaluar të dyshuar, kur kalon kufirin shtetëror, kur nënshkruan kontratën për punësim, kur gjendet duke punuar pa dokumentet e nevojshme për

¹⁸¹ Trafficking of human beings, best practice guidance manual for investigators, produced by the INTERPOL, working group on trafficking in human beings, second edition 2007, guidelines 2 f.56

¹⁸² Po aty, f.58.

atë punë, kur gjatë kontrollit ku është e punësuar jep informacione të paqarta e konfuze për vetën dhe punën që bënë, kur nuk e di identitetin e punëdhënësit, kur kërkon kujdesin mjekësor, kur nuk e njeh gjuhën e vendit ku është duke punuar, ose kur nuk është në gjendje të tregoj rrugën se si ka ardhur deri në atë vendbanim apo vend të punës.

Sipas një programi të përbashkët për luftimin e TQNJ në Serbi, mbështetur nga UNHCR, UNDOC dhe IOM¹⁸³, identifikimi mund të bëhet edhe në rastet kur një person nuk ka dokumente personale ose dokumentet e tij gjenden te një person i tretë ose janë të falsifikuara; kur personi ka hyrë ilegalisht ose banon ilegalisht në një vend, vjen nga një vend i njohur si vend i origjinës, nuk di adresën e banimit ose të punës; viktimat hyn në lokale të dyshimta, nën shoqërimin e dikujt tjetër, ose kur objektet kanë dalje të fshehta: personi, bën udhëtime të fshehta; një person ka lëndime ose shenja të keqtrajtimit fizik, shfaq shenja të frikës dhe depresionit, si dhe nuk ka besim tek organet e shtetit ose kur i shmanget bisedës etj.

¹⁸³ Žarković, M., Dragičević-Dičić, R., Nikolić-Garotić, S., Jekić-Bradajić, G., Majić, M., dhe Vitorović, M, 2011, “Krivičnopravni sistem i sudska praksa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji”, Beograd, f.35, për 2006-2010, f.34

2.2 Subjektet që mund ta bëjnë identifikimin fillestar të viktimës së trafikimit

Edhe pse ekziston bindja se identifikimin e viktimës duhet ta bëjnë organet zyrtare të një shteti, kjo bindje ka ndryshuar shumë në kohët e fundit, sepse ka mjaft raste kur identifikimin e saj e bëjnë organizatat joqeveritare, që mbështesin viktimat e trafikimit ose viktimat e supozuara të trafikimit, ose mund ta bëjnë edhe shtetas të veçantë.

Bazuar në kompetencat dhe përgjegjësitë e institucioneve publike, del e qartë se identifikimin e viktimës mund ta bëjnë: policia, personeli i shërbimeve të migrimit, inspektorë të punës, personeli i kujdesit shëndetësor, punonjësit e doganave, punonjësit e ambasadave ose të konsullatave, punonjësit e transportit, punonjësit e shkollave ose fakulteteve, punonjësit e hoteleve, të institucioneve kulturore dhe sportive etj¹⁸⁴.

Nëse shikohen mënyrat tjera të identifikimit, mund të thuhet se identifikimin fillestar mund ta bëjnë edhe personat e tjerë të trafikuar, familja ose të njohurit e viktimës, organizatat jo-fitimprurëse ose jo qeveritare, qofshin ato vendore ose ndërkombëtare si dhe vetë viktima.

¹⁸⁴ Kelmendi, Besim 2015, "Identification, the initial reference and interviewing victims in trafficking", publikuar në European Journal of Research in Social Sciences, Vol. 3, No. 2, 2015, Birmingham, Angli, f.34

Bazuar në ligjin Nr. 04/L-218 të vitit 2013 për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, Qeveria e Kosovës me propozimin e Ministrisë së Punëve të Brendshme, me vendimin nr. 04/179, të datës 21.03.2014, ka nxjerr Udhëzim Administrativ nr.01/2014¹⁸⁵ për identifikimin e hershëm të viktimave të trafikimit me njerëz nga shërbimet konsullore, policia kufitare dhe inspektorati i punës, me qëllim të identifikimit të hershëm të viktimave të trafikimit.

Edhe qeveria e Shqipërisë ka miratuar vendimin nr.582, datë 27.7.2011 për miratimin e procedurave standarde të veprimit për identifikimin dhe referimin e viktimave/viktimave të mundshme të trafikimit të cilat duhet zbatuar nga Ministria e Brendshme, Ministria e Punëve të Jashtme, Ministria e Punës, Çështjeve Sociale dhe Shanseve të Barabarta, Ministria e Shëndetësisë dhe Ministria e Arsimit dhe Shkencës dhe për hartimin dhe harmonizimin e udhëzimeve përkatëse, duhet bashkëpunuar me institucionet qendrore dhe vendore, si dhe me organizata të shoqërisë civile, me eksperiencë dhe me kontribut në luftën kundër trafikimit të personave.

Gjithashtu në Shqipëri ekziston edhe Udhëzimi nr 3799, datë 08.07.2014 i Ministrisë së Punëve të Brendshme, Ministrisë së Arsimit dhe Sportit, Ministrisë së Mirëqenies Sociale dhe Rinisë, Ministrisë së Punëve të Jashtme, Ministrisë së

¹⁸⁵ Për më shumë shih Udhëzimin Administrativ të Qeverisë së Kosovës nr.01/2014 dt. 21.03.2014

Shëndetësisë “Për ngritjen e Autoritetit Përgjegjës për identifikimin, referimin, mbrojtjen dhe riintegrimin e viktimave/viktimave të mundshme të trafikimit”

Vlen për tu theksuar së në Shqipëri IOM në bashkëpunim me NJAT, Policinë e Shtetit dhe tre qendrat jopublike për viktimat/viktimat e mundshme të trafikimit kanë ngritur 3 Njësi Lëvizëse me dy punonjës socialë secila, në qarqet Tiranë, Elbasan dhe Vlorë. Që prej krijimit të tyre janë identifikuar gjithsej 94 viktima të mundshme të trafikimit nga të cilët 40 janë të rritur dhe 54 të mitur¹⁸⁶.

Shikuar në aspektin krahasimor vendimi i qeverisë së Shqipërisë nr.582, datë 27.7.2011 dhe udhëzimi nr 3799, datë 08.07.2014 janë shumë më të kompletuara dhe gjithpërfshirëse së sa udhëzimi administrativ i qeverisë së Kosovës nr.01/2014 dt. 21.03.2014, jo vetëm për shkak të numrit të subjekteve por edhe të detyrave që kanë ato subjekte.

2.3 Mënyrat e identifikimi fillestar të viktimave

Identifikimi fillestar mund të bëhet në mënyra të ndryshme, duke marr parasysh atë se kush e bënë identifikimin dhe kur e bënë identifikimin.

¹⁸⁶ Raporti për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, f.20

Nëse nisemi nga fakti se kush e bënë identifikimin, atëherë mund të thuhet se viktima mund të identifikohet gjatë kalimit të kufirit nga policia, duke verifikuar kontratën e punës, lejen e punës dhe vendet e punës nga inspektorët e punës ose duke kontaktuar me punëdhënësit, familjarët ose personat që më parë ishin të trafikuar.

Për të bërë identifikimin e viktimave disa autorë¹⁸⁷ vënë theksin në rëndësinë e formulimit dhe mënyrës së pyetjes për viktimën ose personin që dyshohet se mund të jetë viktimë. Disa pyetje për identifikim, që mund ti bëhen viktimës ose një personi që dyshohet se mund të jetë viktimë janë: cili është qëllimi i udhëtimit tuaj, kush e ka organizuar udhëtimin, kush i ka rregulluar dokumentet, kush i paguan shpenzimet e udhëtimit dhe të qëndrimit, a janë paguar shpenzimet apo do të paguhen kur të mbrrini në destinacion, në çfarë mënyrë do të paguhen shpenzimet, kur dhe kujt duhet që ti lajmëroheni, çka u është premtuar, me çfarë punësh merreni, a jeni të paguar për punën që bëni, a mos jeni e detyruar që të punoni, a mund të lëshoni atë punë kur ju të doni, a mos keni ju apo familja juaj ndonjë kërcënim, a mos ju mbajnë të mbyllur apo nën kujdesie/shoqërim.

¹⁸⁷ Žarković, M., Dragičević-Dičić, R., Nikolić-Garotić, S., Jekić-Bradajić, G., Majić, M., dhe Vitorović, M, 2011, “Krivičnopravni sistem i sudska praksa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u srbiji”, Beograd, f.35

Autorët amerikanë Higdon, R, Bradsher, F, Brostrom, F. dhe Beers Th., që punojnë si prokurorë ose agjentë specialë¹⁸⁸, kanë identifikuar edhe disa tregues për identifikimin e viktimave të trafikuar në varësi të vendit dhe mënyrës së shfrytëzimit të viktimës. Duke qenë se ky punim ka rëndësi shkencore por edhe ka për qëllim tu vijë në ndihmë edhe punonjësve të praktikës, vlerësoj se është me interes trajtimi i këtyre treguesve.

Sipas autorëve amerikanë, të sipërpërmendur, kur bëhet fjalë për vendin e shfrytëzimit të një personi, si shembull shtëpitë publike ku qëllimi i shfrytëzimit është ofrimi i shërbimeve seksuale, si indikatorë të identifikimit vlerësohen: shumat e mëdha të parave, kondomet dhe lubrifikantët, striptizi, libri i klientëve, legjenda ose libri i faturave, dhomat e ndara, frekuentimi i meshkujve, si dhe peshqirë të shumtë ose letra t banjës.

Po sipas të njëjtëve autorë, nëse qëllimi i shfrytëzimit është puna ose shërbimet e detyruara, si tregues mund të merren: mjediset më dyer të mbyllura, tela më gjemba, roje të armatosura, qen, mbajtja e dokumenteve nga të tjerët, vendosja e shufrave të hekurta në dritare, kushtet e jetësës, jetesa ose banimi në punishte, komunikimi i ndaluar ose i kontrolluar si dhe lëvizja nën mbikëqyrje.

¹⁸⁸ Higdon, Robert, Bradsher, Frank, Brostrom, Frank dhe Beers Thomas, 2009, material trajnimi për task forcat kundër trafikimit të qenieve njerëzore, trafikimit të drogave dhe korrupsionit publik, sponzorizuar nga OPDAT, ICITAP dhe Zyra e Prokurorit të Shtetit për qarkun lindor të Karolinës së Veriut, Prishtinë, f.7 dhe 8.

Disa tregues identifikues që kanë të bëjnë me viktimën janë edhe: dëmtimet fizike, shenjat e urisë, depresioni, mungesa e shpresës, frika, tërheqja, mos posedimi i dokumenteve, mungesa e të afërmeve – familjes, mungesa e gjërave personale, e hapësirës private, mënyra e transportit, mungesa e njohurive mbi sjelljet në komunitet dhe e njohjes së gjuhës së vendit¹⁸⁹.

Të gjithë këta indikatorë mund të shërbejnë jo vetëm për studime të TQNJ, por edhe për të gjithë zyrtarët që punojnë në polici, prokurori dhe gjykata e që kanë si punë prioritare trajtimin e rasteve penale që lidhen me trafikimin e qenieve njerëzore. Ndarja e tillë e treguesve për identifikimin e viktimave të trafikuar, ndihmon në ndarjen e përgjegjësisë të secilit zyrtarë në varësi nga mënyra dhe vendi i shfrytëzimit të viktimave, sepse nëse bëhet fjalë për vendin e shfrytëzimit, atëherë policia është ajo që ka për detyrë që të zbulojë treguesit që mund të jenë në vendet ku shfrytëzohen viktimat, e nëse bëhet fjalë për dëmtimet fizike, atëherë familja ose mjeku janë ata që mund të zbulojnë treguesit e identifikimit të viktimës së trafikimit.

¹⁸⁹ Po aty, fq.8

3. Referimi fillestar i viktimës së trafikimit ose rastit të dyshuar

Referimi fillestar nënkupton informimin, në pikën e parë të njoftimit, për një person që supozohet të jetë viktimë e trafikimit.

Njoftimi mund të bëhet nga kanale ose rrugë të ndryshme, si: qytetarët, zyrtarët e zbatimit të ligjit, shërbimet e migracionit, personat e trafikuar, familjet ose të afërmit, inspektorët e punës, të punësuarit në OJQ, të punësuarit në organizatat ndërkombëtare, punonjësit e kujdesit shëndetësor, ambasadat apo zyret konsullore, transportuesit etj¹⁹⁰.

3.1 Momenti i kryerjes së referimit fillestar

Momenti më i mirë i referimit fillestar do të ishte menjëherë pasi lind dyshimi ose presumohet që personi është viktimë e trafikimit. Në praktikë fjala “menjëherë” mund të krijojë dilema, për shkak se kjo varet nga ai që bën referimin fillestar dhe nga krijimi i bindjes së brendshme të personit që bën referimin. Momenti i menjëhershëm për të bërë referimin fillestar llogaritet nga momenti kur krijohet bindja¹⁹¹.

¹⁹⁰ Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.36

¹⁹¹ Kelmendi, Besim 2015, “Identification, the initial reference and interviewing victims in trafficking”, publikuar në European Journal of Research in Social Sciences, Vol. 3, No. 2, 2015, Birmingham, Angli, f.36

Lidhur me subjektin që mund të bënte referimin fillestar të viktimës së trafikuar, duhet theksuar se atë kryesisht e bën policia, që në shumicën e shteteve ka emërtime pak a shumë të njëjta, por nuk përjashtohet mundësia që referimin fillestar ta bëjë edhe ndonjë institucion i formuar pikërisht për parandalimin dhe luftimin e trafikimit, siç janë zyrat e Koordinatorëve kombëtar për anti-trafikim. Gjithashtu, referimin fillestar mund ta bëjnë edhe organizatat qeveritare apo jo qeveritare që ofrojnë shërbime për viktimat e trafikimit siç janë shërbimet sociale ose të strehimit, atyre që sigurojnë veshmbathje dhe ushqim.

Në momentin kur një person identifikohet si viktimë e mundshme ose reale, është më rendësi që para se të fillohet me intervistën fillestare ose zyrtare, viktimës t'i jepen informacione për mundësitë ligjore që ajo mund ti ketë si viktimë dhe si dëshmitare, që nga momenti i identifikimit, gjatë procedimit penal dhe pas saj. Në këtë mënyrë të viktimës ka një dituri se çfarë do të ndodhë, se do të ketë respekt nga zyrtari, se është nën kontroll, gjë që i kthen ndjenjën e vetë-përcaktimit dhe i ndihmon viktimën të orientohet përsëri në shoqëri¹⁹².

Nga sa u tha mund të thuhet se viktimat e trafikuar, nuk duhet marr në pyetje para se ato të jenë të informuara mbi të drejtat e tyre në një proces penal dhe jashtë saj. Pra, viktimës duhet të dijë se mund të realizojë të drejtën për nevojë urgjente ose për ushqim, ujë, nevojë personale, veshje të pastra, pushim, kujdes

¹⁹² Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.20

mjekësor, kurim dhimbjesh, kontakt me te afërmit etj. Ky informacion mund të ndikojë që viktima të ndihet më e relaksuar dhe më pak e brengosur për nevojat e saj elementare.

4. Intervistat gjatë fazës së identifikimit të viktimës së trafikimit

Qëllimi i intervistës është që të merren informacione dhe dëshmi nga viktima, që mundësojnë një hetim, gjatë së cilit mund të mblidhen faktet e plota të çështjes, rritet besueshmëria ose kredibiliteti i viktimës, gjatë tërë procedimit penal si dhe për të identifikuar, arrestuar dhe ndjekur penalisht trafikantët.

Gjatë intervistimit duhet treguar respekt të plotë për viktimën, duke treguar kujdes për të mos i shkaktuar dëme të tjera dhe për t’iu siguruar viktimës mundësia e qasjes së rregullt dhe e barabartë në sistemin e drejtësisë, për të qenë dëshmitare e tërë asaj që i ka ndodhur gjatë kohës së trafikimit, më qëllim të vendosjes së drejtë dhe të plotë të gjendjes faktike në atë procedim penal¹⁹³.

Praktika ka treguar se ka mjaft arsye pse viktimat e trafikimit nuk dëshirojnë të flasin para intervistuesit dhe nuk duan të bëhen dëshmitare gjatë procedimit penal. Viktimat ndonjëherë mendojnë se janë vetë fajtores për atë që ju ka ndodhur ose ju vjen keq për atë që ju ka ndodhur, konsiderojnë se procedimi

¹⁹³ Kelmendi, Besim, 2015, “Identification, the initial reference and interviewing victims in trafficking” publikuar në revistën shkencore European Journal of Research in Social Sciences Vol. 3 No. 2, 2015, ISSN 2056-5429, Birmingham, Angli, f.38

penal para gjykatave do të zgjasë shumë dhe dëshirojnë që të kthehen në shtëpitë e tyre, ose të familjet e tyre, pa u zhvilluar procedimi gjyqësor, në të cilën mund të përjetojnë pakënaqësi të reja dhe nënçmim, për shkak të takimit të serishëm me njerëzit të cilët i kanë keqtrajtuar dhe nënçmuar si dhe për shkak se janë të detyruar që të nxjerrin përjetimet e tyre dhe detajet lidhur me traumat që i kanë përjetuar¹⁹⁴.

4.1 Intervista fillestare e viktimës së trafikimit

Intervista fillestare paraqet një prej detyrave më sfiduese, sepse viktimat mund të jetë e traumatizuar dhe e frikësuar për shkak se mund të ketë qenë e trafikuar për një kohë të gjatë, të ketë përjetuar dhunime, lëndime trupore, rrëmbime apo kufizime të lëvizjeve të saj¹⁹⁵ etj.

Gjithashtu praktika gjyqësore ka treguar se ka raste kur viktimat e trafikuar nuk bashkëpunon në fillim, me shpresë se do të mund të nxjerrë parat që ua kanë borxh trafikantët, ose sendet personale që mund të gjenden në posedim të trafikantëve.

¹⁹⁴ Krivichno pravni system i sudska praksa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji, zajednicki program UNHCR, UNODC i IOM za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji, za perion 2006-2010, f.48

¹⁹⁵ Kelmendi, Besim, 2015, "Identification, the initial reference and interview victims in trafficking" publikuar në revistën shkencore European Journal of Research in Social Sciences Vol. 3 No. 2, 2015, ISSN 2056-5429, Birmingham, Angli, f.38

Rasti penal në Gjykatën Themelore në Gjakovë, i njohur si rasti “RINGS”¹⁹⁶ tregon së viktima e trafikuar fillimisht kishte hezituuar që të bashkëpunonte, sepse kishte shpresuar se do të mund të merrte borxhin prej më shumë se 8000 euro, që ia kishte i pandehuri, që hetohej për trafikimin e saj. Pas disa dështimeve për të marrë këtë borxh, ajo filloi të bashkëpunojë me prokurorinë dhe gjykatën dhe kishte dhënë dëshminë e saj për tërë historinë e saj para policisë, prokurorisë dhe gjykatës në prezencë të të pandehurit dhe mbrojtësit të tij.

Rëndesi ka edhe krijimi i besimit dhe raportit të mirë, sepse ka situata kur viktima mund të jetë anëtare e një përkatësie etnike tjetër nga përkatësia etnike e intervistuesit dhe nëse këto dy përkatësi i takojnë etnive që ishin në konflikt ose luftë mes veti, siç rasti mes serbëve dhe shqiptarëve në Kosovë, atëherë nevojitet kohë për tu fituar ky besim mes tyre.

Në një rast në ish Gjykatën e Qarkut në Prishtinë, i njohur si rasti “Vojvodina”, (2002) në të cilin viktima ishte me kombësi serbe nga Serbia dhe gjyqtari hetues shqiptar nga Kosova. Viktima ishte trafikuar nga i dashuri i saj serb nga Serbia, duke e shitur tek trafikantët shqiptar nga Kosova, të cilët më pas e shitnin atë shfrytëzuesve shqiptarë nga Kosova. Meqenëse trafikimi i saj kishte ndodhur pas përfundimit të luftës në Kosovë, traumat që kishte përjetuar kjo viktima ishin aq të mëdha sa që asaj i ishte dashur një kohë e gjatë për tu

¹⁹⁶ Për më shumë shih çështjen penale ne Gjykatën Themelore ne Gjakovë PKR.nr.196/13

rikuperuar dhe për të marr vetën në mënyrë që të jepte deklaratën e saj para hetuesve.

Një metodë e menaxhimit të intervistës fillestare është metoda e dhënies së mundësisë viktimës që të bëjë një tregim të lirshëm të historisë së saj,¹⁹⁷. Qëllimi i kësaj metode është fitimi i një tabloje të gjerë dhe të përgjithshme me fjalët e viktimës, që jep mundësi intervistuesit të kuptojë idenë, shkallën dhe kohëzgjatjen e çështjes.

4.2 Personat e pranishëm gjatë intervistimit fillestar

Në praktikë ka mjaft raste kur intervista e viktimkës nuk mund të bëhet pa praninë edhe të disa personave tjerë. Në qoftë se viktima është fëmijë, si rregull kodet e procedurave parashikojnë praninë e një personi i cili përfaqëson interesat e fëmijës, si shembull, prindi, një anëtar tjetër i familjes në moshë madhore ose kujdestari, në varësi të legjislacionit të një vendi.

Në rastin e viktimave shtetas të huaj, është i nevojshëm përkthyesi i pa varur dhe objektiv. Intervistimi i viktimës së trafikimit në prani të personave të tjerë paraqet në jo pak raste probleme pasi viktimat nuk preferojnë dhënien e deklaratës së tyre në prani të shumë personave.

¹⁹⁷ Kelmendi, Besim, 2015, "Identification, the initial reference and interviewing victims in trafficking" publikuar në revistën shkencore European Journal of Research in Social Sciences Vol. 3 No. 2, 2015, ISSN 2056-5429, Birmingham, Angli, f.39

Psikologu dhe këshilltari ligjor gjithashtu ka raste kur janë të nevojshem. Ne këto raste psikologu, mbrojtësi i viktimës ose këshilltari ligjor, duhet të jenë të pavarur dhe të mos jenë të përfshirë në çështjen ku marrin pjesë.

4.3 Intervista zyrtare e viktimës së trafikimit

Intervista zyrtare e viktimës së trafikuar është pjesa më e rëndësishme hetimit, sepse nga deklarata e viktimës varet i tërë procesi penal. Polici i hetues, prokurori ose gjyqtari, para intervistës duhet të bëjnë analizën e provave ekzistuese për sa u përket formave të trafikimit dhe të vendosin se në cilat pika duhet fokusuar intervista dhe përgjigjet që do të merren nga viktimat.

Gjatë intervistës zyrtare është me rëndësi të merren informacione ose dëshmi nga viktimat lidhur me: elementet e veprës penale të trafikimit¹⁹⁸, përfshirë: elementet e veprimit (grupi i parë i elementeve), elementet e mjetit (grupi i dytë i elementeve) dhe në fund të merren dëshmi për elementet e qëllimit (grupi i tretë i elementeve).

¹⁹⁸Elementet e veprimit janë: rekrutimi, transporti, transferimi, strehimi dhe pranimi i viktimës së trafikimit. Këto elemente nuk mund të jenë elemente të trafikimit me qenie njerëzore si të vetme por duhet që të shoqërohen me ndonjërin nga elementet tjera të trafikimit që janë elementet e mjetit, ku përfshihen: kërcënimi ose përdorimi i forcës apo format tjera të detyrimit, rrëmbimi, falsifikimi, mashtrimi apo keqpërdorimi i pushtetit ose një pozitë e ndjeshme ose dhënia apo marrja e pagesave apo përfitimeve dhe në fund domosdoshmërisht duhet të jenë të pranishme edhe elementet e qëllimit të shfrytëzimit, ku janë përfshirë: shfrytëzimi i prostitucionit ose ndonjë formë tjetër e shfrytëzimit seksual, a janë në pyetje shërbimeve ose puna e detyruar, skllavëria ose veprimet e ngjashme me skllavërinë, robëria ose heqja e organeve

5. Detyrimi i viktimës së trafikimit për të dhënë deklaratë si dëshmitare

Çështja e detyrimit të viktimës së trafikuar për të dhënë dëshmi duhet shikuar nga dy këndvështrime, së pari rasti kur viktima jep deklaratë si viktimë e veprës penale dhe së dyti kur viktima jep deklaratë edhe si dëshmitare.

Në rastin e Kosovës dhe Shqipërisë, në kodet e procedurës penale është parashikuar se çdo dëshmitar është i detyruar që të dëshmojë.

Sipas KPrPSH¹⁹⁹ dëshmitari është i detyruar të paraqitet në gjykatë, t'u përmbahet urdhrave të saj dhe t'u përgjigjet me vërtetësi pyetjeve që i bëhen, ndërsa sipas KPrPK të vitit 2012²⁰⁰, dëshmitarit i lexohet paralajmërimi si në vijim: *"Ky është një hetim penal. Ju jeni i detyruar të dëshmoni. Ju jeni i detyruar të tregoni të vërtetën. Nëse ju nuk tregoni të vërtetën, mund të ndiqeni sipas nenit 390 ose 391 të Kodit Penal. Nëse besoni se ju mund të fajësoni veten si rezultat i përgjigjeve në pyetje, ju mund të refuzoni të përgjigjeni. Nëse besoni se keni nevojë për ndihmën e avokatit si rezultat i përgjigjes në një pyetje, ju mund të angazhoni dhe të këshilloheni me një avokat. Ky hetim penal kërkon të gjejë të vërtetën dhe kujtesën sa më të saktë të fakteve që ju mund të ofroni. Nëse ju nuk e kuptoni pyetjen që u është bërë, ju duhet të kërkonit që pyetja të ju bëhet ndryshe. Nëse besoni se ka një dokument ose prova të tjera që mund t'iu ndihmojnë për tu*

¹⁹⁹ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë, 2013, neni 157, f.46

²⁰⁰ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës i vitit 2012, neni 125 paragrafi 1, f.56

përgjigjur në pyetje sa më saktë apo t'iu kujtohen faktet më qartë, ju jeni të detyruar të na tregoni. Nëse keni nevojë për ndihmë, përkthim, apo pushim të shkurtër dhe të arsyeshëm nga kjo seancë, ju duhet të kërkonit atë. A i kuptoni këto të drejta”.

Nisur nga këto rregulla, rezulton se viktimat e kanë mundësinë që të mos bashkëpunojnë ose të refuzojnë përgjigjet në ato pyetje ku përgjigjja do t'i shkaktojte, jo vetëm atyre por edhe të afërmeve të tyre ndjekje penale, dëm të konsiderueshëm moral ose material. Ky qëndrim është në përputhje me standardet ndërkombëtare²⁰¹, ndaj mos bashkëpunimi i viktimës nuk mund të ndikoj që viktimat të humbas mbështetjen nga ana e shtetit dhe të drejtën në kompensimin e dëmit.

Për të patur një bashkëpunim me viktimën e trafikimit është e nevojshme që viktimat të kuptojnë se roli i intervistuesit ose i personave tjerë, prania e të cilëve është e domosdoshme, është që ta ndihmojnë për të treguar historinë e saj e cila është e domosdoshme për një procedim penal.

Sipas KPrPK²⁰², viktimat duhet të informohen nëse do të përdoren pajisje teknike për incizimin e intervistës, të cilat duhet t'i tregohen dhe shpjegohen viktimës.

²⁰¹ Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.47

²⁰² Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës i vitit 2012, neni 133 paragrafi 1, f.59-60

Viktimës duhet t'i shpjegohet se roli i hetimit është që të marrë prova prej saj dhe të përcaktojë faktet e çështjes, për të mundësuar një gjykim i drejtë dhe të ndershëm. Garancia e vetme që mund t'i jepet viktimës nga intervistuesi është se do të bëhet çmos brenda kompetencave për të hetuar në mënyrë të drejtë dhe të plotë denoncimet e saj.

Intervistuesi para se të filloj intervistën është e nevojshme që të sigurohet se viktima ka kuptuar mirë të gjitha ato që i shpjegohen, sepse informacioni dhe shpjegimet ndihmojnë në uljen e stresit të pashmangshëm dhe të frikës, nga e panjohura që procesi i intervistimit ngjall te viktima. Sa më shumë të njihet viktima me procedurën dhe rregullat e saj, aq më aktivisht do të mund të kontribuojë në intervistë. Kjo dëshmon një angazhim të një partneriteti mes intervistuesit dhe viktimës²⁰³.

6. Përfundime

1. Identifikimi i viktimës – është faza më të rëndësishme dhe më e vështirë, ndaj kjo vërteton hipotezën e ngritur në këtë punim, sepse identifikimi ndihmon:

²⁰³ Kelmendi, Besim, 2015, "Identification, the initial reference and interviewing victims in trafficking" publikuar në revistën shkencore European Journal of Research in Social Sciences Vol. 3 No. 2, 2015, ISSN 2056-5429, Birmingham, Angli, f.43

- **Shpëtimin e viktimës** së trafikuar dhe viktimave tjera në rrezik
- Në **parandalimin e fazave** të mëvonshme të trafikimit;
- Në identifikimin e **autorëve** të veprës penale,
- Në identifikimin e **vendeve** ku janë trafikuar viktimat,
- Përcaktimin e **mënyrës** së trafikimit ose shfrytëzimit të viktimave të tjera, nëse ka të tilla
- Në **sigurimin e dëshmive** të nevojshme për hetimin e veprës penal
- Në identifikimin e **rreziqeve** për viktimat e trafikuar dhe familjarëve të saj
- Në identifikimin e **nevojave emergjente** për viktimat e trafikuar

2. Në rastet e referimit fillestar të viktimës së trafikimit – marrja, analizimi dhe shpërndarja e informacionit, nuk guxojnë që të rrezikojnë jetën, familjen dhe pasurinë e viktimës

3. Sa i përket subjekteve që bëjnë identifikimin dhe kohës së identifikimit, Kosova dhe Shqipëria nuk kanë ndonjë dallim, sepse në të dy vendet identifikimin e bëjnë subjektet e njëjta dhe në kohë pothuajse të njëjtë, varësisht nga rrethanat e secilit rast individualisht.

4. Përderisa intervista fillestare ka për qëllim shkëmbimin e informacioneve fillestare, jo vetëm për gjendjen e fakteve por edhe për nevojat e viktimës,

intervista zyrtare ka si qëllim sigurimin e dëshmisë për procedimin penal, zbulimin e dëshmive tjera dhe kapjen e autorëve të trafikimi.

5. Çështja e detyrimit të viktimës për të dhënë dëshminë e saj si dëshmitare, jo vetëm që është parashikuar në legjislacionet në Kosovë dhe Shqipëri, por është vënë si kusht edhe për mbrojtjen e viktimave, edhe pse sipas standardeve ndërkombëtare bashkëpunimi ose mos bashkëpunimi nuk mund të kushtëzojë viktimën për asnjë çështje lidhur me të drejtat e saj, aq më tepër kur vetë kodet e procedurës penale i mundësojnë viktimës që të mos jap dëshmi në ato raste kur me përgjigjen e saj inkriminon vetën ose të afërmit e saj. Si rrjedhojë, sipas të dhënave që kemi mundur të aksesojmë, as në Kosovë e as në Shqipëri, nuk ka viktima të trafikuar që janë dënuar për vepra penale që lidhen me trafikimin e tyre. Një gjë të tillë e ndalon shprehimisht edhe Ligji Kosovar për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjejn e viktimave të trafikuar²⁰⁴ e gjithashtu edhe procedurat standarde në Shqipëri

²⁰⁴ Ligji i Kosovës Nr. 04/L-218 dt.31.07.2013 për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjejn e viktimave të trafikuar, neni 13, f.12 parasheh që viktimat e trafikimit nuk duhet të arrestohen dhe nuk mund të ndiqen penalisht për vepra penale dhe kundërvajtje, të kryera nga ai/a jo si rezultat i drejtpërdrejtë i veprës së TQNJ

7. Rekomandimet

1. **Ministria e Punëve të Brendëshme në Kosovë dhe Shqipëri,** në bashkëpunim me mediat të organizoj fushata vetdijësuese për trafikimin dhe menyrat e identifikimit të viktimave të trafikuar
2. **Policia, Prokuroria dhe Gjykata e dy vendeve,** gjatë trajtimit të çështjeve të trafikimit, të shpërndajnë vetëm informacionet e domosdoshme dhe atë gjithnjë me shenjen “SEK”, në mënyrë që të mos rrezikohet jeta, familja ose pasuria e viktimave dhe personave në lidhje me viktimat

KREU VI: MBROJTJA E VIKTIMAVE

TE TRAFIKIMIT TË QENIEVE NJERËZORE

1. Hyrje

Që nga momenti i identifikimit të viktimës së trafikimit deri në përfundim të procedimit penal, oficerët e policisë në bashkëpunim me prokurorin, e në raste të nevojshme edhe me gjyqtarin, duhet të ndërmarrin të gjitha masat për të vlerësuar rrezikun që mund t'i kanoset viktimës së trafikimit dhe për të siguruar mbrojtjen e saj në rast nevojë.

Vlerësimi i shpejt i rrezikut ndikon në masat e mbrojtjes së viktimës, mundësitë e sigurimit të dëshmisë së saj dhe provave tjera që mund të zbulohen nga deklarata e viktimës.

Në varësi të kohës kur duhet ose kur mund të vlerësohet rreziku për viktimën e trafikimit, ky vlerësim mund të jetë fillestar dhe zyrtar, ndërsa në varësi të shkallës së rrezikut, rreziku mund të jetë i ulët, i mesme, i lartë dhe shumë i lartë. Në praktikë dallimet mes tyre jo gjithnjë janë të lehta, por ato paraqesin rëndësi, në aspektin shkencor dhe praktik.

Mbrojtja e viktimave të trafikuar është e lidhur me rreziqet që mund t'i vinë viktimës, jo vetëm përsa i përket integritetit fizik të saj, por edhe sa i përket ndjenjës së turpës dhe etiketimit nga trafikantët²⁰⁵.

Masat për mbrojtjen e viktimave të trafikimit mund të ndërmerren që nga momenti i identifikimit, pa pritur fillimin e procedimit penal, gjatë procedimit penal si dhe pas përfundimit të procedimit penal me vendim të formës së prerë. Në secilën nga këto faza merren masa të ndryshme për mbrojtjen e viktimave të trafikimit, në varësi të llojit të rrezikut dhe vullnetit të viktimës.

Në këtë kapitull analizohet mbrojtja e viktimave në procedimin penal, sipas kodeve të procedurës penale dhe ligjeve të veçanta për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë të Shqipërisë dhe Kosovës, mirëpo për të nxjerr një përfundim më të mirë në këtë pjesë të punimit, do të analizohet edhe situata sipas legjislacionit në Serbi, si një vend që ka miratuar së fundmi ligjet e reja në këtë fushë dhe si vend që ka të njëjtat aspirata sikurse Kosova dhe Shqipëria për tu anëtarësuar në Bashkimin Europian.

²⁰⁵ Komentari i Konventës së Këshillit të Evropës mbi luftën kundër trafikimit me qenie njerëzore, Nr.137, 2005, nen 11 pika 138, f. 44

2. Rreziku për viktimat e trafikuar - kuptimi dhe standardet ndërkombëtare

Për interes të kërkimeve shkencore dhe praktikës ka rëndësi kuptimi i asaj që përbën rrezik për viktimat. Rreziku nënkupton kërcënimin i integritetit fizik dhe psikik të viktimës dhe të afërmeve të familjes, pronës së saj, dëshmimeve, ose provave fizike që mund të shërbejnë gjatë procedimit penal.

Për këtë arsye, procesi i vlerësimit të rrezikut, pas identifikimit dhe intervistës fillestare duhet të filloj menjëherë, sepse kjo lehtëson edhe procedimin penal, ngase siguria e integritetit fizik dhe psikik të viktimës dhe të afërmeve të saj e bënë viktimën që të jetë më e qetë dhe me e gatshme për të dhënë dëshmi më të plotë, më të saktë dhe më të qartë.

Gjatë procedurës së identifikimit, domosdoshmërisht duhet të bëhet identifikimi dhe menaxhimi i një sërë rreziqeve me të cilat mund të përballen viktimat e trafikuar, të afërmit e saj si dhe ata që mund ti japin mbështetje viktimës, siç mund të jenë punonjësit e divizionit për ndihmë dhe mbështetje viktimës, punonjësit e shërbimeve sociale, njësia e policisë për mbrojtje të dëshmitarëve etj.

Standardet ndërkombëtare²⁰⁶, rekomandojnë fillimisht shqyrtimin e hershëm të rrezikut, me qëllim që të mësohet nëse ka ndonjë rrezik të shpejtë për shëndetin dhe sigurinë e individit. Shqyrtimi i rrezikut është një diskutim i dyanshëm midis përfaqësuesit të policisë ose ofruesit të shërbimit dhe viktimës së mundshme për të shqyrtuar rrezikun e një dëmi të menjëhershëm ose të ardhshëm për individin, nevojës së ofrimit me urgjencë të kujdesit mjekësor ose të shërbimeve tjera mbështetëse si dhe të përcaktojnë, bashkërisht, hapat në vijim për të siguruar jetën dhe mirëqenien e individit. Ky shqyrtim mund të bëhet pasi viktimës i janë ofruar nevojat bazike (ushqim, ujë, tualeti, veshje të pastra), është dhënë informacioni paraprak, informimi mbi procesin e intervistimit si dhe mundësia që individi të mund të bëjë pyetjet e saj/të tij.

Sipas Mekanizmave Transnacional të Referimit²⁰⁷, lidhur me TQNJ, në fazën e referimit fillestar nuk duhet të bëhet intervistimi nëse viktimë ndodhet në një vend ku nuk mund të sigurohet konfidencialiteti dhe siguria fizike, kërkon ndërhyrje të menjëhershme mjekësore, shprehet për dhimbje të forta ose për një ndjenjë pasigurie, kërkon këshillim ligjor, ose të shtyhet intervista apo e refuzon atë si dhe për ndonjë arsye tjetër që mund të ketë viktimë në fazën e referimit fillestar.

²⁰⁶ Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.22

²⁰⁷ Po aty, fq.22

Treguesit e rrezikut janë të ndryshëm. Standardet ndërkombëtare, të sipërpërmendura përcaktojnë si tregues të rrezikut të hershëm: dhimbjet dhe shqetësimet që ndjenë viktimat, problemet serioze shëndetësore që shkaktojnë shqetësim, dëshpërim ose lodhje, plagët aktuale, ankthet, sëmundjet mendore, të metat fizike dhe mendore. Këto shqetësime mund të jenë të lidhura me sigurinë e tanishme për vete dhe familjen ose për të afërmit e saj, të kaluarën, me individët e mundshëm që mund ta dëmtojnë viktimën, për vendet që mund të vizitojë dhe nëse është ndjekur ose ndiqet nga ndonjë person që mund ti bëjë keq asaj.

Nga sa u tha më lart, vlerësimi i rrezikut kalon në tre shkallë: identifikimi i rrezikut, analiza e rrezikut dhe vlerësimi i rrezikut.

Arsyet e vlerësimit dhe menaxhimit të rrezikshmërisë bazohen në katër parime: humanitar, sipas detyrës, sipas shpejtësisë së veprimit të organeve përgjegjëse për vlerësimin e rrezikut dhe sipas parimit kohor.

Parimi humanitar nënkupton se cilido, posaçërisht zyrtarët që merren me zbatimin e ligjit, kanë për detyrë të kujdesen për sigurinë fizike dhe psikike të viktimave të trafikimit, përfshirë edhe anëtarët e familjes ose të afërmit e saj më të cilët viktimat ka lidhje emocionale.

Sipas parimit të dytë, i cili njihet si parim i detyrës, zyrtarët që merren me zbatimin e ligjit kanë për detyrë të kujdesen për rreziqet që mund t'i kanosen viktimës së trafikimit, jo vetëm, për qëllime humanitare por edhe për zhvillimit

normal të procedimit penal dhe zvogëlimit në maksimum të mundësive për ritrafikim ose keqtrajtim të viktimës së trafikuar.

Sipas parimit të shpejtësisë të gjitha organet e zbatimit të ligjit janë të detyruara që sa më shpejt që të jetë e mundur, pas identifikimit të viktimës, të identifikohen treguesit e rrezikut.

Vlerësimi i rrezikut bëhet që nga momenti i identifikimit të treguesve të rrezikut, gjatë dhe pas procedimit penal, deri sa të pushojnë së ekzistuari këta tregues. Lindja e rreziqeve të reja kërkojnë vlerësim dhe marrjen e masave shtesë për sigurinë e viktimës.

Sipas modelit të Henriksen & Uhlenfeldt të cilat përputhen në tërësi me standardet ndërkombëtare për menaxhimin e rrezikut të parashikuara në ISO 31000²⁰⁸ është e nevojshme të ekzistojë konteksti ose arsyeja dhe më pas të bëhet identifikimi i rrezikut duke vendosur se ku, kur, pse dhe si mund të ndalohen ose eliminohen rreziqet, më pas të analizohen treguesit në lidhje me pasojat e mundshme; pas analizës bëhet vlerësimi i mundësisë për marrjen e vendimit, për natyrën e veprimeve të nevojshme dhe prioritetet e ndërmarrjes së atyre

²⁰⁸ The use of the risk management standard ISO 31000 in Finnish organizations, by University of Tampere-School of Management, f.31, <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu06462.pdf>, qasja më datë 17.09.2013

veprimeve dhe në fund përpunimii të dhënave për shpenzimet e të gjithë hapave për menaxhimin e rrezikut²⁰⁹.

2.1 Vlerësimi fillestar i rrezikut

Vlerësimi fillestar i rrezikut zakonisht është i bazuar në informacionet ose treguesit fillestar për rreziqet e mundshme. Kjo fazë mund të quhet edhe si faza e identifikimit të rreziqeve.

Çdo person, punonjës i institucioneve qeveritare, qytetar ose punonjës i organizatave jo qeveritare, i cili ka bërë identifikimin fillestar është e preferueshme të japë edhe informacionet që disponon për rreziqet, që mund tu ekspozohet viktima dhe të afërmit e saj, në mënyrë që të identifikohen treguesit e rreziqeve.

Gjithashtu është mirë që edhe vetë viktima, që në fillim të jap të gjitha informacionet për rreziqet e mundshme, që mund të lidhen më të kaluarën e jetës së saj, rreziqet aktuale dhe ato në të ardhmen, për të dhe familjen e saj, dëshmitë për procesin penal, por edhe për viktimat tjera të mundshme që mund të jenë në rrezik nga trafikantët e njëjtë ose të ndryshëm që e kanë trafikuar atë.

²⁰⁹ Adelsberger, Zdenko, dr.sc., ISO 31000 Upravljanje rizicima, <http://www.kvalis.com/component/k2/item/165-iso-31000-upravljanje-rizicima>, qasja më datë 17.09.2013

2.2 Vlerësimi zyrtar i rrezikut

Vlerësimi zyrtar i rrezikut zakonisht është i bazuar në faktet dhe rrethanat e njohura në momentin e zhvillimit të vlerësimit dhe menaxhimit të rrezikut. Kjo e fundit është mjaft e kushtueshme dhe komplekse, nëse mbajmë parasysh secilin rast si të veçantë, ku mund të ketë nevojë për angazhim të një numri të madh zyrtarësh, që merren me sigurinë e viktimës ose të afërmeve të saj, një numri i madh mjetesh që përdoren nga këta zyrtarë dhe gjendjen mjaft të ndjeshme në të cilën gjendet viktimja e trafikuar.

Personat e autorizuar zyrtar fillimisht vlerësojnë kush ose çfarë është në rrezik, rrezikun dhe shkallën e tij, pasojat që i kanosen viktimës, anëtarëve të familjes së saj, si dhe dëshmive të rëndësishme për procesin penal.

Një çështje që kërkon vëmendje të veçantë janë anëtarët e familjes ose të afërmit më të cilët është e lidhur viktimja, duke vlerësuar me shumë kujdes nëse ka ndonjë tregues se viktimja mund të jetë trafikuar nga anëtarët e familjes ose të afërmit e saj. Praktika ka treguar se ka raste kur anëtarët e familjes ose të afërm të viktimës janë në rolin e trafikuesit.

Në një rast nga praktika gjyqësore është vërtetuar se i dashuri i viktimës e kishte shitur viktimën te trafikantët, por viktimja pas identifikimit të saj ende

mendonte se trafikantët e kishin mashtruar të dashurin e saj, e kishin ndarë nga viktima dhe e kishin trafikuar atë. Ajo besonte se edhe ai mund të ishte në rrezik. Pra, ajo nuk ishte e vetëdijshme për mënyrën se si ishte shitur nga i dashuri i saj dhe akoma e konsideronte atë si njëri të afërt të saj²¹⁰.

Njohuritë nga praktika mbi mënyrën e veprimit të trafikantëve, tregojnë se anëtarët e familjes dhe njerëzit e tjerë të afërm të viktimës mund të jenë objekt i hakmarrjes nga ana e trafikantëve. Këto rreziqe duhet të merren parasysh, sepse trafikantët i drejtojnë kërcënimet e tyre për hakmarrje personit ose personave të cilët i kanë identifikuar si më të rëndësishëm për viktimën, duke i përdorur ato si mekanizmin e kontrollit të viktimës.

Gjithashtu duhet vlerësuar edhe rreziku që mund të ketë çdo viktimë tjetër e trafikimit e cila ka mbetur nën kontrollin dhe shfrytëzimin e trafikantëve, ose çdo viktimë potenciale. Ky vlerësim ka rëndësi në dy aspekte: së pari për shpëtimin e viktimave të trafikuar dhe së dyti për parandalimin e të trafikimit të viktimave të reja.

Në situatë rreziku mund të jenë edhe persona të tjerë, siç mund të jetë një person që ishte shfrytëzues i viktimës për qëllim seksual, por që e ka ndihmuar viktimën për tu arratisur nga vendi ku ishte duke u shfrytëzuar, ose në qoftë se policia vendos të bëjë ndërhyrje të shpejtë në vendndodhjen e shfrytëzimit, mund

²¹⁰ Rasti penal “Vojvodina” ne ish Gjykatën e Qarkut në Prishtinë (2002)

të krijohet rrezik për zbulimin e identitetit të burimit të pavarur, i cili ka bashkëpunuar me hetuesit duke dhënë informacionin fillestar për çështjen.

Duke marr parasysh vetë natyrën e TQNJ, rreziqet mund të jenë të ndryshme, por kryesisht lidhen me hakmarrjen e dhunshme të trafikantëve dhe bashkëpunëtorëve të tyre ndaj viktimave, anëtarëve të familjeve të tyre dhe njerëzve të afërm të tyre. Ky rrezik duhet të ketë prioritet më të lartë në procesin e vlerësimit dhe të menaxhimit të rrezikut. Pasojat e këtij rreziku kanë mundësi të bëhen reale dhe të sjellin lëndime të rënda, madje vdekje të personit/ave.

Vlerësimi dhe menaxhimi i rrezikut duhet të përfshijë edhe sigurimin e provave për gjykatën, sepse në rastet e kontrollit të shtëpive, banesave ose lokaleve tjera që janë në shfrytëzim të trafikantëve, veprimet duhet të përfshijnë edhe sigurinë ose ruajtjen e provave në bazë të Kodit të Procedurës Penale. Në të kundërtën, sipas KPrPK²¹¹, provat e mbledhura nëpërmjet kontrollit janë të papranueshme nëse: janë marr pa lejen e gjykatës, nëse kontrolli nuk merr aprovim retroaktiv gjyqësor, nëse kontrolli është zbatuar pa urdhër të gjyqtarit kompetent, nëse urdhri i gjyqtarit kompetent është lëshuar në kundërshtim me procedurën e paraparë me kod, nëse përmbajtja e urdhrit të gjyqtarit kompetent është në kundërshtim me kushtet e parapara me kod dhe nëse kontrolli është zbatuar në kundërshtim me urdhrin e gjyqtarit kompetent, nëse personat, prania e

²¹¹ Kodi i Procedures Penale të Republikës së Kosovës i vitit 2012, neni 111, f.49 dhe 50

të cilëve është e detyrueshme, nuk kanë qenë të pranishëm gjatë kontrollit ose kontrolli është zbatuar pa qenë prezentë personat e nevojshëm sipas këtij Kodi.

2.3 Shkallët e rrezikut

Rreziqet ndryshojnë në kuptimin e rëndësisë ose ndjeshmërisë. Autorë të ndryshëm përdorin shprehje të ndryshme.

Në një matje klasike të rrezikut, dy dimensione të dallueshme janë përdorur për të vlerësuar domethënien e saj: probabiliteti ose mundësia dhe pasojat. Sipas autorëve Vaughan & Vaughan 2001, 6 – 7 dhe Suominen 2003, 10, "probabiliteti" i referohet gjasave të paraqitjes së rrezikut, ndërsa "Pasojat" i referohen efektit të rrezikut, ndërsa sipas ISO Guide 73:2009, përkufizimi 3.6.1.3 dhe 3.6.1.1, niveli i rrezikut është shprehur në aspektin e kombinimit të pasojave dhe gjasave ose probabilitetit të tyre²¹².

Siç është theksuar edhe më lart, nëse vlerësohet rreziku sipas mundësive për tu realizuar, atëherë sipas Manualit nr.5 të UNODC/UN.GIFT për TQNJ të përgatitur - për praktikuesit e drejtësisë penale, rreziku ndahet në tre shkallë:

²¹² The use of the risk management standard ISO 31000 in Finnish organizations, by University of Tampere-School of Management, f.14, <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu06462.pdf>, qasja më datë 17.09.2013

shkalla e ulët, shkalla e mesme dhe shkalla e lartë²¹³, ndërsa në praktikë ka edhe një shkallë shumë e lartë e cila përcaktohet nga vlerësuesit e rrezikut. Një ndarje e tillë bëhet jo vetëm në fushën e TQNJ, por edhe në fushat tjera²¹⁴, por identifikimi i treguesve të rrezikut dhe pasojave që mund të vinë nga këto rrezeqe përgjithësisht nuk dallojnë shumë.

Në varësi nga shkallët e rrezikut, pothuajse të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor kanë bërë kategorizimin e strehëzave ose shtëpive të sigurta për viktimat e trafikuar.

2.3.1 Shkalla e ulët e rrezikut

Shkalla e ulët të rrezikut konsiderohet në rastet kur besohet se rreziku mund të ndodhë, por për nga gjasa e ndodhjes dhe ndikimi, nuk është domethënës. Megjithatë ky lloj i rrezikut duhet të menaxhohet dhe kërkohet monitorim dhe kontroll minimal, përveç nëse vlerësimet pasuese tregojnë ndryshime substanciale që detyrojnë kalim në kategori tjetër.

Në rastet e rrezikut të shkallës së ulët, nuk kërkohet ndërhyrje të policisë dhe nuk ka nevojë për veprime në këtë etapë, por çështja ka nevojë të mbahet në kontroll për të monitoruar ndryshime të mundshme të situatës.

²¹³ UNODC/UN.GIFT, 2009, Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners, modul 5, Risk assessment in trafficking in persons investigations, fq.6, publikuar në: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/TIP_module5_Ebook.pdf.

²¹⁴ Vlerësimi i rrezikut nga fatkeqësitë natyror dhe fatkeqësitë e tjera për territorin e Komunës së Prishtinës, 2009, f.32

Si rregull, në situata të tilla viktimat mund të vendosen në strehëza të menaxhuara nga organizatat jo qeveritare²¹⁵ të cilat njoftojnë ndryshimet edhe sa i përket treguesve të rrezikut dhe për çdo ndryshim njoftojnë policinë për të vlerësuar rrezikun, sipas rrethanave të reja si dhe për të marrë masat e nevojshme.

Organizatat jo qeveritare ofrojnë shërbime për viktimat e trafikuar ose viktimat potenciale për tu trafikuar, të tilla si: strehim, rehabilitim, mbështetje psiko-sociale, shërbimet mjekësore dhe medikamente, mbrojtje ligjore, asistencë në sigurimin e dokumenteve të ndryshme personale, ndërmjetësim në lidhje me përmirësimin e marrëdhënieve dhe kthimin në familje, si dhe trajnime profesionale²¹⁶.

2.3.2 Shkalla e mesme e rrezikut

Të rastet e rrezikut në shkallë të mesme besohet se ka më shumë gjasa që rreziku të ndodhë se sa të mos ndodhë, mirëpo mund të shkaktojnë çrregullim dhe

²¹⁵ Në Kosovë ka disa strehëza që ofrojnë strehim dhe mbështetje për viktimat e trafikuar ose viktimat potenciale për tu trafikuar. Disa prej tyre janë: (1) Strehëza Shpresë & Shtëpi (SH&SH) në Prishtinë (e specializuar për fëmijët); (2) Qendra për Mbrojtjen e Viktimave dhe Parandalimin e Trafikimit (QMVPT) në Prishtinë (e specializuar për viktimat e trafikimit); (3) Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve (QMGF) në Prishtinë (strehimore mikse për viktimat e riskut të ulët); (4) Shtëpia e Sigurt në Gjakovë (strehimore mikse për viktimat e riskut të ulët); (5) Qendra për Mirëqenien e Grave në Pejë (strehimore mikse për viktimat e riskut të ulët); (6) Strehimore e Sigurisë së Përkohshme (SSP) në Prishtinë, një strehimore e menaxhuar nga shteti për VT të riskut të lartë; (7) Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve (QMGF) në Mitrovicë (strehimore mikse për viktimat e riskut të ulët); (8) Qendra “Liria” për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve në Gjilan (strehimore mikse për viktimat e riskut të ulët); (9) Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve në Prizren (strehimore mikse për viktimat e riskut të ulët).

²¹⁶ Ndreqi – Shima, Edlira, eksperte e lartë e BE, 2013, Vendosja e kriterëve për aksesin e shërbimeve të ofruara nga strehimoret/shtëpitë e sigurta – Kosovë, f.8

shqetësim për kohë të shkurtër. Këto rreziqe duhet të monitorohen për t'u siguruar se ato menaxhohen si duhet dhe u kushtohet vëmendje e mjaftueshme, sepse shumë lehtë mund të kalojnë në shkallë të lartë të rrezikut.

Në rastet e rrezikut të shkallës së mesme, oficerët e policisë pasi të kenë vendosur se kërkohet ndonjë formë veprimi, hapi tjetër vijues në proces është të përcaktohet koha dhe lloji i veprimit, në varësi nga situatat rast pas rasti. Nëse ekziston vlerësimi për rrezikun e shkallës së mesme, kërkohet zbatimi i ngutshëm i masave policore, të një shkalle ekuivalente me treguesit e rrezikut.

2.3.3 Shkalla e lartë e rrezikut

Nga vetë emërtimi është e kuptueshme se mundësia që rreziku të ndodhë në realitet është i lartë dhe pasojat e tyre të mundshme janë mjaft serioze nëse klasifikohen si të tilla. Në këto raste duhet t'i kushtohet vëmendje zhvillimit të strategjive për zvogëlimin ose eliminimin e rreziqeve, planifikohen masat e parandalimit të tyre, organizimi i ushtrimeve, trajnimeve për to dhe monitorimi i rregullt i tyre.

Në raste të tilla veprimet e policisë janë shumë më urgjente dhe kërkohen veprime të menjëhershme të policisë. Shembulli më i qartë është kur një viktimë e trafikuar identifikohet nga policia dhe jep informacion për identitetin, vendndodhjen, shfrytëzimin dhe abuzimin në proces të viktimave të tjera, ku

mund të ketë edhe viktimë fëmijë. Në këto situata policia duhet të reagojë në mënyrë urgjente.

Para se policia të ndërmarrë çfarëdo veprimi duhet të sigurohet se i gjithë informacioni i disponueshëm është grumbulluar nga të gjitha burimet ekzistuese që kanë një mbështetje në dëshmi ose prova bindëse, në mënyrë që të mos vi deri të dështimi i veprimeve urgjente por edhe procesit penal.

2.3.4 Shkalla shumë e lartë e rrezikut

Kjo shkallë e rrezikut nënkupton rreze të klasifikuara si kryesore ose kritike, të cilat kërkojnë veprim të menjëhershëm. Ato mund të kenë mundësi të lartë të ndodhjes, por mundësia e pasojave nga këto rreze është e atillë sa që ato duhet të trajtohen me prioritet të lartë. Kjo nënkupton nevojën për të ndërtuar strategji për zvogëlimin ose eliminimin e tyre. Gjithashtu, duhet të bëhet parandalimi i tyre në formën e planifikimit shumë sektorial, ushtrimeve dhe trajnimeve për to, si dhe monitorimi i tyre në formë të rregullt.

Për këtë arsye është e nevojshme që të vlerësohet nga oficerët e policisë fakti nëse rritet shkalla aktuale e rrezikut nga kursi i propozuar i veprimeve dhe nëse këto veprime krijojnë fusha të reja të rrezikut. Shkalla e veprimeve të policisë duhet të jetë proporcionale me shkallën e rrezikut.

Në rastet e rrezikut të lartë ose shumë të lartë, në Kosovë dhe Shqipëri ekzistojnë strehimore ose strehëza të cilat menaxhohen dhe financohet nga institucionet shtetërore, ndërsa sa i përket atyre më rrezikshmëri të ulët ose të mesme ato janë nën menaxhimin e organizatave jo qeveritare, të cilat gjithashtu kanë mbështetje financiare nga institucionet shtetërore dhe organizatat ndërkombëtare.

3. Mbrojtja e viktimave - Vështrim i përgjithshëm

Krahas vlerësimit të rrezikut në një proces penal, është e nevojshme shqyrtimi dhe marrja e masave për mbrojtjen e viktimave të trafikuar, qoftë kur ato janë vetëm viktimë dhe nuk dëshirojnë të bashkëpunojnë, qoftë kur janë viktimë dhe dëshmitarë njëkohësisht.

Sipas Protokollit të Palermos neni 2 paragrafi 4²¹⁷, shtetet palë duhet të përpiqen që të garantojnë sigurinë fizike të viktimave të trafikut, nëse ato janë brenda territoreve të tyre.

Sikurse është theksuar, mbrojtja e viktimave është e nevojshme që nga momenti i identifikimit të viktimës dhe vlerësimit të rrezikut. Mbrojtja e tyre mund të ndahet në tre faza: në fazën parapenale, pra para së të filloj procesi

²¹⁷ Protokollin e Palermos (2002) për Parandalimin, goditjen dhe ndëshkimin e trafikimit të qenieve njerëzore, sidomos grave dhe fëmijëve, në mbështetje të Konventës së OKB kundër Krimit të Organizuar transnacional (2000)

penale, në fazën e zhvillimit të procesit penal dhe në fazën pas procesit penal, pra pasi vendimi i gjykatës merr formë të prerë.

Kjo ndarje ka një rëndësi jo vetëm për procesin penal por edhe për vetë viktimën, pasi në secilën fazë ndërmeren veprime të ndryshme për mbrojtjen e viktimave, të cilat mund të ndërlidhen edhe me masat për ndihmën dhe mbështetjen e viktimave të trafikuar, në aspektin shëndetësor, strehimit, veshmbathjes dhe ushqimit.

Pavarësisht pjesëmarrjes së aktorëve të ndryshëm në këtë proces, viktimat gëzojnë një mbrojtje të veçantë. Jeta private dhe identiteti i viktimave është me rëndësi. Në Kosovë sipas Ligjit për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit²¹⁸, të dhënat personale, jeta private dhe identiteti i viktimave të trafikimit mbrohet nga autoritetet e zbatimit të ligjit, gjatë gjithë procesit penal, ndërsa regjistrimi, mirëmbajtja, dhe shfrytëzimi i të dhënave personale të viktimës së trafikimit bëhet sipas kushteve të përcaktuara në Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale²¹⁹.

Në zbatim të ligjit, hartohet një marrëveshje për shkëmbimin e informacioneve ndërmjet autoriteteve që merren me identifikimin dhe ndihmën e viktimës, si dhe me hetimin penal, duke respektuar në tërësi mbrojtjen e të

²¹⁸ Ligji i Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013, për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, neni 18, f.11

²¹⁹ Për më shumë shih Ligjin e Kosovës për Mbrojtjen e të Dhënave Personale Nr. 03/L-172, i datës 29 prill 2010

dhënave personale dhe privatësisë dhe sigurisë së viktimave. Të gjitha informacionet e shkëmbyera ndërmjet viktimës dhe profesionistit që ofron shërbime mjekësore, psikologjike, juridike apo ndihmë tjetër duhet të jenë konfidenciale dhe nuk shkëmbehen me personat e tretë pa pëlqimin e viktimës, ndërsa në rastet e viktimës fëmijë, ky shkëmbim i informacioneve nuk mund të bëhet pa pëlqimin e përfaqësuesit ligjor.

Gjithashtu sipas Ligjit²²⁰ ndalohet zbulimi i të dhënave që kanë të bëjnë me masat e mbrojtjes shtetërore për viktimat e trafikimit, personat të cilët ofrojnë mbrojtjen e tillë, si dhe personat të cilët ofrojnë ndihmë në luftimin e trafikimit të njerëzve. Pra, nuk mbrohen vetëm të dhënat e viktimave të trafikimit, por edhe të dhënat e personave zyrtarë që merren me mbrojtjen e tyre.

Sot të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor kanë miratuar ligje për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë²²¹. Kryesisht këto

²²⁰ Ligji i Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013, për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, neni 18, f.11

²²¹ Këto ligje në do të përmenden në vazhdim të këtij kreu dhe mund të gjenden, për Kosovën në <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Ligji%20per%20mbrojtjen%20e%20deshmitareve.pdf>, për Shqipëri në: <http://www.infocip.org/al/?p=6695>, për Kroaci në: <http://www.zakon.hr/z/285/Zakon-o-za%C5%A1titi-svjedoka>, në Bosnje e Hercegovinë: http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/ZAKON_O_ZASTITI_SVJEDOKA_POD_PRIJETNJOM_I_UGROZENIH_SVJEDOKA_-_precisceni_nezvanicni_tekst.pdf, në Malin e Zi: <http://www.antitrafficking.gov.me/files/1266323363.doc>, ne Serbi: http://www.mup.vladars.net/zakoni/rs_lat/ZAKON%20O%20ZASTITI%20SVJEDOKA%20U%20KRIVICNOM%20POSTUPKU%20%28Sluzbeni%20glasnik%20RS,%20broj:%2048.03%29.pdf, dhe ne http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_programu_zastite_ucesnika_u_krivicnom_postupku.html, ndërsa në Maqedoni: www.mvr.gov.mk

ligje kanë mjaft ngjashmëri, përveç emërtimeve dhe disa specifikave të brendshme.

Përveç ligjeve për mbrojtjen e dëshmitarëve, gjithashtu edhe kodet e procedurave penale të vendeve të Ballkanit Perëndimor kanë parashikuar dispozita për mbrojtjen e dëshmitarëve, duke plotësuar njëra tjetrën. Kodet e procedurave penale parashikojnë dispozita që rregullojnë çështje të procedurës penale, ndërsa ligjet e veçanta rregullojnë kushtet për mbrojtje, llojin e mbrojtjeve, kompetencat e organeve që e ofrojnë atë mbrojtje dhe çështje tjera administrative.

Për të patur një pasqyrim më të qartë të gjendjes në Kosovë dhe Shqipëri lidhur me mbrojtjen e viktimave, në këtë kapitull do të analizohen dhe krahasohen edhe kodet e procedurës penale dhe ligjet e veçanta për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë të vendeve të Ballkanit Perëndimor

Kosova, duke qenë një shtet i ri që po harton ligjet e veta ka përfshirë pothuajse të gjitha dispozitat e Konventave dhe Direktivave ndërkombëtare, që lidhen me parandalimin dhe luftimin e trafikimit, duke përfshirë këtu edhe Direktivën e vitit 2011 të Parlamentit Evropian dhe Këshillit mbi parandalimin dhe luftimin e TQNJ dhe mbrojtjen e viktimave të tyre dhe zëvendësimin e Vendimit të Kuadrit të Këshillit 2002/629/JHA, sipas të cilit, sistemi i drejtësisë

penale duhet t'i lejojë prokurorit që të mos bëjë ndjekjen e viktimës së trafikimit për pjesëmarrjen e saj në vepra penale²²².

Edhe pse Kosova ende nuk ka ratifikuar të gjitha dokumentet ligjore ndërkombëtare të kësaj fushe, këto të fundit janë mbajtur parasysh në hartimin e legjislacionit të aplikueshëm të Kosovës dhe viktimat e trafikuar nuk ndiqet penalisht për veprat penale që lidhen me trafikimin e saj, si shembull kalimi ilegal i kufirit, qëndrimi ilegal në Kosovë, mbajtja e dokumenteve të falsifikuara etj.

Edhe në Shqipëri ndihet një përmirësim i qasjes së prokurorëve dhe gjyqtarëve ndaj viktimave të trafikimit, mirëpo qendrat ende raportojnë raste të viktimave që janë hetuar dhe ndjekur penalisht për vepra të paligjshme që vinin si pasojë e drejtpërdrejtë e trafikimit edhe pse ekziston neni specifik mbi mos-ndëshkueshmërinë neni 52/a) i KPRSH²²³.

3.1 Mbrojtja e viktimave para dhe gjatë zhvillimit të procesit penal

Para fillimit të procedurës penale në të tre vendet Kosovë, Shqipëri dhe Serbi, policia dhe prokuroria zakonisht grumbullojnë informacione apo verifikojnë informacionet e siguruara për një rast penal dhe varësisht nga kjo

²²² Direktiva e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit për parandalimin dhe luftimin e trafikimit me qenie njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit, Nenet 8 dhe 9, 2011/36/EU, 2011

²²³ Raporti për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, f.22

policia dhe prokuroria e pastaj edhe gjykata janë të detyruara që të ndërmarrin veprimet e nevojshme për mbrojtjen e viktimave dhe të afërmeve të tyre.

Kohëzgjatja e mbrojtjes së viktimës në fazën para fillimit zyrtar të procedurës penale, asnjëherë nuk mund të caktohet paraprakisht, sepse asnjëherë nuk mund të përcaktohet më saktësi se sa kohë është e nevojshme për tu siguruar provat për një rast penal dhe që trafikantët të arrestohen.

Duke marr parasysh faktin së çështja e mbrojtjes së viktimave të krimit në përgjithësi dhe e TQNJ në veçanti, trajtohet më dy ligje bazike, kodet e procedurës penale dhe ligjet e veçanta për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, mbrojtja e viktimave në këtë pjesë të punimit do të trajtohet veç e veç sipas këtyre ligjeve.

KPrPK i vitit 2012 dhe Kodi i Procedurës Penale të Serbisë (më tutje KPRS) i vitit 2013, kanë shumë më tepër dispozita që rregullojnë pozitën dhe mbrojtjen e viktimave gjatë procedurës penale, së sa KPrPSH.

Hartimi i KPrPK-së është bërë më asistencën e përfaqësuesve të Bashkimit Evropian²²⁴, të Shteteve të Bashkuara të Amerikës në Kosovë dhe misionëve tjera të pranishme në Kosovë, siç është Organizata për Bashkëpunim dhe Siguri të

²²⁴ Bashkimi Evropian për herë të parë ka dërguar jashtë vendeve të këtij Bashkimi një mision të emërtuar EULEX, i cili është vendosur në Kosovë pas pavarësisë së Kosovës dhe ka qenë pjesë e sistemit policor, prokurorisë dhe gjyqësor të Kosovës. Ai ka patur kompetenca ekzekutive në këto tre këto fusha. Nga muaji Maj 2015 mandati i këtij misioni ka ndryshuar duke u kufizua dhe nuk mund të marrë asnjë rast, përveç se kur i besohet nga Kryeprokurori i Shtetit ose Këshilli Gjyqësor i Kosovës.

Europës (OSBE). Asistenca e tyre ka mundësuar përfshirjen e përvojave më të mira në trajtimin e viktimës në procesin penal.

Sipas KPrPK-së, detyrimi i parë i policisë, pas identifikimit të viktimës së trafikuar është njoftimi i Njesisë për mbrojtjen e viktimave²²⁵, si një njësi e veçantë e krijuar vetëm për ndihmë dhe mbështetje të viktimave sipas modelit të marrë nga SHBA-ve²²⁶. Kjo njësi ka dhënë rezultate në praktikë dhe ka krijuar një sistem të respektuar në shërbim të viktimave të krimit në përgjithësi dhe viktimave të trafikuar, në veçanti.

Sa i përket Kosovës përveç dispozitave të përgjithshme të trajtuara më lartë, lidhur me mbrojtjen e identitetit të dëshmitarëve dhe të dëmtuarve, KPrPK i vitit 2012, ka parashikuar edhe një kre të veçantë (kreu i XIII) lidhur me mbrojtjen e të dëmtuarve dhe dëshmitarëve, në të cilin janë parashikuar në detaje të gjitha veprimet që duhet të ndërmerren gjatë procedurës penale, me qëllim mbrojtjen e të dëmtuarve dhe dëshmitarëve, duke përfshirë edhe përkufizimet e rrezikut serioz, anonimitetit dhe anëtarëve të familjes, si përkufizime të nevojshme për të kuptuar drejtë situatat kur një person ka nevojë për mbrojtje, si dhe mundësinë e ndalimit të të gjitha pyetjet, përgjigjia e të cilave mund të

²²⁵ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës, 2012, neni 77 paragrafi 1, f.28

²²⁶ Gjatë vizitës studimore të zyrtarëve të Institucioneve shtetërore dhe përfaqësuesve të organizatave jo qeveritare të Kosovës në Shtetet e Bashkuara të Amerikës në muajin prill 2010, ku pjesëmarrës ishte edhe autori i këtij punimi, janë vizituar disa nga këto njësi për mbrojtjen e viktimave të trafikuar dhe nga kjo vizitë është marrë përvoja e tyre e cila është zbatuar në Kosovë.

zbulojë identitetin e të dëmtuarit, dëshmitarit bashkëpunues ose të dëshmitarit të mbrojtur me masa mbrojtëse apo të dhëna të kufizuara.

Lidhur më identitetin e viktimës si dëshmitare, KPrPK në shumë dispozita ka parashikuar kufizime për personat të cilëve ju takon e drejta për tu njohur me shkresat e lëndës, në rastet e dëshmitarëve të mbrojtur ose enë rastet e marrjes në pyetje ku është paraparë mundësia e marrjes në pyetje në distancë përmes video ose audio linkut²²⁷, duke i dhënë rendësi më të madhe mbrojtjes së viktimës si dëshmitare se sa të drejtës për të pasur qasje në shkresat e lëndës.

Për shkak të rëndësisë që kanë anëtarët e familjes për viktimën e trafikuar, KPrPK i ka futur si kategori që duhet mbrojtur. Sipas këtij kodi, anëtar i familjes konsiderohet: bashkëshorti, bashkëshorti jashtëmartesor, personi në gjini të gjakut në vijë të drejtë, prindi adoptues, fëmija i adoptuar, vëllai, motra ose prindi birësues²²⁸. Siç mund të shihet si anëtarë i familjes nuk konsiderohet axha, daja, halla, tezja dhe fëmijët e tyre, përveç motrës dhe vëllait edhe pse hyjnë në gjini të gjakut në vijë të tërthortë si dhe nuk hyjnë as personat që hyjnë në gjininë e krushqisë siç janë vjehrrit ose fëmijët e tyre.

Edhe pse KPrPK nuk ka bërë shprehimisht ndarje të situatave kur një person është i mbrojtur vetëm nga publiku dhe situatës kur personi është i

²²⁷ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës nr.04/L-123, 2012, neni 96 paragrafi. 4.7.3, f.43, neni 130 paragrafi 3, f.43, neni 149 paragrafi 8, f.68 dhe neni 213 paragrafi 3 dhe 8, f.96

²²⁸ Po aty, neni 220 paragrafi 1 nënparagrafi 1.2, f.100

mbrojtur edhe nga i pandehuri dhe përjashtimit edhe nga mbrojtësi i të pandehurit, kjo mund të rezultojë nga vetë dispozitat që trajtojnë mbrojtjen e dëshmitarëve.

Mbrojtja nga publiku nënkupton mbrojtjen e identitetit nga publiku, pra në këtë situatë identiteti i viktimës ose dëshmitarit është i njohur për të pandehurin dhe mbrojtësin e tij, por jo edhe për publikun. Në këto raste i pandehuri dhe mbrojtësi i tij janë të detyruar që të mos e bëjnë publik identitetin e personit të mbrojtur dhe ky detyrim përcaktohet nga urdhri i gjykatës për mbrojtje të dëshmitarit.

Në rastin e Kosovës, KPrPK kërkon që gjykata me rastin e marrjes së masave për mbrojtje të dëshmitarit nga publiku të nxjerr urdhër për mbrojtje²²⁹. Ky urdhër duhet të përfshijë: *lënien bosh ose fshirjen e emrave, adresave, vendit të punës, profesionit ose ndonjë të dhëne ose informate tjetër që mund të përdoret për të identifikuar të dëmtuarin, dëshmitarin bashkëpunues ose dëshmitarin; moszbulimin e ndonjë shkrese që identifikon të dëmtuarin, dëshmitarin bashkëpunues ose dëshmitarin; përpyekjen për të fshehur veçoritë ose përshkrimin fizik të të dëmtuarit, dëshmitarit bashkëpunues ose dëshmitarit që jep dëshminë, duke përfshirë dhënien e dëshmisë prapa një mburoje jo të tejdukshme ose përmes pajisjeve për ndryshimin e fotografisë ose të zërit, ose marrjen në pyetje të njëkohshme nga një vend tjetër që komunikon me gjykatën me anën e qarkut të mbyllur televiziv, ose videoregjistrimin para seancës dëgjimore në praninë e*

²²⁹ Po aty, neni 222 paragrafi 1, f.100 dhe 101

mbrojtësit; caktimin e pseudonimit; seancën e mbyllur për publikun; urdhrat ndaj mbrojtësit për të mos zbuluar identitetin e të dëmtuarit, dëshmitarit bashkëpunues ose dëshmitarit, ose për të mos zbuluar ndonjë material ose informacion që mund të çojë në zbulimin e identitetit; largimin e përkohshëm të të pandehurit nga gjykata nëse dëshmitari bashkëpunues ose dëshmitari refuzon të dëshmojë në prani të te pandehurit ose nëse rrethanat ia bëjnë të ditur gjykatës se dëshmitari nuk do ta flasë të vërtetën në prani të te pandehurit; ose cilito kombinim i metodave të përmendura më lart për të parandaluar zbulimin e identitetit të te dëmtuarit, dëshmitarit bashkëpunues ose dëshmitarit.

Në raste të caktuara masat e lartcekura janë të pamjaftueshme dhe paraqitet nevoja e ndërmarrjes së masave shtesë për të mbrojtur në mënyrë efektive personin që ka nevojë për mbrojtje. Me caktimin e masave shtesë kalohet te një shkallë më e lartë e mbrojtjes, e njohur si faza e anonimitetit.

Sipas nenit 220, paragrafi 1.3 të KPrPK anonimiteti, nënkupton: *mungesën e informatave të dhëna për identitetin ose vendndodhjen e të dëmtuarit, dëshmitarit bashkëpunues ose të dëshmitarit, identitetin ose vendndodhjen e anëtarit të familjes së të dëmtuarit, dëshmitarit bashkëpunues ose dëshmitarit, ose për identitetin i çdo personi që ka lidhje me të dëmtuarin, dëshmitarin bashkëpunues ose dëshmitarin.*

Në fazën e anonimitetit mund të kalohet në rastet kur: ekziston rrezik serioz për dëshmitarin ose anëtarin e familjes së tij dhe anonimiteti i plotë i

dëshmitarit është i nevojshëm për të parandaluar rrezikun e tillë serioz; dëshmia e dëshmitarit është e rëndësishme për çështjen sa që e bën të padrejtë realizimin e mbrojtjes pa të; besueshmëria e dëshmitarit është hetuar dhe zbuluar plotësisht për gjyqtarin në seancë të mbyllur dhe kur nevoja për anonimitetin e dëshmitarit është më e rëndësishme për vënien e drejtësisë se sa interesi i publikut ose të dëmtuarit për ta ditur identitetin e dëshmitarit në zbatimin e procedurës dhe anonimiteti do të parandalonte rrezikun serioz për të dëmtuarin, dëshmitarin bashkëpunues ose dëshmitarin²³⁰.

Sipas ligjit anti trafikim në Kosovë²³¹, parashikohen mundësitë që në rastet kur para gjykatës shqyrtohen çështjet e TQNJ, për persona të identifikuar si viktima, prokurori duhet të kërkojë dhe gjykata të lejojë aplikimin e mundësisë hetuese të veçantë, në pajtim me KPrPK²³².

Po sipas këtij ligji, viktimat, posaçërisht viktimat e ndjeshme, kanë të drejtë të pranojnë trajtim specifik për të parandaluar riviktimizimin, duke shmangur, për aq sa është e mundur situatat të tilla si: përsëritjen e panevojshme të intervistave gjatë hetimit, ndjekjes apo gjykimit, ballafaqimin vizual ndërmjet viktimave dhe të pandehurve, gjatë dhënies së dëshmisë si intervistat dhe marrjet

²³⁰ Po aty, neni 223 paragrafi 3 dhe 224 paragrafi 2 pika 2.2 dhe paragrafi 5, f.101 dhe 102

²³¹ Ligji për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit në Kosovë, 2013, neni 15, f.10

²³² Mundësia e hetuese e veçantë është parashikuar në rastet ku dihet ose dyshohet, se person i cili duhet të japë deklaratë në një procedim penal, nuk do të jetë i pranishëm në procedurat e mëvonshme, për shkak se mund të jetë shtetas i huaj ose me punë në botën e jashtme. Marrja e deklaratës nga personi bëhet nga tre gjyqtarë dhe e ka vlerën e provës në shqyrtimin gjyqësor, edhe nëse personi nuk është i pranishëm

e tërthorta në pyetje, përmes mjeteve të duhura përfshirë përdorimin e teknologjive të përshtatshme të komunikimit, dhënien e dëshmisë në seancë të hapur për publikun dhe marrjen e panevojshme në pyetje lidhur me marrëdhëniet intime të viktimës gjatë kohës sa ai/ajo ka qenë e trafikuar.

Kur pyeten viktimat e trafikuar – fëmijë gjatë hetimeve dhe proceseve penale në Kosovë, Ligji²³³ parashikon disa rregulla specifike, që lidhen më intervistimin e viktimave. Këto rregulla synojnë të mbrojnë të miturin-viktimë. Kështu, intervistat me viktimat fëmijë duhet të bëhen pa vonesë të pa arsyeshme, pas raportimit të fakteve tek autoritetet kompetente, intervistat të bëhen në ndërtesa të dizajnuara dhe përshtatura për atë qëllim, intervistat të bëhen çdo herë nga apo përmes profesionistëve të trajnuar për atë qëllim, nëse është e mundshme, zyrtarët e njëjtë i kryejnë të gjitha intervistat me viktimën fëmijë dhe intervistimi i viktimës fëmijës të bëhet vetëm një herë.

Për të mbrojtur fëmijën nga kontaktimi me autorin ose personat e tjerë, ligji parashikon se gjykata mund të urdhëroj që seanca gjyqësore të mbahet pa praninë e publikut dhe viktimë fëmijë të dëgjohet në gjykatë pa qenë e pranishme, veçanërisht, përmes përdorimit të teknologjive të përshtatshme të komunikimit²³⁴.

²³³ Ligji ” Ligji i Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013, “Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit”, 2013 , neni 16, paragrafi 1.

²³⁴ Po aty, neni 15, f. 10 dhe 11

Nëse i referohemi rastit të Shqipërisë, sipas KPrPSH²³⁵ mbrojtja e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë trajtohet vetëm sa i përket çështjeve thelbësore procedurale. Në këtë rast pyetja e bashkëpunëtorëve të drejtësisë dhe e dëshmitarëve të mbrojtur zhvillohet nën masa të veçanta për mbrojtjen e tyre, të cilat përcaktohen nga gjykata, kryesisht ose me kërkesën e palëve. Në rastet kur gjykata disponon mjete teknike, mund të vendosë që marrja në pyetje të zhvillohet në distancë me anë të lidhjes audiovizive, sipas rregullave të parashikuara në pikën 7 të nenit 361. 2. të KPrPSH dhe kur ndaj personit që do të pyetet është vendosur ndryshimi i identitetit, gjykata urdhëron marrjen e masave të përshtatshme për të bërë të mundur që fytyra dhe zëri i personit të mos jenë të dallueshme për palët.

Në aspektin proceduralo – penal Shqipëria nuk ka parashikuar dispozita konkrete që merren më mbrojtjen e viktimave ose të dëmtuarve të trafikimit në një procedim penal. Këtë çështje, ligjvënësi shqiptar e referon te ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë²³⁶.

KPrPSH, në nenin 103 paragrafi 4, parashikon mbrojtjen e identitetit ose gjeneraliteteve dhe publikimit të fotografive të personave të pandehur dhe dëshmitarit të mitur, të akuzuar dhe të dëmtuar nga vepra penale. I vetmi përjashtim i parashikuar është kur publikimi bëhet në interes të të miturit ose kur i

²³⁵ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, 2013, neni 361/a paragrafët 1 dhe 2, f.104

²³⁶ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë, neni 37/A, paragrafi 2, f.28

mituri mbush moshën 16 vjeçare, që do të thotë se personat madhorë ose mbi moshën 16 vjeçare nuk gëzojnë mbrojtje sipas kësaj dispozite.

E drejta e viktimës për të mos dëshmuar, gjithashtu rregullohet në KPrPSH (neni 157, paragrafi 2). Edhe pse kjo dispozitë nuk përmend shprehimisht viktimën ose të dëmtuarin nga vepra, fakti që rregullon të drejtën e dëshmitarit për të mos dëshmuar për fakte nga të cilat mund të lind përgjegjësia penale për të, nënkupton këtë të drejtë.

KPrPSH parashikon rastet kur gjykimi ose seanca mbahet më dyer të mbyllura. Mes tyre përfshihet edhe rasti kur bëhet fjalë për nevojën e mbrojtjes së sigurisë për dëshmitarët²³⁷. Këto raste mund të aplikohen edhe kur bëhet fjalë për viktimat e trafikimit, sepse zakonisht këto viktime janë edhe dëshmitare në një procedim penal, ndaj mos theksimi i të dëmtuarit ose viktimës në këtë dispozitë, nuk do të thotë se viktime e trafikimit është e përjashtuar nga kjo e drejtë. Në shumicën absolute të rasteve penale viktimat e krimit në përgjithësi kanë dy pozita: të viktimës dhe të dëshmitarit, ndaj i njëjti person që ka këto dy pozita mund të shfrytëzojë të drejtat të viktimës dhe të dëshmitarit në procedimin penal.

²³⁷ Po aty, neni 340 paragrafi 1 pika c, f.180

Vlen të përmendet edhe dispozita e nenit 361 paragrafi 7 i KPrPSH²³⁸, sipas të cilës dëshmitari mund të pyetet në distancë brenda ose jashtë vendit më anë të mjeteve audiovizive, por duke i kushtuar kujdes masave mbrojtëse, ndërsa kjo dispozitë është plotësuar edhe më dispozitën e nenit 361/a të këtij kodi, ku është parashikuar që fytyra dhe zëri i personit të mos jetë i dallueshëm për palët.

Gjithashtu është interesante përmbajtja e nenit 364 të KPrPSH²³⁹, sipas të cilit gjykata mund të marrë në pyetje dëshmitarin në shtëpinë e tij, në rast të pamundësisë absolute për tu paraqitur në gjykatë. Një anëtar i trupit gjykues në prani të palëve, por duke përjashtuar publikun, ka mundësinë e marrjes së dëshmisë nga dëshmitari. Gjykata mund të zbatojë këtë dispozitë në rastet e viktimave të trafikuar, nëse ato nuk kanë mundësinë e paraqitjes në gjykatë. Një çështje që mund të shkaktojë diskutim në praktikë është termi i përdorur “pamundësi absolute” i cili nuk është shumë i qartë. Ligji i jep të drejtë gjykatës të vlerësojë çfarë mund të konsiderohet si pamundësi absolute.

Si një lloj mbrojtje në një procedim penal mund të llogaritet edhe përjashtimi nga detyrimi për të dëshmuar, i personit që mund të jetë vetë ose i afërmi i tij si i dëmtuar në atë procedim penal²⁴⁰. Në këto raste pala e dëmtuar mund të zgjedhë ose jo këtë mundësi.

²³⁸ Po aty, nenet 361 paragrafi 7 dhe 361/a, f.102 dhe 103

²³⁹ Po aty, neni 364, f.104

²⁴⁰ Po aty, neni 158, f.45

Në rastin e Serbisë, KPrPS i vitit 2013, ka parashikuar masa të veçanta për mbrojtjen e dëshmitarëve që nënkupton edhe mbrojtjen e të dëmtuarve, kur paraqiten si dëshmitar. Sipas nenit 102 të KPrPS të vitit 2013 organi që zhvillon procedimin penal është i detyruar që të dëmtuarin ose dëshmitarin ta mbrojë nga fyerjet, kërcënimet ose çfarëdo sulmi tjetër. Kodi paarshikon fshehjen e identitetit, jo vetëm nga publiku, por në raste të jashtëzakonshme edhe nga i pandehuri dhe mbrojtësi i tij²⁴¹. Këtu duhet vlerësuar qasjen e kodit serb, sipas të cilit kjo mbrojtje mund të ofrohet kryesisht ose sipas kërkesës së palëve ose edhe të vetë dëshmitarit²⁴², pra edhe kur nuk ka një kërkesë nga viktimat ose dëshmitari, vet organi që zhvillon procedimin penal mund të ndërmarrë masa për të filluar procedurën për mbrojtjen e dëshmitarit ose viktimës, nëse ka vlerësuar së ekziston rreziku serioz për dëshmitarin/viktimën ose të afërmin e tij/saj.

Një kategori dëshmitarësh që kanë interes të veçantë për tu trajtuar janë ata me ndjeshmëri të veçantë, që dallohen nga dëshmitarët tjerë për nga: mosha, përvoja jetësore, mënyra e jetesës, gjinia, gjendja shëndetësore, natyra, mënyra dhe pasojat e kryerjes së veprës penale, si dhe rrethanat tjera me ndjeshmëri të veçantë. Në këtë kategori mund të futën edhe viktimat e trafikuar, kur ato janë dëshmitare në një procedim penal, sepse vet mënyra e marrjes në pyetje të këtyre personave nënkupton nevojën e trajtimit ndryshe nga personat tjerë.

²⁴¹ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Serbisë, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 i 45/2013, neni 105, f.53

²⁴² Po aty, neni 107, f.53

Sipas nenit 105 paragrafi 2 të KPrPS, një nga masat për mbrojtje të veçantë, është mohimi i së drejtës së të pandehurit dhe mbrojtësit të tij të marrin dijeni për të dhënat ose identitetin e dëshmitarit të mbrojtur, ku gjykata mund të ndërmerre përjashtimisht nëse plotësohen dy kushte: a) deklarata e dëshmitarit ose e prokurorit vërteton se jeta, shëndeti ose liritë e dëshmitarit ose të afërmit të tij janë rrezikuar në atë masë sa të arsyetohet kufizimi i të drejtës së mbrojtjes dhe b) dëshmitari duhet të jetë i besueshëm, pra që deklarata e tij të jetë e vërtetë.

Në rastin e marrjes së masave mbrojtëse të dëshmitarit në Serbi, gjyqtari i procesit paraprak në vendimin për të shpallur një person si dëshmitar të mbrojtur, shënon vetëm pseudonimin e dëshmitarit të mbrojtur, kohëzgjatjen dhe mënyrën e zbatimit të masës mbrojtëse, ndryshimin dhe fshirjen nga evidenca të të dhënave mbi identitetin e dëshmitarit, fshehjen e pamjes së dëshmitarit, marrjen në pyetje në lokale të veçanta krahas ndryshimit të zërit, marrjen në pyetje përmes mjeteve teknike për bartjen dhe ndryshimin e zërit dhe fotografisë²⁴³.

Gjithashtu gjatë marrjes në pyetje të dëshmitarit/viktimës sipas nenit 109 paragrafi 3 dhe 4 të KPrPS, gjykata njofton të gjithë të pranishmit se janë të detyruar të ruajnë fshehtësinë e të dhënave të dëshmitarit të mbrojtur dhe të afërmeve të tij si dhe rrethanat tjera që mund të sjellin zbulimin e identitetit të dëshmitarit. Zbulimi i kësaj fshehtësie është vepër penale. Më këtë rast gjykata

²⁴³ Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Serbisë, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 i 45/2013, neni 108 paragrafi 2, f.54

ndalon çdo pyetje që kërkon përgjigje më të cilën do të zbulohet identiteti i dëshmitarit të mbrojtur.

Në dallim nga Kosova dhe Shqipëria, Serbia në legjislacionin e saj neni 112²⁴⁴, ka parashikuar mundësinë që të mbrohen edhe pjesëmarrësit tjerë në proces që angazhohen në mbrojtjen e viktimave të trafikimit, siç janë: hetuesit e fshehtë, ekspertët, këshilltarët profesional dhe personat profesionistë që ndërlidhen me mbrojtjen e dëshmitarëve.

Gjithashtu risi është edhe detyrimi i policisë dhe prokurorit që në rastin e grumbullimit të informatave nga qytetarët t'i njoftojnë ata lidhur me masat mbrojtëse që janë duke u aplikuar për personat e mbrojtur²⁴⁵.

4. Mbrojtja e viktimave, sipas ligjeve për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, ose pjesëmarrësve në procesin penal

4.1 Vështrim i përgjithshëm

Duke marr parasysh së kodet e procedurës penale rregullojnë vetëm çështjet procedurale dhe të drejtat dhe detyrat e aktorëve që marrin pjesë në këtë procedurë, por jo çështjet administrative dhe teknike që lidhen me mbrojtjen ose sigurinë e personave, që kanë nevojë për mbrojtje institucionale shtetërore, para,

²⁴⁴ Zakon o programu zastite ucesnika u krivicnom postupku, Sl. Glasnik RS br.85/2005

²⁴⁵ Po aty, neni 111, f.56

gjatë dhe pas përfundimit të procedimit penal, në tre vendet²⁴⁶, është parë si nevojë nxjerrja e ligjeve të veçanta për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, ose pjesëmarrësve në procesin penal.

Këto ligje rregullojnë kushtet për përfshirje në programin për mbrojtje, llojet e masave mbrojtëse, kohëzgjatjen e tyre dhe detyrat e personave përgjegjës për zbatimin e masave si dhe bashkëpunimin ndërkombëtar më rastin e zbatimit të programit për mbrojtje.

Në Kosovë ky ligj emërtohet si ligj për mbrojtjen e dëshmitarëve, në Shqipëri si ligj për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, ndërsa në Serbi si ligj për programin e mbrojtjes së pjesëmarrësve në procesin penal, mirëpo edhe pse emërtimet e këtyre ligjeve ndryshojnë, në brendi ligjet kanë dispozita mjaft të ngjashme, sepse qëllimi i tyre është pothuajse i njëjtë – mbrojtja e personave që janë të ndërlidhur më procedimin penal dhe kanë nevojë për mbrojtje.

Në rastin e Kosovës, edhe pse ligji është emërtuar si ligj për mbrojtjen e dëshmitarëve, kur flitet për fushëveprimin e ligjit, thuhet se: me këtë ligj ofrohet mbrojtje për dëshmitarët dhe bashkëpunëtorët e drejtësisë²⁴⁷ dhe kur flitet për personat që gëzojnë të drejtën e mbrojtjes thuhet se mbrojtja përfshin: dëshmitarët ose personat e dëmtuar, që bëjnë njoftime ose dëshmojnë për fakte e rrethana, që

²⁴⁶ Kosovë, Shqipëri dhe Serbi, që po trajtohen në këtë pjesë të punimit

²⁴⁷ Ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve, në Kosovë nr.04/-L-015, i vitit 2011, neni 2, f.1

përbëjnë objekt prove relevante në një procedurë penale²⁴⁸, ndaj emërtimi i këtij ligji në Kosovë nuk pasqyron edhe qëllimin e vet ligjit, por ky qëllim del nga përmbajtja e tij dhe kjo nuk paraqet ndonjë problem në zbatimin e tij në praktikë.

Në rastin e Serbisë, ligji është emërtuar "Ligji për programin e mbrojtjes së pjesëmarrësve në procedurën penale" dhe kur flitet për personat që gëzojnë këtë mbrojtje thuhet se personat që gëzojnë mbrojtje janë: i dyshuari, i pandehuri, dëshmitari bashkëpunues, dëshmitari, i dëmtuari, eksperti dhe personi profesional²⁴⁹.

Sa i përket Shqipërisë, ligji emërtohet "Ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë"²⁵⁰ dhe person që gëzojnë mbrojtje sipas këtij ligji janë: bashkërisht ose veçmas dëshmitarët, që do të thotë personi, i cili, në cilësinë e dëshmitarit ose të personit të dëmtuar, bën deklarime a dëshmon për fakte e rrethana, që përbëjnë objekt prove në një procedim penal dhe që, për shkak të këtyre deklarimeve a dëshmive, ndodhet në gjendje rreziku dhe bashkëpunëtorët e drejtësisë që nënkupton personin, i cili vuan dënimin penal ose është i pandehur në një procedim penal për krime të kryera në bashkëpunim, që ndodhet në gjendje rreziku, për shkak të bashkëpunimit me drejtësinë, të

²⁴⁸ Po aty, neni 3, f.1

²⁴⁹ Zakon o programu zastite ucesnika u krivicnom postupku, Republike Srbije, Sl. Glasnik RS br.85/2005, neni 3, f.1

²⁵⁰ Ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë i Republikës së Shqipërisë Nr.10 173, datë 22.10.2009, Ndryshuar me ligjin nr. 10461, datë 13.9.2011, neni 3 paragrafët 2,3,4 dhe 5, f. 1 dhe 2

deklarimeve apo dëshmime për fakte e rrethana, që përbëjnë objekt prove në të njëjtin procedim penal ose në një procedim të lidhur si dhe personat e lidhur me ta, që nënkupton personat të cilët ndodhen në gjendje rreziku, për shkak të lidhjeve të gjakut, të martesës, të bashkëjetesës së faktit ose marrëdhënieve të ngushta personale, që kanë me dëshmitarin ose me bashkëpunëtorin e drejtësisë.

Sipas ligjeve të të tre vendeve të analizuara, të drejtën për mbrojtje mund të fitojnë, jo vetëm dëshmitarët që dëshmojnë në një procedim penal, por edhe viktimat ose të dëmtuarit si dhe personat që bashkëpunojnë me drejtësinë, të njohur si bashkëpunëtorë të drejtësisë, ndërsa në Serbi përveç këtyre kategorive të drejtën për mbrojtje e kanë edhe personat që marrin pjesë në procedimin penal.

Kur shtrohet pyetja pse është dashur që këto tre vende të kenë ligje të veçanta për mbrojtjen e këtyre personave, përgjigje janë disa.

Së pari, kur procesi penal përfundon me shpalljen fajtor të të akuzuarve për veprën penale të TQNJ ose krahas kësaj edhe për vepra tjera penale, do të jetë tepër më rendësi për sigurinë e viktimave të dihet se cilat janë dënimet e shqiptuara kundër të akuzuarve dhe a është arritur që të arrestohen dhe gjykohen të gjithë trafikantët e përfshirë në kryerjen e TQNJ. Mos arrestimi i të gjithë trafikantëve lë të kuptohet se ata mund të jenë të rrezikshëm për viktimën nëse do të mbetet pa mbrojtje pas përfundimit të gjykimit.

Së dyti, përfundimi i procedurës së rregullt gjyqësore nuk nënkupton pushimin automatik të rreziqeve të mundshme për viktimën e trafikuar, të afërmit e viktimës dhe pasurinë e saj në vëllim të madh²⁵¹, përkundrazi, arsyet për hakmarrje për shkak të dënimeve të dhëna do të jenë edhe më të mëdha pas përfundimit të procedurës penale.

Së treti, në rastet kur krahas dënimeve penale, trafikantëve u është konfiskuar edhe pasuria e fituar me kryerjen e veprës penale, mbyllja e lokaleve ku është kryer trafikimi dhe detyrimi për kompensim të dëmeve të shkaktuara viktimës së trafikuar, janë arsye shtesë që tregojnë se trafikantët kanë për tu hakmarrë.

Së katërti, kur bëhet fjalë për personat e mbrojtur me këto ligje edhe pse këto ligje në emërtime nuk kanë përfshire të dëmtuarit ose viktimat, në esencë kjo kategori e personave është e përfshirë nga të ligjet e të tre vendeve. Ligji i Kosovës dhe Serbisë përfshijnë edhe të dëmtuarit ose viktimat, ndërsa ligji shqiptar vetëm dëshmitari ose të pandehurin që bashkëpunon me drejtësinë, por jo edhe të dëmtuarit ose viktimat, por duke marr parasysh së viktima e trafikuar zakonisht është edhe dëshmitare në një procedim penal, kjo nënkupton së mbrojtja mund t'i ofrohet viktimës së trafikimit edhe sipas ligjit të Shqipërisë, por më kusht që ajo të jetë si dëshmitare në procedimin penal.

²⁵¹ Sipas Kodit Penal të Republikës së Kosovës (2012), neni 120 paragrafi 31, f.55 vëllimi i madh nënkupton çdo humbje prej më shumë se pesëdhjetëmijë (50.000) EURO

4.2 Personat nën mbrojtje

Kuptimi i termit 'person i mbrojtur' jepet ose nga ligji i posaçëm (Kosova dhe Shqipëria) ose nga Kodi i Procedurës Penale (Serbia).

Sipas nenit 3 paragrafi 1.3 të ligjit të Kosovës *"Për mbrojtje të dëshmitarëve"* person i mbrojtur është personi, ndaj të cilit zbatohen masat e mbrojtjes dhe i cili, në cilësinë e dëshmitarit ose të personit të dëmtuar, bën njoftime ose dëshmon për fakte e rrethana, që përbëjnë objekt prove relevante në një proces penal, për vepra penale të parashikuara me paragrafin 1. të nenit 4 të këtij ligji²⁵² dhe që për shkak të këtyre njoftimeve ose dëshmimeve, ndodhet në gjendje të rrezikut serioz, dhe se personi, që vuan dënimin penal ose i pandehuri në një proces penal, ndaj të cilit zbatohen masa e posaçme të mbrojtjes, ndodhet në gjendje të rrezikut serioz për shkak të bashkëpunimit, njoftimeve dhe deklarimeve të bëra në procedure penale, për vepra penale të parapara me paragrafin 1. të nenit 4 të këtij ligji.

Në rastin e Shqipërisë, në bazë të nenit 3 paragrafi 6 të ligjit 'Për mbrojtje e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, "Persona të mbrojtur",

²⁵² Neni 4 paragrafi 1 I Ligjit të Kosovës për mbrojtjen e dëshmitarëve parasheh veprat penale kundër Kosovës, shtetasve dhe banorëve të saj; kundër të drejtës ndërkombëtare; kundër ekonomisë; kundër detyrës zyrtare dhe vepër penale për të cilën me ligj parashihet dënimi me pesë (5) ose më shumë vite burgim.

bashkërisht ose veçmas, janë dëshmitarët, bashkëpunëtorët e drejtësisë dhe personat e lidhur me ta, sipas përcaktimeve të dhëna në ligj.

Programi i mbrojtjes (paragrafi 1 i nenit 3 i ligjit) nënkupton: masat e posaçme, ndihmëse dhe të jashtëzakonshme, që zbaton Drejtoria e Mbrojtjes së Dëshmitarëve dhe Bashkëpunëtorëve të Drejtësisë, për mbrojtjen e jetës dhe të shëndetit të personave të mbrojtur, në kushtet e parashikuara nga ky ligj, ndërsa "Dëshmitar i drejtësisë" sipas këtij neni, paragrafi 2, është personi, i cili, në cilësinë e dëshmitarit ose të personit të dëmtuar, bën deklarime a dëshmon për fakte e rrethana, që përbëjnë objekt prove në një procedim penal dhe që, për shkak të këtyre deklarimeve a dëshmive, ndodhet në gjendje rreziku.

Lidhur me termin "Bashkëpunëtor i drejtësisë" në paragrafin 3 të nenit të ligjit shqiptar të sipërpërmendur thuhet se është personi, i cili vuan dënimin penal ose është i pandehur në një procedim penal për krime të kryera në bashkëpunim, që ndodhet në gjendje rreziku, për shkak të bashkëpunimit me drejtësinë, të deklarimeve ose dëshmive për fakte e rrethana, që përbëjnë objekt prove në të njëjtin procedim penal ose në një procedim të lidhur.

Ky ligj²⁵³ shpjegon edhe termin "personat e lidhur" sipas të cilat janë personat, të cilët ndodhen në gjendje rreziku, për shkak të lidhjeve të gjakut, të

²⁵³ Ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë i Republikës së Shqipërisë Nr.10 173, datë 22.10.2009, Ndryshuar me ligjin nr. 10461, datë 13.9.2011, neni 3, paragrafi 4 dhe 6

martesës, të bashkëjetesës së faktit ose marrëdhënieve të ngushta personale, që kanë me dëshmitarin ose me bashkëpunëtorin e drejtësisë, ndërsa termi "gjendje rreziku" është përfshin gjendjen aktuale, konkrete dhe serioze, për shkak të së cilës jeta e shëndeti janë në rrezik, si pasojë e dëshmimit të dëshmitarit ose të bashkëpunëtorit të drejtësisë në procesin penal, për veprat penale të parashikuara në këtë ligj.

Sipas ligjit serb²⁵⁴, pjesëmarrës në procedurën penale janë: i dyshuari, i pandehuri, dëshmitari bashkëpunues, dëshmitari, i dëmtuari, eksperti dhe personi profesional, ndërsa si “persona të afërt” konsiderohen personat për të cilët pjesëmarrësi në procedurë penale kërkon që të futen në programin për mbrojtje dhe në fund thuhet se person i mbrojtur është personi që është futur në programin për mbrojtje.

Lidhur më atë së çka nënkuptohet me termat: i dyshuar, i pandehur, dëshmitar bashkëpunues, dëshmitar, i dëmtuar, ekspert dhe person profesional, ligji serb i referohet kodit të procedurës penale, i cili ka dhënë përkufizimin e këtyre termave në disa prej dispozitave të tij. Për efekt të këtij punimi do të analizohet vetëm kuptimi i termit ‘i dëmtuar’ si subjekt i këtij punimi.

²⁵⁴ Zakon o programu zastite ucesnika u krivicnom postupku, Republike Srbije, Sl. Glasnik RS br.85/2005, neni 3 .

Sipas përkufizimit të bërë nga neni 2, paragrafi 1, pika 11 të KPrPS, i dëmtuar është personi të cilit i është shkelur ose rrezikuar e drejta e tij personale ose pasurore nga kryerja e veprës penale.

Siç është theksuar me lartë, kodet e procedurave penale të Shqipërisë, Serbisë dhe Kosovës parashikojnë se çdo person që mund të jetë dëshmitar në një procedim penal, ka për detyrë të jap dëshminë, pra është i detyruar të paraqitet në gjykatë, t'u përmbahet urdhrave të saj dhe t'u përgjigjet me vërtetësi pyetjeve që i bëhen²⁵⁵.

Një problem që kërkon trajtim është rasti kur viktimi e trafikuar nuk dëshiron të jap dëshminë e saj dhe të bashkëpunoj me drejtësinë. Ndërkohë që të tre ligjet lartcekura përcaktojnë se një person për të hyrë në program të mbrojtjes duhet të bashkëpunojë me drejtësinë²⁵⁶, ose personi të japë dëshmitë e tij dhe për shkak të këtyre dëshmimeve ai ose të afërmit e tij janë të rrezikuar.

Parashikimet ligjore, në shikim të parë duken sikur janë në kundërshtim me standardet ndërkombëtare, përse i përket mbështetjes dhe dhënies ndihmë viktimave të trafikuar, si dhe për mos ndëshkimin e saj në rast se ajo nuk

²⁵⁵ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2008 me ndryshimet, neni 157 paragrafi 1, f.63, Zakonik o krivicnom postupku Srbije, Sl. Glasnik RS br. br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 i 45/2013, neni 95, f. 47 dhe Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës nr.04/L-123, 2012, neni 125 paragrafi 1, f.56

²⁵⁶ Ligji 'për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë' nr.04/-L-015, 2011, neni 5, paragrafi 2 pika 2.2, f.2 dhe Ligji 'Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë,në Shqipëri' nr.10173, 2009, i ndryshuar më Ligjin nr.10461,2011, neni 10 paragrafi 1, f.5 dhe Zakon o programu zastete ucesnika u krivicnom postupku Srbije Sl. Glasnik RS br.85/2005, neni 1, f.1

bashkëpunon me drejtësinë. Nëse vlerësohet ky problem në aspektin e interesit të drejtësisë, pra për tu zgjidhur drejtë një çështje penale, e cila synon jo vetëm dënimin e autorit/reve, por edhe mbrojtjen, mbështetjen e viktimës së trafikuar, duke e vënë drejtësinë në vend, mundësinë e viktimës për tu kompensuarë faktin se procedura të tilla janë të kushtueshme për shtetin, atëherë do të ishte normale dhe e logjikshme që shteti të kishte ndihmën ose bashkëpunimin e viktimës në procesin penal.

Mungesa e bashkëpunimit të viktimës me drejtësinë sjell dëme të pa riparueshme për viktimën, por edhe dështimin i një procedimi penal dhe mos ndëshkimi i atyre që e kanë trafikuar, pasi viktimë është personi më i duhur për të zbardhur shumë fakte me rëndësi në një procedim penal, për shkak se ka qenë vetë pjesë tërë historisë së trafikimit të saj.

Ndëshkueshmëria e kryesit të veprës penale të trafikimit të qenieve njerëzore, është një tjetër dallim mes këtyre ligjeve të veçanta të Kosovës, Shqipërisë dhe Serbisë.

Në Kosovë viktimë e trafikuar mund të përfitojë nga programi për mbrojtjen e dëshmitarëve, nëse kryesit i vihet në barrë vepra penale për të cilën dënimi i parashikuar është më 5 vjet ose më shumë burgim dhe për vepra tjera specifike siç janë veprat kundër të drejtës ndërkombëtare, ku hyn edhe trafikimi i qenieve njerëzore.

Në Shqipëri ky dënim duhet të jetë jo më pak së 4 vjet në minimum dhe vlen për të gjitha veprat e tilla pa u specifikuar ndonjë lloj tjetër i veprave penale.

Në Serbi nuk është parashikuar ndonjë dënim si kusht për tu përfshirë në programin për mbrojtje, por vetëm janë përmendur veprat penale për të cilat mund të aplikohet programi për mbrojtje dhe ato vepra penale janë: veprat penale kundër rregullimit kushtetues dhe sigurisë, kundër njerëzimit dhe të mirave tjera të mbrojtura më të drejtën ndërkombëtare si dhe krimet të organizuar²⁵⁷.

4.3 Kushtet e mbrojtjes së viktimave

Lidhur më kushtet e mbrojtje së viktimave, kur ato janë edhe si dëshmitare, kodet e Shqipërisë dhe Kosovës nuk kanë parashikuar dispozita për të rregulluar procedurën për futjen e dëshmitarëve në programet për mbrojtje të tyre, por janë referuar ligjeve specifike në fushë, pra atyre për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë, ose pjesëmarrësve në procedurë, në këtë rast edhe të dëmtuarve ose viktimave, në rast kur paraqiten si dëshmitarë.

Në Shqipëri, një person mund të përfshihet në programin për mbrojtje kur plotësohen disa kushte : zbatimi i masave të zakonshme të mbrojtjes për dëshmitarin ose bashkëpunëtorin e drejtësisë nuk ka qenë i mjaftueshëm dhe i përshtatshëm, pra duhet shterur të gjitha masat e zakonshme për sigurinë e viktimës dhe kushti tjetër i domosdoshëm është së ai/ajo (pra dëshmitari ose i

²⁵⁷ Po aty, në Shqipëri, neni 2, f.1 në Kosovë neni 4 paragrafi 1, f.2, në Serbi neni 5, f.2

dëmtuari si dëshmitar) të pranojë të bashkëpunojë me vullnet të lirë, me prokurorinë dhe gjykatën dhe nëpërmjet deklarimeve dhe/ose dëshmisë së vet të plotë, të bërë pa kushte dhe rezerva, të japë të dhëna të bazuara, që përbëjnë prova vendimtare për zbulimin, hetimin dhe gjykimin e krimeve dhe të autorëve të tyre²⁵⁸.

Gjithashtu sipas ligjit shqiptar, zbatimi i programit të mbrojtjes për dëshmitarin ose bashkëpunëtorin e drejtësisë vendoset vetëm nëse ai ndodhet në gjendje rreziku, është i përshtatshëm²⁵⁹ për t'u përfshirë në program dhe me vullnetin e vet të lirë, pranon të merr pjesë aktivisht në zbatimin e tij.

Sipas ligjit të Kosovës²⁶⁰, masat mbrojtëse mund të zbatohen ndaj personit nëse: informata që jep personi është e rëndësishme, është e pranueshme si dëshmi në shqyrtim gjyqësor dhe nuk mund të sigurohet nga asnjë burim alternativ, rreziku është serioz, gatishmëria e personit, i cili është propozuar për përfshirje në program është i gatshëm për të bashkëpunuar me organet e hetuesisë dhe gjykatës, gjatë zbatimit të programit dhe përshtatshmëria e personit të propozuar për përfshirje në program, që personi i mbrojtur të veprojë në pajtim me

²⁵⁸ Ligji nr.10173, 2009, i ndryshuar me ligjin nr.10461 të vitit 2011 'Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë Shqipëri', neni 10 paragrafi 1 dhe 2, f.5.

²⁵⁹ Përshtatshmëria nënkupton detyrimin e personit të mbrojtur që të zbatojë rregullat e programit të mbrojtjes dhe nuk do të vërë në rrezik jetën e shëndetin e vet, jetën e shëndetin e personave të tjerë

²⁶⁰ Ligji nr.04/-L-015, 2011 'Për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë', neni 22, f.8.

programin dhe krijimi i bindjes se zhvendosja e dëshmitarit nuk do të shkaktoj ndonjë rrezik për jetën apo shëndetin e personave të tjerë.

Në Serbi, marrëveshja për tu futur në programin për mbrojtje, mund të arrihet vetëm nëse personi i mbrojtur: a) futet me dëshirë në programin për mbrojtje; b) jep të dhënat e sakta në pyetësor dhe se në rast të kundërt, marrëveshja do të ndërpritet; c) i përmbahet udhëzimeve të njësisë për mbrojtje gjatë zbatimit të programit për mbrojtje, që të lajmërojë njësinë për mbrojtje për çdo ndryshim i cili do të mund të ndikonte në zbatimin e programit për mbrojtje, ti deklarojë llogaritë (bankare apo tjera), punët juridike, detyrimet financiare dhe detyrimet tjera; d) së para së të lidhë ndonjë punë ose marrëveshje juridike me ndonjë rëndësi të madhe do të marrë pëlqimin nga njësia për mbrojtje dhe të ndërmarrë të gjitha masat e domosdoshme për të arritur një pavarësi financiare deri në skadimin e marrëveshjes.

Siç shihet Shqipëria dhe Kosova në këtë pikë kanë të përbashkët dy kushte: bashkëpunimin me drejtësinë dhe ekzistencën e rrezikut, ndërsa për pikat tjera ligji i Shqipërisë është më gjithëpërfshirës dhe ka parashikuar më në detaje kushtet se kur mundet një person, në këtë rast një viktimë të jetë në programin për mbrojtje.

Sa i përket Serbisë, ky vend ka një qasje pak më të ashpër në rastin kur përcakton detyrimet e personit të mbrojtur, sepse përveç tjerash e detyron atë që

para së të lidh ndonjë punë ose marrveshje juridike, më ndonjë rëndësi të madhe, të merr pëlqimin nga njësia për mbrojtje dhe të ndërmerr të gjitha masat e domosdoshme për të arritur një pavarësi financiare deri ne skadimin e marrëveshjes. Kjo qasje, tregon se njësia për mbrojtje në Serbi, dëshiron të ketë qasje ne të gjitha punët juridike, më rëndësi të madhe, që mund të lidhë personi në mbrojtje dhe e detyron atë, që të marr pëlqim nga kjo njësi, në njërën anë dhe në anën tjetër e detyron personin e mbrojtur që të ndërmerr të gjitha masat për të arritur pavarësi financiare.

Ky qëndrim i Serbisë përputhet edhe me parashikimet e ligjit shqiptar sipas të cilit programi i mbrojtjes nuk ka për qëllim të sjellë përmirësimin e gjendjes ekonomike të personit të mbrojtur, mirëpo ky ligj nuk parasheh detyrimet që i parasheh ligji serb, që personi i mbrojtur të njoftojë njësinë për mbrojtje, për punët ose marrveshjet juridike dhe te merr pëlqimin nga kjo njësi, për punët e tilla dhe nuk e detyron ketë person që të krijoj pavarësinë e tij financiare gjatë kohës sa është ne programin për mbrojtje.

4.4 Masat mbrojtëse dhe llojet e tyre

Ligjet e vendeve që janë objekt studimi në këtë punim përcaktojnë masat mbrojtëse për viktimat. Ligji shqiptar²⁶¹ parashikon disa masa mbrojtëse si: ndryshimi i identitetit; ndryshimi i vendbanimit; dhënia e dokumenteve të rreme;

²⁶¹ Ligji nr.10173, 2009, i ndryshuar më Ligjin nr.10461,2011, 'Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë në Shqipëri', neni 12, f.6

mbrojtja e përkohshme e identitetit, e të dhënave dhe e dokumenteve; dhënia e dëshmisë me një identitet tjetër dhe administrimi me mjete të veçanta për deformimin e zërit a të pamjes së tij dhe forma të tjera të caktuara sipas ligjit, në përputhje me nenin 361/a të Kodit të Procedurës Penale²⁶², mbrojtja fizike dhe teknike në vendin ku qëndron personi, si dhe gjatë lëvizjeve të tij; rehabilitimi social; dhënia e ndihmës financiare; rikualifikimi profesional; dhënia e këshillave dhe e ndihmës së specializuar ligjore; çdo masë tjetër, e cila vlerësohet dhe miratohet si e nevojshme në përputhje me këtë ligj.

Në Kosovë, ligji parashikon masa mbrojtëse të tilla si: mbrojtja fizike e personit të mbrojtur; zhvendosja e përkohshme e personit të mbrojtur në vend të sigurt; procedurat e veçanta për qasje në të dhëna dhe dokumente në lidhje me personat e mbrojtur, nga zyrat e lëshimit të dokumenteve dhe bazës së të dhënave tjera formale; ndërrimi i vendbanimit, punës ose shkollimit të personit të mbrojtur; ndryshimi i identitetit të personit të mbrojtur; ndryshimi i pamjes fizike të personit të mbrojtur duke përfshirë edhe operacionin plastik; mbështetje financiare për personin e mbrojtur; mbështetja sociale, ligjore dhe çfarëdo mbështetje tjetër e nevojshme për personin e mbrojtur dhe regjim i veçantë për personin e mbrojtur në mbajtje, në institucione korrektuese²⁶³.

²⁶² Bëhet fjalë për marrjen në pyetje të bashkëpunëtorëve të drejtësisë dhe të dëshmitarëve të mbrojtur

²⁶³ Ligji nr.04/-L-015, 2011 'Për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë', neni 5, paragrafi 2, f.3

Në Serbi si masa mbrojtëse janë parashikuar: mbrojtja fizike dhe e pasurisë, ndryshimi i vendbanimit dhe vendosja në institucionin tjetër të sigurisë, fshehja e identitetit dhe të dhënave për pronësinë dhe ndryshimi i identitetit²⁶⁴.

Nga kjo llojshmëri e masave mbrojtëse, rezulton se ka disa dallime mes Shqipërisë, Kosovës dhe Serbisë, pasi në ligjet e Kosovës dhe Serbisë janë parashikuar në mënyrë taksative masat, ndërsa në atë të Shqipërisë përveç numërimit taksativ të disa masave është edhe teksti ku thuhet se *“çdo masë tjetër, e cila vlerësohet dhe miratohet si e nevojshme në përputhje me këtë ligj”*. Kjo nënkupton se ligji shqiptar e ka lënë mundësinë e ndërmarrjeve edhe të masave tjera që nuk janë parashikuar konkretisht në këtë dispozitë. Kjo qasje është plotësisht e zbatueshme dhe më e avancuar së sa qasja e ligjeve të Kosovës dhe Serbisë.

Një ngjashmëri thelbësore mes ligjeve të lartcekura është edhe fakti se në të tre ligjet, secila masë mbrojtëse mund të zbatohet vetëm më pëlqimin e personit të mbrojtur e jo kundër vullnetit të tij. Në të tre vendet kërkohet nënshkrimi i marrëveshjes në mes të drejtorisë dhe personit të mbrojtur dhe nëse ka nevojë mund të merren edhe masa mbrojtëse urgjente, derisa të merret vendimi për mbrojtje nga Komisioni.

²⁶⁴ Zakon o programu zastite ucesnika u krivicnom postupku Srbije, Sl. Glasnik RS br.85/2005, neni 14, f.5

4.5 Organet përgjegjëse për zbatimin e masave mbrojtëse

Sa u përket organeve përgjegjëse për përgatitjen, vlerësimin, miratimin dhe zbatimin e programit të mbrojtjes së dëshmitarëve dhe të bashkëpunëtorëve të drejtësisë ose pjesëmarrësve në procesin penale, në të tre vendet janë parashikuar: Komisione për vlerësimin e programit të mbrojtjes, ndërsa për zbatimin e masave mbrojtëse në Shqipëri dhe Kosovë janë parashikuar Drejtoritë, ndërsa në rastin e Serbisë - Njësia për zbatimin e programit

Në Shqipëri, Komisioni kryesohet nga zëvendësministri i brendshëm, që mbulon çështjet e rendit publik dhe në përbërje të tij ka: një gjyqtar të propozuar nga Këshilli i Lartë i Drejtësisë në detyrën e zëvendëskryetarit; një prokuror të propozuar nga Prokurori i Përgjithshëm në detyrën e anëtarit dhe një oficer të policisë gjyqësore të propozuar nga Drejtori i Përgjithshëm i Policisë së Shtetit në detyrën e anëtarit dhe drejtori i drejtorisë (për mbrojtje të dëshmitarëve) në detyrën e anëtarit²⁶⁵.

Në Serbi Komisioni përbëhet nga një gjyqtar i gjykatës supreme të Serbisë që emërohet nga kryetari i gjykatës supreme, një zëvendës prokuror republikan që

²⁶⁵ Ligji nr.10173, 2009, i ndryshuar më Ligjin nr.10461,2011 ‘Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë në Shqipëri’, neni 9 paragrafi 2, f.5.

emërohet nga Prokurori Republikan i Serbisë dhe nga kryesuesi i Njesisë (Drejtorisë) për zbatimin e masave mbrojtëse²⁶⁶.

Në Kosovë, Komisioni përbehet nga tre (3) anëtarë: Kryeprokurori i Shtetit të Republikës së Kosovës, kryesuesi i zyrës së hetuesisë së Policisë së Kosovës, dhe Drejtori i Drejtorisë për mbrojtjen e dëshmitarëve, ndërsa kryetari i Komisionit është Kryeprokurori i shtetit²⁶⁷.

Siç mund të vërehet, edhe sa i përket organeve përgjegjëse për zbatimin e masave për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë ose pjesëmarrësve në procedurë, ka dallime lidhur me nivelin e përfaqësimeve, sepse në Kosovë anëtarët e Komisionit mbajnë pozita drejtuese në Institucionet prej nga vijnë, ne Shqipëri dhe Serbi personat propozohen nga drejtuesit e institucioneve prej nga vijnë, përveç drejtorit të drejtorisë ose njesisë për mbrojtjen e dëshmitarëve që vjen sipas pozitës.

Nga përbërjet e komisioneve rezulton edhe fuqia dhe niveli i përgjegjësisë në rastet kur vendoset për të pranuar një person në programin për mbrojtje. Kosova ka një avantazh në këtë drejtim, sepse përgjegjësia është bartur te nivelet më të larta të organeve që merren me ofrimin e mbrojtjes për personat e rrezikuar dhe kjo tregon një qasje më serioze kur është fjala për trajtimin e kësaj çështje të

²⁶⁶ Zakon br.85/2005 ‘O programu zastite ucesnika u krivicnom postupku Srbije, Sl. Glasnik RS, neni 7, f.3

²⁶⁷ Ligji nr.04/-L-015, 2011PPër mbrojtjen e dëshmitarëve, në Kosovë, neni 15, paragrafi 2 dhe 4, f.5.

rëndësishme, jo vetëm për jetën e personave të mbrojtur, por edhe për vetë procedimin penal.

4.6 Kohëzgjatja e programit të mbrojtjes

Lidhur më kohëzgjatjen e programit të mbrojtjes në Shqipëri ky program si rregull përgatitet, vlerësohet dhe miratohet për zbatimin nga Komisioni për Vlerësimin e Programit të Mbrojtjes së Dëshmitarëve dhe Bashkëpunëtorëve të Drejtësisë, në bashkëpunim më Drejtorinë e Mbrojtjes së Dëshmitarëve dhe Bashkëpunëtorëve të Drejtësisë, dhe pastaj zbatohet për një afat të pa caktuar dhe mund të shtrihet në të gjitha fazat e procedimit penal, si dhe pas përfundimit të tyre. Kjo varet nga ekzistenca e gjendjes së rrezikut, përshtatshmëria e personit të mbrojtur, në raport me masën e posaçme të mbrojtjes që zbatohet, si dhe nga zbatimi, prej personit të mbrojtur, i detyrimeve të parashikuara në marrëveshjen e mbrojtjes.

Në Serbi programi për mbrojtjen e pjesëmarrësve në procedurën penale zbatohet në një afat që vlerësohet nga vetë Komisioni dhe kohëzgjatja varet nga rrethanat e rastit. Në këtë rast, duhet bërë dallimi, lidhur me personat e autorizuar për paraqitjen e kërkesës për masën mbrojtëse, gjatë procedurës së rregullt penale dhe pas përfundimit të procedurës, sepse në rastin e parë kërkesën e paraqet prokurori ose policia, ndërsa në rastin e dytë njësia për zbatimin e masave mbrojtëse, ndërsa në të dy rastet vendos Komisioni.

Në Kosovë kohëzgjatja e programit për mbrojtje, për disa masa nuk është i caktuar e për disa mund të zgjasë fillimisht më së shumti deri në 12 muaj dhe mund të vazhdohet përsëri nëse vazhdojnë të ekzistojnë kushtet e njëjta në bazë të cilave është caktuar²⁶⁸.

Përsa i përket kohëzgjatjs së programit mes Shqipërisë, Serbisë dhe Kosovës, ka dy dallime: *Së pari*, kohëzgjatja fillestare, pasi sipas ligjit të Kosovës kjo kohëzgjatje është e caktuar për 12 muaj, ndërsa sipas ligjit shqiptar dhe serb nuk është e caktuar. *Së dyti*, fillimi i aplikimit të programit për mbrojtje. Në Kosovë ky program përfshinë fazën e procedurës parapenale, fazën gjatë procedurës penale dhe fazën pas procedurës penale, ndërsa në Shqipëri dhe Serbi ky program mund të zbatohet vetëm gjatë procedurës penale dhe pas përfundimit të procedurës penale, ndërsa nuk është përfshirë faza para fillimit të procedimit penal.

4.7 Bashkëpunimi ndërkombëtar në rastin e zbatimit të programit për mbrojtje

Duke marr parasysh ndjeshmërinë e mbrojtjes së dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë apo të pjesëmarrësve në procedimin penal, Shqipëria, Serbia dhe Kosova, me ligjet e tyre për mbrojtjen e personave të

²⁶⁸ Po aty, në Shqipëri neni 11, f.6, në Serbi neni 31, f.12 dhe në Kosovë nga neni 6-14, f.3-5

lartcekur, kanë parashikuar edhe bashkëpunimin ndërkombëtar, në rastet e futjes së personave të caktuar në programin për mbrojtje.

Ky bashkëpunim është i nevojshëm, për shkak se në raste të caktuara, ofrimi i mbrojtjes së sigurt për persona të caktuar është gati i pamundur, brenda vendit në varësi të llojit dhe shkallës së rrezikshmërisë së veprës penale. Ndihma që shtetet mund ti japin njëra tjetrës, është e nevojshme dhe e pazëvendësueshme, për rastet, ku mbrojtja nuk do të kishte asnjë efekt nëse personi i mbrojtur do të mbetej brenda vendit ku është trafikuar.

Në Shqipëri bashkëpunimi ndërkombëtar është parashikuar në nenin 27 të ligjit *“Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë”* dhe realizohet në bazë të të drejtave dhe detyrimeve, që rrjedhin nga marrëveshjet ndërkombëtare, në të cilat Republika e Shqipërisë është palë, ose nëpërmjet marrëveshjeve, për raste konkrete, të lidhura nga drejtori i drejtorisë me njësi të ngjashme në vende të tjera. Po sipas këtij ligji, marrëveshjet për programe mbrojtjeje konkrete mund të parashikojnë zbatimin e ndërsjellë të programit të mbrojtjes, përfshirë ndryshimin e vendbanimit dhe qëndrimin e personave të mbrojtur në territoret përkatëse të palëve. Këto marrëveshje për rastet konkrete përbëjnë "Informacion të klasifikuar" dhe për nënshkrimin e tyre nuk zbatohen rregullat e përgjithshme si në rastin e marrëveshjeve ndërkombëtare, të parashikuara nga legjislacioni në fuqi.

Ligji për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë, bashkëpunimin ndërkombëtar për zbatimin e programit e ka parashikuar në nenin 28 të tij, sipas të cilit bashkëpunimi ndërkombëtar duhet të aprovohet në bazë të marrëveshjeve ndërkombëtare, marrëveshjeve bilaterale dhe multilaterale, në bazë të reciprocitetit, pas aprovimit nga Komisionit edhe në raste tjera individuale.

Kur kërkohet zhvendosja e personit të mbrojtur, sipas ligjit kosovar për mbrojtjen e dëshmitarëve, drejtoria për mbrojtjen e dëshmitarëve paraqet kërkesë tek autoritetet kompetente të shtetit tjetër përgjegjës për zbatimin e masave mbrojtëse dhe në këtë rast duhet bërë përpjekjet maksimale për të ruajtur identitetin e dëshmitarit të mbrojtur, ndërsa në rastin e miratimit të kërkesës për pranimin e personit të mbrojtur nga një shtet tjetër, drejtoria për mbrojtje të dëshmitarëve, vlerëson kërkesën dhe në rast të nxjerrjes së vlerësimit pozitiv i propozon Komisionit që të aprovojë zbatimin e masave në territorin e Kosovës, në pajtim me ligjin e lartcekur.

Përsa i përket Serbisë bashkëpunimi ndërkombëtar është parashikuar në nenin 39 të ligjit për programin e mbrojtjes së pjesëmarrësve në procedurën penale, sipas të cilit bashkëpunim realizohet në bazë të marrëveshjeve ndërkombëtare ose marrëveshjeve reciproke dhe kërkesës për masa mbrojtëse i paraqitet shtetit tjetër nga Njësia për zbatimin e masave mbrojtëse.

Nga analiza e legjislacionit rezulton se bashkëpunimi ndërkombëtar, është normuar pothuajse në mënyrë të njëjtë, por ka dallime në zbatim. Lgji shqiptar parashikon marrëveshjen si “informacionin e klasifikuar” dhe marrëveshjen e nënshkruan drejtori i drejtorisë, ndërsa sipas ligjit të Serbisë, kompetente për bashkëpunim ndërkombëtar është Njësia (drejtoria) për zbatimin e masave mbrojtëse, kurse sipas ligjit të Kosovës thuhet se marrëveshjen e nënshkruan Komisioni dhe këtu nuk është e saktësuar nëse duhet nënshkruar nga të gjithë anëtarët e komisionit apo vetëm nga kryetari i komisionit. Nëse i referohemi nenit 15, paragrafi 4 të ligjit për mbrojtjen e dëshmitarëve të Kosovës, në mungesë të kryetarit të komisionit, komisionin e drejton zëvendësi i tij që nënkupton edhe të drejtën e nënshkrimit në rastet e bashkëpunimit ndërkombëtar.

5. Përfundime

1. Ky kapitull vërteton hipotezën se mbrojtja e viktimës së trafikuar nuk mund të jenë efikase, nëse viktima kushtëzohet me bashkëpunim me organet e ndjekjes penale.
2. Mbrojtja e plotë nënkupton: mbrojtjen para, gjatë dhe pas procedurës penale

3. Rreziku nënkupton kërcënimin i integritetit fizik dhe psikik të viktimës dhe të afërmëve të familjes, pronës së saj, dëshmive, ose provave fizike që mund të shërbejnë gjatë procedimit penal
4. Mbrojtja ka rëndësi, sespe ndikon në masat e mbrojtjes së viktimës, mundësitë e sigurimit të dëshmisë së saj dhe provave tjera që mund të zbulohen nga deklarata e viktimës.
5. Në varësi të kohës kur duhet ose kur mund të vlerësohet rreziku për viktimën e trafikimit, ky vlerësim mund të jetë fillestar dhe zyrtar, ndërsa në varësi të shkallës së rrezikut, rreziku mund të jetë i ulët, i mesme, i lartë dhe shumë i lartë.
6. Rreziqet mund të lidhen më të kaluarën, të tashmen dhe të ardhmen e viktimë
7. Lidhur me trajtimin e mbrojtjes së viktimave në Shqipëri, Kosovë dhe Serbi, mund të thuhet se legjislacioni i tyre ka synime të njëjta, kur ato paraqiten si dëshmitare, gjithnjë në bazë të pëlqimit ose vullnetit të viktimave, dhe se drejtoritë/njësitë e të tre vendeve kanë mundësi të ndërmarrin masa të ngjashme për mbrojtjen e dëshmitarëve, të cilat janë parashikuar në ligjet respektive të këtyre vendeve.
8. Në të tre vendet e studiuara, shteti ka krijuar mekanizma për mbrojtje, ka planifikuar mjete financiare për funksionimin e drejtorive për mbrojtje të

dëshmitarëve, ka themeluar ose ka ndihmuar krijimin e strehëzave ose shtëpive të sigurta për personat e mbrojtur, edhe pse në aspektin financiar qeveritë e Kosovës dhe Shqipërisë, do të duhej të bënin më shumë për të arritur qëllimet e mbrojtjes.

9. Gjithashtu, tre shtetet e lartcekura, kanë vepruar sipas Konventës së Këshillit të Evropës “*Mbi veprimet kundër trafikimit të qeniet njerëzore*” të vitit 2005, e cila ne mes tjerash kërkon nga shtetet anëtare (edhe pse Kosova nuk është ende anëtare e Këshillit të Evropës), që secila palë do të mbrojë jetën private dhe identitetin e viktimave²⁶⁹.

10. Më qëllim të mbrojtjes së viktimave të trafikuar, Shqipëria në strategjinë kombëtare dhe kuadrin operacional për përmirësimin e programeve të veçanta për mbrojtjen e dëshmitarëve, ka parashikuar si detyrime forcimin e drejtorisë për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë²⁷⁰, ndërsa Kosova dhe Serbia edhe pse në strategjitë e tyre ose planin e veprimit e kanë parashikuar mbrojtjen e viktimave, nuk kanë parashikuar ndonjë plan ose veprim në drejtim të përmirësimit të programit për mbrojtje të dëshmitarëve.

11. Një analizë e kodeve të procedurës penale të Shqipërisë, Kosovës dhe Serbisë, tregon se kodet e Kosovës dhe Serbisë kanë shumë më tepër avantazhe se kodi

²⁶⁹ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warshavë 2005, neni 11

²⁷⁰ Strategjia kombëtare e luftës kundër trafikimit të qenjeve njerëzore 2008-2010, kuadri operacional, II mbrojtja, pika 4. (b).1, f.55

i Shqipërisë, sepse kanë parashikuar më shumë dispozita që rregullojnë deri në detaje mbrojtjen e dëshmitarëve, pra edhe të viktimave të trafikuar, kur ato janë si dëshmitare, ndërsa kodi i Serbisë në raport me Kodin e Kosovës, ka dispozita që rregullojnë edhe mbrojtjen e personave tjerë të përfshirë në mbrojtjen e dëshmitarëve, që nuk janë parashikuar në kodin e Kosovës siç janë: hetuesit e fshehtë, ekspertet, këshilltarët profesional dhe personat tjerë profesional si dhe detyrimin e policisë dhe prokurorit që të njoftojnë qytetarët më rastin e grumbullimit të informative lidhur me masat mbrojtëse.

12. Në vendet e Ballkanit Perëndimor, vetëm në Kosovë ekziston Divizioni/Njësia për mbrojtjen e viktimave që nuk nënkupton mbrojtjen fizike, por mbështetjen e viktimave që nga identifikimi e deri në përfundim të procedimit penal dhe pas procedimit

6. Rekomandimet

Për të dyja vendet, Kosovë dhe Shqipëri:

1. **Qeveria** duhet të parashikojë më shumë fonde për mbrojtjen adekuate të viktimave të trafikuar, të afërmeve të tyre dhe për pasurinë e tyre;
2. **Qeveria** duhet të parashikojë më shumë fonde për OJQ -të që kujdesën dhe strehojnë viktimat e trafikuar;

3. **Policia, prokuroria dhe gjykata** duhet të marrin masa më serioze që të respektojnë parimin e konfidencialitetit dhe të mos shpërndajnë asnjë informacion që mund të rrezikonte personin nën mbrojtje
4. **Për sa i përket Shqipërisë**, është e nevojshme që kodi i procedurës penale të ndryshojë dhe ti përfshijë dispozitat që i kanë parashikuar kodet e Kosovës dhe Serbisë dhe njëkohësisht, dispozitat që mund ti përshtaten më mirë vet sistemit juridiko-penal të Shqipërisë dhe nevojave për mbrojtje të dëshmitarëve dhe viktimave të trafikuar kur ato paraqiten si dëshmitare, sipas rrethanave dhe kushteve që janë specifike për Shqipërinë²⁷¹.
5. **Qeveria e Shqipërisë** është mirë që të ndaj fonde për krijimin e Divizionit/Njesisë për mbrojtjen e viktimave, në kuadër të Këshillit të lartë të drejtësisë ose zyrës së Prokurorit të Përgjithshëm ashtu siç e ka Kosova, sepse është treguar mjaft efikase

²⁷¹ Kodi i Shqipërisë për procedurën penale, veç është draftuar dhe është publikuar në web faqën e Ministrisë së Drejtësisë, mirëpo edhe ky projekt kod nuk përmban dispozita të kësaj fushe, siç përmbajnë kodet e Kosovës dhe Serbisë

KREU VII: VIKTIMAT E TRAFIKUARA, MBËSHTETJA, REHABILITIMI DHE RI-INTEGRIMI I TYRE

1. Hyrje

Mbështetja ndaj viktimave të trafikuar është jo vetëm një e drejtë e saj, por edhe detyrim i të gjithë institucioneve shtetërore dhe organizatave jo qeveritare që kanë të regjistruar si veprimtari të tyre ndihmën, kujdesin dhe mbështetjen për plotësimin e nevojave personale, shëndetësorë, ligjore, të strehimit, shkollimit dhe punësimit të viktimave të trafikuar.

Viktima ka nevojë jo vetëm për mbështetje momentale, por edhe për rehabilitim dhe ri-integrim në familje, rrethin ku jeton dhe punon, dhe në përgjithësi në shoqërinë e gjerë. Mbështetja, rehabilitimi dhe ri-integrimi i viktimës së trafikimit janë të lidhura ngushtë me njëra tjetrën. Ndonëse rehabilitimi kërkon një kohë më të shkurtër, mbështetja dhe ri-integrimi kërkojnë një kohë më të gjatë për tu realizuar, sepse viktima e trafikuar mund të ketë nevojë për mbështetje dhe ri-integrim edhe pas përfundimit të procedimit penal.

Gjendja ekonomike e Kosovës dhe Shqipërisë nuk mundëson planifikim të buxheteve të mjaftueshme për të përmbushur të gjitha nevojat e viktimave, por dy

vendet e kanë mundësinë, që shumicën e nevojave të një viktimë të trafikimit, ti përmbushin, së paku në rastet e lirimit nga pagesat për shërbimet që ofrojnë organet shtetërore, për shërbimet mjekësore ose për marrjen e ndihmës sociale etj.

Në këtë kapitull analizohen nevojat e viktimave të trafikimit para, gjatë dhe pas procedimit penal, duke u ndaluar në mënyrë të veçantë te nevojat e viktimës, rikuperimi, programet e rehabilitimit dhe ri-entegrimi i saj.

2. Mbështetja për viktimën e trafikimit të qenieve njerëzore

Kur flitet për mbështetje të viktimave të trafikuar bëhet fjalë për mbështetje që jepet në dy faza: mbështetje në rast të krizave, ose thënë ndryshe fazën fillestare të mbështetjes dhe faza e mbështetjes afatgjate. Mbështetja fillestare që i jepet viktimave sapo të identifikohen është me urgjente dhe me afatshkurtër se sa mbështetja në fazat e më vonshme, qoftë gjatë procedimit penal, qoftë pas formës së prerë të aktgjykimit²⁷².

²⁷² Sipas Raportit për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, gjatë vitit 2014 janë identifikuar, referuar dhe asistuar 125 viktima/viktima të mundshme trafikimi nga 95 në vitin 2013, prej të cilëve 63 të rritur, nga 52 vitin e kaluar dhe 62 fëmijë, nga 43 vitin 2013.

Mbështetja fillestare e viktimës nënkupton përmbushjen e nevojave për kontroll mjekësor, veshmbathje, këshilla nga psikologu, nga juristi etj, ndërsa mbështetja afatgjate përfshin punësim, shkollim ose strehimin e viktimës.

Sipas standardeve të Bashkimit Evropian, të publikuara nga Qendra Ndërkombëtare për Zhvillimin e Politikave të Migrimit²⁷³, në rastin e mbështetjes fillestare, viktimave të trafikuar duhet tu sigurohet: vendqëndrimi, ushqimi, këshillimi psikologjik, referimi për ndihmë ligjore, dhënia e dokumenteve (në bashkëpunim me zyrën konsullore) për lejen e përkohshme të qëndrimit, marrja e informacionit mbi problemet e mundshme ligjore pas kthimit në vendin e origjinës, lehtësimi i kontakteve me zyrën konsullore pas marrjes së pëlqimit nga viktima, lehtësimi i kontakteve me autoritetet e vendit të origjinës, me pëlqimin e viktimës, pasi që të jetë mirë e informuar, kontrolli mjekësor diagnostifikues, masat e sigurisë, ndjekja e kërkesës për lejen e qëndrimit, kontaktimi me familjen dhe/ose të afërmit, në rast se kërkohet nga viktimat e trafikuar, këshillimi dhe përfaqësimi ligjor, bashkërendimi me policinë, atje ku kërkohet, diskutimi rreth hapave të mëtejshëm, mundësia për të bërë pyetje ose për të kundërshtuar, sigurimi e një telefoni celular ose të mjeteve të tjera të komunikimit, fillimi i marrjes së masave për kthimin në shtëpi, në rast se kërkohet.

²⁷³ Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.34

Sipas dokumentit për të drejtat e viktimave të kriminalitetit dhe standardeve të përshtatshme, që ka nxjerr bashkimi i organizatave që u ofrojnë ndihmë viktimave të kriminalitetit, e formuar në vitin 1987, e njohur më emrin Mbështetja Europiane Viktimave²⁷⁴, viktimat kanë të drejtën për të përfituar shërbime pa pagesë, të ofruara nga organizatat përmes vullnetarëve dhe profesionistëve, ndërsa shërbimet që i ofron vet Mbështetja Europiane Viktimave, përfshijnë: informatat për të drejtat e viktimave, ndihma psikologjike, emocionale dhe praktike gjatë verpimeve të policisë, hetimeve dhe procedurës gjyqësore, mundësia e ndërmjetësimit në kontaktet me shërbimet e specializuara, kur kjo është e domosdoshme, ndërsa si të drejta specifike të viktimave të kriminalitetit janë: e drejta për qasje të ndihmës për të gjitha viktimat, pa marrë parasysh moshën, gjininë ose orientimin seksual, mbështetja nga personat e zgjedhur dhe të përgatitur, ndihma pa pagesë, besueshmëria si dhe të drejtat tjera të bazuara në kushtet e viktimave të kriminalitetit.

Edhe sipas Protokollit të Palermos (2002) në nenin 2 paragrafi 3, në raste të veçanta dhe në masën e mundshme, shtetet palë duhet të marrin parasysh masat për të siguruar trajtimin fizik, psikologjik ose social të viktimave të trafikut, në bashkëpunimin me organizatat joqeveritare, organizatat e tjera dhe elementët e shoqërisë civile dhe, në veçanti sigurimin e banimit të përshtatshëm, këshillimin

²⁷⁴ Magrus, Lindgren i Nikolic – Ristanovic, Vesna, Zrtve kriminaliteta, Medjunarodni kontekst i situacija u Srbiji, botues OSBE, Misioni në Serbi, departamenti për zbatimin e ligjit, botimi i parë, 2011, f.37

dhe informimin, që ka të bëjë sidomos me të drejtat e tyre, në një gjuhë që personat e trafikuar mund ta kuptojnë, asistencën mjekësore, psikologjike dhe materiale dhe mundësinë e punësimit, edukimit dhe trajnimit. Me këtë rast sipas këtij Protokolli duhet të merren parasysh mosha, seksi dhe nevojat e veçanta të viktimave të trafikut dhe, në veçanti, nevojat e veçanta të fëmijëve, përfshirë banesën, arsimimin dhe kujdesin e përshtatshëm.

Një çështje që shtrohet për diskutim është nëse në rastin e një viktime do të zbatohen të gjitha masat e lartcekura të mbështetjes apo vetëm një ose disa prej tyre. Masat që zbatohen varet nga rasti që paraqitet, në varësi nga gjendja e viktimës, jo vetëm ekonomike, por edhe nga shtetësia e saj, gjuha në të cilën komunikon, gjendja shëndetësore dhe rrethanat tjera specifike për secilën viktimë.

Në dallim nga mbështetja emergjente fillestare, kujdesi afatgjatë mundet gjithashtu të përfshijë të gjitha ose ndonjërin nga masat e lartcekura, gjatë tërë procedimit penal dhe pas procedimit penal, duke përfshirë edhe fazën e ri-integrimit. Praktika ka treguar se viktimat e trafikuar me origjinë nga vendet e ish Bashkimit Sovjetik, pas dhënies së dëshmive të tyre, në polici, para prokurorit ose gjyqtarit, zakonisht kanë kërkuar që të kthehen në vendet e tyre të origjinës dhe mbështetja e tyre nga institucionet ose organizata vendore ka pushuar në momentin e rikthimit të tyre në vendet e origjinës.

Që një viktimë të përfshihet në programet e asistencës dhe ndihmës, në fazën e kujdesit fillestar është e nevojshme që ajo të informohet, të njohë dhe kuptojë të drejtat e saj, të cilat duhet të bëhen të ditura nga punonjësit e institucioneve që ofrojnë ndihmë dhe mbështetje.

Informacionet e qarta, të sakta dhe në kohë ndihmojnë viktimën për të kuptuar së cilat janë mundësitë e përfshirjes në programin për mbështetje, por edhe për rregullat e caktuara nga shteti që duhet respektuar për të përfituar atë mbështetje²⁷⁵.

3. Reflektimi dhe rikuperimi

Pas përjetimit të traumave të thella, keqtrajtimit çnjerëzor, nënçmimit absolut dhe shfrytëzimit më të vrazhdët, është e pritshme që viktima e trafikuar të mos jetë në gjendje që të stabilizohet, ndaj ajo ka nevojë që të kalojë një kohë për tu qetësuar dhe stabilizuar, dhe të jetë në gjendje të marrë vendimet e drejta lidhur me interesin e saj. Kjo periudhë kohore e qetësisë ose stabilizimit të viktimës mund të quhet periudha e reflektimit dhe rikuperimit.

Nevoja për refletim nuk pengon që shteti të marrë masa të kujdesit për viktimën. Masa të tilla mund të jenë ofrimi i një leje qëndrimi ose banimi të përkohshëm, ndërhyrja e shpejtë në rastet kur viktima gjendet në gjendje krize,

²⁷⁵ Kelmendi, Besim, 2015, Kujdesi ndaj viktimave të trafikuar, rehabilitimi dhe ri-integrimi i tyre, botuar në revistën shkencore të Kolegjit European të Kosovës nr.1/2015, Prishtinë, f.206.

jo vetëm materiale, por edhe mendore. Në varësi të kohëzgjatjes së trafikimit, viktimës i jepet informacion i sakt, i qartë dhe në kohë, për mundësitë që ekzistojnë lidhur me ndihmën materiale, ligjore dhe shëndetësorë si dhe i jepet kohë për të vlerësuar mundësitë e tilla që jepen nga institucionet²⁷⁶.

Sipas standardeve ndërkombëtare²⁷⁷, periudha e reflektimit duhet t'i njihet çdo personi që dyshohet se është viktimë e trafikimit, pavarësisht nga dëshira e tij për të bashkëpunuar si dëshmitare dhe faktit nëse po ndiqen penalisht ose jo trafikantët.

Sipas Konventës së Këshillit të Evropës mbi luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore²⁷⁸, shtetet anëtare të Këshillit të Evropës, në legjislacionin vendas duhet të parashikojnë periudhën për rikuperim së paku 30 ditësh, kur ka shkaqe të arsyeshme për të besuar se bëhet fjalë për viktimë. Sipas kësaj Konvente, kjo kohë do të jetë e mjaftueshme që viktima të rikuperohet dhe të lirohet nga ndikimet e trafikantëve ose që të merret vendimi i duhur persa i përket bashkëpunimit me organet kompetente.

Gjatë kësaj periudhe nuk mund të lëshohet asnjë urdhër për deportim të viktimës. Përrjashtim nga ky rregull është vetëm atëherë kur situata e rendit

²⁷⁶ Po aty

²⁷⁷ *Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe*, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.27

²⁷⁸ Konventa e Këshillit të Evropës mbi luftën kundër trafikimit më qenie njerëzore, Nr.137, 2005, neni 13 paragrafi 1, f. 8

publik e parandalon atë ose nëse zbulohet se statusi i viktimës është pretenduar në mënyrë të padrejtë²⁷⁹.

Sikurse është theksuar më lart, viktimat e trafikuar, jo çdo herë janë të gatshme të pranojnë ndihmën e ofruar. Në raste të tilla është e nevojshme të respektohet vullneti i viktimës, në mënyrë që të mos i imponohet pranimi i ndihmës së ofruar. Vullneti i viktimës respektohet nëse, ajo informohet dhe sqarohet për ndihmën që mund të përfitojë dhe merret pëlqimi i saj për çfarëdo ndihme të mundshme. Refuzimi i ndihmës nuk mund të shërbejë si shkak, që viktimës së identifikuar të mos i ofrohet mbështetje ose ndihmë në fazat e mëvonshme të procedimit penal, sepse viktima mund të ndryshojë qëndrimin e saj në çdo kohë.

Që prej vitit 2010, në Kosovë të gjitha strehimoret/strehëzat, ofrojnë de jure një paketë të unifikuar të shërbimeve bazë, që përfshijnë: strehim, rehabilitim, mbështetje psiko-sociale, shërbimet mjekësore dhe medikamente, mbrojtje ligjore, asistencë në sigurimin e dokumenteve të ndryshme personale, ndërmjetësim në lidhje me përmirësimin e marrëdhënieve dhe kthimin në familje, trajnime profesionale, ndërtimi kapaciteteve të stafit të strehimoreve²⁸⁰. Gjithashtu ka një paketë të unifikuar të formave/mjeteve të përdorura nga strehimoret në Kosovë që përfshijnë: formën e pranimit, deklarata për strehimin vullnetar, dosja

²⁷⁹ Po aty, neni 13, f.8,

²⁸⁰ Ngjeli-Shima, Edlira, *Vendosja e kriterëve për aksesin e shërbimeve të ofruara nga strehimoret / shtëpitë e sigurta në Kosovë*, financuar dhe menaxhuar nga zyra e Bashkimit Evropian, 2013, f.8

e përfituesit, marrëveshje për të ndarë dhe shkëmbyer informacion, autorizimi për vizita dhe shërbime mjekësore, plani i kujdesit të përfituesit, regjistri i vizitave dhe shërbimeve, deklarata e nisjes vullnetare, forma e transferimit/largimit, regjistri i sendeve personale.

Të gjitha këto masa janë në përputhje me Konventën Evropiane “Për masat kundër trafikimit të qenieve njerëzore”²⁸¹, sipas të cilës *“çdo palë do të miratojë ato masa legislative ose masa të tjera sipas nevojës, për të ndihmuar viktimat në rikuperimin e tyre fizik, psikologjik dhe shoqëror, duke përfshirë minimalisht: standardet për të siguruar jetesën e tyre, nëpërmjet masave të tilla si: akomodimin e përshtatshëm dhe të sigurt, ndihmën psikologjike dhe materiale; aksesin në trajtimin e emergjencës mjekësore; shërbime përkthimi dhe interpretimi sipas nevojës; konsulencë dhe informacion, në një gjuhë që ato mund ta kuptojnë; asistencë për të mundësuar paraqitjen e të drejtave dhe interesave të tyre, si dhe shqyrtimin e tyre në fazat e përshtatshme të procedimit penal kundër shkelësve; akses në arsimin e fëmijëve, sigurinë e viktimës dhe nevojat për mbrojtje, asistencë të nevojshme mjekësore ose ndihmë tjetër për banim të ligjshëm brenda territorit të saj, akses në tregun e punës, në trajnimin profesional dhe arsimin, të mos jetë e kushtëzuar me gatishmërinë për t’u thirrur si dëshmitar”*.

²⁸¹ Konventa e Këshillit të Evropës për masat kundër trafikimit të qenieve njerëzore, 2005, neni 12, f.7 e ratifikuar nga Kuvendi i Republikës së Shqipërisë më ligjin nr.9642 të datës 26.11.2006

Gjatë 10 viteve të fundit, në veprimtari të ndryshme të organizuara nga organizata të ndryshme ndërkombëtare, mes të cilave edhe ICMPD (International Center for Migration Policy Development)²⁸² dhe USAID, flitet për mundësinë e caktimit të një menaxheri që do të menaxhonte rastet e trafikimit vetëm lidhur me nevojat e viktimave të trafikuar. Deri më sot, asnjë shtet i Ballkanit Perëndimor nuk e ka zgjidhur përfundimisht këtë çështje, pasi çdo institucion, në këto shtete, e konsideron vetën si organ që ka të drejtën të caktojë personin, që do të menaxhojë rastin, brenda organit ose institucionit të vet. Praktika e deritanishme është e tillë që, gjykata cakton një gjyqtar që trajton rastin penal, prokuroria cakton një prokuror që merret me hetimin dhe përfaqësimin e atij rasti para gjykatës, policia cakton një zyrtar ose oficer policie i cili trajton rastin brenda policisë, institucioni për çështje sociale gjithashtu cakton një punonjës që merret me rast konkret. Të gjitha këto organe ose institucione ende nuk janë të gatshme që të caktojnë një menaxher të vetëm i cili do të menaxhonte një rast penal të TQNJ. Vështirësitë e zgjidhjes së këtij problemi janë të kuptueshme, nëse mbajmë parasysh natyrën e punës së secilit organ ose institucion.

Mos caktimi i një menaxheri që do të trajtonte rastin nga fillimi deri në fund, mund të krijojë probleme për periudhën e reflektimit dhe rikuperimit, sepse viktima e trafikuar mund ta ketë të vështirë të dijë se kujt duhet t'i drejtohet ose kujt duhet t'i japë informacione për nevojat e saj.

²⁸² Për më shumë shih: <http://www.icmpd.org/HOME-FOR-MENU.2321.0.html>, qasja me dt.05.05.2015

Në krahasim me vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor, Kosova ka krijuar zyrën për mbrojtje dhe ndihmë të viktimave²⁸³, e cila nuk ka rolin e menaxherit të rastit dhe nuk ka kompetenca vendimmarrëse për të drejtat e viktimave, por ka kompetenca lidhur këshillimet e ndryshme, me strehimin, veshmbathjen, ushqimin ose nevojat tjera personale dhe të kujdesit shëndetësor.

Duke vlerësuar pozitën e institucioneve shtetërore dhe organizatave jo qeveritare në një shtet, mund të arrijmë në përfundimin se në fazën parapenale, si menaxher i rastit do të duhej të ishte një zyrtar ose oficer policie, pas fillimit të procedimit penal deri në ngritjen e aktakuzës, menaxher do të duhej të ishte prokurori, të cilit i është caktuar rasti për hetim, ndërsa pas dërgimit të aktakuzës në gjykatë, menaxher do të duhej të ishte gjyqtari, të cilit i është caktuar rasti për shqyrtim gjyqësor. Kjo ndarje e përgjegjësisë nuk do të duhej të ishte pengesë për punë të përbashkët të menaxherit në secilën fazë, me zyrtarët tjerë që merren me trajtimin e viktimave të trafikuar, përkundrazi një bashkëpunim i tillë do të mundësonte një sukses të përbashkët të të gjitha institucioneve dhe organizatave jo qeveritare, sepse qëllimi i tyre është përfundimi me sukses i rastit të tillë.

²⁸³ Për më tepër shih: <http://www.psh-ks.net/?page=1,184>, qasja me dt. 05.05.2015

4. Shqyrtimi i nevojave të viktimës

Siç është theksuar më parë, sapo bëhet identifikimi i viktimës krahas identifikimit të identitetit, është e nevojshme të identifikohen edhe nevojat e saj.

Nevojat që mund të paraqiten në rastet e TQNJ, mund të jenë nevoja të sigurisë nga rreziqet dhe kërcënimet, nevoja bazike, nevoja shëndetësore dhe nevoja ligjor²⁸⁴. Meqenëse nevojat e sigurisë nga rreziqet dhe kërcënimet janë trajtuar në kreun e më parshëm, në këtë kre do të trajtohen vetëm nevojat bazike, nevojat shëndetësore dhe ato ligjore që mund të ketë një viktimë e trafikuar.

Nevojat bazike në një rast të TQNJ mund të jenë: nevoja për strehim, ushqim, veshmbathje, komunikim më të afërmit e saj. Nga plotësimi i tyre do të varet edhe plotësimi i nevojave tjera, sepse, nëse viktimës nuk i ofrohet strehimi, ushqimi dhe veshmbathja, do të ishte e pa kuptimtë plotësimi i nevojave tjera.

Nevojat mjekësore përfshijnë, por nuk kufizohen, në nevojat për kujdes mjekësor lidhur më: problemet neurologjike, dëshpërimi ose shqetësimi, lëndimet trupore, stresi, ankthi, sëmundjet kardiovaskulare, pulmore, infeksionet e ndryshme ose problemet tjera gjinekologjike. Plotësimi i këtyre nevojave ka rëndësi të veçantë, duke marr parasysh se mjaft nga këto sëmundje, mund të

²⁸⁴ Kelmendi, Besim, 2015, Kujdesi ndaj viktimave të trafikuar, rehabilitimi dhe ri-integrimi i tyre, botuar ne revistën shkencore të Kolegjit European të Kosovës nr.1/2015, Prishtinë, f.210

rrezikojnë seriozisht jetën dhe shëndetin viktimës Për këtë arsë, trajtimi i këtyre nevojave duhet të trajtohet me urgjencë, po aq sa edhe nevojat bazike, e ndonjëherë kanë përparësi për tu trajtuar, për shkak të pasojave që mund të vinë nga mosplotësimi i tyre.

Kosova ka arritur që në ligjin e saj për shëndetësinë të vitit 2013, të përfshijë në kategorinë e qytetarëve dhe banorëve të liruar nga bashkë-pagesat për shërbimet mjekësore edhe viktimat e trafikimit gjatë vitit të parë pas regjistrimit zyrtar²⁸⁵. Kjo tregon se Kosova po ndryshon qasjen e saj ndaj viktimave të trafikuar edhe në aspektin shëndetësor, si pjesë e politikës shtetërore për ndihmë dhe mbështetje viktimave të trafikuar.

Nëse i referohemi rastit të Shqipërisë, nga viti 2014²⁸⁶, viktimat e trafikimit përfshihen në kategorinë e personave jo aktive që përfitojnë nga sigurimi i detyrueshëm shëndetësor i financuar nga buxheti i shtetit ose burime të tjera të përcaktuara me ligj. Nëse i referohemi ligjit nr. 10383, datë 24.2.2011, të ndryshuar më ligjin nr. 141/2014, datë 23 tetor 2014 “*Për sigurimin e detyrueshëm të kujdesit shëndetësor në Republikën e Shqipërisë*”. Neni 10 përcakton se cilat janë paketat që mbulohen nga fondi i detyrueshëm i sigurimeve

²⁸⁵ Ligji për shëndetësinë i Republikës së Kosovës nr.04/L-125 i datës 07.05.2013, neni 62 paragrafi 2 nënparagrafi 2.1, f.21-22

²⁸⁶ Ligji 141/2014 “Për disa shtesa në ligjin nr. 10383, datë 24.2.2011, “Për sigurimin e detyrueshëm të kujdesit shëndetësor në Republikën e Shqipërisë”, të ndryshuar, me nenin 1 të tij bën një shtesë në nenin 5 të ligjit duke shtuar si një kategori që konsiderohet joaktive, dhe për rrjedhojë përfiton kujdes shëndetësor të mbuluar nga buxheti i shtetit viktimat e trafikimit, sipas identifikimit të bërë nga strukturat e Ministrisë së Brendshme”.

shëndetësore, ku përfshihen: a) vizitat, ekzaminimet dhe trajtimet mjekësore në qendrat e kujdesit shëndetësor parësor publik dhe në spitalet publike; b) vizitat, ekzaminimet dhe trajtimet mjekësore në dhënës privat të kujdesit parësor dhe spitale private; c) barnat, produktet dhe trajtimet mjekësore nga dhënës të kontraktuar shërbimesh shëndetësore.

Me këtë ndryshim të ligjit, Shqipëria përmbushi një nga standardet ndërkombëtare lidhur me trajtimin e viktimave të trafikimit.

Kur është fjala për nevojat ligjore, duhet nënkuptuar: nevojat e viktimës për marrjen e këshillave nga një person kompetent, që ka njohuri ligjore për TQNJ. Ky përfaqësim mund të bëhet nga përfaqësuesi i autorizuar, nga vetë viktimja ose nga shteti.

KPrPK të vitit 2004²⁸⁷, parashikonte se i dëmtuari duhej të kishte përfaqësues të autorizuar nga fillimi i procedurës penale kur: ishte fëmijë; kur ishte në marrëdhënie familjare me të pandehurin; kur procedura zbatohet për veprën penale të trafikimit të qenieve njerëzore ose për vepra penale kundër integritetit seksual, kur i dëmtuari kishte çrregullime ose paaftësi mendore ose kur gjykata çmonte se i dëmtuari është i pazoti për t'u mbrojtur dhe i nevojitej ndihma e përfaqësuesit të autorizuar. Në këto raste, nëse i dëmtuari apo përfaqësuesi i tij ligjor nuk angazhonte përfaqësues të autorizuar, kryetari i gjykatës ose autoriteti

²⁸⁷ Kodi i përkohshëm i procedurës penale të Kosovës, *UNMIK/RREG/2003/26*, 2004, neni 82, f.31

kompetent që zbatonte procedurën në fazën paragjyqësore caktonte përfaqësues të autorizuar sipas detyrës zyrtare me shpenzime të shtetit.

KPrPK i vitit 2012, nuk ka parashikuar dispozitë, sipas së cilës do të ishte i detyrueshëm përfaqësimi i të dëmtuarit, siç ishte më kodin e vitit 2004. Megjithatë kjo nuk do të thotë se i dëmtuari nuk ka të drejtë të ketë përfaqësues të autorizuar, përkundrazi kjo e drejtë mund të realizohet edhe përmes angazhimit të zyrës për mbrojtje dhe ndihmë viktimave. Sipas këtij kodi, i dëmtuari mund të përfaqësohet nga përfaqësuesi i cili është anëtar i Odës së Avokatëve të Kosovës, nga mbrojtësi i viktimave dhe të përfaqësojë veten²⁸⁸.

Edhe pse në Kosovë ekziston zyra për mbrojtje dhe ndihmë viktimave, kjo zyrë nuk e ka kapacitetin e përfaqësimeve ligjore juridike, gjatë procedurës penale edhe pse gjatë tërë procedurës viktimës i ofrojnë këshillime, por jo të nivelit profesional-juridik, duke marr parasysh së kjo zyrë ka të punësuar edhe persona që nuk janë me përgatitje juridike por pedagogë, sociologë etj, që mund të jenë shumë të mirë për këshillime, por jo edhe për mbrojtje juridiko - penale.

Gjithashtu në Kosovë, ndihma juridike falas mund të jepet edhe nga Agjencia për dhënien e ndihmës juridike falas – e cila e mbështet punën e vet jo vetëm në ligjin për ndihmë juridike falas, por edhe në Kushtetutën e Republikës së Kosovës, sipas të cilës, ndihma juridike falas do t'u mundësohet atyre që nuk

²⁸⁸ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 63, f.24

kanë mjete të mjaftueshme financiare, nëse një ndihmë e tillë është e domosdoshme për të siguruar qasjen efektive në drejtësi²⁸⁹.

Ndihma juridike falas nënkupton dhënien e informatave dhe këshillave juridike lidhur me procedurat ligjore, përpilimin e shkresave dhe tërë asistencës tjetër teknike, që ka të bëjë me kompletimin e lëndës dhe përfaqësimin në procedurën civile, penale, administrative dhe kundërvajtëse²⁹⁰.

Shërbimet e autorizuara të cilat ofrohen në kuadër të ndihmës juridike falas janë ndarë në shërbime primare dhe sekondare. Në ndihmën juridike primare përfshihen shërbimet vijuese: informatat dhe këshillat juridike lidhur me procedurat ligjore; përpilimi i shkresave dhe tërë ndihma tjetër teknike që ka të bëjë me kompletimin e lëndës; përfaqësimi në procedurën civile, penale, administrative dhe kundërvajtëse; mbrojtja dhe përfaqësimi në të gjitha fazat e procedurës penale; informatat dhe këshillat juridike lidhur me procedurat kundërvajtëse; informatat, këshillat juridike dhe ndihma në procedurat e ndërmjetësimit, arbitrazhit ashtu siç është paraparë me ligjet në fuqi, ndërsa në kuadër të ndihmës juridike sekondare hyjnë shërbimet që kanë të bëjnë me përpilimin e shkresave dhe tërë ndihmën tjetër teknike që ka të bëjë me

²⁸⁹ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, 2007, neni 31 paragrafi 6, f.9/10

²⁹⁰ Ligji i Republikës së Kosovës Nr.04/L-017 për ndihmë juridike falas, 2012, neni 4 paragrafi 3, f.2

kompletimin e lëndës dhe përfaqësimin në procedurën civile, penale, administrative dhe kundërvajtëse²⁹¹.

Në Shqipëri, bazuar në kuadrin ligjor mbi TQNJ dhe sfidat e hasura në praktikën gjyqësore, viktimat kanë të drejtën për ndihmë ligjore falas si dhe mjete efektive për kompensim. Sipas kuadrit ligjor shqiptar²⁹², sot është tërësisht e mundur që një pjesë e mirë e rasteve të viktimave të merren përsipër nga Agjencia e Ndihmës Ligjore Shtetërore, për të cilën, gratë dhe fëmijët në procese gjyqësore duhet të jenë një prioritet.

Sipas ligjit për ndihmë juridike të Shqipërisë²⁹³, personat që kanë të drejtë të përfitojnë ndihmë juridike, janë ata persona të cilët: kërkojnë të mbrohen me avokat në procesin penal, në të gjitha fazat e tij dhe për shkak të pamundësive financiare, nuk kanë mundur të zgjedhin një avokat apo kanë mbetur pa të, si dhe personat që kanë nevojë për ndihmë juridike në çështjet civile ose administrative, por nuk kanë mjete të mjaftueshme për ta paguar këtë ndihmë juridike apo çështjet janë tepër komplekse, nga ana e përmbajtjes dhe e procedurës. Në këtë rast, personi, që ta përfitojë ndihmën juridike, duhet të vërtetojë se përfshihet në programet e mbrojtjes sociale ose plotëson kushtet për t'u përfshirë në to. Kur janë

²⁹¹ Po aty, neni 5, f.2

²⁹² Kuadri ligjor mbi trafikimin e qenieve njerëzore në Shqipëri dhe sfidat e hasura në praktikën gjyqësore, publikuar nga Shkolla e Magjistratës, 2013, në www.albania.iom.int/.../School%20of%20Magistrate..., qasja me dt.05.05.2015, f.30

²⁹³ Ligji i Shqipërisë për ndihmë juridike Nr.10039, datë 22.12.2008, neni 13 paragrafët 1 dhe 2, f.6

në pyetje të miturit, ndihmën juridike e përfitojnë kur mbrojtja në procedimin penal dhe në gjykim është e detyrueshme me ligj.

Po sipas ligjit të lartcekur shqiptar në nenin 11 është dhënë edhe kuptimi i ndihmës juridike falas, sipas kësaj dispozite ndihma juridike nga shteti jepet nga avokatët e autorizuar, në formën e ndihmës juridike parësore dhe dytësore. E para nënkupton dhënien e informacionit për sistemin ligjor në Republikën e Shqipërisë, për aktet normative në fuqi, të drejtat dhe detyrimet e subjekteve të ligjit, mënyrat e ushtrimit të të drejtave të individit, në proceset gjyqësore dhe ato jashtëgjyqësore, si dhe dhënia e asistencës në hartimin e dokumenteve juridike apo në forma të tjera, ndërsa e dyta nënkupton: dhënien e shërbimeve të këshillimit, përfaqësimit apo mbrojtjes në proceset gjyqësore penale, proceset gjyqësore civile dhe administrative, si dhe të paraqitjes para organeve administrative shtetërore.

Një çështje tjetër më rëndësi që është parashikuar në të njëjtin nen në paragrafin 2 të ligjit të lartpërmendur shqiptar, është edhe dhënia e ndihmës juridike nëpërmjet edukimit ligjor të publikut, përmes ndihmës që i ofrohet komunitetit me klinika lëvizëse, publikime, fushata televizive dhe në mediat e shkruara, si dhe masa të tjera të ngjashme, duke u kushtuar vëmendje të veçantë problemeve të grupeve më në nevojë. Kjo ndihmë përfshinë edhe viktimat e trafikimit dhe mund të aplikohet nga të gjitha institucionet.

Deri në vitin 2013 në praktikën shqiptare kishte dy probleme: *së pari*, tarifat gjyqësore të larta që duhej të paguanin personat që përfitonin ndihmë juridike falas; dhe *së dyti*, viktimat e trafikimit nuk përfshiheshin në kategorinë e personave që mund të përfitonin ndihmë juridike falas. Me ndryshimet e bëra në ligj²⁹⁴ - neni 13, në kategorinë e personave që përfitojnë ndihmë juridike falas u përshinë viktimat e dhunës në familje dhe të trafikimit. Një hap pozitiv ishte edhe ulja e tarifave të pagesave në gjykatë për viktimat e trafikimit /viktimat e mundshme, bazuar në udhëzimin e përbashkët të Ministrisë së Drejtësisë dhe Ministrisë së Financave nr. 5668, datë 20.11.2013, i cili reduktoi në mënyrë të ndjeshme këto tarifa²⁹⁵

Në vitin 2014²⁹⁶, ligji “*Për ndihmën Juridike*” pësoi ndryshime të tjera duke i dhënë mundësi viktimave të dhunës në familje dhe atyre të trafikimit që të përfitojmë ndihmën juridike në të gjitha proceset gjyqësore të lidhura me to, pra penale, civile dhe administrative dhe në rast urgjente, gjyqtari vendos vete pa pritur verifikimin e plotësimit të kriterëve dhe miratimin e kerkësës, ofrimin e ndihmës juridike.

²⁹⁴ Ligj nr. 143/2013 “*Për disa shtesa në ligjin nr. 10 039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike*”, botuar në Fletoren Zyrtare, nr 83. 2013, fq. 3523-3525.

²⁹⁵ Raporti për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave, janar – dhjetor 2014, f.24

²⁹⁶ Ligji 77/2014 *Për disa shtesa në ligjin nr. 10 039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike*”, botuar në Fletoren Zyrtare, nr 124,, 2014, f.5742-5744.

Në të dy rastet – Kosovë dhe Shqipëri, dhënia e ndihmës juridike falas është një tregues pozitiv, që tregon se shteti ka marr përgjegjësi sipas standardeve ndërkombëtare, për të mbështetur viktimat e trafikuar, mirëpo është e rekomandueshme që shteti të ndaj buxhet më të madh për agjencionet që e japin këtë ndihmë juridike falas²⁹⁷, në mënyrë që këto agjenci të angazhojnë avokatë më të mirë, që përfaqësojnë interesat e viktimave në mënyrën më të mirë para organeve të drejtësisë.

5. Hartimi i planit për kujdesin ndaj viktimës

Kompleksiteti i problemeve që duhet të zgjidhen dhe të institucioneve që marrin pjesë në mbështetje të viktimës dikton nevojën e bashkërendimit dhe koordinimit sa më të mirë të punës mes tyre. Përmes një plani i cili ndihmon identifikimin e çdo veprimi që duhet të ndërmarr çdo aktor që trajton viktimat e trafikuar, përfshirë kohën, vendin dhe mënyrën e ndërmarrjes së veprimeve si dhe mbulimin e shpenzimeve për to.

²⁹⁷ Sipas raporteve të organizatave vendase dhe ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe progres raportit të Bashkimit Europian për Shqipërinë, 2014 tarifën gjyqësore dhe procedurat e aplikimit të ngadalta frenojnë shumë qytetarë. Ndihma juridike jepet kryesisht nga organizata të shoqërisë civile. Për më shumë shih: Dokument Pune i Stafit të Komisionit, Progres Raporti 2014 për Shqipërinë që shoqëron komunikatën e komisionit për parlamentin europian, këshillin, komitetin ekonomik dhe social europian si dhe komitetin e rajoneve Strategjia e zgjerimit dhe sfidat kryesore për periudhën 2014-2015, Bruksel, më 8.10.2014.

Duke marrë parasysh numrin e institucioneve zyrtare dhe organizatave jo qeveritare që merren më trajtimin e rasteve të TQNJ²⁹⁸, rezulton se hartimi i një plani të tillë nuk është i lehtë për disa arsye: *së pari*, nevoja e bashkërendimit dhe shpërndarjes së shërbimeve për viktimat e trafikimit; *së dyti*, institucionet zyrtare shpesh herë ankohen se nuk kanë buxhet të mjaftueshëm, ndërsa organizatat jo qeveritare ankohen se nuk kanë kapacitete të mjaftueshme për strehim dhe kushte tjera të nevojshme në strehimoret ekzistuese; *së treti*, mungon tradita e takimeve të përbashkëta të përfaqësuesve të këtyre aktorëve.

Një plan i mirë për ndihmë viktimës së trafikuar do të duhet të përfshijë së paku, detyrën e secilit organ ose institucion zyrtar dhe organizatë jo qeveritare, kohën së kur duhet të kryhen shërbimet, vendin se ku do të vendoset viktimja dhe mënyrën së si duhet kryer ato shërbime, mënyrën e mbulimit të shpenzimeve financiare dhe detyrimin që të ruaj si fshehtësi zyrtare çdo informacion të marrë rastin e hartimit të këtij plani dhe në fund detyrimin për raportim lidhur me veprimet e ndërmarra apo shërbimet e kryera.

Para së të nënshkruhet marrëveshja, viktimës duhet t'i jepet kohë e mjaftueshme për të lexuar formularin e pëlqimit dhe për t'i marrë parasysh

²⁹⁸ Këtu mendohet ne policinë, prokurorinë, gjykatën, zyrën e koordinitorit kombëtar për luftimin e trafikimit me qenie njerëzore, Ministrinë për punë dhe mirëqenie sociale, Ministrinë e financave, Ministrinë e arsimit, Ministrinë e shëndetësisë, Ministrinë për rini, kulturë dhe sport, ne rastet kur trajtojnë ndonjë rast të trafikimit si dhe organizatat jo qeveritare që kanë të regjistruara si veprimtari parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe strehimoret për vendosjen e viktimave të trafikuar

opsionet që mund të ketë vetë viktimat, sepse pëlqimi për pranimin e shërbimeve dhe të kushteve të shërbimit kufizohet vetëm për ato shërbime, që përshkruhen me shkrim në marrëveshjen formale²⁹⁹. Ky formular pranimi duhet të firmoset nga viktimat dhe kjo bëhet për të dëshmuar se viktimat është njoftuar për të drejtat dhe se ka dhënë pëlqimin e vet për të përfutur shërbimet e ofruara.

6. Rehabilitimi dhe ri-integrimi i viktimave të trafikuar

6.1 Vështrim i përgjithshëm

Rehabilitim dhe ri-integrimi, nënkupton ndihmë dhe mbështetje afatmesme dhe afatgjatë, gjatë dhe pas përfundimit të procesit penal.

Shkalla e gjendjes traumatike të viktimës, e shkaktuar nga trafikimi kushtëzon kohëzgjatjen e rehabilitimit dhe ri-integrimit, llojin e ndihmës që do t'i jepet, numrin e institucioneve dhe organizatave joqeveritare, që do të ofrojnë mbështetje për viktimat e trafikuar, si dhe vendin së ku do të vendosen dhe mbështeten viktimat e trafikuar.

²⁹⁹ Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.40

Sipas standardeve të krijuara nga Qendra Ndërkombëtare për Zhvillimin e Politikave të Migrimit (ICMPD)³⁰⁰ rezulton së gjatë fazës afat-mesme dhe afat-gjatë të dhënies së ndihmës, procesi i fazës së rehabilitimit dhe ri-integrimit, mbështetet nga ofruesit profesionistë të shërbimit, të cilët janë, të paktën, përgjegjës për: sigurinë, shqyrtimin dhe trajtimin e problemeve mjekësore, shqyrtimin dhe trajtimin e nevojave psikologjike, ofrimin e mbështetjes ligjore, ndihmën ndaj individit që të rifitojë ndjenjën e kontrollit dhe të vetë-përcaktimit, shqyrtimin e rrezikut të fajësimit social dhe lehtësimin e përfshirjes sociale, forcimin e sigurisë/të stabilitetit të individit dhe bashkëpunimin në drejtim të planifikimit dhe përgatitjes së hapave të mëtejshëm që do të ndër marrë viktima.

Edhe pse kjo qendër ka numëruar disa lloje ndihme dhe mbështetje, kjo nuk do të thotë së ky numërim është i kufizuar, përkundrazi ndihma dhe mbështetja mund të jetë shumë më e madhe, nga rasti në rast, duke u bazuar në gjendjen shëndetësore dhe ekonomike e viktimës së trafikuar.

6.2 Rehabilitimi dhe ri-integrimi afatmesëm

Pas fazës së rikuperimit dhe reflektimit, sipas nevojës, paraqitet faza afatmesme e kujdesit dhe mbështetjes ndaj viktimave të trafikuar, ku kërkohet

³⁰⁰ Për më shumë shih: Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons, South-Eastern Europe të publikuar nga International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), 2009, në <http://www.icmpd.org/2009.2433.0.html>, f.48, qasja më dt.01.09.2015

një angazhim për një kohë më të gjatë, por jo të përhershme të kujdesit ndaj viktimave.

Rehabilitimi dhe ri-integrimi afatmesëm që njihet edhe më emrin “rregullim dhe stabilizim i viktimës”, zakonisht i ofrohet viktimës së trafikuar në vendin e origjinës, por kjo mund të bëhet edhe në vendin e destinacionit ose në vendin e tretë, në të cilin mund të vendoset viktimja pas identifikimit, në varësi të vullnetit të shprehur dhe gatishmërisë së shtetit të destinacionit dhe shtetit të tretë.

Kryesisht, viktimat e trafikuar mund të kenë nevojë për marrjen e shërbimeve shëndetësore, sigurimin e ushqimit dhe veshmbathjes dhe në disa raste edhe marrjen e shërbimeve psikologjike për tu rikthyer në një jetë normale.

Qendra Ndërkombëtare për Zhvillimin e Politikave të Migrimit - ICMPD³⁰¹, në modulet e saja, në kuadër të rehabilitimit dhe ri-integrimit afatmesëm ka parashikuar si të nevojshëm shqyrtimin e gjendjes së sigurisë; shqyrtimin psikologjik/raportin e progresit; procedurën e ankimimeve; mbështetjen ligjore; mundësitë e vendqëndrimit; mbështetjen financiare; mundësitë e arsimimit/të trajnimit profesional, përfshirë dhe fitimin e aftësive për

³⁰¹ Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons – South – Eastern Europe, by International Centre for Migration Policy Development – ICMPD, 2009, f.43

jetën; dhe diagnostikimin ose kurimin shëndetësor për probleme të pa trajtuara deri atëherë.

Një çështje shumë me rëndësi është së kush dhe kur e ofron mbështetjen për viktimën, gjatë kohës së rehabilitimit dhe ri-integrimit. Nëse bëhet fjalë për një viktimë që ka një gjendje të rëndë sociale, do të ishte e nevojshme që mbështetjen sociale ta ofronte punonjësi social; nëse paraqitet për nevoja për shkollim apo edukim dhe aktivitete tjera kulturore, do të ishte ideale nëse angazhohen punonjësit edukativ – edukatorët ose pedagogët e fushave; për rastet kur viktimat kanë probleme me tejkalimin e traumave psikologjike, atëherë psikologët janë personat që mund të ndihmojnë në stabilizimin e viktimave, ndërsa të rastet e problemeve shëndetësore duhet angazhuar mjek të fushës.

Sa i përket nevojave ligjore siç u theksua më lartë të nevojat e viktimës, në Kosovë në vitin 2006 është krijuar Agjencioni i veçantë për dhënin e ndihmës juridike falas, që është i pari në Europën jug-lindore³⁰². Kjo ndihmë juridike falas jepet nga avokatët që janë të licencuar dhe të anëtarësuar në Odën e Avokatëve të Kosovës³⁰³.

Në Shqipëri, ekziston Shërbimi Ligjor Falas, i cili vepron në Tiranë (TLAS), dhe ka filluar veprimtarinë e tij në Janar të vitit 1999 si program i CAFOD Albania, deri në datë 18 Dhjetor 2006, kur TLAS u regjistrua si

³⁰² www.knj-rks.org, qasja me datë 30.12.2013

³⁰³ Ligji i Republikës së Kosovës Nr.04/L-017 për ndihmë juridike falas, 2012, neni 29, f.10

organizatë jo fitimprurëse e pavarur në formën e Qendrës³⁰⁴, ndërsa sipas ligjit “Për ndihmë juridike”³⁰⁵, shërbimi i ndihmës juridike për individët, të dhënë nga shteti, është përgjegjësi e Ministrisë së Drejtësisë, e Dhomës Kombëtare të Avokatisë dhe e Komisionit Shtetëror për Ndhmën Juridike. Gjithashtu edhe në Shqipëri kjo ndihmë juridike nga shteti jepet nga avokatët e autorizuar³⁰⁶.

Nga sa u tha rezulton se në rastin e rehabilitimit dhe ri-integrimit duhet të përfshihen: Ministrinë përgjegjëse për çështje sociale, të shëndetësisë, të arsimit, për rininë, për pushtetin vendor dhe sipas nevojës, organet vendore³⁰⁷.

³⁰⁴ <http://www.tlas.org.al/sq/rreth-tlas>, qasja me dt.06.05.2015

³⁰⁵ Ligji i Republikës së Shqipërisë Nr.10 039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”, i ndryshuar, neni 3, f.1

³⁰⁶ Sipas raportit për ndihmën dhe shërbimet shoqërore ndaj viktimave/viktimave të mundshme të trafikimit, për vitin 2014, f.19, Gjatë vitit 2014 në zbatim të Procedurave Standarde Operative për kryerjen e intervistës formale janë asistuar nga 12 Zyrat Rajonale të Shërbimeve Sociale gjithsej **84 raste nga 36 raste vitin e shkuar**, nga këto **30 viktima trafikimi** dhe **54 viktima të mundshme trafikimi**, të ndara më poshtë sipas qarqeve: faqe 19’

³⁰⁷ Po Sipas raportit për ndihmën dhe shërbimet shoqërore ndaj viktimave/viktimave të mundshme të trafikimit, për vitin 2014, f.23 dhe 28, Ministria e Mirëqenies Sociale dhe Rinisë ka realizuar mbështetjen financiare në shumën prej 22 749 000 lekë, ndërsa për vitin 2014 në Qendrën Kombëtare Pritëse të Viktimave të Trafikimit janë alokuar/realizuar 19 770 000 lekë nga buxheti i shtetit, programi i mbrojtjes sociale, ndërsa për operatorët socialë “Vatra”, “Të ndryshëm dhe të Barabartë” dhe “Tjetër Vizion” është alokuar fondi (ushqim) prej 2 079 000 lekë. Gjithashtu Sipas të dhënave të MMSR-së, gjatë periudhës së raportimit janë regjistruar pranë zyrave të punësimit 58 punëkërkuese të papuna femra, të trafikuar në shkallë vendi, të cilat kanë përfituar nga shërbimet e punësimit. Këtij numri duhet shtuar edhe një numër i përfituesve nga OJF, për më shumë shih raportin e sipërpermendur. VT kanë përfituar edhe nga ligji për ndihmë dhe shërbime shoqërore i vitit 2010. Në vitin 2015 Fondi për Ndhmën Ekonomike është parashikuar në shumën 1 008 080 lekë për 28 përfituese pas daljes nga institucionet e përkujdesit social rezidencial.

Zakonisht në këtë fazë organizohen takime me viktimën, lidhur me nevojat që ka viktimja, rreziqet e mundshme, rikuperimin e saj, dëshirën e saj për të qëndruar në vendin e destinacionit apo kthimin në vendin e origjinës, nëse është e huaj ose edhe për tu dërguar në vendin e tretë, takimet me përfaqësuesit e vendit të origjinës ose vendit të tretë. Gjithashtu këtu duhet llogaritur edhe kohën e nevojshme për ankesat eventuale si dhe marrjen e vendimeve lidhur me ankesa.

6.3 Rehabilitimi dhe Ri-integrimi afatgjatë

Rehabilitimi dhe ri-integrimi afatgjatë nënkupton mbështetjen që i jepet viktimave të trafikuar pas kthimit në familje ose në vendin e origjinës, dhe në raste të caktuara edhe në vendin e tretë, ose në vendin e destinacionit, në rast se mundësohet një qëndrim më i gjatë, p.sh. gjatë kohës së gjyqimit ose pas gjyqimit, përmes programeve të trajnimit, shkollimit dhe edukimit, këshillimeve ligjore apo psikologjike, ndihmës mjekësore, punësimit, integritetit në familje dhe komunitet.

Në rastet e kthimit të viktimave, qoftë në familje ose komunitetin ku jetojnë dhe punojnë, qoftë në vendin e origjinës ose në vendin e tretë, nuk do të thotë se rehabilitimi dhe ri-integrimi ka përfunduar menjëherë sapo viktimja të kthehet, përkundrazi nevojat e viktimës mund të jenë edhe më të mëdha, pikërisht pas kthimit të tyre, siç mund të jenë: shkollimi, trajnimet e ndryshme apo kurset

tjera, për ta aftësuar për punësim dhe ripërshtatje të edukimit të sajë për punë të re, mësimi i gjuhës, nëse vendoset në vendin e tretë etj.

Sa i përket personave që merren me procedurat e rehabilitimit dhe ri-integrimit afatgjatë, duhet theksuar se në vendet ku ka menaxher të rastit, këto procedura i drejton menaxheri i rastit në bashkëpunim me viktimën dhe organizatat e ndryshme qeveritare dhe jo-qeveritare, ndërsa në mungesë të menaxherit të rastit, këto procedura i drejtojnë zyrtarët policorë, punonjësit e mirëqenies sociale, punonjësit e institucioneve edukativo-arsimore dhe kulturore ose përfaqësuesit e organizatave tjera qeveritare ose jo qeveritare, në varësi prej nevojave të viktimave të trafikuar dhe shërbimeve që ju ofrohen atyre.

Kur bëhet fjalë për viktimat e moshës së mitur, procesi i rehabilitimit dhe ri-integrimit mund të zgjatë deri në përfundimin e shkollimit dhe punësimit sipas përgatitjes shkollore. Duke marrë parasysh vështirësitë që mund të ketë shteti për sigurimin e vendeve të punës, ky proces i rehabilitimit dhe ri-integrimit mund të jetë shumë i vështirë e shpesh herë i përealizueshëm, për shkak të ngecjeve në zhvillimin ekonomik, numrit shumë të madh të të papunëve, mungesën e gatishmërisë së punëmarrësve për të pranuar në punë viktimat e trafikuar etj. Për këtë arsye, është e nevojshme që të hartohet një plan me disa mundësi për mbështetje, në mënyrë që në rastet kur një opsion është i pamundur të realizohet, të shikohen mundësitë e zbatimit të mundësive tjera.

Procesi i rehabilitimit dhe ri-integrimit afatgjatë varet shumë edhe nga origjina e viktimave të trafikuar, sepse nevojat e tyre mund të jenë të ndryshme, kur bëhet fjalë për një viktimë që vjen nga vendet rurale ose urbane, nga familjet më të moderuara ose familjet patriarkale, nga prindër që jetojnë bashkë ose prindër të ndarë etj.

Në çdo rast gjatë procesit të rehabilitimit dhe ri-integrimit, duhet t'i kushtohet kujdes i veçantë mos riviktimizimit të viktimave të trafikuar, shmangies së situatave ku viktimat mund të ndihet e turpëruar për shkak të trafikimit të saj, zbutjes sa më të madhe të ndjenjës së fajësisë të viktimat për të kaluarën e saj.

Sikurse është thesuar edhe më parë, për aplikimin e masave ose mbështetjes afatgjatë të viktimës, nevojitet pëlqimi i saj, pasi të jetë e informuar për të gjitha mundësitë e ndihmës dhe mbështetjes, në mënyrë që viktimat të vendosë opsionin e dëshiruar.

7 Përfundime

1. Qështjet e trajtuara në këtë kapitull vërtetojnë hipotezën se viktimat e trafikuar nuk mund të kushtëzohen më bashkëpunim më organet e ndjekjës

për të fituar mbështetje dhe për tu rikuperuar, rehabilituar dhe ri-integruar në jetë pas trafikimit.

2. Periudha e reflektimit dhe rikuperimit quhet koha që i nevojitet një viktime për tu qetësuar dhe stabilizuar dhe që të jetë në gjendje të marrë vendimet e drejta lidhur me interesin e saj
3. Mbështetja, rehabilitimi dhe ri-intgrimi i viktimës së trafikimit janë të lidhura ngushtë me njëra tjetrën;
4. Rehabilitimi kërkon një kohë më të shkurtër, mbështetja dhe ri-integrimi kërkojnë një kohë më të gjatë për tu realizuar;
5. Gjendja ekonomike e Kosovës dhe Shqipërisë nuk mundëson planifikim të buxheteve të mjaftueshme për të përmbushur të gjitha nevojat e viktimave;
6. Rehabilitimi dhe ri-integrimi kanë rëndësi për tu njohur dhe respektuar në praktikë, duke mbajtur parasysh nevojat e ndryshme që mund të kenë viktimat.
7. Nevojat që mund të paraqiten në rastet e trafikimit me qenie njerëzore, mund të jenë: nevoja të sigurisë nga rreziqet dhe kërcënimet; nevoja bazike; nevoja shëndetësore dhe nevoja ligjor. Lidhur me **ndihmën juridike falas**, Kosova dhe Shqipëria, kanë marr përgjegjësi sipas standardeve ndërkombëtare, për të

mbështetur viktimat e trafikuar, si në aspektin shëndetësor gjithashtu edhe në aspektin ligjor, dhe ekzistojnë ligje të veçanta për këto çështje.

8. Çdo masë do të jetë efektive atëherë kur institucionet shtetërore, së bashku edhe me organizatat jo qeveritare, do të hartojnë planet e zbatimit të mbështetjes, rehabilitimit dhe ri-integrimit, duke caktuar afatet për zbatimin e tyre, subjektet që do të merren me plotësimin e nevojave, shpenzimet e nevojshme dhe kushtet e ndërprerjes së mbështetjes së viktimës.
9. Gjatë periudhës së reflektimit dhe rikuperimit, shtetet nuk kanë mundësi të zbatojnë asnjë urdhër dëbimi kundër viktimës

8. Rekomandimet

Për të dyja vendet, Kosovë - Shqipëri, Qeveria:

1. Duhet të parashikojë **fonde për Institucionet** që merren me mbështetje financiare të personave në nevojë, viktimat të trafikimit
2. Duhet të sigurojë **ambient të përshtatshëm për strehimin** ose vendosjen e viktimave të trafikuar, kur ato janë në rrezik të lartë dhe të sigurojë fonde për OJQ që merren me strehimin/vendosjen e viktimave të trafikuar
3. Duhet të parashikojë **fonde të mjaftueshme për trajtim mjekësor** adekuat për viktimat e trafikuar

4. Duhet të parashikojë **fonde të mjaftueshme për ndihmë juridike falas** për viktimat e trafikimit

5. Duhet të bëjë përpjekje që të **siguroj strehim dhe punësim të përhershëm** për viktimat e trafikuar

KREU VIII: TE DREJTAT E VIKTIMËS SË TRAFIKIMIT NË PROCESIN PENAL

1. Hyrje

Vitet e fundit i dëmtuari dhe pozita e tij në procedurën penale, ka zënë një vend me rëndësi në legjislacionet e Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës. Kjo ka ndodhur jo vetëm si pasojë e zhvillimeve të brendshme në këto vende, por edhe si pasojë e ndikimeve të akteve ndërkombëtare detyruese dhe rekomanduese, të cilat për çdo ditë e më tepër po bëhen si pjesë e legjislacioneve kombëtare.

Sikurse vë në pah prof.dr. Vasilika Hysit, numri real i viktimave dhe dëmet e shkaktuara ndaj tyre, jo gjithnjë vërtetohen ose dihen me saktësi dhe jo të gjitha viktimat e mundshme të krimit kanë qenë objekt i studimeve³⁰⁸.

Në këtë kre analizohet pozita e të dëmtuarit në procedurën penale, sipas Kodeve të procedurës penale të Shqipërisë dhe Kosovës, në aspektin krahasimor.

Edhe pse Shqipëria dhe Kosova i përkasin një territori etnik shqiptar, sistemet juridike të këtyre dy vendeve kanë ndryshuar dhe vazhdojnë që të jenë të ndryshme në shumë aspekte të procedurës penale, përfshirë edhe pozitën e të

³⁰⁸ Hysi, Vasilika, 2010, *Kriminologjia*, botimi i dytë i përmirësuar, Universiteti i Tiranës – Fakulteti i Drejtësisë, Tiranë, f.333

dëmtuarve në procedurën penale. Këto ndryshime në vend që të zvogëlohen, janë rritur edhe më tepër pas miratimit të Kodit të ri të procedurës penale të Republikës së Kosovës, sipas të cilit i dëmtuari ka marrë rol të ri në procedimin penal.

Vlen të theksohet se Shqipëria është në fazën e ndryshimeve të Kodit të Procedurës penale dhe bazuar në projektin e këtij kodi të publikuar në ëeb faqen zyrtare të internetit të Ministrisë së Drejtësisë mund të thuhet se ka një qasje pozitive për trajtimin e të drejtave të dëmtuarve ose viktimave gjatë procesit penal³⁰⁹.

Të drejtat e të dëmtuarve në një procedim penal janë pjesë e të drejtave të njeriut, që rezultojnë nga dispozitat kushtetuese të vendeve reciproke si dhe nga normat ndërkombëtare juridike, të cilat çdo ditë e më tepër pasurohen më qasje të reja sa i përket avancimit të të drejtave të njeriut në përgjithësi dhe të dëmtuarve nga krimi në veçanti.

Sa i përket Shqipërisë, vlen të theksohet se Shqipëria ka ratifikuar Konventën e Këshillit të Europës “Për masat kundër trafikimit të qenieve njerëzore”, sipas të cilës njëri nga qëllimet e saj është mbrojtja e të drejtave të viktimave të trafikimit, ndërtimi i një kuadri gjithëpërfshirës për mbrojtjen dhe ndihmën për viktimat dhe dëshmitarët, duke garantuar barazinë gjinore, si dhe

³⁰⁹ Për më tepër shih: <http://www.drejtesia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>, qasja më dt.04.09.2015

duke siguruar hetimin dhe ndjekjen penale efektive³¹⁰, ndaj me këtë ratifikim Shqipëria ka marrë për sipër të gjitha detyrimet që dalin nga kjo konventë.

Gjithashtu për Shqipërinë është shumë i rëndësishëm edhe ratifikimi i Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar ndërkombëtar dhe dy protokolleve shtesë të saj: Protokolli kundër trafikut të migrantëve me rrugë tokësore, ajrore dhe detare dhe Protokolli për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve³¹¹.

Qëllimi i Protokollit për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve është të parandalojë dhe të luftojë trafikun ndërkombëtar të personave, duke i kushtuar vëmendje mes tjerash respektimit të drejtave e tyre njerëzore dhe të nxisë dhe të lehtësojë bashkëpunimin ndërmjet shteteve palë, me qëllim që të realizohen këto objektiva³¹².

Duke marr parasysh aktet ndërkombëtare ligjore, që u përmenden më lart, në rastet e Shqipërisë dhe Kosovës, strategjitë kombëtare dhe planet e veprimit

³¹⁰ Ligji 9642, 2006, për Ratifikimi e Konventës së Këshillit të Evropës për masat kundër trafikimit të qenieve njerëzore, 2005, ETS 197

³¹¹ Ligji 8920, 2002, për ratifikimin e Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër krimit të organizuar ndërkombëtar dhe dy protokolleve shtesë të saj, Protokolli kundër trafikut të migrantëve me rrugë tokësore, ajrore dhe detare dhe Protokolli për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve

³¹² Protokolli për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve, ne plotësim të Konventës së Kombeve të bashkuara kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar, 2002, (Protokolli i Palermos), neni 2

për zbatimin e tyre, parashikojnë detyrime për secilin institucion, lidhur me mbrojtjen e të drejtave të viktimave³¹³.

Trajtimi i të drejtave të te dëmtuarve në këtë kre të punimit përfshin të gjitha fazat e procedimit penal në kuadër të disa grupeve të te drejtave si: e drejta për t'u informuar, e drejta për të vepruar dhe e drejta për shpërbtim ose kompensim dhe duke nxjerr disa të drejta tjera individuale gjatë procedimit penal.

2. Kuptimi i të dëmtuarit në procedimin penal

Koncepti i të dëmtuarit është shumë dimensional dhe kompleks. Në këtë koncept përfshihen viktimat e krimeve dhe të kundërvajtjeve penale.

Rëndësia e të drejtave të te dëmtuarve në një proces penal buron nga fakti se këto të drejta janë kategori të mbrojtura nga Kushtetutëa Republikës së Shqipërisë dhe Kushtetuta e Republikës së Kosovës. Sipas Kushtetutës së Shqipërisë *“kushdo ka të drejtë të rehabilitohet dhe/ose të zhdëmtohet në përputhje me ligjin, në rast se është dëmtuar për shkak të një akti, veprimi ose*

³¹³ Plan i Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të qënive njerëzore si dhe Plan i Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të fëmijëve dhe mbrojtjen e fëmijëve, viktimat të trafikimit të Shqipërisë, 2011-2013 dhe Strategjia nacionale dhe plani i veprimit të Kosovës (SNPV), 2011-2014

mosveprimi të paligjshëm të organeve shtetërore”³¹⁴, ndërsa sipas Kushtetutës së Republikës së Kosovës, “*çdokush gëzon të drejtën e mbrojtjes gjyqësore në rast të shkeljes ose mohimit të ndonjë të drejte të garantuar me këtë Kushtetutë ose me ligj, si dhe të drejtën në mjete efektive ligjore nëse konstatohet se një e drejtë e tillë është shkelur*”³¹⁵.

I dëmtuari në një proces penal ka një rol të rëndësishëm, jo vetëm për interesat e tij, por edhe për procesin në tërësi, pasi ky proces nuk ka si qëllim vetëm ndëshkimin e kryerësit të veprës penale, por për aq sa është e mundur, edhe kompensimin e dëmit që i është shkaktuar të dëmtuarit nga vepra penale.

KPrPSH nuk ka nen të veçantë që të përkufizojë shprehjen “i dëmtuar”, por në kreun e VI të tij, që ka të bëjë më të dëmtuarin, paditësin dhe të paditurin civil, kur flitet për të drejtat e të dëmtuarit mund të vimë në përfundimin se i dëmtuari është personi i cili është dëmtuar nga kryerja e veprës penale³¹⁶. Kur flitet për dëmin, kjo nënkupton çdo dëm që mund t’i jetë shkaktuar të dëmtuarit nga vepra penale e kryer.

Sipas KPrPSH-së, i dëmtuari është një person i cili mund të ketë pësuar dëmtime fizike, morale dhe materiale, ose të treja së bashku. Në të gjitha këto

³¹⁴ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, neni 44, miratuar më Ligjin nr.8417, dt.21.10.1998, me ndryshimet deri me datë 18.09.2012

³¹⁵ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 54, 2008, Prishtinë

³¹⁶ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004. neni 58 paragrafi 1,

raste i dëmtuari është subjekt pasiv³¹⁷. Kjo nuk do të thotë se i dëmtuari do të jetë pasiv edhe gjatë zhvillimit të procedimit penal, sepse siç do të analizojnë në vijim, ai ka rol aktiv gjatë procesit penal.

KPrPK për dallim nga KPrPSH, çështjen e përkufizimeve e ka rregulluar në një dispozitë të veçantë duke shpjeguar shprehjet e përdorura në këtë kod. Sipas tij shprehja “i dëmtuar ose viktima” nënkupton - personin të cilit çfarëdo e drejte personale ose pasurore i është shkelur ose i është rrezikuar me veprën penale³¹⁸.

Përsa i përket dëmit material vlen të theksohet se përkufizimi i tij bëhet nga KPrPK-së, sipas të cilit dëmi nënkupton dëmin e drejtpërdrejtë ose të tërthortë që rezulton nga një veprim kriminal, përfshirë humbjen e pronës, humbjen e fitimit, heqjen e lirisë, dëmtimin fizik, dëmtimin psikik ose humbjen e jetës së bashkëshortit ose anëtarit të familjes së afërme³¹⁹.

Nga analiza e përmbatjes së këtij përkufizimi del e qartë se KPrPK jep kuptimin e dy shprehjeve “i dëmtuar” dhe “viktimë” si dy shprehje me të njëjtin kuptim., Ndonëse këto dy shprehje përdoren si sinonime në diskutimet juridiko-politike dhe në opinionin e përgjithshëm, në fjalorin politik shprehja emocionale “viktimë” ka përparësi para shprehjes profesionale “i dëmtuar”. Shprehja

³¹⁷ Šeparović, Z, 1985 , Viktimologija, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb, f. 40.

³¹⁸ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 19 paragrafi 1 nënparagrafi 1.7

³¹⁹ Po aty, neni 19 paragrafi 1 nënparagrafi 1.14

“viktimë” është më tepër e natyrës materialo-juridike dhe kriminologjike, ndërsa shprehja “i dëmtuar” e natyrës proceduralo-juridike³²⁰.

Lidhur me kuptimin e të dëmtuarit në procedimin penal në Kosovë, një përkufizim është dhënë edhe në rregulloren e UNMIK-ut nr.2001/20, për mbrojtjen e palëve të dëmtuara dhe dëshmitarëve në procedurën penale, sipas të cilës *“termi “palë e dëmtuar” nënkupton personin e dëmtuar ose të kërcënuar me një krim që lidhet me ndonjë të drejtë të tij personale a pronësore ose të një anëtarit të familjes së palës së dëmtuar, i cili përfaqëson interesin e një pale të dëmtuar që ka vdekur ose është i mitur dhe i cili, përndryshe, nuk është i aftë për të përfaqësuar interesin e tij a të saj në gjykatë”*³²¹.

Në mungesë të përkufizimit të shprehjes “i dëmtuar” në Kodin shqiptar, duke u bazuar në dispozitat e këtij kodi që trajtojnë pozitën e të dëmtuarit në procesin penal, ne mund të themi se një person mund të konsiderohet i dëmtuar nga një veprë penale pavarësisht nëse është identifikuar, kapur, ndjekur ose dënuar autori i veprës penale. Këtu duhet theksuar së projekt kodi i procedurës penale të Shqipërisë ka parashikuar rastet kur personat procedohen në kundërshtim me ligjin ose dënohen pa të drejtë. Në këto raste personat

³²⁰ Kai-Yuan, E, 2007, Die Rechtsstellung des Verbrechensopfers im staatlichen Strafverfahren am Beispiel der Nebenklage, Frankfurt am Main (u.a.), Lang, 7, sipas Šeparović, Z, 1985, Viktimologija, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb,

³²¹ Rregullorja e UNMIK-ut nr. 2001/20, Për mbrojtjen e palëve të dëmtuara dhe të dëshmitarëve në procedurën penale. Neni 1(a).

konsiderohen viktima në kuptim të këtij kodi dhe u kthehen të drejtat dhe kompensohen për dëmin e pësuar³²².

Një përkufizim i ngjashëm me KPrPK për të dëmtuarin është dhënë edhe në Deklaratën e Kombeve të Bashkuara “*Mbi të Drejtat Themelore të Viktimave të Krimit dhe Keqpërdorimit të Pushtetit*”³²³, sipas të cilës “ me viktima nënkuptojnë personat të cilët, individualisht ose në mënyrë kolektive kanë pësuar lëndime, duke përfshirë këtu edhe lëndimet fizike ose mentale, pësimet emocionale, humbjet ekonomike ose keqësimin substancial të të drejtave të tyre themelore, nëpërmjet kryerjes së veprimeve ose moskryerjes së tyre, të cilat paraqesin shkelje të ligjeve penale në fuqi në kuadër të shteteve anëtare, duke përfshirë edhe ligjet të cilat ndikojnë në keqpërdorimin e pushtetit”.

Në vitin 1985, Komiteti i Ministrave i Këshillit të Evropës miratoi Rekomandimin (85) 11 “*Mbi Pozicionin e viktimës në kuadrin e të drejtës dhe procedurës penale*”, sipas të cilit drejtësia penale ka një “funksion kyç”, ajo duhet të plotësojë nevojat dhe të mbrojë interesat e viktimës. Ky funksion është i lidhur drejtpërdrejtë me rritjen e besimit të viktimave në sistemin e drejtësisë penale dhe inkurajimin e pjesëmarrjes së tyre si dëshmitarë në këtë sistem.

³²² Neni 10 i Projekt kodit të procedurës penale të Republikës Shqipërisë për ndryshimin e nenit 9 të kodit në fuqi, publikuar në: : <http://www.drejtesia.gov.al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>, qasja më dt.04.09.2015

³²³ Deklarata e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Themelore të Viktimave të Krimit dhe Keqpërdorimit të Pushtetit, 1985

Një çështje e rëndësishme është edhe ndërmarrja e masave për parandalimin e ri – viktimizimit të viktimës së trafikimit. Sipas autorëve Ismet Elezi dhe Vasilika Hysi³²⁴, në varësi të natyrës së krimit dhe të pozicionit të saj në ngjarje, pasojave të ardhura, shpesh viktimat kanë provuar edhe një viktimizim të dytë nga sistemi i drejtësisë. Pozicioni i viktimës është delikat dhe i vështirë në rastet e krimeve të tilla, si: plagosje, vrasje e të afërmeve të familjes, abuzimet seksuale, grabitjet etj. Shpesh viktimës i duhet të përballet me autorin e saj dhe të rikujtojë momentet me të vështira të kaluara më parë, ndaj nga kjo mund të konkludohet së realizimi i të drejtave të viktimave është qelës i parandalimit të riviktimizimit.

Edhe projekt kodi i procedurës penale në Shqipëri si qëllim kryesor ka jo vetëm të *garantojë të drejtat e personave të dëmtuar nga vepra penale por edhe mbrojtjen e tyre nga ridëmtimi*³²⁵.

³²⁴ Elezi, Ismet dhe Hysi, Vasilika: *Politika kriminale*, Tiranë 2006, fq. 199, marr nga punimi i autorit Avni Puka “Mbrojtja juridike e viktimës së Krimit” publikuar në http://www.ajls.org/doc/2_APuka_Mbrojtja_Viktimes_se_Krimit.pdf, qasja me dt. 06.05.2015, f.7

³²⁵ Projekt kodi I procedurës penale të Republikës së Shqipërisë (2014), neni 1 paragrafi 1 var.I, f.1, publikuar në <http://www.drejtësia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>, qasja më dt.04.09.2015

3. Të drejtat e të dëmtuarve/viktimave sipas Kodeve të procedurës penale në Shqipëri dhe Kosovë

3.1 Vështrim i përgjithshëm

Legjislacioni në përgjithësi dhe ai penal e procedural në veçanti në Kosovë dhe Shqipëri, janë duke bërë përpjekjet për përafrimin e legjislacionit me standardet e Bashkimit Europian. Kodet e procedurës penale të dy vendeve, janë pak a shumë të ngjashëm, por kanë edhe dallime, duke ju përshtatur rrethanave të secilit vend. Për interes të kërkimit shkencor dhe nevojës së forcimit të bashkëpunimit penal, mes dy vendeve, rajonal dhe ndërkombëtar, në këtë pjesë të punimit bëhet një qasje krahasuese e të drejtave të të dëmtuarve ku përfshihen gjithsesi edhe viktimat e trafikuar gjatë zhvillimit të procesit penal.

KPrPrSH që është akoma në fuqi, në raport me Kodin e procedurës penale të Republikës së Kosovës, të drejtat e të dëmtuarit i parashikon në mënyrë më të përgjithësuar. Sipas këtij kodi, i dëmtuari ka të drejtë të kërkojë procedimin e fajtorit dhe shpërblimin e dëmit, vetë ose nëpërmjet përfaqësuesit ligjor të tij, të parashtrijë kërkesa në organin procedues dhe të kërkojë marrjen e provave, ndërsa kur kërkesa e tij nuk pranohet nga prokurori, ai ka të drejtë të ankohet në gjykatë brenda 5 ditëve nga marrja dijeni³²⁶.

³²⁶ Kodi i Procedurës Penale i Republikës i Shqipërisë, 2004 i azhurnuar me 2008, neni 58

Lidhur më këtë duhet theksuar së projekt kodi i procedurës penale të Shqipërisë me nenin 35 ka ndryshuar dispozitën e nenit 58 të kodit aktual, duke numëruar të drejtat e viktimës së veprës penale, të njëjta sikurse Kodi i procedurës penale të Kosovës. Sipas kësaj dispozite viktimë ka të drejtë: *a) të kërkojë procedimin e fajtorit; b) të kërkojë shpërblimin e dëmit dhe vendosjen e masave të përkohshme për të garantuar pagimin e dëmshpërblimit; c) të kërkojë mbledhjen e provave nga prokurori dhe të ankohet në gjykatë, brenda 5 ditëve nga marrja dijeni për refuzimin e kësaj kërkesë; ç) të kërkojë informacion për gjendjen e procedimit në cdo kohë, si dhe të njihet me provat, pa cënuar parimin e sekretit hetimor; d) të njoftohet në kohë për çdo zhvillim të rëndësishëm të çështjes, veçanërisht për arrestimin/lirimin e të akuzuarit, pushimin e çështjes, fillimin dhe përfundimin e gjykimit; dh) të ankohet kundër vendimit të prokurorit për pushimin e procedimit; e) të thirret në seancën përgatitore dhe seancën e parë gjyqësore; ë) të dëgjohet nga gjykata, edhe nëse asnjëra nga palët nuk ka kërkuar thirrjen si dëshmitar; f) të zgjedhë një përfaqësues dhe të përfitojë ndihmë ligjore falas, në kushtet e përcaktuara me ligj; g) të përjashtohet, në kushte të caktuara me ligj, nga pagimi i cdo takse apo tarife gjyqësore për paraqitjen e kërkesave që lidhen me statusin e viktimës dhe në rastet kur Viktimë nuk ka zotësi për të vepruar i ushtron të drejtat që i janë njohur me ligj nëpërmjet përfaqësuesit ligjor të tij³²⁷.*

³²⁷ Neni 35 i Projekt kodit të procedurës penale të Republikës Shqipërisë për ndryshimin e nenit 58 të kodit në fuqi, publikuar në: <http://www.drejtesia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i->

Pavarësisht faktit se jo të gjitha të drejtat e të dëmtuarit janë përkufizuar në KPrPSH që është në fuqi, Shqipëria ka ratifikuar shumë dokumente ndërkombëtare, të cilat janë pjesë e legjislacionit shqiptar³²⁸. Këto dokumente përmbajnë shumë të drejta që u takojnë të dëmtuarve ose viktimave të krimit.

Në KPrPK, të drejtat e të dëmtuarit, janë parashikuar në mënyrë më taksative, secilën nga këto të drejta, siç janë: *a) e drejta që të trajtohet me respekt nga policia, prokurorët, gjyqtarët ose organi tjetër që zbaton procedurën penale; b) e drejta e kontaktimit me policinë dhe prokurorinë ose organi tjetër që zbaton procedurën penale në mënyrë të arsyeshme; c) e drejta që këto organe ta informojnë atë që është palë e dëmtuar; d) e drejtapër t'u trajtuar në cilësinë e palës në procedurë penale; e) e drejta për kompensim të arsyeshëm, të urdhëruar nga gjykata, prej të pandehurit ose të pandehurve, që kanë pranuar ose janë shpallur fajtor për dëmin material, fizik dhe emocional të shkaktuar nga kryerja e veprës penale, për të cilën i pandehuri ose të pandehurit janë shpallur fajtorë; f) Në rast pamundësie për kompensim nga i pandehuri ose të pandehurit, mungesës së kompetencës së gjykatës ose vdekjes, i dëmtuari ka të drejtë të*

ndryshuar, qasja më dt.04.09.2015

³²⁸ Sipas Kushtetutës së Shqipërisë, neni Neni 122 “ 1. Çdo marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar përbën pjesë të sistemit të brendshëm juridik pasi botohet në Fletoren Zyrtare të Republikës së Shqipërisë. Ajo zbatohet në mënyrë të drejtpërdrejtë, përveç rasteve kur nuk është e vetëzbatueshme dhe zbatimi i saj kërkon nxjerrjen e një ligji.... 2. Një marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar me ligj ka epërsi mbi ligjet e vendit që nuk pajtohen me të”.

*kërkojë nga gjykata që të dërgojë urdhrin për kompensim te koordinatori i fondit për kompensimin e viktimave*³²⁹.

Nga analiza e KPrPSH që është në fuqi dhe Projektit të KPrPSH rezulton së projekti është më i avancuar, sepse të drejtat e viktimës së veprës penale i ka më të qarta dhe më konkrete.

3.2 E drejta për t'u informuar

E drejta për t'u informuar për procesin penal, nënkupton të drejtën e të dëmtuarit, që ai të dijë se pse është thirrur, pse është para organeve që zhvillojnë procedurën dhe cila është pozita e tij/saj në atë çështje penale, duke përfshirë këtu edhe të drejtën, që të informohet edhe për të drejtat, që i takojnë gjatë procedurës penale.

Sipas Protokollit të Palermos (2002) në nenin 2 paragrafi 2, shtetet palë duhet të sigurojnë, që sistemi i tyre legjislativ ose administrativ, të përmbajë masa të tilla, që u sigurojnë viktimave të trafikut në rastet e duhura informacion në lidhje me procedurat gjyqësore dhe administrative³³⁰.

Lidhur më këtë të drejtë, Kodet e procedurës penale të Republikës së Shqipërisë dhe të Republikës së Kosovës kanë ngjashmëri, por edhe mjaft

³²⁹ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 62

³³⁰ Protokollin për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve, në plotësim të Konventës së Kombeve të bashkuara kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar, 2002, (Protokollin e Palermos), neni 2 paragrafi 2

dallime. Kështu, në nenin 137, paragrafi i KPrRSH, thuhet se “njoftimet për personin e dëmtuar nga vepra penale, bëhen njëlloj si për rastet kur njoftohet për herë të parë i pandehuri i lirë, ndërsa nëse nuk dihen vendet e treguara në nenin 140 (në banesën e tij ose në vendin e punës), njoftimi bëhet me depozitimin e aktit në sekretari dhe në rastet kur nga aktet del se vendbanimi ose vendqëndrimi i tij ndodhen jashtë shtetit, i dëmtuari ftohet me anën e letrës rekomande me lajmërim-marrje, me të cilën të deklarojë ose të zgjedhë banesën në territorin e shtetit shqiptar, ndërsa kur pas njëzet ditëve nga marrja e letrës rekomande nuk bëhet deklarimi ose zgjedhja e banesës, njoftimi bëhet me anën e depozitimit të aktit në sekretari³³¹”.

Siç mund të shihet, KPrPSH ka parashikuar disa situata dhe mënyra për dorëzimin e ftesës, duke përfshirë edhe depozitimin e ftesës në sekretari, si mjetin ose mënyrën e fundit për të treguar se janë bërë të gjitha përpjekjet për t’ia dorëzuar ftesën apo për ta informuar të dëmtuarin.

Më tutje në KPrPSH thuhet se, kur njoftimi i personave të dëmtuar është i vështirë për shkak të numrit të tyre ose pamundësisë së identifikimit të disave prej tyre, gjykata mund të urdhërojë që ai të bëhet nëpërmjet shpalljes publike, dhe njoftimi quhet i bërë, kur ftuesi i gjykatës depoziton në sekretari një kopje të aktit

³³¹ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë 2004, i azhurnuar me 2008, neni 137 paragrafi 1

*bashkë me dokumentet që vërtetojnë shpalljen publike*³³². Në vlerësimin tonë e konsideroj se ky përcaktim është i pranueshëm, kur njoftimi nuk mund të bëhet për shkak të pamundësisë së identifikimit të disa prej të dëmtuarve, mirëpo nuk mund të jetë i pranueshëm përcaktimi lidhur me rastin kur numri i të dëmtuarve është i madh, sepse ky parashikim vjen në kundërshtim me parimin, se çdo person ka të drejtë për t'u informuar personalisht me shkresë, nga pranimi ose mospranimi i të cilës rrjedhin pasoja juridike.

Është për tu vlerësuar Projekti i KPrPSH i cili më nenin 45 ka ndryshuar nenin 128 të kodit aktual në fuqi, duke parashikuar pavlefshmërinë absolute në rastet e mosrespektimit të dispozitave që lidhen me thirrjen e të dëmtuarit nga vepra penale ose të palëve private e cila pavlefshmëri nuk mund të konstatohet pas shpalljes së vendimit gjyqësor në shkallë të parë apo pas shpalljes së vendimit të gjykatës së apelit, nëse pavlefshmëria është verifikuar gjatë gjykimit në shkallë të parë.

Nëse çështja është në shqyrtim gjyqësor, sipas KPrPSH, *kryetari urdhëron thirrjen e të dëmtuarit, duke respektuar një afat jo më të vogël se pesë ditë*³³³. Kjo e drejtë nënkupton detyrimin e gjykatës, që së paku 5 ditë para ditës kur i dëmtuari duhet të paraqitet në gjykatë, t'i dorëzojë të dëmtuarit thirrjen. Afati prej 5 ditësh, në praktikën gjyqësore, paraqet një problem serioz, për shkak

³³² Po aty, neni 138 paragrafët 1 dhe 2

³³³ Po aty, neni 376 paragrafi 2

se pothuajse është e pamundur që thirrjet të dërgohen përsëri në rastet kur thirrja nuk ka pasur mundësi që t'i dorëzohet të dëmtuarit 5 ditë më herët se dita e fillimit të shqyrtimit gjyqësor, aq më tepër kur dihet konfiguracioni gjeografik i Shqipërisë dhe problemet e postës për dorëzimin e thirrjeve në rastet kur vetë i dëmtuari duhet të nënshkruajë fletëkthesën/fletëdëshminë se e ka pranuar ftesën, ndaj gjykata në rastet e tilla duhet të jetë e kujdesshme që ftesat t'i dërgojë shumë më herët për t'i dhënë mundësi, jo vetëm postës për të dërguar thirrjet, por edhe të dëmtuarit për t'u përgatitur për shqyrtimin gjyqësor.

KPrPK, ka parashikuar shumë më tepër raste, kur i dëmtuari ka të drejtë të informohet dhe kur policia, prokuroria ose gjykata, kanë detyrim të informojnë të dëmtuarin gjatë procedurës penale, për të drejtat e detyrimet e tij.

Fillimisht, me rastin e mbledhjes së të dhënave nga i dëmtuari, policia e informon të dëmtuarin për të drejtat e tij³³⁴ se: *do të trajtohet me respekt nga policia, prokurorët, gjyqtarët ose organi tjetër që zbaton procedurën penale; b. do të informohet që është palë e dëmtuar; c. ka cilësinë e palës në procedurë penale; d. ka të drejtë në kompensimin e arsyeshëm të urdhëruar nga gjykata prej të pandehurit ose të pandehurve që kanë pranuar ose janë shpallur fajtor për dëmin material, fizik dhe emocional të shkaktuar nga kryerja e veprës penale për të cilën i pandehuri ose të pandehurit janë shpallur fajtorë dhe e. do të njoftohet Njësia për Mbrojtje të Viktimave.*

³³⁴ Kodi i procedurës penale të Republikës së Kosovës, 2012, neni 77 paragrafi 1 dhe neni 62

Edhe pse sipas kodit të procedurës penale të Kosovës të vitit 2012, i dëmtuari nuk mund të jetë paditës privat dhe subsidiar për të ndërmarrë ndjekjen penale pas tërheqjes së prokurorit nga ndjekja penale, megjithatë prokurori i shtetit, brenda tetë (8) ditësh, nga hudhja ose mospranimi e kallëzimit, njofton të dëmtuarin për hudhjen ose mospranimin e kallëzimit dhe arsyet për këtë³³⁵, ndërsa brenda tetë ditësh pas pushimit të hetimit, e lajmëron të dëmtuarin për këtë fakt dhe arsyet për këtë³³⁶. Kjo nënkupton se i dëmtuari ka të drejtë që të jetë i informuar për veprimet e prokurorit të shtetit, pavarësisht se nuk e ka të drejtën që të ndërmarrë ndjekjen penale pas tërheqjes së prokurorit.

Duke marrë parasysh rëndësinë e dhënies së deklaratës nga ana e të dëmtuarit, gjatë fazës së hetimit, prokurori i shtetit mund të thërrasë të dëmtuarin, që të jap informata në marrjen në pyetje në procedurën paraprake, që është relevante për procedurën penale, dhe për të dhënë deklaratë në procedurë paraprake³³⁷. Sipas kësaj, i dëmtuari dhe prokurori kanë mundësinë që t'i ofrojnë informata njëri- tjetrit, në mënyrë që këto të fundit të përdoren më pas nga prokurori për të bërë ndjekjen penale dhe nga i dëmtuari për t'i realizuar të drejtat e tij gjatë procedurës penale.

Sikurse te rasti i Shqipërisë, kur gjykata thërret të dëmtuarin edhe në Kosovë, nëse prokurori i shtetit dëshiron që ta ftojë të dëmtuarin për të dhënë

³³⁵ Po aty, 2012, neni 82 pargafi 3

³³⁶ Po aty neni 158 paragrafi 2

³³⁷ Po aty nenet 131 paragrafi 1 dhe 132 paragrafi 1

deklaratë, ai duhet që ta njoftojë me shkrim pesë (5) ditë më herët, të dëmtuarin dhe mbrojtësin e tij lidhur me datën, kohën dhe vendin ku do të merret deklarata në procedurë paraprake, dhe kopja e njoftimit i bashkëngjitet shkresave të lëndës³³⁸. Nga analiza e përmbajtjes së këtij rregullimi vëmë re se njoftimi duhet të jetë pjesë e shkresave të lëndës, si dëshmi se i dëmtuari është thirrur sipas dispozitave ligjore dhe se kjo dëshmi mund të ketë pasoja për të dëmtuarin, nëse ai nuk i përgjigjet thirrjes ose njoftimit, për të cilat ai gjithashtu duhet të jetë i njoftuar.

Një rast tjetër, kur i dëmtuari ka të drejtë të jetë i informuar, është rasti kur prokurori i shtetit refuzon kërkesën e të dëmtuarit, për marrjen e provës dhe ai merr aktvendim të arsyetuar. Në këtë rast prokurori njofton të dëmtuarin, përfaqësuesin e autorizuar të palës së dëmtuar ose mbrojtësin e viktimës, të cilët mund të ankohen te gjyqtari i procedurës paraprake ndaj aktvendimit të tillë³³⁹.

Me rëndësi është edhe çështja e negociimit të marrëveshjes për pranimin e fajësisë, sepse edhe në këtë rast prokurori i shtetit informon të dëmtuarin për marrëveshjen e arritur, pasi marrëveshja të jetë në formën përfundimtare dhe kur i dëmtuari ka paraqitur kërkesë pasurore juridike, që rrjedh nga vepra penale, marrëveshja mbi pranimin e fajësisë duhet ta adresojë kërkesën e të dëmtuarit dhe

³³⁸ Po aty neni 132 paragrafi 6

³³⁹ Po aty neni 217 paragrafi 4

prokurori i shtetit duhet të njoftojë të dëmtuarin, se i pandehuri kërkon të arrijë marrëveshje mbi pranimin e fajësisë³⁴⁰.

Marrëveshjen për pranimin e fajësisë e ka parashikuar edhe projekti i KPrPSH në kreun e IX, mirëpo sipas këtij projekti nuk është parashikuar detyrimi i prokurorisë ose gjykatës që të informojnë të dëmtuarin lidhur me këtë marrëveshje.

I dëmtuari, i cili nuk thirret si dëshmitar, njoftohet se shqyrtimi gjyqësor mbahet edhe pa praninë e tij dhe se deklarata e tij për kërkesën pasurore-juridike do të lexohet³⁴¹. Kjo do të thotë se i dëmtuari duhet të informohet, jo vetëm për të drejtën e tij, por edhe për pasojat e mosparaqitjes së tij në shqyrtimin gjyqësor.

Sipas KPrPK-së i dëmtuari ka rol edhe pas përfundimit të procedurës së rregullt penale. Ky rol shihet në rastin kur paraqitet kërkesa për revokimin e dënimeve alternative, pasi kryetari i kolegjit, kur cakton seancën e kolegjit, lajmëron, përveç prokurorit të shtetit, edhe të dënuarën dhe të dëmtuarin, edhe pse mosprania e palëve, dhe e të dëmtuarit, nëse janë thirrur me rregull, nuk pengon mbajtjen e seancës së kolegjit³⁴².

³⁴⁰ Po aty neni 233 paragrafi 8

³⁴¹ Kodi i Procedurës penale të Republikës së Kosovës, 2012, neni 287 paragrafi 4

³⁴² Po aty neni 519 paragrafi 3

3.3 E drejta për të vepruar gjatë procesit penal

Gjatë procedurës penale, i dëmtuari ka të drejtë jo vetëm për të qenë i informuar për të drejtat e tij por ai mund t'i ushtrojë të drejtat e tij vetë ose nëpërmjet përfaqësuesit ligjor.

Sipas Deklaratës së Kombeve të Bashkuara “Mbi parimet themelore të drejtësisë për viktimat e krimeve dhe të abuzimit të pushtetit” parashikohet se: viktimat gëzojnë të drejtën e qasjes në mekanizmat e drejtësisë dhe në rishqyrtim të menjëhershëm për dëmet, të cilat i kanë pësuar, ashtu siç parashikohet në legjislacionin kombëtar.

Edhe pse KPrPK ka parashikuar një dispozitë të veçantë për barazinë e palëve – pra edhe të dëmtuarit, ky Kod nuk parashikon një të drejtë thelbësore që kishte i dëmtuari sipas KPPK të vitit 2004, sipas të cilit ishte parashikuar e drejta e të dëmtuarit që në rastet kur prokurori hiqte dorë nga ndjekja penale, brenda 8 ditësh të ndërmerre ndjekjen penale (i dëmtuar akuzues siç parashikohet nga KPrPSH) dhe kishte të njëjtat të drejta që i kishte prokurori, përveç atyre që i kishte prokurori si organ shtetëror³⁴³.

Edhe pse me KPRK të vitit 2013 i dëmtuari nuk e ka të drejtën e ndjekjes penale (akuzimit) ai ka rol aktiv gjatë gjithë procedurës penale dhe mund të

³⁴³ Kodi i Procedurës Penale i Kosovës, 2004, neni 62

ndërmarrë të gjitha veprimet procedurale për të realizuar të drejtat e tij sikurse edhe prokurori përveç të drejtave që i takojnë prokurorit.

Sipas KPrPSH, i dëmtuari gëzon të drejtën të paraqesë kërkesa në organin procedues, për procedimin e fajtorit dhe shpërblimin e dëmit si dhe të kërkojë marrjen e provave, ndërsa kur kërkesa e tij nuk pranohet nga prokurori, ai ka të drejtë të ankohet në gjykatë brenda 5 ditëve, nga marrja dijeni se kërkesa e tij nuk është pranuar³⁴⁴. Nga kjo dispozitë rezultojnë dy të drejta: a) e drejta për të paraqitur kërkesë dhe b) e drejta për të paraqitur ankesë.

Lidhur me të drejtën e lartcekur, vlen të përmendet vendimi i Gjykatës Kushtetuese për interpretimin e nenit 73, paragrafi 2 të kushtetutës, që lidhet me zbatimin e nenit 59 të Kodit të procedurës penale të Republikës së Shqipërisë, sipas të cilit kërkesa për marrjen e autorizimit për ndjekjen penale të personave, që gëzojnë imunitet, i drejtohet Kuvendit të Republikës së Shqipërisë, nga vetë gjykata, pranë së cilës është depozituar kërkesa e të dëmtuarit akuzues dhe në arsyetimin e këtij vendimi thuhet se: “fillimi i ndjekjes penale është në kompetencë të gjykatës”,... “kërkesën për marrjen e autorizimit ka të drejtë ta bëjë vetëm gjykata, pa pasur nevojë për ndihmën ose ndërhyrjen e prokurorit”,... “Gjykata e zakonshme është i vetmi organ procedues për veprat penale që ndiqen

³⁴⁴ Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004 i azhurnuar më 2008, neni 58 paragrafi 1 dhe 3

mbi kërkesën e të dëmtuarit akuzues”,... “gjatë gjykimit të këtyre çështjeve prokurori nuk është palë në debatin gjyqësor”³⁴⁵.

E drejta për të vepruar e të dëmtuarit që ka pësuar dëm material nga vepra penale ose trashëgimtarit të tij vjen në konsideratë edhe në rastin kur ai paraqet padi civile në procesin penal kundër të pandehurit ose të paditurit civil, për të kërkuar kthimin e pasurisë dhe shpërblimin e dëmit³⁴⁶. Legjitimimi i paditësit civil mund të bëhet nga organi procedues, derisa të mos ketë filluar shqyrtimi gjyqësor, por ky afat për legjitimim nuk mund të zgjatet³⁴⁷. Siç shihet, afati i fundit për t’u vërtetuar legjitimiteti pasiv, pra fakti se ai është i dëmtuar, është deri në momentin kur të fillojë shqyrtimi gjyqësor.

Një e drejtë tjetër mjaft me rëndësi, sipas KPrPSH-së, është edhe e drejta e të dëmtuarit si paditës civil, për të paraqitur kërkesë te organi procedues, për të vendosur masën e sekuestrimit të pasurisë së të pandehurit, ose të paditurit civil, për një kohë deri në përfundimin e çështjes³⁴⁸. Kjo e drejtë mund të konsiderohet një e drejtë që i ofron siguri të dëmtuarit, sepse i dëmtuari, shumë më herët se sa të përfundojë çështja penale, ai siguron mundësinë për të marrë shpërblimin për dëmin që i është shkaktuar me vepër penale.

³⁴⁵ Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, vendimi nr.39, dt.23.06.2000

³⁴⁶ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 61

³⁴⁷ Po aty, neni 62 paragrafët 1 dhe 2

³⁴⁸ Po aty, neni 63

Gjithashtu sipas KPrPSH³⁴⁹, i dëmtuari nga vepra penale, kur paraqitet si paditës civil, ka të drejtë që të kërkojë nga gjykata, që të pandehurin dhe të paditurin civil, ta detyrojë që të paguajnë një shumë të përafërt me dëmin që çmohet se është provuar, dhe ky detyrim ekzekutohet menjëherë. Edhe kjo e drejtë ka një rëndësi të veçantë për paditësin civil, sepse realizimi i kësaj të drejte i mundëson atij që të marrë një shpërblim pa u bërë një saktësim i dëmit dhe atë, jo vetëm nga i pandehuri, por edhe nga i padituri civil, pra ai që e ka shkaktuar dëmin me veprim pasiv.

Disa risi që janë parashikuar në projektin e KPrSH e që nuk janë parashikuar në KPrPK, janë edhe të drejtat e të dëmtuarit për të bërë kërkesë për procedimin e fajtorit³⁵⁰, të paraqes ankesë në gjykatën e rrethit kundër vendimit të prokurorit për zgjatjen e afatit të hetimeve³⁵¹, e drejta për lejimin e përgjimit³⁵², si dhe e drejta për të kërkuar përjashtimin e gjyqtarit në rastet kur i dëmtuari e ka pozitën e të dëmtuarit akuzues³⁵³.

Për dallim nga KPrPK ku i dëmtuari nuk mund të paraqes padi ose ankesë për ndjekje penale, projekti i KPrPSH ka parashikuar se për një kategori të veprave penale të parashikuara nga nenet 84, 85, 89, 100, 101,102 paragrafi i

³⁴⁹ Po aty, neni 395 paragrafi 2

³⁵⁰ Neni 35 i Projekt kodit të procedurës penale të Republikës Shqipërisë për ndryshimin e nenit 58 të kodit në fuqi, publikuar në: : <http://www.drejtesia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>, qasja më dt.05.09.2015

³⁵¹ Po aty, neni 121 për ndryshimin e nenit 325 të kodit në fuqi,

³⁵² Po aty, neni 65 për ndryshimin e nenit 222 të kodit në fuqi

³⁵³ Po aty, neni 18 për ndryshimin e nenit 19 të kodit në fuqi

parë, 105, 106, 130, 148, 149, 161, 238, 239, 240, 241, 243, 264, 275, 277, 290, 317 dhe 318 të Kodit Penal, ndjekja penale mund të fillojë vetëm me ankimin e të dëmtuarit, i cili mund ta tërheqë atë në çdo fazë të procedimit³⁵⁴.

KPrPK në disa dispozita deri diku e barazon të dëmtuarin me palët tjera në procedurë. Në këtë kontekst, ai ka të drejtë dhe i lejohet të bëjë deklaratë për të gjitha faktet dhe provat, që ndikojnë në të drejtat e tij, që të marrë në pyetje dëshmitarët, t'u parashtrojë pyetje të tërthorta dëshmitarëve të palës tjetër dhe të kërkojë nga prokurori i shtetit që të thirren dëshmitarët³⁵⁵.

Sipas KPrPK, gjatë hetimit, i dëmtuari mund të kërkojë nga prokurori i shtetit, që të marrë ose të ruajë provat, të cilat mund të tregonin ose ka arsye të pritet që provat e tilla do të tregonin dëmin e shkaktuar me vepër penale, dhembjen ose vuajtjen e pësuar nga viktimat, ose shpenzimet tjera të ndërlidhura me vepër penale³⁵⁶. Përveç kësaj i dëmtuari ka të drejtë, që deri në përfundim të shqyrtimit gjyqësor, të propozojë shqyrtimin e fakteve të reja, mbledhjen e provave të reja dhe përsëritjen e propozimeve, të cilat gjyqtari i vetëm gjykues, kryetari i trupit gjykues ose trupi gjykues më herët i ka refuzuar³⁵⁷. Siç shihet, i dëmtuari, sipas këtij Kodi, nuk e ka vetëm rolin e vëzhguesit të procedimit penal, por përkundrazi ka rol aktiv gjatë tërë procedimit penal.

³⁵⁴ Po te Projekt KPrPSH, neni 110 për ndryshimin e pikës 1 të nenit 284 të kodit në fuqi

³⁵⁵ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 9 paragrafi 3

³⁵⁶ Po aty, neni 119 paragrafi 5

³⁵⁷ Po aty, neni 329 paragrafi 3

Më tutje sipas KPrPK i dëmtuari edhe pas caktimit të shqyrtimit gjyqësor mund të kërkojë që gjatë kësaj faze të thirren dëshmitarë dhe ekspertë të rinj ose të mblidhen prova të reja³⁵⁸.

Edhe kur bëhet fjalë për ekspertimin, i dëmtuari sipas KPrPK ka të drejtë të kërkojë nga prokurori i shtetit që të marrë deklaratë nga eksperti³⁵⁹ dhe jo vetëm kaq, por gjithashtu i dëmtuari ose mbrojtësi i tij mund të kundërshtojnë përzgjedhjen e ekspertit nga prokurori, bazuar në kualifikimet e tij ose konfliktin potencial të interesit, duke paraqitur kundërshtim tek gjyqtari i procedurës paraprake³⁶⁰. Në këto raste kompetent për të vendosur lidhur me kundërshtimin e të dëmtuarit është gjyqtari i procedurës paraprake.

KPrPK ka parashikuar edhe mundësinë hetuese të veçantë³⁶¹, sipas të cilës gjyqtari i procedurës paraprake merr dëshmi nga dëshmitari ose kërkon ekspertizë me qëllim të ruajtjes së provës kur ekziston një mundësi e veçantë për marrjen e provës së rëndësishme ose kur ka rrezik të konsiderueshëm se kjo provë nuk do të mund të merrej gjatë shqyrtimit gjyqësor dhe në kuadër të kësaj, i është njohur e drejta të dëmtuarit, dhe mbrojtësit të tij të paraqesë kërkesë te gjyqtari që të ketë hetim të veçantë.

³⁵⁸ Po aty, neni 288 pargarfi 1

³⁵⁹ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 136 paragrafi 3

³⁶⁰ Po aty, neni 137 paragrafi 2

³⁶¹ Po aty, neni 149 paragrafi 1

Një risi që ka sjell KPrPK, është e drejta e të dëmtuarit për të kërkuar vazhdimin e paraburgimit. Këtë të drejtë i dëmtuari ose mbrojtësi i viktimave mund ta realizojë përmes një kërkesë formale ose joformale, që i drejtohet prokurorit të shtetit³⁶². Siç mund të shihet në këto raste, i dëmtuari nuk i drejtohet gjykatës si organ që vendos për vazhdimin e paraburgimit, por i drejtohet prokurorit të shtetit, sepse llogaritet që prokurori është i thirrur që të mbrojë të drejtat e të dëmtuarit gjatë procedurës penale.

Sipas KPrPK dhe KPrPSH i dëmtuari mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të merren prova të caktuara. Sipas KPrPK nëse provat gjenden jashtë Kosovës dhe nëse prokurori i shtetit refuzon kërkesën për marrjen e provës, ai merr aktvendim të arsyetuar dhe njofton të dëmtuarin, përfaqësuesin e autorizuar të palës së dëmtuar ose mbrojtësin e viktimës, të cilët mund të ankohen te gjyqtari i procedurës paraprake ndaj aktvendimit të tillë³⁶³.

I dëmtuari ka të drejtë të paraqes fjalën hyrëse, pra prezantimin e provave, që do të shqyrtohen në shqyrtimin gjyqësor, si dhe të paraqesë fjalën përfundimtare ose përmbyllëse³⁶⁴. Në fjalën e tij përfundimtare, sikurse prokurori dhe i akuzuari me mbrojtësin e tij, mund të shpjegojë kërkesën e tij pasurore juridike dhe paraqet provat që ndërlidhen me përgjegjësinë penale të te akuzuarit.

³⁶² Po aty, neni 191 paragrafi 1

³⁶³ Po aty, neni 217 paragrafi 3 dhe 4

³⁶⁴ Po aty, neni 354

Kodi i procedurës penale të Kosovës ka parashikuar të drejtën e të dëmtuarit për të marrë pjesë në seancën e kolegjit të apelit³⁶⁵, në gjykatën e apelit (në të cilën nuk bëhet shqyrtimi i provave, siç bëhet në shkallën e parë) dhe në shqyrtimin gjyqësor (në të cilën vlejnë rregullat e njëjta si në shqyrtimin gjyqësor në shkallë të parë), në të cilën mund të paraqet prova dhe fakte të reja³⁶⁶, që nënkupton shqyrtimin e provave, siç bëhet në shkallën e parë, dhe me këtë rast, i dëmtuari e ka mundësinë e ndërmarrjes së veprimeve, që i ndihmojnë në realizimin e të drejtave të tij në këtë fazë të procedurës penale. Një e drejtë e tillë nuk është parashikuar në Kodin e procedurës penale të Republikës së Shqipërisë në fuqi e as më projekt kodin e ri.

3.4 E drejta në kompensim/shpërblim të dëmit

E drejta e të dëmtuarit për kompensimin e dëmit që i është shkaktuar nga kryerja e veprës penale, mund të trajtohet në një vështrim shumë të gjerë, në varësi se cili është dëmi i shkaktuar. Në këtë punim kjo e drejtë trajtohet vetëm në aspektin proceduralo-penal, sipas kodeve të procedurës penale të Shqipërisë dhe Kosovës.

E drejta për kompensim të dëmit është parashikuar jo vetëm nga kodet e procedurës penale por edhe në një sërë dokumentesh ndërkombëtare, siç janë

³⁶⁵ Po aty, neni 390 paragrafi 1

³⁶⁶ Po aty, neni 393 paragrafi 4

Direktiva e Komisionit Europian 2004/80/EC, “Për kompensimin e viktimave të krimit”³⁶⁷ dhe Protokollit i Palermos (2002).

Sipas Protokollit të Palermos (2002) (neni 2, paragrafi 5 i tij), shtetet palë duhet të sigurojnë, që sistemi i tyre ligjor të përfshijë masa, që iu ofrojnë viktimave të trafikut të personave mundësinë e kompensimit për dëmin që u është shkaktuar³⁶⁸.

Kompensimi i dëmit nuk është pjesë e dënimit dhe nuk duhet të jetë as më i madh e as më i vogël se sa dëmi i shkaktuar nga vepra penale. Kur flitet për kompesimin e dëmit, kemi parasysh kompensimin e dëmit moral dhe material.

Kodet e procedurave penale të Shqipërisë dhe Kosovës, edhe pse përdorin shprehje të ndryshme si “shpërblim” (KPrPSH) dhe si “kompensim” (KPrPK), kjo nuk paraqet ndonjë vështirësi për të kuptuar këtë të drejtë të të dëmtuarit.

Qasja e shpërblimit ose kompensimit të dëmit për të dëmtuarit nga të dy kodet e lartcekura është e ndryshme, për shkak të pozitës së të dëmtuarit në procedurën penale në Kosovë dhe në Shqipëri. Siç është theksuar më lart, sipas Kodit të procedurës penale të Shqipërisë, i dëmtuari mund të realizojë shpërblimin e dëmit, qoftë përmes kërkesës për gjykim, si i dëmtuar akuzues, qoftë përmes

³⁶⁷ Direktiva e Komisionit Europian 2004/80/EC për kompensimin e viktimave të krimit e datës 29 Prill 2004

³⁶⁸ Për më shumë shih: Protokollit i Palermos, i vitit 2002 “Për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave veçanërisht të femrave dhe fëmijëve, në plotësim të konventës së OKB-së “Kundër krimit të organizuar ndërkombëtar”

padisë civile në procedim penal, ndërsa sipas Kodit të procedurës penale të Kosovës, i dëmtuari ketë të drejtë mund ta realizojë përmes propozimit për realizimin e kërkesës pasurore juridike, që nënkupton kompensimin e dëmit.

Sipas KPrPSH-së, i dëmtuari akuzues mund të kërkojë shpërblimin e dëmit vetëm në ato raste kur në dëm të tij janë kryer veprat penale nga nenet 90, 91, 92, 112 paragrafi i parë, 119, 119/b, 120, 121, 122, 125, 127, 148, 149 dhe 254 të Kodit Penal³⁶⁹, ndërsa në rastin e padisë civile në procedimin penal, i dëmtuari që ka pësuar dëm material nga vepra penale ose trashëgimtarët e tij, mund të ngrenë padi civile në procesin penal kundër të pandehurit ose të paditurit civil, për të kërkuar kthimin e pasurisë dhe shpërblimin e dëmit³⁷⁰.

Nenet e lartcekura nuk e përfshijnë shprehimisht trafikimin e personave, por kjo nuk do të thotë se viktimat e trafikimit nuk kanë të drejtë të kërkojnë shpërblimin e dëmit ose të marrin pjesë në gjykim, përkundrazi ato kanë të drejtë, jo vetëm të marrin pjesë në gjykim, por edhe të paraqesin kërkesat e tyre për shpërblim të dëmit dhe për mbrojtjen e tyre.

Ne praktikën gjyqësore shqiptare, megjithëse ka raste të shumta të veprave penale që lidhen me trafikimin e qenieve njerëzore, rastet në të cilat padia civile në procedimin penal të jetë shqyrtuar dhe të ketë marrë një zgjidhje

³⁶⁹ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 59 paragrafi 1

³⁷⁰ Po aty, neni 61 paragrafi 1

përfundimtare, të paktën në praktikën e Gjykatës së Shkallës së Parë për Krime të Rënda në Tiranë, mungojnë³⁷¹.

Sipas Kodit të procedurës penale të Kosovës, i dëmtuari ka të drejtën për kompensim për dëmet që rezultojnë drejtpërdrejt apo në mënyrë të tërthortë nga vepra penale³⁷², ndërsa në rastet e sekuestrimit ose konfiskimit të pasurisë së fituar me kryerjen e veprës penale, kjo pasuri i kthehet të dëmtuarit pasi që vërtetohet se i takon atij, andaj kjo paraqet një lloj legjitimimi i të dëmtuarit, siç kërkohet më KPrPSH në rastin e padisë civile në procedimin penal, por që dallon në atë se i dëmtuari sipas KPrPK nuk paraqet padi civile për kthim të pasurisë apo shpërblim të dëmit, por kërkesë për kompensim të dëmit apo kthim të sendit, që në esencë paraqesin të njëjtën gjë.

Një çështje tjetër me rëndësi për shpërblim ose kompensim të dëmit, është edhe çështja e sigurisë për kthimin e pasurisë dhe shpërblimin e dëmit, e cila çështje është rregulluar më mirë nga legjislacioni shqiptar se sa ai i Kosovës, KPrPSH ka parashikuar një dispozitë të veçantë lidhur më këtë çështje, sipas së cilës organi procedues mund të vendosë sekuestrimin e pasurisë së të pandehurit ose të të paditurit civil, dhe se kjo masë qëndron deri në përfundimin e

³⁷¹ Imeraj, Elizabeta, 2013, Trafikimi i qenieve njerëzore si fenomen dhe si vepër penale, botuar ne Studime Juridike nr.2/2013, f.159, cituar nga Vendimi nr.66 dt. 09.12.2011 të Gjykatës së Shkallës së Parë për Krime të Rënda, Tiranë

³⁷² Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 19 paragrafi 1, nënparagrafi 1.13

çështjes³⁷³. Gjithashtu në këtë Kod është parashikuar mundësia që sendet e sekuestruara të ruhen në sekretari. Kur kjo nuk është e mundur ose e përshtatshme, organi procedues urdhëron që ato të ruhen në një vend tjetër, duke përcaktuar mënyrën e ruajtjes³⁷⁴.

Në KPrPK flitet në mënyrë të veçantë për masat e përkohshme për sigurimin e pasurisë për të cilën kërkohen shpenzime të jashtëzakonshme për administrimin, mirëmbajtjen, ushqimin ose vendosja në depo. Në këtë rast prokurori i shtetit mund të kërkojë masë të arsyeshme, që do të minimizonte shpenzimet e jashtëzakonshme, por do të ruante vlerën e pasurisë. Këto masa mund të përfshijnë shitjen e pasurisë për vlerën e saj aktuale në treg, shitjen ose prerjen e bagëtisë ose përpunimin e të lashtave në produkte për konsum³⁷⁵.

Vendimi lidhur me kërkesën për shpërblimin ose kompensimin e dëmit të dëmtuarit, sipas të dy kodeve të lartcekura në procedimin penal, bëhet vetëm nëse kjo nuk e zvarritë ose vonon vendosjen e çështjes thelbësore penale, pra vendosjen e fajësinë ose pafajësinë së të pandehurit.

Sa i përket afateve për paraqitjen e kërkesës ose padisë civile për shpërblim/kompensim të dëmit, ka dallime mes dy kodeve të procedurës penale respektive, sepse sipas KPrPSH-së, afati për legjitimimin e paditësit civil, është

³⁷³ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 63 paragrafi 1

³⁷⁴ Po aty, neni 214 paragrafi 1

³⁷⁵ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 269 paragrafi 2

deri në fillim të shqyrtimit gjyqësor³⁷⁶, ndërsa heqja dorë nga gjykimi i padisë civile, mund të bëhet në çdo gjendje dhe shkallë të procedimit me një deklaratë të bërë personalisht nga paditësi ose nga përfaqësuesi i tij në seancë, ose me akt të shkruar e të depozituar në sekretarinë e gjykatës dhe të njoftuar palëve të tjera³⁷⁷. Sipas KPrPK, propozimi për realizimin e kërkesës pasurore-juridike mund të paraqitet jo më vonë se deri në përfundim të shqyrtimit gjyqësor në gjykatën themelore³⁷⁸ dhe ky propozim mund të tërhiqet gjithashtu deri në përfundim të shqyrtimit gjyqësor dhe nuk mund të paraqitet përsëri³⁷⁹.

Me këtë rast duhet përmendur edhe një qasje tjetër të Republikës së Shqipërisë për kompensimin e dëmit për viktimat e krimeve të dhunshme, sepse me ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunshme³⁸⁰, Shqipëria ka marrë detyrimin që në rastet kur kompensimi nuk mund të jepet nga burime të tjera, të ndihmojë në kompensimin e atyre që kanë pësuar një dëmtim të rëndë trupor ose dëmtim të shëndetit, që ka rrjedhur direkt nga një krim i dhunshëm dhe të personave të varur prej personave që kanë vdekur si rezultat i një krimi të tillë. Sipas kësaj Konvente, kompensimi në rastet e

³⁷⁶ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 62 paragrafi 1

³⁷⁷ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 64 paragrafi 1

³⁷⁸ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 460 paragrafi 2

³⁷⁹ Po aty, neni 461 paragrafi 1

³⁸⁰ Ligji Nr.9265, 2004, për ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunshme, 1983, Strasburg

mësipërme jepet, edhe nëse personi, që ka kryer krimin, nuk mund të ndiqet penalisht ose të dënohet.

Në Kosovë pasuria e sekuestruar menaxhohet nga një Agjensi e veçantë, por në rastet e konfiskimit të përhershëm të sendeve, pasurisë ose provave, ato shiten dhe të ardhurat nga këto shitje, përdoren për kompensimin e të dëmtuarve, ndërsa pjesa e mbetur derdhet në buxhetin e shtetit. Gjithashtu edhe paratë, për të cilat është bërë konfiskimi i përhershëm, përdoren për kompensimin e të dëmtuarve dhe pjesa e mbetur derdhet në buxhetin e shtetit³⁸¹.

Qasja e KPrPK-së duket më e avancuar se sa Ligji për ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunshme, sepse ky kod nuk kufizohet vetëm të krimet e dhunshme, por përfshinë të gjitha kategoritë e të dëmtuarve në njërin anë dhe në anën tjetër nuk ndërlidhet me mos mundësitë tjera të kompensimit, ndërsa ky Ligj është në përparësi kur bëhet fjalë për kompensimin e të dëmtuarit në rastin kur personi që ka kryer krimin nuk mund të ndiqet penalisht ose dënohet, sepse të dëmtuarit i jepet kompensimi edhe në këto raste.

Në Kosovë, që nga viti 2001, janë nxjerrë disa dokumente ligjore, që kanë parashikuar krijimin e një fondi të veçantë për kompensimin e dëmit për viktimat e krimit. Këtu duhet përmendur rregulloren 2001/4, pastaj udhëzimi administrativ 2005/3, strategjitë dhe planet e veprimit për parandalimin dhe luftimin e trafikimit

³⁸¹ Kodi i Procedurës penale i Republikës së Kosovës, 2012, neni 115 paragrafët 3 dhe 4

të qenieve njerëzore. Gjithashtu Kosova në muajin qershor 2015 ka nxjerr edhe ligjin e veçantë për kompensimin e viktimave të krimit, qëllimi i të cilit është krijimi dhe funksionalizimi i programit për kompensim të viktimave të krimit³⁸² lidhur me veprat penale: vrasje, trafikim me njerëz, dhunim, keqpërdorimi seksual i fëmijëve dhe veprat penale që bien brenda përkufizimit të dhunës në familje sipas Ligjit për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, si dhe viktimat e veprave tjera të dhunshme të cilat për shkak të natyrës së tyre dhe pasojës së shkaktuar mund të arsyetojnë kompensimin sipas Ligjit, në veçanti nëse viktimat janë viktimë e ndjeshme³⁸³.

Megjithatë ekzistojnë rregulla të tilla, akoma nuk është arritur që të krijohet një fond i veçantë për kompensimin e dëmit.

Sa i përket Shqipërisë çështja e krijimit të fondit për kompensimin e dëmit është parashikuar me Ligjin nr. 10 192, datë 3.12.2009 *“Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë, sipas të cilit do të krijohet fondi i posaçëm për parandalimin e kriminalitetit*³⁸⁴ i cili mes tjerash do të shërbejë edhe për dhënien e ndihmës viktimave të krimit të organizuar dhe të dhunës, si dhe nxitjen e programeve

³⁸² Ligji për kompensimin e viktimave të krimit Nr.05/L-036, publikuar në gazetën zyrtare të Republikës së Kosovës / nr. 17 / dt.30 qershor 2015, Prishtinë, neni 1 paragrafi 1, f.1

³⁸³ Po aty, neni 6 paragrafi 1 dhe 2, f.3

³⁸⁴ Ligjin nr. 10 192, datë 3.12.2009 për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë, neni 37

sociale për këto kategori, duke destinuar pasuritë në administrim të ministrisë që mbulon çështjet sociale³⁸⁵.

Meriton të theksohet së ligji i lartcekur shqiptar ka pësuar ndryshim më ligjin nr. 24/2014 për disa ndryshime dhe shtesa në ligjin nr. 10 192, datë 3.12.2009, *“Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”*, sipas të cilit përveç krimit të organizuar dhe trafikimit është futur edhe korrupsioni, mirëpo nuk ka ndryshuar diçka lidhur më çështjen e kompensimit të dëmit.

Mos funksionimi i një fondi të veçantë për kompensimin e dëmit për viktimat e krimit në përgjithësi dhe trafikimit të qenieve njerëzore në veçanti është një mangësi e madhe, sepse Kosova, (e në këtë rast edhe Shqipëria), jo vetëm duhet të përmbushin standardet e parashikuara nga BE³⁸⁶, por do të respektonin realisht të drejtat e viktimave.

3.5 E drejta për respekt dhe dinjitet

Të qenit i barabartë me palët tjera në një procedurë penale, do të thotë që i dëmtuari ndjen respektin dhe trajtimin me dinjitet nga organet e ndjekjes dhe ato gjyqësore. I dëmtuari ka të drejtë që t’i respektohet plotësisht dinjiteti i tij, në

³⁸⁵Ligji nr. 10 192, datë 3.12.2009 *“Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”*, neni 37 paragrafi 2 pika c, f.11

³⁸⁶ Rizvanolli-Kusari, Benina, *Të drejtat e viktimave të krimit-obligim shtetëror*, 2013, f.52, “Buzuku” Prishtinë

mënyrë që të mos ndihet si i riviktimizuar nga organi që zhvillon procedurën penale.

Një e drejtë e tillë është garantuar, jo vetëm nga kodet e procedurës penale të Shqipërisë dhe Kosovës, por edhe nga një sërë dokumente ndërkombëtare³⁸⁷. Këtu vlen të përmendet Deklarata e Organizatës së Kombeve të Bashkuara, datë 29 nëntor 1985 “*Mbi parimet themelore të drejtësisë për viktimat e krimeve dhe abuzimit të pushtetit*”, e cila së pari kërkon që i dëmtuari të trajtohet me respekt dhe dinjitet, si dhe Direktiva e Komisionit Europian 2004/80/EC, “*Për kompensimin e viktimave të krimit*”, sipas të cilës kërkohet trajtimi i viktimës me respekt, ndjeshmëri dhe mënyrë profesionale.

Duke parë rendësinë e kësaj të drejte projekt KPrPSH në nenin 9 ka parashikuar shtimin e nenit 8/a, b, c, q, d, sipas të cilit nën organet publike sigurohen që viktimat nga vepra penale trajtohen me respekt për dinjitetin e tyre njerëzor dhe mbrohen nga ridëmtimi nga vepra penale gjatë ushtrimit të të drejtave të parashikuara nga ky Kod³⁸⁸.

Përveç kësaj, i dëmtuari, nëse merret në pyetje, jo vetëm si i dëmtuar, por edhe në cilësinë e dëshmitarit, ka të drejtë të trajtohet më respekt si palët tjera,

³⁸⁷ Po aty, f.15

³⁸⁸ Projekt kodi i procedurës penale të Republikës Shqipërisë, publikuar në: <http://www.drejtësia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>, qasja më dt.05.09.2015

ashtu siç kërkojnë dispozitat ligjore për pozitën e tij, edhe si i dëmtuar, pa marrë parasysh përkatësinë nacionale, fetare, racore ose gjinore.

3.6 E drejta për të qenë i barabartë

Fakti se i dëmtuari thirret në cilësinë e të dëmtuarit dhe mundësia që ka ai për të realizuar të drejtën që të deklarohet lidhur me atë se a i bashkëngjitet ndjekjes penale kundër të pandehurit dhe a paraqet kërkesë pasurore – juridike, nënkupton një parim dhe një ndër synimet e KPrPK-ës, që ka për qëllim barazinë e armëve, ku edhe i dëmtuari duhet të ketë mundësi të barabartë për të paraqitur çështjen e vet³⁸⁹, sepse secili person ka të drejtë që me mjete juridike efektive para gjykatës kompetente, të mbrohet nga veprimet e shkeljes së të drejtave themelore, të garantuara më kushtetutë dhe ligj³⁹⁰.

Një e drejtë e tillë parashikohet edhe nga Kushtetuta e Republikës së Kosovës³⁹¹, ku thuhet “*të përkushtuar për krijimin e shtetit të qytetarëve të barabartë, i cili do të garantojë të drejtat e secilit qytetarë, liritë qytetare dhe barazinë e të gjithë qytetarëve para ligjit*”. Pra, ky parim kushtetues i garanton edhe të dëmtuarit, që para ligjit të trajtohet si i barabartë më të gjitha palët tjera pjesëmarrëse në procedurën penale.

³⁸⁹ Neni 6 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut

³⁹⁰ Neni 8 i Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut

³⁹¹ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, 2008, Preambula

Edhe Shqipëria ka ratifikuar Konventen Europiane të të drejtave të njeriut dhe disa protokole shtesë të saj, ndër të cilat edhe protokollin 12, sipas të cilit parimi i mosdiskriminimit nuk parandalon shtetet palë nga marrja e masave më qëllim nxitjen e barazisë së plotë dhe efektive³⁹².

3.7 E drejta për konfidencialitet dhe mos deklarim

E drejta për konfidencialitet, është një e drejtë që nuk nënkupton vetëm të drejtën e të dëmtuarve, por edhe detyrimin e personave zyrtarë që zhvillojnë procedurën penale, të ruajnë çdo fshehtësi që mësojnë nga të dëmtuarit, kur janë në cilësinë e të dëmtuarit ose të dëshmitarit, në mënyrë që të mos ketë pasoja për të dëmtuarit, lidhur me atë që deklarojnë para personave zyrtarë, qofshin ata punonjës policie, prokurorë ose gjyqtarë.

Seancat publike vlerësohen si një nga format e nevojshme për të dhënë garancionet e një gjykimi të drejtë dhe krijojnë mbrojtje ndaj gjykimeve të njëanshme, si dhe garantojnë konfidencë në sistemin gjyqësor, duke krijuar mundësinë, që publiku të jetë dëshmitar në administrimin e drejtësisë nga

³⁹² Hysi, Vasilika, 2008, “A është sistemi i drejtësisë penale shqiptare efektiv ne parandalimin e veprave penale ne fushon e diskriminimit”, botuar ne Studime Juridike nr.2/2008, f.283

autoritetet përkatëse³⁹³. Nga kjo rregull në praktikën gjyqësore ka përjashtime, duke marrë parasysh interesin e palëve të dëmtuara, sidomos kur bëhet fjalë për vepra penale kundër integritetit seksual ose të ngjashme me të cilat preket dinjiteti dhe personaliteti i palës së dëmtuar, e cila njëkohësisht është edhe dëshmitare në atë procedurë penale.

Nëse i dëmtuari thirret edhe si dëshmitar, në këtë rast i dëmtuari përveç të drejtave të theksuara, ka edhe të gjitha të drejtat tjera që i takojnë dëshmitarit, pra ka të drejtë që të mos përgjigjet në pyetje konkrete, kur ka gjasa se me këtë e vë veten ose ndonjë person të afërm të tij para turpit të rëndë, dëmit të konsiderueshëm material ose ndjekjes penale, dhe gjykata është e detyruar që për këtë të drejtë ta njoftojë të dëmtuarin si dëshmitar, njoftimi dhe përgjigjja më këtë të drejtë shënohen në procesverbal³⁹⁴.

Këtu duhet theksuar edhe një fakt se sipas dispozitave të KPrPK, të dhënat personale të të dëmtuarit janë konfidenciale dhe mund të përdoren vetëm gjatë procedurës penale³⁹⁵. Shkelja e këtij konfidencialitetit konsiderohet si shkelje e detyrimeve etike të profesionistit të përfshirë në procedurën penale dhe mund të sanksionohet nga gjykata.

³⁹³<http://univlora.edu.al/personel/dtozaj/E%20drejta%20per%20te%20Pasur%20nje%20Procedure%20Gjyqesore%20te%20Drejte.pdf>

³⁹⁴ Kodi i Procedurës Penale të Kosovës, 2004, neni 80

³⁹⁵ Kodi i procedurës penale të Republikës së Kosovës, 2012, neni 208 paragrafi 8

Edhe kur është fjala për incizime gjatë procedurës paraprake, gjyqtari i procedurës paraprake sipas KPrPK mund t'u lejojë personave të tjerë që kanë interes legjitim të regjistrojnë në mënyrë audio ose video veprime të veçanta hetimore, nëse një gjë e tillë do të kishte ndikim të parëndësishëm mbi të drejtat, veçanërisht të jetës private të të dëmtuarit...³⁹⁶. Kjo tregon se incizimet e tilla mund të bëhen vetëm nëse ato incizime janë të parëndësishme për të dëmtuarin dhe të drejtat e tij në atë çështje penale.

Lidhur më këtë të drejtë edhe sipas Protokolit të Palermos (2002) neni 2 paragrafi 1 shtetet palë duhet të mbrojnë jetën private dhe identitetin e viktimave të trafikut të personave, përfshirë, ndër të tjera, bërjen konfidenciale të procedurave ligjore, që lidhen me trafikun e personave.

3.8 E drejta për ndihmë mjekësore

Ndihma mjekësore është një e drejtë me rëndësi e të dëmtuarve gjatë një procedure penale, sepse në këtë rast, jo vetëm që përfiton i dëmtuari, të cilit i ofrohet kjo ndihmë, por me rastin e ofrimit të ndihmës mjekësore, sigurohen edhe provat që janë të nevojshme gjatë procedurës penale.

³⁹⁶ Po aty neni 211 paragrafi 1

Nëse gjatë dhënies së ndihmës mjekësore sigurohet dëshmia e caktuar, si shembull çertifikata për lëndimet e marra, ajo dëshmi jo vetëm që i shërben të dëmtuarit për kompensimin e dëmit, por ajo dëshmi do t'i ndihmojë edhe prokurorisë dhe gjykatës për të dëshmuar fajësinë e të pandehurit.

Në çdo rast ku ka të dëmtuar në aspektin shëndetësor, të dëmtuarit kanë të drejtë që të kërkojnë ndihmë mjekësore dhe çdo shpenzim për kontrollet mjekësore duhet të paguhet nga i pandehuri, nëse shpallët fajtor për veprën penale që e ka kryer kundër të dëmtuarit, e në disa raste, siç është rasti me viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore, shpenzimet për kontrollat mjekësore mbulohen nga buxheti i shtetit, në bazë të ligjit mbi shëndetësinë, sipas të cilit qytetarët dhe banorët e liruar nga bashkë-pagesat janë po ashtu edhe personat të cilët janë viktimat të trafikimit gjatë vitit të parë pas regjistrimit zyrtar, në pajtim me ligjin, pastaj personat e zhvendosur me dhunë jashtë shtëpive të tyre, si viktimat të dhunës familjare, gjatë vitit të parë pas regjistrimit zyrtar në Ministrinë e Punës dhe Mirëqenies Sociale, në pajtim me ligjin³⁹⁷.

3.9 E drejta për qasje në shkresat e lëndës

Meqenëse i dëmtuari është palë në procedurën penale, ai ose përfaqësuesi i tij ligjor, ose përfaqësuesi i autorizuar ose mbrojtësi i viktimës, që veprojnë në emër të të dëmtuarit, kanë të drejtë të shikojnë, kopjojnë ose fotografojnë shkresat

³⁹⁷ Ligji nr.04/L-125 për shëndetësi në Republikën e Kosovës, 2012, neni 61

dhe provat materiale që i disponon gjykata ose prokurori i shtetit, nëse ka interes legjitim për të bërë një gjë të tillë.

Sipas KPrPK, në rast se prokurori i shtetit e shfrytëzon të drejtën e tij për të refuzuar shikimin e shkresave, ai duhet të marrë vendim të veçantë dhe në këtë rast i dëmtuari mund t'i paraqesë ankesë gjyqtarit të procedurës paraprake dhe vendimi i gjyqtarit të procedurës paraprake është përfundimtar, ndërsa nëse gjyqtari i procedurës paraprake refuzon shikimin e shkresave me të cilat disponon gjykata, atëherë mund të paraqitet ankesë në kolegjin shqyrtues³⁹⁸.

Edhe pse përjashtimi i publikut nuk zbatohet për palët, të dëmtuarin, përfaqësuesit e tyre dhe mbrojtësin, përveç nën kushtet e dispozitave për mbrojtjen e të dëmtuarve, dëshmitarëve bashkëpunues ose të dëshmitarëve, siç parashihet në kapitullin XIII të KPrPK³⁹⁹, në këto raste mund të bëhet përjashtimi i publikut më qëllim të ruajtjes së konfidencialitetit dhe ruajtjes së jetës së të dëmtuarit apo të afërmeve të tij, nëse edhe ata janë të rrezikuar si pasojë e deklaratës së të dëmtuarit në procedurën penale.

Lidhur më këtë të drejtë Projekti i KPrPSH ka parashikuar që viktima mund të kërkojë informacion për gjendjen e procedimit në çdo kohë, si dhe të njihet me provat, pa cenuar parimin e sekretit hetimor dhe të njoftohet në kohë për

³⁹⁸ Kodi i procedurës penale të Kosovës, 2012, neni 214

³⁹⁹ Po aty neni 295 paragrafi 1

çdo zhvillim të rëndësishëm të çështjes, veçanërisht për arrestimin/lirimin e të akuzuarit, pushimin e çështjes, fillimin dhe përfundimin e gjykimit⁴⁰⁰.

3.10 E drejta për angazhim pa pagesë të përfaqësuesit të autorizuar

Në rastet kur i dëmtuari nuk ka njohuri për zhvillimin e procedimit penal, është shumë më mirë angazhimi i përfaqësuesit të autorizuar nga një profesionist që mund t'i përfaqësojë më mirë të drejtat e tij.

KPrPK ka mjaft dispozita që flasin për mbrojtësin e viktimave⁴⁰¹ i cili mund të angazhohet që nga identifikimi i të dëmtuarit e deri në përfundimin e procedimit penal sipas ankimit.

Në bazë të KPrPK-së, i dëmtuari dhe përfaqësuesi i tij ligjor mund t'i ushtrojnë të drejtat e tyre në proces edhe nëpërmjet përfaqësuesit të autorizuar, i cili detyrohet t'i mbrojë të drejtat e të dëmtuarit, veçanërisht integritetin e tij gjatë marrjes në pyetje pranë organit që zbaton procedurën, të paraqesë dhe të

⁴⁰⁰ Neni 35 i Projekt kodit të procedurës penale të Republikës Shqipërisë për ndryshimin e nenit 58 të kodit në fuqi, publikuar në: <http://www.drejtesia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>, qasja më dt.05.09.2015

⁴⁰¹ Mbrojtësi i viktimave nënkupton personin e punësuar në Zyrën për mbrojtje dhe ndihmë të viktimave, që vepron në kuadër të Zyrës së Kryeprokurorit të shtetit dhe si detyrë e tij është: ofrimi i mbrojtjes dhe mbështetjes së viktimës së krimit, në të gjitha fazat e procedurës penale, duke përfshirë edhe përfaqësimin e viktimës para organit procedues, ndërsa nuk është e detyrueshme që të jet jurist, andaj mbrojtësi i viktimave nuk nënkupton avokatin i cili duhet të jet jurist i diplomuar, të ketë të dhënë provimin e judikaturës, të jet i regjistruar në regjistrin e Odës së avokatëve të Kosovës dhe të paguajë taksën vjetore për anëtarësim në Odën e Avokatëve

përfaqësojë kërkesën pasurore juridike. Në këto raste i dëmtuari mund të përfaqësohet nga përfaqësuesi, i cili është anëtar i Odës së Avokatëve të Kosovës, mund të përfaqësohet nga mbrojtësi i viktimave apo mund të përfaqësojë veten⁴⁰².

Kodi i Përkohshëm i Procedurës penale të Kosovës i vitit 2004, parashikonte se i dëmtuari detyrimisht duhej të kishte përfaqësues të autorizuar nga fillimi i procedurës penale kur: ishte fëmijë, ishte në marrëdhënie familjare me të pandehurin, kur procedura zbatohet për vepra penale të trafikimit të njerëzve ose për vepra penale kundër integritetit seksual, përveç veprës penale tregimi i materialit pornografik personave nën moshën gjashtëmbëdhjetë vjet, kur i dëmtuari kishte çrregullime ose paaftësi mendore ose kur gjykata çmonte se i dëmtuari është i pazoti për t'u mbrojtur dhe i nevojitej ndihma e përfaqësuesit të autorizuar⁴⁰³.

Me Kodin e ri të procedurës penale të Republikës së Kosovës, të vitit 2012, nuk është parashikuar ndonjë dispozitë ku parashihet detyrimi, që i dëmtuari të ketë përfaqësues të autorizuar, që nga fillimi i procedurës penale. Kjo nuk do të thotë se të dëmtuarit i është mohuar e drejta që të ketë përfaqësues të autorizuar që nga fillimi i procedurës, përkundrazi të dëmtuarit i janë dhënë të drejta shumë më të mëdha se sa me KPrPK-në e vitit 2004, pasi që tani i dëmtuari ka rol aktiv gjatë tërë procedimit penal, madje edhe pasi që vendimi i gjykatës të merr formën e prerë.

⁴⁰² Kodi i Procedurës penale të Kosovës, 2012, neni 63

⁴⁰³ Kodi i Procedurës Penale të Kosovës, 2004, neni 82 paragrafi 1

Është mjaft me rëndësi edhe risia që është bërë me KPrPK, të vitit 2012, sipas të cilës, mbrojtësi i viktimave mund t'i paraqesë kërkesat në emër të viktimës⁴⁰⁴ dhe të ndihmojë të dëmtuarin në paraqitjen e deklaratës së dëmit, duke nxjerr një formë standarde për deklarimin e dëmit⁴⁰⁵.

Edhe sipas KPrPSH, viktima e trafikimit, jo vetëm që ka të drejtë të përfaqësoj vetveten, por ka mundësinë që në gjykatë ta dërgojnë edhe përfaqësuesin ligjor me prokurë, për ti përfaqësuar interesat e saj. Sipas këtij kodi, të dëmtuarit akuzues, paditësit civil dhe të paditurit civil, kanë të drejtë të përfaqësohen në procedim, nëpërmjet përfaqësuesit ligjor ose një përfaqësuesi të pajisur me prokurë⁴⁰⁶.

3.11 E drejta e ankesës për rastet e caktuara me ligj

E drejta e ankesës përbën një të drejtë elementare të dëmtuarit, sepse i dëmtuari jo çdo herë është i kënaqur me vendimet që mund të merr prokurori ose gjykata, prandaj mundësia e të dëmtuarit për të paraqitur ankesë, i jep atij mundësinë, që të shpreh pakënaqësinë e tij lidhur me ato pjesë të vendimit, që cenojnë të drejtat e tij. Kjo e drejtë i hap rrugën atij, që shqetësimet e tij, për realizimin e të drejtave në procedurën penale, të shqyrtohen në dy shkallshmëri

⁴⁰⁴ Kodi i Procedurës penale të Kosovës, 2012, neni 191 paragrafi 1

⁴⁰⁵ Po aty, neni 218 paragrafi 1

⁴⁰⁶ Po aty, neni 67 paragrafi 1

para gjykatës dhe me këtë garantohet një siguri juridike më e madhe e të dëmtuarit.

Sipas KPrPSH-së, i dëmtuari akuzues e ka të drejtën për të paraqitur ankesë kundër vendimeve të gjykatës, ai mund të paraqesë ankim vetë ose nëpërmjet përfaqësuesit të tij, si për efekte penale, ashtu dhe për ato civile⁴⁰⁷, ndërsa paditësi civil mund të bëjë ankim kundër pikave të vendimit të dënimit, që kanë të bëjnë me padinë civile, dhe në rastin e vendimit të pafajësisë, vetëm për efektet e përgjegjësisë civile⁴⁰⁸.

Sikurse KPrPSH edhe KPrPK, i njeh të dëmtuarit të drejtën e ankimit kundër aktgjykimit dhe atë: vetëm për vendimin e gjykatës lidhur me sanksionet penale, për veprat penale kundër jetës dhe trupit, kundër integritetit seksual, kundër sigurisë së trafikut publik, dhe për shpenzimet e procedurës penale⁴⁰⁹.

4 Përfundime

1. Sipas KPrPSH-së, : I dëmtuari është person i cili mund të ketë pësuar dëmtime fizike, morale dhe materiale, ose të tjera së bashku, ndërsa Sipas KPrPK-së, “i dëmtuar ose viktima” nënkupton - personin të cilit çfarëdo e drejte personale ose pasurore i është shkelur ose i është rrezikuar me veprën penale

⁴⁰⁷ Po aty, neni 409

⁴⁰⁸ Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, i azhurnuar më 2008, neni 411 paragrafi 1

⁴⁰⁹ Po aty, neni 381 paragrafi 1 dhe 3

2. Të drejtat e viktimave të trafikuar në procedurën penale janë pjesë e rëndësishme e të drejtave të njeriut në përgjithësi.
3. I dëmtuari dhe pozita e tij në procedurën penale, ka zënë një vend me rëndësi në legjislacionet e Republikës së Shqipërisë dhe Republikës së Kosovës për shkak të zhvillimet e brendshme në këto vende dhe ndikimeve të akteve ndërkombëtare detyruese të ratifikuara dhe atyre rekomanduese
4. Viktimat e trafikimit gëzojnë një sërë të drejtash, por disa të drejta kanë nevojë për një kuptim dhe respektim më të saktë në praktikë. Fjala është për të drejtën për kompensim ose shpërblim, për respekt dhe dinjitet, për të qenë i barabartë, për konfidencialitet dhe mos deklarim, ndihmë mjekësore, ofrim të fakteve dhe provave, qasje në shkresat e lendes, angazhim pa pagesë të përfaqësuesit të autorizuar dhe të drejtën për të paraqitur ankesë.
5. Analiza dhe krahasimi i parashikimeve ligjore mes Kosovës dhe Shqipërisë vë në dukje ngjashmëritë dhe dallimet mes tyre. Analiza tregon se KPrPK ka disa përparësi për sa i përket parashikimit të këtyre të drejtave, pasi secila prej tyre është përshkruar në ligj dhe i ka detyruar organet e ndjekjes dhe ato gjyqësore që zhvillojnë procedimin penal që ti zbatojnë këto të drejta në praktikë, ndërsa KPrPSH në fuqi i ka parashikuar këto të drejta në mënyrë më të përgjithësuar, ndaj projekt kodi shqiptar për procedurën penale ka ndryshuar qasjen ndaj këtyre të drejtave, duke i përshkruar më qartë, së cilat janë ato të drejta dhe duke i dhënë të dëmtuarit një rol më aktiv dhe më të

rëndësishëm. Këto risi zvogëlojnë në mase të madhe dallimet në mes kodit në fuqi dhe atë të Kosovës dhe nuk do të lënë mundësi zbatuesve të ligjit, të merren me interpretimin e tyre sipas bindjeve të lira, por i detyrojnë ata që të zbatojnë ato ashtu siç i parasheh kodi pa asnjë kusht.

6. Të gjitha këto përfundime nga ky kapitull vërtetojnë hipotezën se të drejtat e viktimave të TQNJ në procedimin penal paraqesin liritë dhe të drejtat e njeriut që duhet parashikuar dhe respektuar në praktikë.

5 Rekomandime

1. Në Shqipëri, KPrPSH ka nevojë që sa më shpejtë që të jetë e mundur të bëjë ndryshime dhe përmirësime lidhur me të drejtat e viktimave të trafikuar ashtu siç janë parashikuar në KPrPK (një pjesë e të cilave janë përfshirë në projekt) dhe sipas standardeve ndërkombëtare
2. Të dy qeveritë – Kosovë dhe Shqipëri, duhet të krijojnë/funksionalizojnë fond të veçantë për kompensimin/shpërblimin e viktimave të krimit / trafikimit, për rastet kur nuk është e mundur që të kompensohen nga kryesi i veprës penale
3. Policia, prokuroria dhe gjykata e dy vendeve, duhet të marrin masa për të respektuar të drejtat e viktimave gjatë procedimit penal jo vetëm sipas legjislacionit të brendshëm por edhe sipas dokumenteve ligjore dhe standardeve ndërkombëtare

KAPITULLI IX: KONKLUSIONE

1. Gjatë tërë punimit të këtij studimi janë shtruar pyetjet kërkimore dhe në bazë të analizave, krahasimeve, vlerësimeve, përfundimeve dhe rekomandimeve janë vërtetuar hipotezat e ngritura.
2. Trafikimi i qenieve njerëzore edhe pse ka ekzistuar që nga kohërat më të lashta, në aspektin penalo – juridik rezulton së nuk ishte trajtuar si fenomen i veçantë por ishte trajtuar sipas formave të veçanta të shfrytëzimit, siç është skllavëria apo kushtet e ngjashme me skllavërinë, prostitucioni apo puna e detyruar.
3. Dokumentet e para që trajtojnë format e trafikimit konsiderohen: Konventa “mbi skllavërinë” e vitit 1926, Konventa “mbi punën e detyruar” e vitit 1930, Konventa e Kombeve të Bashkuara “mbi Zhdukjen e Trafikimit të Njerëzve dhe Shfrytëzimit të Prostituimit” e vitit 1949, ndërsa dokumente që sot merren si bazë për të parandaluar dhe luftuar trafikimin e njerëzve konsiderohen: Konventa e KB “Kundër krimit të organizuar transnacional” - Protokolli plotësues për parandalimin, luftimin dhe ndëshkimin e trafikimit të njerëzve, posaçërisht grave dhe fëmijëve (Protokoli i Palermos) e vitit 2002, Vendimi Kornizë i Këshillit të BE “mbi trafikimin e njerëzve” i vitit 2002, Konventa e Këshillit të Evropës “kundër trafikimit të njerëzve” e vitit 2005, si dhe Direktiva numër 2011/36/EU e datës 5 prill 2011 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit “Mbi parandalimin dhe luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe mbrojtjen e viktimave”.

4. Në aspektin historik Kosova dhe Shqipëria nuk dallojnë shumë përsa i përket paraqitjes së trafikimit si fenomen dhe si vepër penale, sepse në të dy vendet, deri në kohën miratimit të kodeve penale, vlenin disa rregulla zakonore që sanksiononin prostitucionin si dukuri ose shkeljet e rregullave të moralit, si diçka të turpshme për çka parashiheshin edhe sanksionet, mirëpo asnjëra nga këto vende nuk parashikonte trafikimin e njerëzve si vepër penale. Në Shqipëri trafikimi i personave u parashikuar për herë të parë me ligjin nr.8733 të datës 24.01.2001 për ndryshimin e Kodit Penal, ndërsa në Kosovë më Rregulloren e UNMIK-ut nr.2001/4 të datës 12.01.2001.

5. Fillimisht në Kosovë kishte numër më të madh të viktimave të trafikuar që vinin nga vendet e ish Bashkimit Sovjetik, ndërsa në vitet e fundit ka një numër gjithnjë e më të madh të viktimave kosovare e me pak viktime të huaja, ndërsa në Shqipëri edhe pse fillimisht kishte një numër të viktimave të huaja kishte edhe viktime shqiptare, ndërsa vitet e fundit shumica e viktimave janë nga Shqipëria. Në të dy vendet është shqetësuese rritja e numrit të viktimave të mitur. Kosova dhe Shqipëria nuk kanë dallim përsa i përket formave të shfrytëzimit të viktimave të trafikuar. Në të dy vendet mbizotëron shfrytëzimi për shërbime seksuale dhe të prostitucionit edhe pse konsideroj se në të dy vendet ka mjaft raste të dyshuara edhe për shfrytëzimin për punë dhe shërbime të detyruara.

6. Kosova dhe Shqipëria dallojnë përse i përket faktorëve kriminologjenë të trafikimit të qënieve njerëzore. Kosova e dalë nga lufta në vitin 1999 brenda pak muajve kishte një prani tepër të madhe të personave/burrave që shërbenin në forcat e NATO-s, që njihet si KFOR, në Policinë e UNMIK-ut, ne OSBE dhe organizatat tjera ndërkombëtare të vendosura ne Kosovë, këta persona paraqisnin potencial të madh të shfrytëzuesve të viktimave të trafikuar për qëllime seksuale dhe të prostitucionit. Në Shqipëri situata ishte ndryshe, nuk kishte shumë ndërkombëtar por tranzicioni nga sistemi monist në atë pluralist pa ndonjë përgatitje paraprake, kalimi nga ekonomia e centralizuar në ekonomi të tregut të lirë dhe gjendja jo e mirë ekonomike, shfrytëzohej nga trafikantët për të rekrutuar dhe trafikuar gra dhe vajza të reja, duke ju premtuar fitime të mëdha dhe përmirësim të kushteve të jetës së tyre.

7. Duke mbajtur parasysh se trafikimi i qënieve njerëzore është vepër penale komplekse, që përfshin në vetvete shumë veprime, të cilat nëse shikohen si të ndara mund të jenë vepra penale të veçanta, shpjegimet e dhëna për secilin element të trafikimit në kreun e tretë ofrojnë një bazë të mirë për zbatuesit e ligjit, sidomos për të bërë kualifikimin e drejtë ligjor dhe për marrë vendime të drejta.

8. Krah aspekteve të njëjta, legjislacioni lidhur me veprën penale të trafikimit në Kosovë dhe Shqipëri ka edhe dallime. Një prej dallimeve është emërtimi i veprës penale të trafikimit, sipas legjislacionit të Kosovës kjo vepër

penale quhet trafikim me njerëz, ndërsa sipas legjislacionit shqiptar kjo vepr penale është emërtuar trafikim i personave të rritur, por në të dy rastet përshtkrimi i elementëve është pothuajse i njëjtë.

9. Meqenëse viktimat e trafikuar në varësi nga format e trafikimit kalojnë nëpër faza të ndryshme të trafikimit, ky punim ka trajtuar me kujdes edhe mënyrat e identifikimit, duke bërë një ndarje në mes identifikimit fillestar dhe atij zyrtarë, përfshirë këtu edhe referimin fillestar dhe mënyrat e intervistimit të viktimave, si një ndër çështjet me të rëndësishme për një procedim penal, sepse nga intervistimi i suksesshëm varet shumë edhe sigurimi i provave tjera dhe suksesi i vet procedimit penal.

10. Gjatë fazës së identifikimit të një viktime të trafikuar është i pa shmangshëm edhe identifikimi i rreziqeve që mund të ketë, jo vetëm viktimat personalisht por edhe të afërmit e saj dhe pasuria e saj ose edhe dëshmitë e një procedimi penal, ndaj çështja e rreziqeve është trajtuar në këtë punim në kreun për mbrojtjen e viktimave të trafikuar, duke i dhënë rendësi jo vetëm identifikimit të rreziqeve por edhe masave që duhet ndërmarr pas këtij identifikimi, siç janë masat për mbrojtjen e viktimave, sipas dispozitave të kodeve të procedurës penale dhe ligjeve të veçanta për këtë fushë.

11. Lidhur me trajtimin e mbrojtjes së viktimave të trafikimit në Shqipëri dhe Kosovë mund të thuhet se legjislacioni i tyre ka synime të njëjta për mbrojtjen e

tyre, kur ato paraqiten si dëshmitare, gjithnjë në bazë të pëlqimit ose vullnetit të tyre.

12. Një analizë e kodeve të procedurës penale të Shqipërisë, Kosovës dhe Serbisë, tregon se kodet e Kosovës dhe Serbisë kanë shumë më tepër avantazhe se kodi i Shqipërisë, sepse kanë parashikuar më shumë dispozita që rregullojnë deri në detaje mbrojtjen e dëshmitarëve, pra edhe të viktimave të trafikuar, kur ato janë si dëshmitare, ndërsa kodi i Serbisë në raport me kodin e Kosovës, ka dispozita që rregullojnë edhe mbrojtjen e personave tjerë të përfshirë në mbrojtjen e dëshmitarëve, siç janë: hetuesit e fshehtë, ekspertet, këshilltarët profesional dhe personat tjerë profesional.

13. Për shkak të rëndësisë që ka parandalimi i trafikimit, kjo çështje është trajtuar në një kre të veçantë të këtij punimi, duke marr për bazë jo vetëm strategjitë dhe planet e veprimit në Kosovë dhe Shqipëri, por edhe të vendeve tjera të Ballkanit Perëndimor, si dhe ligjin e veçantë në Kosovë për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të njerëzve dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar. Gjatë trajtimit të kësaj çështje janë marr për bazë gjithashtu edhe konventat apo dokumentet tjera ndërkombëtare nga të cilat burojnë edhe detyrimet për Kosovën dhe Shqipërinë, si vende që pretendojnë të jenë anëtare të Bashkimit Europian.

14. Për rrethanat e Kosovës dhe Shqipërisë, është fakt i njohur, së më përfundimin e një procedimi penal nuk zgjidhen të gjitha çështjet që mund të kenë

lidhje me një viktimë të trafikuar, ndaj ky punim ka trajtuar me kujdes edhe rehabilitimin dhe ri-integrimin e viktimave të trafikuar edhe pas përfundimit të procedimit penal më vendim të formës së prerë, sepse kjo paraqet kusht edhe për parandalimin e trafikimit.

15. Në kreun e fundit të këtij punimi janë trajtuar të drejtat e viktimave të trafikuar gjatë procedimit penal, si pjesë e rëndësishme e të drejtave të njeriut.

Viktimat e trafikimit gëzojnë një sërë të drejtash, por disa të drejta kanë nevojë për një kuptim dhe respektim të saktë në praktikë. Fjala është për të drejtën për shpërblim, për respekt dhe dinjitet, për të qenë i barabartë, konfidencialitet dhe mos deklarim, ndihmë mjekësore, ofrim të fakteve dhe provave, qasje në shkresat e lendes, angazhim pa pagesë të përfaqësuesit të autorizuar dhe të drejtën për të paraqitur ankesë.

Analiza dhe krahasimi i parashikimeve ligjore mes Kosovës dhe Shqipërisë vë në dukje ngjashmëritë dhe dallimet mes tyre. Analiza tregon se KPrPK ka disa përparësi për sa i përket parashikimit të këtyre të drejtave, pasi secila prej tyre është përshkruar në ligj dhe i ka detyruar organet e ndjekjes dhe ato gjyqësore që ti zbatojnë këto të drejta në praktikë, ndërsa KPrPSH në fuqi i ka parashikuar këto të drejta në mënyrë më të përgjithësuar.

Projekt kodi shqiptar për procedurën penale ka ndryshuar qasjen ndaj këtyre të drejtave duke i përshkruar më qartë, së cilat janë ato të drejta dhe duke i

dhënë të dëmtuarit një rol më aktiv dhe më të rëndësishëm. Këto risi kanë zvogëluar në masë të madhe dallimet mes Kosovës dhe Shqipërisë.

Trajtimi i këtyre të drejtave do të shërbejë jo vetëm zbatuesve të ligjit por edhe vetë të dëmtuarve ose viktimave të veprave penale si dhe personave tjerë të interesuar për këtë fushë.

REKOMANDIME:

Duke marr parasysh çështjet që janë trajtuar në këtë punim, konsideroj së mund të dalin disa rekomandime për institucionet qeveritare dhe organizatat jo qeveritare të Kosovës dhe Shqipërisë.

Së pari, është e nevojshme që parlamentet të harmonizojnë ligjet me dokumentet ligjore ndërkombëtare të fushës. Për Shqipërinë është e rekomandueshme që të nxjerr ligj të veçantë, siç e ka Kosova për parandalimin dhe luftimin e trafikimit të njerëzve dhe mbrojtjen e viktimave të trafikuar.

Së dyti, qeveritë, duhet të ndajnë më shumë mjete për të funksionalizuar një fond të veçantë nga i cili do të kompensoheshin viktimat e trafikuar dhe për të plotësuar nevojat e viktimave të trafikuar lidhur me shërbimet shëndetësore, strehimin, veshmbathjen dhe ushqimin etj.

Së katërti, të gjitha institucionet shtetërore por edhe bizneset private, duhet ndërmarrë të gjitha masat për rehabilitimin dhe ri-integrimin e viktimave të trafikuar, duke ju siguruar vend pune dhe edukim për fushat që ato kanë prirje dhe mundësi, si dhe mundësisht strehim të përhershëm.

Së pesti, policia dhe prokuroria duhet ti kushtojnë më tepër rëndësi edhe trafikimit për punë të detyruar dhe identifikimit të zonave dhe grupet e rrezikuara

Së gjashti, Qeveritë dhe OJQ të angazhohen në organizimin e fushatave për vetëdijësimin dhe edukimin e qytetarëve lidhur me trafikimin

Së shtati, Parlamentët dhe Qeveritë duhet mbështetur sistemin prokurorial dhe gjyqësor në sigurimin e aparaturave për intervistimin e viktimave të trafikuar duke përfshirë intervistat nga distanca, në mënyrë që të realizohet më lehtë mbrojtja e viktimave të trafikimit.

Së teti, gjykatat të mos dënojnë asnjë viktimë të trafikuar që nuk ka bashkëpunuar gjatë procedimit penal.

Së nënti, organizatat jo qeveritare, që merren me trajtimin e viktimave të trafikimit, duhet të krijojnë rrjetin e këtyre organizatave, me qëllim mbështetjen e viktimave.

Së dhjeti, policia, prokuroria dhe gjykatat, duhet ti kushtojnë një kujdes të veçantë realizimit të drejtave të viktimave të trafikimit gjatë procesit penal, duke u bazuar jo vetëm në legjislacionin vendor por edhe në atë ndërkombëtar.

LISTA E REFERENCAVE / BIBLIOGRAFIA

Literatura

Birime parësore:

- Anastasi, A., Saraçi, B., dhe Bozo, A., 2009, - Raport për zhvillimin dhe zbatimin e legjislacionit shqiptar, në luftë kundër trafikimit të qenieve njerëzore me fokus në mbrojtjen dhe garantimin e të drejtave të viktimave të trafikimit të qenieve njerëzore, botues Qendra për Nisma Ligjore Qytetare (QNL), Tiranë

- Anđelković, M., Beširević, V., Vukasović, T., Gligorić, M., Nikolić, D., Otašević, O., Radović, I., Ćijers, M., 2011, - Trgovina Ljudima u Republici Srbiji - izveštaj za period 2000-2010, botues ASTRA - akciza protiv trgovine ljudima, Beograd

- Belegu, Majlinda, 2011, Trafikimi i femrave në periudhën gjatë tranzicionit në Kosovë

- Bjerkan, L., Dyrlić, L., Nikolić-Ristanović, V., Simeunović-Patić, B., - Rehabilitacija žrtava trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije, 2005, botues Prometej Beograd,

- Britton, R., i Maljević, A., 2010, – Trgovina ljudima & krijumcarenje migranata, botues United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Beograd

- Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Ëarsaë, dt. 16.V.2005
- Deklarata e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat Themelore të Viktimave të Krimit dhe Keqpërdorimit të Pushtetit, 1985
- Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA
- Elezi, Ismet & Hysi, Vasilika 2006, *Politika kriminale*, Tiranë
- Friman, H.Richard and Reich, Simon, (2007) “Human trafficking and the Balkans” publikuar nga University of Pittsburgh Press
- Hasneziri, Luan, 2013, “*Analiza juridiko-penale te veprës penale të “trafikimit të personave”, dhe problematika e hasur ne lidhje me kualifikimin e drejtë ligjor të kësaj vepre penale*”, 2013, publikuar nga Shkolla e Magjistraturës Tiranë,
- Hysi, V., 2010, *Kriminologjia*, botim i dytë, Universiteti i Tiranës – Fakultetit i Drejtësisë, Tiranë,
- Hysi, Vasilika, 2007 “Human trafficking and democratic transitin in Albania”, në *Human trafficking, Human security and the Balkans* edited by Friman & Reich, publikuar nga University of Pittsburgh Press,

- Hysi, Vasilika, 2008, “A është sistemi i drejtësisë penale shqiptare efektiv ne parandalimin e veprave penale ne fushën e diskriminimit”, botuar ne Studime Juridike nr.2/2008, Tiranë

- Imeraj, Elizabeta, 2013, “Trafikimi i qenieve njerëzore si fenomen dhe si vepër penale”, botuar ne Studime Juridike nr.2/2013, Tiranë

- Imeraj, Elizabeta, 2015, ”Aspekte teorike dhe praktike për studimin e trafikimit të qenieve njerëzore”, punim i disertacionit doktorat”, Tiranë

- International Labour Organization (ILO), Eorld Report on Child Labour, 2015

- Kazneni Zakon Bosne i Hercegovine, Sluzbeni glasnik BiH br.37, 2003 god,

- Kazneni Zakon Republike Hrvatske 1997 me ndryshimet e tij deri ne vitin 2011, narodne novine br.110/97,

- Kodi i përkohshëm i procedurës penale të Kosovës,
UNMIK/RREG/2003/26, 2004

- Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004 i azhurnuar me 2008, Botim i Qendrës së Botimeve Zyrtare, 2013

- Kodi i procedurës penale i Republikës së Shqipërisë, 2014, projekt

- Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Kosovës nr.04/L-123, 2012,

- Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Serbisë, “Sl. glasnik RS”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013
- Kodi Penal i Kosovës i datës 6 prill 2004,
- Kodi Penal i Republikës së Kosovës (2012),
- Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë miratuar me ligjin nr.7895, datë 27.1.1995 dhe ndryshuar me ligjin nr.144/2013, datë 2.5.2013
- Komentari i Konventës së Këshillit të Evropës mbi luftën kundër trafikimit më qenie njerëzore, Nr.137, 2005
- Korniza e vendimit të Këshillit të Evropës për statusin e viktimave në procedurën penale 2001/220/JHA, botues gazeta zyrtare e Bashkimit Evropian L 82/1,
- Krivicen Zakon Republike Makedonije Sluzben vesnik na RM 37/96, 1996 god, Shkup
- Krivicni Zakonik Republike Crne Gore, 2004, Službeni list Republike Crne Gore, br.70/04, 13/04, Podgorica
- Krivicni Zakonik Republike Srbije, 2006, sluzbeni glasnik 1 januara 2006 godine, Beograd
- Kuadri ligjor mbi trafikimin e qenieve njerëzore në Shqipëri dhe sfidat e hasuara në praktikën gjyqësore, publikuar nga Shkolla e Magjistratrës, 2013

- Ligji 9642, 2006, për Ratifikimi e Konventës së Këshillit të Evropës për masat kundër trafikimit të qenieve njerëzore, 2005, ETS 197

- Ligji i Kosovës nr.04/L-218, dt. 04.09.2013, “Për parandalimin dhe luftimin e trafikimit më njerëz dhe mbrojtjen e viktimave të trafikimit”, 2013

- Ligji i Shqipërisë nr.10173, “Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë” 2009, i ndryshuar me ligjin nr.10461 të vitit 2011

- Ligji nr.04/-L-015, “Për mbrojtjen e dëshmitarëve në Kosovë” 2011

- Mecani D: Vepra penale e trafikimit të femrave, opinione dhe komente, 2006

- Nacionalna strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima i zastite zrtava u Srbiji, 2013 – 2018

- Nacionalna strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima i zastite zrtava u Srbiji, aneks akcionog plana, 2013 – 2018

- Nacionalna strategija suzbijanja trgovanja ljudima Hrvatske, 2009-2011

- Nikolic-Ristanovic, V. i Copic, S. - Pomoc i podrška ženama zrtvama trgovine ljudima u Srbiji, 2010, botues Viktimolosko drustvo Srbije, Beograd

- Organizata për siguri dhe Bashkëpunim European (OSBE), Seksioni për monitorim të sistemit ligjor 2007, “Analiza ligjore e rasteve të trafikimit me njerëz në Kosovë”, Prishtinë,

- Plani Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të qënive njerëzore si dhe Plani Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të fëmijëve dhe mbrojtjen e fëmijëve, viktimat e trafikimit të Shqipërisë, 2011-2013

- Protokolli për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve, në plotësim të Konventës së Kombeve të bashkuara kundër Krimit të Organizuar Ndërkombëtar, 2002, (Protokolli i Palermos),

- Rizvanolli-Kusari, Benina, 2013, Të drejtat e viktimave të krimit-obligim shtetëror, botues “Buzuku” Prishtinë

- Senjak, M., Zenica, M. Husic, S., Lukic, N., Plesa-Golubovic, V., Copic, S., i Nikolic-Ristanovic, V., - Pracenje fenomena tregovine ljudima Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija, 2006, botues Medjunarodna organizacija za migracije (IOM), Beograd

- Sokoli L & Gërdeshi I. (2006) Trafikimi, Rasti i Shqipërisë, përgaditur për botim nga Instituti i Sociologjisë në Tiranë,

- Strategjia suprostavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini, 2013 – 2015,

- Strategjia za borbu protiv trgovine ljudima Crne Gore za period 2012 – 2018,

- Strategjia dhe plani i veprimit të Kosovës kundër trafikimit të qenie njerëzore, 2011-2014,

- Strategjia Kombëtare e Kosovës kundër trafikimit me njerëz për vitet 2015-2019

- Strategjia e luftës kundër trafikimit të personave dhe planit të veprimit për vitet 2014 - 2017 të Republikës së Shqipërisë, miratuar më vendimin e Këshillit të Ministrave nr.814, datë 26.11.2014, sipas të cilit kjo strategji i shtohet vendimit të Këshillit të Ministrave nr. 663, datë 17.7.2013, me të cilin ishte miratuar Strategjia ndersektorale e luftës kundër krimit të organizuar, trafikeve të pa ligjshme dhe terrorizmit për vitet 2013 – 2020 dhe plani i veprimit për vitet 2013 -2016,

- Strategjia kombetare për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore dhe migrimit ilegal në Republikën e Maqedonisë dhe akcion plani kombëtar për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore dhe migrimit ilegal në Republikën e Maqedonisë, 2013 – 2016,

- Strategjia kombëtare e Republikës së Shqipërisë, “Për luftën kundër trafikimit të qenjeve njerëzore” 2008-2010, kuadri operacional, II mbrojtja, pika 4. (b).1,

- Strategjia nacionale dhe plani i veprimit të Kosovës (SNPV), 2011-2014

- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2008, Crime and its impact on the Balkans and affected countries

- Unitet Nations Convention against transnational Organized Crime, 2000,

- UNODC's Comprehensive Strategy to Combat Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants, 29 February 2012

- Zajmi, Inva, 2013, "A e kalon legjislacioni penal shqiptar për trafikimin e qenieve njerëzore prapun e standardeve ndërkombëtare", botuar nga Shkolla e Magjistraturës Tiranë, më mbështetjen e USAID dhe IOM,

- Zakon o programu zastite ucesnika u krivicnom postupku Srbije, Sl. Glasnik RS br.85/2005,

- Zakon o zastiti svedoka Hrvatske, br.NN.163/03, 18/11, 2004,

- Zakon o zastiti svedoka pod pretnjom i ugrozenih svedoka Bosne i Hercegovine, 2003,

- Zakon o zastiti svjedoka Crne Gore, sluzbeni list RCG br.65/04, 2004

- Zakon o zastiti svjedoka u krivicnom postupku Srbije, sluzbeni glasnik Republike Srbije, nr.48, 2003,

- Zakon za zastita na svedoci, sl. vesnik na Republika Makedonija, nr.38/05, 2005,

- Zakonik o krivicnom postupku Srbije, Sl. Glasnik RS br. br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 i 45/2013,

- Žarković, M., Dragičević-Dičić, R., Nikolić-Garotić, S., Jekić-Bradajić, G., Majić, M., dhe Vitorović, M, 2011, "Krivičnopravni sistem i sudska praksa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u srbiji", u periodu 2006-2010, botues

zajednicki program UNHCR, UNDOC i IOM za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji, Beograd,

- Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimet (UNODC), 2014, Global Report on Trafficking in Persons South-Eastern Europe, Vienë

Burime Dytësore:

- A. Koça: Vështrim juridiko penal krahasues kriminologjik dhe procedural mbi trafikimin e qenieve njerëzore, 2006

- Adelsberger, Zdenko, 2015, Upravljanje rizicima prema ISO 31000

- Akcioni plan Crne Gore, za implementaciju nacionalne strategije za borbu trgovine ljudima za 2010-2011 godine

- Akcioni plan za realizaciju strategije za borbu protiv trgovine ljudima, Podgorica, mart 2009,

- Andjelkovic, Marija idr., 2011, Trgovina Ljudima u Republici Srbiji, Izvestaj za period 2000-2010, Astra – Akcija Protiv Trgovine Ljudima

- Ariadne, Mreze protiv trgovine ljudima u jugoistocnoj i istocnoj Evropi – Zajednicki projekt protiv trgovine ljudima u dvanejst zemalja clanica mreze, përgaditur nga Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM, publikuar ne http://ëëë.ariadnet.net/pdfs/Bosnia_book.pdf, qasja me dt.07.09.2015

- Buddenberg, D., Mattar, M. Y. - Priručnik za poslanike je zajednička publikacija, numer 16/2009, botues Interparlamentarna unija i UNODC, Beograd

- Danaj, S., - Raport i analizës së situatës së trafikimit të fëmijëve ne Shqipëri, 2008, botues koalicioni BKTF- Bashkë Kundër Trafikimit të Fëmijëve, Tiranë

- Deklarata Universale e Kombeve të Bashkuara “Për të Drejtat e Njeriut”, 1948

- Dimitrijevic, P., Kostic, M., i Knezevic, S., – Trgovina Ljudima, pravna zastita u medjunarodnim i nacionalnim okvirima, 2011, botues Pravni Fakultet Univerziteta Niš,

- Dokument Pune i Stafit të Komisionit, Progres Raporti 2014 për Shqipërinë *që shoqëron* komunikatën e komisionit për parlamentin europian, këshillin, komitetit ekonomik dhe social europian si dhe komitetin e rajoneve

- Strategjia e zgjerimit dhe sfidat kryesore për periudhën 2014-2015, Bruksel, më 8.10.2014.

- European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated ëith the United Nations (HEUNI) “Organised Crime, Trafficking, Drugs: Selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology”, Helsinki 2003,

- Futo, P., Jnabl, M. (eds.) 2006 Year Book on Illegal Migration Human Smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe, 2007 botues International Centre for Migration Policy Development, Vienna

- International Centre for Migration Policy Development, 2010, “Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons”, Viena

- Halili, Ragip, 2002 “Kriminalistika” Prishtinë

- Higdon, Robert, Bradsher, Frank, Brostrom, Frank dhe Beers Thomas, 2009, material trajnimi për task forcat kundër trafikimit të qenieve njerëzore, trafikimit të drogave dhe korrupsionit publik, sponsorizuar nga OPDAT, ICITAP dhe Zyra e Prokurorit të Shtetit për qarkun lindor të Karolinës së Veriut, Prishtinë,

- Human Rights Defence Center Rrjeti ARIADNE, Trafikimi njerëzor në Evropën juglindore dhe lindore – problemet dhe perspektiva, botuar nga International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), Viena 2009,

- Jahic, G. i Ripol Carulla, S. – “Analiza pravnih propisa koji se odnose na burbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini”, Sarajevo 2009, Botues OSCE/ODIHR i Vjece Evrope,

- Kai-Yuan, E, 2007, Die Rechtsstellung des Verbrechensopfers im staatlichen Strafverfahren am Beispiel der Nebenklage, Frankfurt am Main (u.a.),

Lang, 7, sipas Šeparović, Z, 1985 , Viktimologija, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb,

- Kelmendi, Besim, 2015, “Identification, the initial reference and interview victims in trafficking” publikuar në revistën shkencore European Journal of Research in Social Sciences Vol. 3 No. 2, 2015, ISSN 2056-5429, Birmingham, Angli

- Kelmendi, Besim, 2015, “Kujdesi ndaj viktimave të trafikuar, rehabilitimi dhe ri-integrimi i tyre”, botuar ne revistën shkencore të Kolegjit European të Kosovës nr.1/2015, Prishtinë, f.215

- Këshilli Gjyqësor i Kosovës, Raportet, publikuar 2015

- Këshilli i Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara, Rezuluta 1244 për Kosovën, 1999

- Klajic, S. i Jovanovic, V. -Analiza funksionisanja sluzbe za koordinaciju zastite zrtava trgovine ljudima, 2011 god. botues Gavemment of the Republic of Serbia UN.GIFT, IOM, UNODC i UNHCR, Beograd

- Koca, Arqilea, 2013, “Trafikimi i qenieve njerëzore këndvështrimi juridik” pjesë e publikimit me titull Kuadri ligjor mbi trafikimin e qenieve njerëzore në Shqipëri dhe sfidat e hasura në praktikën gjyqësore, botuar nga Shkolla e Magjistraturës Tiranë, më mbështetjen e USAID dhe IOM

- Kombeve të Bashkuara Misioni në Kosovë – UNMIK, Rregullorja nr. 2001/4, dt.12.01.2001

- Kombeve të Bashkuara Misioni në Kosovë – UNMIK, Rregullorja Nr. 2001/20 dt.20.09.2001 ”Për mbrojtjen e palëve të dëmtuara dhe dëshmitarëve ne procedurën penale”

- Kombeve të Bashkuara Misioni në Kosovë – UNMIK, Rregullorja Nr.2001/21 e datës 20.09.2001 mbi dëshmitarët bashkëpunues

- Kombeve të Bashkuara Misioni në Kosovë – UNMIK, Rregullorja Nr.2001/4 e dt. 12.01.2001 ”Mbi ndalimin e trafikimit me njerëz ne Kosovë”,

- Kombeve të Bashkuara Misioni në Kosovë – UNMIK, Urdhëresa Administrative Nr.2002/25 e datës 13.09.2002 për zbatimin e Rregullores Nr.2001/20 për mbrojtjen e palëve të dëmtuara dhe dëshmitarëve ne procedurën penale

- Komisioneri i Lartë i Kombeve të Bashkuara për të Drejtat Njerëzore në Këshillin Ekonomik dhe Social, “Principet e rekomanduara dhe direktivat për të drejtat njerëzore dhe trafikimin e njerëzve” - Sesioni i pavarur Neë York 1-26 korrik 2002,

- Komisionit European, Progres Raporti për Kosovën për vitin 2014

- Komisionit European, Progres Raporti për Shqipërinë për vitin 2014

- Konventa e KB për të Drejtat e Fëmijëve e datës 2.09.1990 dhe për ushtrimin e të drejtave të fëmijëve e datës 25.01.1996,
- Konventa Evropiane me protokollin shtesë dhe protokollet e saj 4, 6, 7, 12 dhe 13 për mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirisë së Lëvizjes,
- Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut, 1950
- Konventa mbi eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racor kundër femrave (CEDAË) dt. 3.09.1981,
- Krivicno pravni system i sudska praksa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji, zajednicki program UNHCR, UNODC i IOM za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji, za perion 2006-2010,
- Kushtetuta e Republikës së Kosovës, 2008
- Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, miratuar më Ligjin nr.8417, dt.21.10.1998, me ndryshimet deri me datë 18.09.2012
- Ligj nr. 143/2013 *“Për disa shtesa në ligjin nr. 10 039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”*, botuar në Fletoren Zyrtare, nr 83. 2013.
- Ligji 141/2014 *“Për disa shtesa në ligjin nr. 10383, datë 24.2.2011, “Për sigurimin e detyrueshëm të kujdesit shëndetësor në Republikën e Shqipërisë”*
- Ligji 77/2014 *Për disa shtesa në ligjin nr. 10 039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”*, botuar në Fletoren Zyrtare, nr 124, 2014

- Ligji i Kosovës Nr. 05/L -053 dt.03.08.2015 për dhomat e specializuara dhe zyrën e prokurorit të specializuar

- Ligji i Republikës së Kosovës Nr.04/L-017 për ndihmë juridike falas, 2012,

- Ligji i Republikës së Shqipërisë nr. 10192, datë 3.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”

- Ligji i Republikës së Shqipërisë Nr.10039, datë 22.12.2008 “Për ndihmën juridike”

- Ligjin i Republikës së Shqipërisë nr.8920 datë 11.7.2002 “Për ratifikimin e Konventës së Kombeve të Bashkuara, kundër krimit të organizuar ndërkombëtar, 2000 dhe dy protokolleve shtesë të saj; Protokolli i Palermos, i vitit 2002 “Për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave veçanërisht të femrave dhe fëmijëve, në plotësim të konventës së OKB-së “Kundër krimit të organizuar ndërkombëtar”

- Ligji i Republikës së Shqipërisë Nr.9265, 2004, për ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të krimeve të dhunëshme, 1983, Strasburg

- Ligji nr. 03/L-142 i datës 17 shtator 2009 për rendin dhe qetësinë publike i Kosovës

- Ligji Nr. 9544, për ratifikimin e marrëveshjes ndërmjet këshillit të ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe qeverisë së Republikës së Greqisë për mbrojtjen dhe asistencën e fëmijëve viktimë të trafikimit i datës 29.5.2006

- Ligji nr.9276 i datës 16.09.2004 mbi plotësimin e Kodit të Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë

- Ligji për kompensimin e viktimave të krimit Nr.05/L-036, publikuar në gazetën zyrtare të Republikës së Kosovës / nr. 17 / dt.30 qershor 2015, Prishtinë

- Ligji për shendetësinë i Republikës së Kosovës nr.04/L-125 i datës 07.05.2013

- Ligjin i Republikës së Shqipërisë nr. 10192, datë 3.12.2009 “Për parandalimin dhe goditjen e krimit të organizuar dhe trafikimit nëpërmjet masave parandaluese kundër pasurisë”

- Lindgren, M. i Nikolic-Ristanovic, V. - Zrtve Kriminaliteta Medjunarodni konteksti situaciaja u Srbiji, 2011, botues Orgnizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji, Beograd

- Luftimi i trafikimit të qenieve njerëzore – shqyrtimi i politikave të Republikës së Maqedonisë, 31 gusht 2009 botues Analitica, Shkup

- Ngjeli-Shima, Edlira, *Vendosja e kriterëve për aksesin e shërbimeve të ofruara nga strehimoret / shtëpitë e sigurta në Kosovë*, financiar dhe menaxhuar nga zyra e Bashkimit Evropian, 2013

- Nikolic, V., Copic, S., Milivojevic, S., Simeunovic-Patic, B., Mihic, B., – *Trgovina Ljudima u Srbiji*, shtetëmbër 2004, botues Viktimolosko društvo Srbije, Beograd

- Nikolić-Ristanović, Vesna, *Strukturalna viktimizacija i trgovina ljudima u Srbiji: strategije prevladavanja i rizici kriminalizacije*, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu – TEMIDA, Br. 4, godina 11. Decembar 2008

- Organizata ndërkombëtare për migrim – IOM, “Praktikum për luftë kundër trafikimit me njerëz dhe migrimit ilegal”, Shkup, 2005,

- Prifti, Aleks, 2011, *Rreth ndëshkueshmerisë së trafikimit të njerëzve*, botuar ne Studime Juridike nr.1/2011

- Raporti i SHBA-ve, mbi trafikimin e personave ne Shqipëri, 2014

- Raporti për zbatimin e planit kombëtar të veprimit për luftën kundër trafikimit të personave ne Shqipëri, janar-dhjetor 2011, 2012, 2013 dhe 2014

- Rasti “Medicus” Prokuroria Speciale e Republikës së Kosovës
PPS.nr.02/09 dhe gjykata e qarkut Prishtinë GJPP.nr.361/08

- Rasti i Kishës së Deviçit ne Komunën e Skenderajt, ku viktimat shfrytëzoheshin seksualisht nga disa ushtarë Rus që bënë pjesë në forcat

paqëruajtëse të KFOR-it, për më tepër shih këtë rast në ish Gjykatën e Qarkut në Prishtinë

- Rasti penal në ish Gjykatën e Qarkut në Prishtinë P.nr.12/2003

- Rasti penal në Prokurorinë Speciale të Republikës së Kosovës

PPS.nr.63/11

- Recommendation No. R (2000) 11 of the Committee of Ministers to member states on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation, publikuar në

- Report submitted by the Albanian authorities on measures taken to comply with Committee of the Parties Recommendation CP(2012)1 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, publikuar në:

- Rushiti, A., Ivanova, V., Trajkova, G., Paunovic-Bishevac, I., Taleska, T., Zakoska, I., dhe Mirkovski, V., - Parandalimi i trafikimit të qenieve njerëzore përmes aktiviteteve edukative dhe ndërtimit të kapaciteteve të shkollave - doracak për arsimtar, Prill 2006, botues Organizata ndërkombëtare për migrim – IOM, Shkup

- Sali Terzić, S., Lukic, N., Ausic, S., i Dzumbur, J. 2005 – Prirucnik o zastiti zrtavatregovine ljudima u Bosni i Hercegovini, botues Ured Visokog Komesara za ljudska prava u Bosni i Hercegovini - Ujedinjeni Narodi, Sarajevo

- Sema, Eneida, 2005, “Vështrim historik mbi trajtimin e veprave penale të trafikimit të femrave dhe të shfrytëzimit të prostitucionit, si “Biznese” të paligjshme të rrjeteve kriminale”, botuar në revistën Studime Juridike, botim i Fakultetit të Drejtësisë të UT, nr.1/2005, Tiranë, f.231 dhe 233

- Šeparović, Z, 1985 , Viktimologija, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb, 40.

- Seyyar, Ali, ”Skllavëria moderne: trafikimi global i qenies njerëzor”,

- Statistike o trgovine ljudima u Crnoj Gori za period 2004-2010 godine,

- Strategjia nacionale e Kosovës kundër trafikimit me qenie njerëzore dhe Plani i veprimit, 2011-2014,

- Strategjitë kombëtare të Shqipërisë kundër trafikimit të qenieve njerëzore për vite 2001-2004, 2005-2007, 2008-2010, 2011-2013 dhe 2014-2017

- Tamo, A., dhe Karaj, Th., - Nxitja e migracionit të rregullt dhe parandalimi I trafikimit me njerëz në Shqipëri, Maj 2006 botues Qendra e Zhvillimeve Humane – Tiranë,

- Trafficking of human beings, best practice guidance manual for investigators, produced by the INTERPOL, working group on trafficking in human beings, second edition 2007, guidelines 2 f.56

- The use of the risk management standard ISO 31000 in Finnish organizations, by University of Tampere-School of Management, f.14, më datë 17.09.2013

- Udhëzimin Administrativ të Qeverisë së Kosovës nr.01/2014 dt. 21.03.2014

- UNHCR, UNODC i IOM, 2010, Zastita zrtava i prevencija trgovine ljudima u Srbiji, zajednicki program

- UNODC, IPU dhe UN.GIFT, “Borba protiv trgovine ljudima”, prirucnik za poslanike, publikimi Nr.16/2009

- USAID, (2012), Countertrafficking in persons policy

- Velibor Lalic – Tregovina Ljudima u Bosni I Hercegovini, Banja Luka 2007 godine, botues Defendologija centar za bezbjednosna socioloska I kriminoloska istrazivanja,

- Vendim i Qeverisë së Republikës së Shqipërisë nr.1140 i datës 30.07.2008 për miratimin e strategjisë ndërsektorale të luftës kundër krimit te organizuar, trafikeve dhe terrorizmit, Tiranë

- Vendimi i Qeverisë së Kosovës numër 029, datë 10.04.2008, Për krijimin e zyrës së Kordinatorit nacional kundër trafikimit të qenieve njerëzore

- Vlada Crne Gore - Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima “Izvestaj o implementaciji nacionalne strategije za borbu protiv trgovine ljudima i akcionog plana” za perion 1 januar 2010 – 30 jun 2010 god.,

- Vlerësimi i rrezikut nga fatkeqësitë natyror dhe fatkeqësitë e tjera për territorin e Komunës së Prishtinës, 2009, f.32

- Vuckovic Sahovic, N., - Eksploatacija dece s posebnim osvrtom na Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, decjoj prostituciji i decjoj pornografiji, 2006, botues Centar za prava detet, Beograd

Web Faqe:

http://albanian.pristina.usembassy.gov/key_reports.html

[http://assembly.coe.int/ně/xml/XRef/X2H-Xref-](http://assembly.coe.int/ně/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=15359&lang=en)

[ViewPDF.asp?FileID=15359&lang=en,](http://assembly.coe.int/ně/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=15359&lang=en)

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:l33137>

[http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-322_en.htm,](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-322_en.htm)

<http://floripress.blogspot.com/2011/01/trafikimi-i-femrave-gjate-periudhes-se.html>

<http://www.gazetatema.net/web/2013/10/17/raporti-per-sklloverine-shqiperia-e-para-ne-europe>

<http://gjkr.gov.al/>

<http://hrw.org/women/trafficking.html>,

<http://jmehmeti.blogspot.com/2007/05/sklavria-moderne-trafikimi-global-i.html>

http://photos.state.gov/libraries/kosovo/312585/pdf/tip_2014_alb.pdf

http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sq/features/setimes/audio_story/2012/04/19/audio_story-04

¹<http://univlora.edu.al/personel/dtozaj/E%20drejta%20per%20te%20Pasur%20nje%20Procedure%20Gjyqesore%20te%20Drejte.pdf>

<http://usatoday30.usatoday.com/neës/ëorld/story/2012-04-03/human-trafficking-sex-UN/53982026/1>

<http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/history.aspx>

<http://www.advance.hr/r/human-trafficking-trgovina-ljudima-kako-ne-postati-zrtva.html>

http://www.ajls.org/doc/2_APuka_Mbrojtja_Viktimes_se_Krimit.pdf

<http://www.albania.iom.int/publications/research/School%20of%20Magistrate%20study%20on%20CT%20issues-ALB.pdf>

<http://www.albanian.tirana.usembassy.gov/latest-embassy-neës/2014---deklarata/2014-raporti-vjetor-i-departamentit-te-shtetit-te-shba-per-trafikimin-e-personave---shqiperia-20-qershor-2014.html>,

<http://www.albinfo.ch/ch-ballkani/terre-des-hommes-shpres%C3%ABp%C3%ABr%C3%ABmij%C3%ABt-kosovar%C3%AB-77803>

<http://www.antislavery.org/>,

http://www.ariadnet.net/pdfs/Bosnia_book.pdf

<http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Ligji%20per%20mbrojtjen%20e%20deshmitareve.pdf>

<https://www.bluefield.hr>

http://www.cies.it/aeneas/attachments/055_Educational%20Dossier_AL.pdf

http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/default_en.asp,

http://www.s3.amazonaës.com/rcpp/assets/attachments/1242_Observation_Report_Exploitation_of_Albanian_Children_in_Street_Situation_in_Kosova_Alb_version_original.pdf , projekti “MARIO”

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Convntn/CETS197_en.asp

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Monitoring/Country_Reports_en.asp#TopOfPage,

<http://www.doktoratura.unitir.edu.al/2015/01/doktoratura-elizabeta-imeraj-fakulteti-i-drejtise-departamenti-i-te-drejte-penale/>

<http://www.drejtesia.gov.al/al/prioritete/kodi-i-procedures-penale-i-ndryshuar>

<http://www.endhumantraffickingnoë.com/>,

<http://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseries42.org>
anisedcrimet
raffickingdrugsslectedpaperspresentedattheannualconferenceoftheeuropeansociet
yofcriminologyhelsinki2003.html

<http://www.heuni.fi/en/index/publications/heunireports/reportseries68.traffickingforforcedlabourandlabourexploitationinfinlandpolandandestonia.html>

<http://www.icmpd.org/HOME-FOR-MENU.2321.0.html>

<http://www.icpmd.org/thbdactlink00000.html>,

<http://www.infocip.org/al/?p=6695>

<http://www.integrimi.gov.al/al/dokumenta/progres-raporte/progres-raporti-2014>

<http://www.iom.int/jahia/jahia/pid/748>,

<http://www.kgjk-ks.org/?cid=1,129>

<http://www.kryeministria.al/al/neësroom/vkm/vendime-te-miratuara-ne-mbledhjen-e-keshillit-te-ministrave-18-mars-2015>

<http://www.kvalis.com/component/k2/item/165-iso-31000-upravljanje-rizicima>

[http://www.mei-ks.net/repository/docs/Final_20141008-kosovo-progress-report_en_\(2\).pdf](http://www.mei-ks.net/repository/docs/Final_20141008-kosovo-progress-report_en_(2).pdf)

<http://www.mup.hr/main.aspx?id=31#5>

http://www.mup.vladars.net/zakoni/rs_lat/ZAKON %20O%20

<http://www.ilo.org/publik/english/protection/migrant/projects/traffick/index.htm>,

http://www.ilo.org/ipec/Informationresources/ECMS_358969/lang--en/index.htm

<http://www.ncadv.org/files/HumanTrafficking.pdf>

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest>

</Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>

<http://www.osce.org/activites/13029.html>,

<http://www.paragraf.rs/propisi/>

zakon_o_programu_zastite_ucesnika_u_krivicnom_postupku.html

<http://www.politika.rs/rubrike/dosije-Hasim-Taci/Dokumenti/Nehumana-postupanja-sa-ljudima-i-ilegalna-trgovina-ljudskim-organima-na-Kosovu.lt.html>

[http://www.pp.gov.al/ëeb/Raporte_te_ProkurorittePergjithshem3531.php#.](http://www.pp.gov.al/ëeb/Raporte_te_ProkurorittePergjithshem3531.php#.VXS9L9Kqqko)

[VXS9L9Kqqko](#)

<http://www.psh-ks.net/?page=1,184>

<http://www.punetebrendshme.gov.al/al/k-k-a-t/strategjite-dhe-planet-kombetare-te-veprimit-antitrafik/strategjite-dhe-planet-kombetare-te-veprimit-antitrafik>

<http://www.punetebrendshme.gov.al/al/te-rejat/fjalime/video-prezantohen-linjat-falas-ku-dennoncohen-viktimat-e-trafikimit&page=5>

http://www.punetebrendshme.gov.al/files/priorities_files/13-11-25-02-46-38Raport_p%C3%ABr_Zbatimin_e_Planit_Komb%C3%ABtar_t%C3%AB_Veprimit_p%C3%ABr_Luft%C3%ABn_kund%C3%ABr_Trafikimit_t%C3%AB_Personave_Janar.pdf

<http://www.punetegashtme.gov.al/files/userfiles>

<http://www.sitf.eu/index.php/en/about-sitf>, qasja me dt.25.08.2015

http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/ZAKON_O_ZASTITI_SVJEDOKA_POD <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu06462.pdf>

<http://www.tlas.org.al/sq/rreth-tlas>

<http://www.un.org/en/documents/udhr/>

<http://www.zakon.hr/z/285/Zakon-o-za%C5%A1titi-svjedoka>

<http://www.hcch.net/e/conventions/menu28e.html>

<http://www.ilolex.ilo.ch:1567/english/convdisp2.htm>

<http://www.lupiga.com>,

http://www.odccp.org/crime_cicp_convention.htm#final

<http://www.uncjin.org/Documents/Conventions>

<http://www.ungiftserbia.org>

<http://www.unhchr.ch/html/menu2/dopchild.htm>

http://www.unodc.org/unodc/en/trafficking/_human_beings.htm

<https://mpb-ks.org/repository/docs/TQNJShqip.pdf>

<https://wcd.coe.int/VieDoc.jsp?id=355371>

<https://www.antitrafficking.gov.me/files/1266323363.doc,ne>

<https://www.knj-rks.org>

<https://www.mvr.gov.mk>

https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2014/GLOTIP_2014_full_report.pdf

<https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html>

<https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/greater-stability-in-the-balkans-is-loosening-crime.html>

<https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/global-report-on-trafficking-in-persons.html>

<https://www.unodc.org/unodc/treaties/CTOC/>

https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/TIP_module5_Ebook.pdf

<https://www.upress.pitt.edu/htmlSourceFiles/pdfs/9780822959748exr.pdf>

https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/2496/CTIP_Field_Guide_Final_April%205%202013.pdf

SHTOJCA:

Statistikat e trafikimit të qenieve njerëzore sipas policisë së Kosovës

Vitet	Ko so va re	Mol Da ve	Shqi Pta re	Ru Mu ne	Ukr ain ase	Bu llg are	Ser be	Ru se	Ma qe do ne	Po la ke	Tje ra	Tot ali
2001	5	94	3	46	18	4	0	2	0	0	0	172
2002	3	32	9	19	20	6	0	0	0	0	0	89
2003	15	13	4	5	5	3	4	0	0	0	1	50
2004	11	17	13	4	0	2	0	0	0	0	1	48
2005	24	6	6	0	0	6	2	0	0	0	5	49
2006	20	30	6	0	3	2	0	2	0	0	3	66
2007	18	3	9	0	0	0	1	0	1	0	1	33
2008	25	4	3	0	0	1	2	0	0	0	1	36
2009	16	8	3	0	0	1	1	0	0	0	0	29
2010	28	1	7	0	0	0	2	0	0	1	0	39
2011	35	0	1	0	0	0	3	0	0	0	0	39
2012	29	23	1	0	0	0	0	0	0	0	1	54
2013	44	0	7	0	0	0	1	0	0	0	0	52
2014	36	0	4	1	0	0	1	0	0	0	0	42
Totali	309	231	76	75	46	25	17	4	1	1	13	798

Tabela nr.1 Viktimat e identifikuara ne Kosovë sipas origjinës/shtetësisë

Rajonet:	Nr
Prishtina	219
Prizreni	144
Ferizaj	141
Peja	131
Mitrovica	87
Gjilani	76
Totali	798

Tabela nr.2 Viktimat dhe vendi i trafikimit të tyre

Viktimat - niveli i shkollimit 2001-2014	Nr
Të pashkolluara	24
Shkollimi fillestar	529
Shkollimi i mesëm	227
Shkollim universitar	18
Totali	798

Tabela nr.3 Viktimat e identifikuar në Kosovë dhe niveli i arsimit

Viktimat -mënyrat e rekrutimit 2001-2014	Nr
Ofertë /premtim pune	543
Premtim martese/bashkëjetese	189
Turizëm	45
Tjera	21
Totali	798

Tabela nr.4 Mënyrat e trafikimit të viktimave të trafikuar në Kosovë

Forma e shfytëzimit të viktimave 2001-2014	Nr
Shfytëzim seksual/prostitucion i detyruar	764
Shfytëzim për punë të detyruar	7
Shfytëzim për lypësi të detyruar	18
Shfytëzim për mbajtje në skllavëri dhe robëri	6
Shfytëzim për heqje të organeve	3
Totali	798

Tabela nr.5 Viktimat e trafikuar në Kosovë dhe forma e shfrytëzimit të tyre

Viktimat e trafikimit sipas gjinisë 2001-2014	Nr
Femra	783
Meshkuj	15
Totali	798

Tabela nr.6 Viktimat e trafikimit në Kosovë sipas gjinisë

Grup Moshë e viktimave 2001-2014	Numri
gr-mosha 14-17 vjeçare	116
gr-mosha 18-22 vjeçare	196
gr-mosha 23-25 vjeçare	215
gr-mosha 26-30 vjeçare	128
gr-mosha 31-35 vjeçare	77
gr-mosha 36-40 vjeçare	53
gr-mosha 41-50 vjeçare	11
gr-mosha mbi 51 vjeçare	2
Totali	798

Tabela nr.7 Viktimat e identifikuar sipas grup moshave

itet	00 1	00 2	00 3	00 4	00 5	00 6	00 7	00 8	00 9	01 0	01 1	01 2	01 3	01 4	otali
erson at	5	2	1	6	4	6	6	8	9	6	1	21	1	6	79

Tabela nr. 8, Arrestimet sipas veprave penale 2001-2014

Çështjet penale për vitet 2010-2013 sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërisë

<u>Vepra penale</u>	<u>Viti 2010</u>				
	<u>Nr. Proc. Regj.</u>	<u>Nr. Proc. Gjykim</u>	<u>Nr. Pand. Regj</u>	<u>Nr. Pand. Gjykim</u>	<u>Nr. Pand Dënuar</u>
Neni 110/a Traf. i personave	9	4	6	6	7
Neni 114/b Traf. i femrave i shfuqizuar	21	5	12	5	10
Neni 128/b Trafikimi i te miturve	7	2	9	4	1
Totali	37	11	27	15	18

Tabela 9. Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, viti 2010

<u>Vepra penale</u>	<u>Viti 2011</u>				
	<u>Nr. Proced. Regj.</u>	<u>Nr. Proced. Gjykim</u>	<u>Nr. Pand. Regj</u>	<u>Nr. Pand. Gjykim</u>	<u>Nr. Pand Dënuar</u>
Neni 110/a Traf. i personave	3	0	1	0	0
Neni 114/b Traf. i femrave (i shfuqizuar)	6	0	1	0	10
Neni 128/b Traf. i te mituri	2	2	0	5	10
Totali	11	2	2	5	20

Tabela 10. Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, viti 2011

<u>Vepra penale</u>	<u>Viti 2012</u>				
	<u>Nr.</u> <u>Proced.</u> <u>Regj.</u>	<u>Nr.</u> <u>Proced.</u> <u>Gjykim</u>	<u>Nr.</u> <u>Pand.</u> <u>Regj</u>	<u>Nr.</u> <u>Pand.</u> <u>Gjykim</u>	<u>Nr.</u> <u>Pand</u> <u>Dënuar</u>
Neni 110/a Traf. i personave	1	0	0	0	0
Neni 114/b Traf. i femrave (i shfuqizuar)	12	1	4	2	2
Neni 128/b Traf. i te mituri	0	0	0	0	0
Totali	13	1	4	2	2

Tabela 11. Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, viti 2012

<u>Vepra penale</u>	<u>Viti 2013</u>				
	<u>Nr.</u> <u>Proce.</u> <u>Regj.</u>	<u>Nr.</u> <u>Proced.</u> <u>Gjykim</u>	<u>Nr.</u> <u>Pand.</u> <u>Regj</u>	<u>Nr.</u> <u>Pand.</u> <u>Gjykim</u>	<u>Nr.</u> <u>Pand</u> <u>Dënuar</u>
Neni 110/a Traf. i personave	22	1	10	3	2
Neni 114/b Traf. i femrave (i shfuqizuar)	0	0	0	0	0
Neni 128/b Traf. i te miturve	7	0	3	0	0
Totali	29	1	13	3	2

Tabela 12. Statistikat për trafikimin e personave dhe te miturve sipas Prokurorisë së Përgjithshme të Shqipërinë, viti 2013

**Çështjet penale për vitet 2011-2015 sipas Gjykatës së shkallës së parë për
Krime të rënda në Shqipëri**

Vepra penale		Dinamika					Të përfunduara					Shpejtësia				Ankimime							
NENI	Emërtimi i Veprës Penale	Çështje të mbartura	Të ardhura të reja	Të ardhura pas prishjes	Të ardhura pas rihetimit	Gjithsej për gjykim	Me vendim fajësie	Me vendim pafajësie	Pushim vendimi	Kthim për plotësim hetimesh	Vendosur moskompetenca	Mbetur pa përfunduar	Deri në 2 muaj	2-6 muaj	6 muaj-1 vit	Mbi 1 vit	Apeli i prokurorit	Apeli i të pandehurit	Shuma e apeleve	Rekursi i prokurorit	Rekursi i të pandehurit	Shuma e rekurseve	Gjithsej ankimime
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
110/a KP	Trafikimi i personave	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
114/b /3 KP	Trafikimi i femrave për prostitucion, kur kryhet në bashkëpunim ose më shumë se një herë ose shoqërohet me keqtrajtim dhe detyrim me dhunë fizike ose psikike të të dëmtuarës, ose sjell pasoja të rënda në shëndetin e saj	7	1	0	0	8	5	0	0	0	0	3	0	3	0	2	1	5	5	1	1	1	5
114/b /2 KP	Trafikimi i femrave - organizimi, drejtimi dhe financimi	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1
114/a /5 KP	Shfrytëzimi i prostitucionit në rrethana rënduese - ndaj	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Vepra penale		Dinamika					Të përfunduara					Shpejtësia				Ankimime							
NENI	Emërtimi i Veprës Penale	Çështje të mbartura	Të ardhura të reja	Të ardhura pas prishjes	Të ardhura pas rihetimit	Gjithsej për gjykim	Me vendim fajësie	Me vendim palajësie	Pushim vendimi	Kthim për plotësim hetimesh	Vendosur moskompetenca	Mbetur pa përfunduar	Deri në 2 muaj	2-6 muaj	6 muaj-1 vit	Mbi 1 vit	Apeli i prokurorit	Apeli i të pandehurit	Shuma e apeleve	Rekursi i prokurorit	Rekursi i të pandehurit	Shuma e rekurseve	Gjithsej ankime
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Krime																							
110/a KP	Trafikimi i personave	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
114/b/3 KP	Trafikimi i femrave për prostitucion, kur kryhet në bashkëpunim ose më shumë se një herë ose shoqërohet me keqtrajtim dhe detyrim me dhunë fizike ose psikike të të dëmtuarës, ose sjell pasoja të rënda në shëndetin e saj	2	1	0	0	3	2	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	2	2	1	0	1	2
Totali		3	1		0	4	2	0	0	0		2	0	0	0	2	0	2	2	1	0	1	2

Tabela 14. Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2012

Vepra penale		Dinamika					Të përfunduar					Shpejtësia				Ankimime							
NENI	Emërtimi i Veprës Penale	Gësitje të mbartura	Të ardhura të reja	Të ardhura pas prishjes	Të ardhura pas rihetimit	Gjithsej për gjykim	Me vendim fajësie	Me vendim pafajësie	Pushim vendimi	Kthim për plotësim hetimesh	Vendosur moskompetenca	Mbetur pa përfunduar	Deri në 2 muaj	2-6 muaj	6 muaj-1 vit	Mbi 1 vit	Apeli i prokurorit	Apeli i të pandehurit	Shuma e apeleve	Rekursi i të pandehurit	Shuma e rekurseve	Gjithsej ankime	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
110/a KP	Trafikimi i personave	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
114/b /3 KP	Trafikimi i femrave për prostitucion, kur kryhet në bashkëpunim ose më shumë se një herë ose shoqërohet me keqtrajtim dhe detyrim me dhunë fizike ose psikike të të dëmtuarës, ose sjell pasoja të rënda në shëndetin e saj	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totali		2	1	0	0	3	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabela 15. Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2013

Vepra penale		Dinamika					Të përfunduara					Shpejtësi				Ankimime							
NENI	Emërtimi i Veprës Penale	Gjështje të mbartura	Të ardhura të reja	Të ardhura pas prishjes	Të ardhura pas rihetimit	Gjithsej për gjykim	Me vendim fajësie	Me vendim pafajësie	Pushim vendimi	Kthim për plotësim hetimesh	Vendosur moskompetenca	Deri në 2 muaj	2-6 muaj	6 muaj-1 vit	Mbi 1 vit	Apeli i prokurorit	Apeli i të pandehurit	Shuma e apeleve	Rekursi i prokurorit	Rekursi i të pandehurit	Shuma e rekurseve	Gjithsej ankime	
		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
Krime																							
110/a/4 KP	Trafikimi i personave	0	3	0	0	3	1	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1
110/a/2 KP	Trafikimi i personave	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1
110/a KP	Trafikimi i personave	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	
114/b/3 KP	Trafikimi i femrave për prostitucion, kur kryhet në bashkëpunim ose më shumë se një herë ose shoqërohet me keqtrajtim dhe detyrim me dhunë fizike ose psikike të të dëmtuarës, ose sjell pasoja të rënda në shëndetin e saj	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	0	1
114/a/5 KP	Shfrytëzimi i prostitucionit në rrethana rënduese - ndaj njëpersoni që shtyhet ose shtrëngohet të ushtrojë prostitucion jashtë	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1

[illegible]

Vepra penale		Dinamika					Të përfunduara						Shpejtë:			Ankimime															
NENI	Emërtimi i Veprës Penale	Çështje të mbartura					Me vendim fajësie						Dert në 2 muaj			Apeli i prokurorit			Shuma e apeleve				Rekursi i prokurorit			Rekursi i të pandehurit		Shuma e rekurseve		Gjithsej ankime	
		Të ardhura të reja	Të ardhura pas prishjes	Të ardhura pas rihetimit	Gjithsej për gjykim	Me vendim pa fajësie	Pushim vendimi	Kthim për plotësim hetimesh	Vendosur moskompetenca	Mbetur pa përfunduar	2-6 muaj	6 muaj-1 vit	Mbi 1 vit	Apeli i të pandehurit	Shuma e apeleve	Rekursi i prokurorit	Rekursi i të pandehurit	Shuma e rekurseve	Gjithsej ankime												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24								
Krime																															
110/a/ 1 KP	Trafikimi i personave	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
110/a KP	Trafikimi i personave	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
110/a/ 4 KP	Trafikimi i personave	2	6	0	0	8	5	0	0	0	0	3	0	4	1	0	2	5	5	1	1	1	5								
110/a/ 3 KP	Trafikimi i personave	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
110/a/ 2 KP	Trafikimi i personave	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0								
128/b/ 3 KP	Trafikimi i të miturve, me pasojë vdekjen	4	1	0	0	5	3	0	0	0	0	2	0	1	1	1	1	3	3	0	0	0	3								
128/b/ 1 KP	Trafikimi i të miturve	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1								
Totali		8	7	3	0	15	10	0	0	0	0	5	0	6	3	1	3	9	9	1	1	1	9								

Tabela 17. Statistikat për trafikimin e personave, femrave dhe të miturve sipas Gjykatës së shkallës së parë për Krime të rënda në Shqipëri, 2015

Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës

Vepra penale	Neni	Lëndë në punë	Lëndë të pranuar	Lëndë të gjykuara	Akt gjykim dënues	Akt gjykim liruës	Akt gjykim refuzues	Persona të dënur më burgim	Dënimet e shqiptuara
Trafikimi më njerëz	139 / 171	/	19	21	19	2	/	37	
								1	5 vite e 6 muaj
								3	4 vite
								3	3 vite e 6 muaj
								2	3 vite e 2 muaj
								5	3 vite
								1	2 vite e 5 muaj
								2	2 vite e 6 muaj
								1	2 vite
								1	1 vitet e 6 muaj
								7	1 vit
								2	10 muaj
								4	8 muaj
								1	6 muaj e 15 dite
								2	6 muaj
								2	6 muaj

Tabela 18. Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2011

Vepra penale	Neni	Lëndë në punë	Lëndë të pranuar	Lëndë të gjykuara	Akt gjykim dënues	Akt gjykim liru es	Akt gjykim refuzues	Persona të dënuar më burgim	Dënimet e shqiptuara
Trafikimi më njerëz	139 / 171	/	31	22	17	5 më 9 persona	/	41	
								8	2-5 vite
								1	2 vite
								1	1 vit e 6 muaj
								23	1 vit
								8	7 muaj

Tabela 19. Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2012

Vepra penale	Neni	Lëndë në punë	Lëndë të pranuar	Lëndë të gjykuara	Akt gjykim dënues	Akt gjykim liru es	Akt gjykim refuzues	Persona të dënuar më burgim	Dënimet e shqiptuara
Trafikimi më njerëz	139 / 171	/	60	15	11	3	/	25	
								1	6 vite dhe gjobë 4000 euro
								3	2 vite
								2	Njëri 2 vite e 6 muaj, tjetri

									me gjobë 1000 euro
								1	1 vit e 6 muaj dhe gjobë 1200 euro
								4	1 vjet e 4 muaj
								8	1 vit
								1	10 muaj
								2	Njëri 7 muaj dhe me gjobë 200 euro dhe tjetri 500 euro
								1	6 muaj
								1	4 muaj dhe gjobë 500 euro
								1	me kusht dhe gjobë

Tabela 20. Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2013

Vepra penale	Neni	Lëndë në punë	Lëndë të pranuar	Lëndë të gjykuara	Akt gjykim dënues	Akt gjykim liruës	Akt gjykim refuzues	Persona të dënuar më burgim	Dënimet e shqiptuara
Trafikimi më njerëz	139 / 171	/	29	25	18	1	1 mw 3 person	45	
								1	5 vjet e 6 muaj
								1	5 vjet e 6 muaj burg dhe me gjobë 400 euro
								1	4 vjet e 6 muaj
								4	3 vjet e 6 muaj burg dhe njeri prej tyre edhe me gjobë 500 euro
								2	2 vjet e 6 muaj burg dhe me gjobë 1500 euro
								1	2 vjet burg me kusht
								3	1 vjet e 6 muaj
								1	1 vjet e 4 muaj
								2	1 vjet e 3 muaj burg, njeri me

									gjobë 150 euro dhe tjetri me 500 euro
								13	1 vit burg dy persona me gjobë nga 200 euro dhe një person me 100 euro
								1	6 muaj burg me gjobë 800 euro
								1	6 muaj burg me gjobë 500 euro
								1	me gjobë 840 euro
								1	me gjobë 200 euro
								2	me 3 muaj burg

Tabela 21. Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2014

Vepra penale	Neni	Lëndë në punë	Lëndë të pranuar	Lëndë të gjykuara	Akt gjykim dënues	Akt gjykim liru es	Akt gjykim refuzues	Persona të dënuar më burgim	Dënimet e shqiptuara
Trafikimi më njerëz	139 / 171	/	20	13	8	1	/	13	
								2	3 vjet e 6 muaj burg dhe me gjobë nga 300 euro
								2	3 vjet burg dhe me gjobë nga 800 euro
								2	3 vjet burg dhe me gjobë nga 300 euro
								1	3 vite burg
								1	2 vjet burg dhe me gjobë 2000 euro
								1	1 vjet burg dhe me gjobë 1500 euro
								1	1 vjet burg
								1	6 muaj burg dhe me gjobë 500 euro
								2	9 muaj burg

Tabela 22. Statistikat për trafikimin më njerëz sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2015

Kapitulli	Neni	Përshkrimi i llojit të veprave	Lëndë të pazgjidhura në fillim të periudhes raportuese	Lëndë të pranuar në punë	Gjithsej lëndë në punë	Me Akgjykim										Gjithsej lëndë të zgjidhura në fund të periudhes raportuese	
						Nga lëndët e zgjidhura me Aktgjykim Gjykses, shenoj lëndët sipas llojeve të denimeve Σ (kol.2+.....+kol.5) = kol.1				Me Akgjykim Linues	Me Akgjykim Refuzues	Është parashkruar		Është zgjidhur në mënyrë tjetër			
						Denim me burgim	Denim me gjobë	Denim me kusht	Denime tjera			Relativ	Absolut				
1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	13			14	5	16	
	137	VENDOSJA E SKLLAVËRIS, KUSHTEVE TË NGJASHME ME SKLLAVËRINË DHE E PUNËS SË DETYRUAR	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	140	FSHEHJA E DOKUMENTEVE TË IDENTIFIKIMIT TË VIKTIMAVE TË SKLLAVËRISË OSE TRAFIKIMIT ME NJERËZ -	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2

Tabela 23. Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2011

Kapitulli																			
Neni																			
Përshkrimi i llojit të veprave																			
Lëndë të pazgjidhura në fillim të periudhes raportuese																			
Lëndë të pranuar në punë																			
Gjithsej lëndë në punë																			
Me Akgjykim																			
Nga lëndët e zgjidhura me Aktgjykim Gjykses, shenoj lëndët sipas llojeve të denimeve																			
Denim me burgim				Denim me globë				Denim me kusht				Denime tjera							
Me Akgjykim Linues																			
Me Akgjykim Rrefuzues																			
Relativ														Eshhtë parashkruar					
Apsolut																			
Eshhtë zgjidhur në mënyrë tjetër																			
Gjithsej lëndë të zgjidhura (kol.8+kol.9+kol.10+kol.11+kol.12+kol.13+kol.14+kol.15+kol.16)																			
Lëndë të pazgjidhura në fund të periudhes raportuese																			
1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18			
	137	VENDOSJA E SKLLAVËRIS, KUSHTEVE TË NGJASHME ME SKLLAVËRINË DHE E PUNËS SË DETYRUAR	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2		
	140	FSHEHJA E DOKUMENTEVE TË IDENTIFIKIMIT TË VIKTIMAVE TË SKLLAVËRISË OSE TRAFIKIMIT ME NJERËZ -	2	2	4	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2	2			

Tabela 24. statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas këshillit gjyqësor të kosovës, 2012

Kapitulli																	
Neni																	
Përshkrimi i llojit të veprave																	
Lëndë të pazgjidhura në fillim të periudhes raportuese																	
Lëndë të pranuar në punë																	
Gjithsej lëndë në punë																	
Me Aktgjykim																	
Nga lëndët e zgjidhura me Aktgjykim Gjykses, shenoj lëndët sipas llojeve të denimeve																	
Denim me burgim																	
Denim me gjobë																	
Denim me kusht																	
Denime tjera																	
Me Aktgjykim Lirues																	
Me Aktgjykim Refuzues																	
Relativ																	
Absolut																	
Është parashkruar																	
Është zgjidhur në mënyrë tjetër																	
Gjithsej lëndë të zgjidhura (kol.8+kol.9+kol.10+kol.11+kol.12+kol.13+kol.14+kol.15+kol.16)																	
Lëndë të pazgjidhura në fund të periudhes raportuese																	
1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
	137	VENDOSJA E SKLLAVËRIS, KUSHTEVE TË NGJASHME ME SKLLAVËRINË DHE E PUNËS SË DETYRUAR	1	5	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
	140	FSHEHJA E DOKUMENTEVE TË IDENTIFIKIMIT TË VIKTIMAVE TË SKLLAVËRISË OSE TRAFIKIMIT ME NJERËZ -	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabela 25. statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas këshillit gjyqësor të kosovës, 2013

Kapitulli																	
Neni																	
Përshkrimi i llojit të veprave																	
Lëndë të pazgjidhura në fillim të periudhes raportuese																	
Lëndë të pranuar në punë																	
Gjithsej lëndë në punë																	
Me Akgjykim																	
Nga lëndët e zgjidhura me Aktgjykim Gjykues, shenoj lëndët sipas llojeve të denimeve																	
Denim me burgim																	
Denim me gjobë																	
Denim me kusht																	
Denime tjera																	
Me Akgjykim Linues																	
Me Akgjykim Rrefuzues																	
Relativ																	
Absolut																	
Është parashkruar																	
Është zgjidhur në mënyrë tjetër																	
Gjithsej lëndë të zgjidhura (kol.8+kol.9+kol.10+kol.11+kol.12+kol.13+kol.14+kol.15+kol.16)																	
Lëndë të pazgjidhura në fund të periudhes raportuese																	
1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
	169 /13 7	SKLLAVËRIA, KUSHTET E NGJASHME ME SKLLAVËRINË DHE PUNA E DETYRUAR	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
	172 /14 0	FSHEJA E DOKUMENTAVE TË IDENTIFIKIMIT TË VIKTIMAVE TË SKLLAVËRISË OSE TRAFIKIMIT ME NJERËZ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	231	SHËRBIMET SEKSUALE TË VIKTIMËS SË TRAFIKIMIT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	265	TRANSPLANTIMI I KUNDËRLIGJSHËM DHE TRAFIKIMI I ORGANEVE DHE QILIZAVE NJERËZORE	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Tabela 26. Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë me trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2014

Kapitulli	Neni	Përshkrimi i llojit të veprave	Lëndë të pazgjidhura në fillim të periudhës raportuese	Lëndë të pranuar në punë	Gjithsej lëndë në punë	Me Akgjykim				Me Akgjykim Lirues	Me Akgjykim Refuzues	Është parashkruar		Është zgjidhur në mënyrë tjetër	Gjithsej lëndë të zgjidhura (kol.7+kol.8+kol.9+kol.10+kol.11+kol.12+kol.13+kol.14+kol.15)	Lendët në kompetenc brenda gjykatë	Lëndë të pazgjidhura në fund të periudhës raportuese	
						Denim me burgim	Denim me gjobë	Denim me kusht	Denime tjera			Relativ	Absolut					
																		1
	169 /13 7	SKLLAVËRIA, KUSHTET E NGJASHME ME SKLLAVËRINË DHE PUNA E DETYRUAR	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	172 /14 0	FSHEJA E DOKUMENTAVE TË IDENTIFIKIMIT TË VIKTIMAVE TË SKLLAVËRISË OSE TRAFIKIMIT ME NJERËZ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	231	SHËRBIMET SEKSUALE TË VIKTIMËS SË TRAFIKIMIT	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	265	TRANSPLANTIMI I KUNDËRLIGJSHËM DHE TRAFIKIMI I ORGANEVE DHE QILIZAVE NJERËZORE	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabela 27. Statistikat për veprat penale të ndërlidhurë më trafikimin e qenieve njerëzore sipas Këshillit Gjyqësor të Kosovës, 2015